

KAROL HUBE.

PRAWO CYWILNE

OBOWIĄZUJĄCE W GUBERNIACH

KRÓLESTWA POLSKIEGO.

Z uzupełnieniami po koniec roku 1876.

ZESZYT I.

Ustawy przechodnie do Kodexu Napoleona.
Kodex cywilny Królestwa Polskiego z r. 1825.
Prawo o Matżeństwie z r. 1836.

L. Morezewski

W A R S Z A W A.

Gebethner i Wolff. — Gustaw Sennewald.

1877.

Druk E. Skiwskiego, Elektoralna N. 28.

L. S. Moraczewski
Wierszów d. 24 Lipca 1884.

PRAWO CYWILNE.

PRAWO CYWILNE

O BOWIĄZUJĄCE W GUBERNIACH

KRÓLESTWA POLSKIEGO.

ZEBRAŁ

KAROL HUBE

Członek Izby Sądowej Warszawskiej.

~~1512~~

W A R S Z A W A.

—
1877.

KSIEGARNIA
Skład nut i obrazów
M. ARCTA
W LUBLINIE.

Дозволено Цензурою
Варшава 3 Января 1877 г.

~~ZAKŁAD HISTORII
PRAWA POLSKIEGO
Uniw. Wrocławski~~

17988¹

17988

OD WYDAWCY.

Prawa cywilne, w ciągu blisko siedmdziesięciu lat ubiegłych, od chwili wprowadzenia do kraju tutejszego Kodexu Napoleona, ulegały wielokrotnym zmianom, przekształceniom i uzupełnieniom. Z biegiem tak długiego czasu zmiany te i uzupełnienia wzrosły do tego stopnia, iż odszukanie pewnego przepisu, już to w wielo-tomowym zbiorze Dziennika Praw, już w innych zbiorach urzędowych, przedstawiało liczne trudności i niedogodności; co większa, wiele rozporządzeń, mających ogólniejsze znaczenie a każdego mieszkańca kraju obchodzących, nie było wcale ogłoszonych drukiem: władze naczelne rozsyłały je tylko swym organom prowincjonalnym; przechowywane w archiwach, niedostępne były osobom prywatnym.

Dawała się żywo uczuwać potrzeba wydania takiego zbioru praw cywilnych, któryby uprzystępniał poznanie wszelkich przepisów obowiązujących. Trudne to zadanie podjął przed piętnastu laty p. Stanisław Zawadzki, który ogłoszeniem swego Zbioru wyświadczył istotną przysługę naszemu społeczeństwu.

Od czasu ukazania się (1860—1861) pomienionego Zbioru, upłynęło lat kilkanaście, lat, ważnych tak ze względu na znaczną ilość nowych ustaw, jak i ze względu na doniosłość przekształceń, jakim tutejsze urządzenia i stosunki uległy. Potrzeba

więc nowego Zbioru praw cywilnych, odpowiadającego nowemu stanowi rzeczy, stała się tem naglejszą, że w skutek zastosowania w Królestwie Polskiem nowych ustaw sądowych, dawniejsza organizacya i postępowanie sądowe moc swą utraciły.

W uznaniu téj potrzeby, jeszcze przed trzema laty, w obec już zamierzonej wówczas reformy sądowej, przedsięwzięliśmy ułożenie takiego zbioru ustaw cywilnych, któryby, z jednej strony, objął wszelkie istniejące, drukowane i nie drukowane dotąd przepisy i uwydatnił stopniowe zmiany w zasadniczej części prawodawstwa, to jest w kodexach cywilnych, polskim i francuzkich; z drugiej zaś strony — otrzymał taki układ, aby w praktycznym użyciu był jak najdogodniejszym.

Dla osiągnięcia pierwszego z tych celów czerpaliśmy materiały, nie tylko ze wszystkich zbiorów, tak drukowanych z rozporządzenia władzy, jakoteż dokonanych staraniem prywatnym, — zbiorów, nie zawsze łatwo dostępnych; ale nadto, korzystając z udzielonego nam upoważnienia, spożytkowaliśmy bogaty zapas, znajdujący się w aktach b. Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości. Pierwotnym zamiarem naszym było nadto wcielenie do Zbioru tego jurysprudencyi senatu, ogłoszonej za lat dwadzieścia sześć przez P. Kapuścińskiego, za następne zaś lata pomieszczonej w Rocznikach sądowych. Ponieważ jednak, ze względu na zamierzone oddzielne wydanie téj jurysprudencyi w języku ruskim, odstąpiliśmy od wykonania powyższego zamiaru w tekście ruskim naszej pracy; przeto dla zachowania zupełnej jednostajności między oboma tekstami, musieliśmy pominąć ją i w wydaniu polskim.

Druga część naszego zadania polegała na przyjęciu w układzie zebranego materiału takiego systematu, żeby praktyczne użycie naszego zbioru było możliwie udogodnione. W tym celu trzymaliśmy się następujących zasad. Przepisy uzupełniające, rozwijające lub zmieniające postanowienia Kodeksów, pomieszczone zostały pod właściwemi artykułami. W takich jednak razach, gdy dopełnienia te znacznej okazały się objętości, prze-

nosiliśmy je do Dodatków w końcu Zbioru naszego znajdujących się, zamieszczając zarazem stosowną wzmiankę pod właściwemi artykułami. Uczyniliśmy to dla uniknięcia niedogodności, jaka-by, przy podręcznym użyciu tego Zbioru, skutkiem zbytniego przerwania ciągu tekstu prawa koniecznie powstać musiała.

W rzeczonych Dodatkach zamieszczone są także te szczególne ustawy i przepisy, które,—jeśli wolno tak się wyrazić—nie podchodzą podsystemat i określenia kodeksowe, a jednak z urządzeniem stosunków cywilnych pozostają w istotnym związku. Szczegółowy spis rzeczy ułatwi oswojenie się z przyjętym układem, a zarazem i odnalezienie każdego zamieszczonego w naszym Zbiorze przepisu.

Zbiór ten obejmuje owoce działalności nie jednego tylko kraju, i nie jednej epoki. W téj massie ustaw różnorodnych, nawet idee zasadnicze nie zawsze wśród zmiennych prądów czasu ostać się zdołały. Nadto, nie wszędzie nowe ustawy wskazały wyraźnie co z dawniejszych zostało uchylone w zupełności lub częściowo, a co uległo zmianie i w jaki sposób; uchylenia te i zmiany nie raz dokonane zostały milcząco albo nader ogółowo. W obec takiego położenia rzeczy, rozejrzenie się wśród téj masy przepisów nie małe przedstawia trudności. Mniemaliśmy więc, że byłoby pożytecznym uwydatnienie przepisów, które moc swą utraciły. W tym celu staraliśmy się uchylone artykuły lub części tychże wyróżnić za pomocą wydrukowania ich drobnem pismem (*petitem*). Tam zaś, gdzie w tym względzie napotkaliśmy istotną trudność, nie uczyniliśmy takiego wyróżnienia, pozostawiając rozstrzygnięcie wątpliwości jurysprudencji, lub wyrzeczeniu prawodawcy.

Wydanie tekstu polskiego pracy naszej, pomimo uznania języka ruskiego za język urzędowy w sądownictwie, nie będzie, jak sądzimy, bez pożytku, zwłaszcza, że przy rozprawach w Sądach Gminnych, na posiedzeniach rad familijnych, oraz przy naradach wierzycieli w upadłościach handlowych, dozwolone jest używanie języka polskiego, dla tego, iżby nieświadomi języka

urzędowego nie byli pozbawieni możności dopilnowania praw swoich, lub praw cudzych, troskliwości ich powierzonych. Zresztą znajomość przepisów prawa potrzebna jest nie tylko prawnikowi z powołania, ale wszystkim obywatelom kraju; większość ich nie jest tak dalece obznajmiona z językiem urzędowym, aby mogła z pożytkiem posługiwać się tekstem ruskim; potrzebuje więc dokładnego tekstu prawa w języku ojczystym.

Kończąc to wstępne nasze słowo, poczytujemy sobie za obowiązek, wyrazić szczerą wdzięczność byłemu obrońcy przy Senacie, obecnie Adwokatowi przysięgłemu, Henrykowi Turowskiemu, za którego współdziałaniem ostatecznie przygotowany został do druku w języku polskim, zebrany przez nas materiał, jak niemniej byłemu członkowi Senatu, Władysławowi Nowakowskiemu, za udział w naszej pracy, a mianowicie za opracowanie do niniejszego Zbioru, dwóch części, nie małe przedstawiających trudności, to jest Ustawy notaryalnej z r. 1866 i Ustawy hypotecznych z r. 1818 i 1825.

Dnia 24 Grudnia 1876 r.

Materyał do naszego zbioru dostarczyły nam następujące źródła :

- 1) Dziennik Praw Księztwa Warszawskiego od 1807 do 1812 roku. Tomów 4.
- 2) Dziennik Praw Królestwa Polskiego od roku 1815 do 1871.— Tomów 71.
- 3) Zbiór praw i rozporządzeń rządu, odnoszących się do Gubernij Królestwa Polskiego za rok 1871 i 1872, wydania Wyziańskiego.— Tomów 2. Warszawa, 1875 r.
- 4) Zbiór przepisów administracyjnych Król. Polskiego drukowany z NAJWYŻSZEGO rozkazu.— Tomów 67. Warszawa, 1866—1867.
- 5) Przepisy odnoszące się do czynności rządów gubernialnych i naczelników powiatowych, drukowane z NAJWYŻSZEGO rozkazu.— 32 zeszyty. Warszawa, 1866 r.
- 6) Postanowienia Komitetu Urządzającego w Królestwie Polskiem.— Tomów 21. Warszawa, 1865—1871.
- 7) Zbiór postanowień wydanych przez Komitet Urządzający w Królestwie Polskiem od roku 1864 do 1870.— Tomów 7. Warszawa, 1867—1871.
- 8) Zbiór praw i rozporządzeń rządu, wychodzący przy Senatskich Wiedomościach — za lata ostatnie.

Oprócz tego, akta b. Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości wszakże z powodu braku czasu, musieliśmy się ograniczyć na przejrzeniu takowych tylko za ostatnie lata, poczynając od roku 1860. Pomieszczone więc w zbiorze niniejszym rozporządzenia b. Kommissyi Sprawiedliwości, Spraw Wewnętrznych i Duchownych, tudzież Kommissyi Skarbu, do roku 1860, wyjęliśmy ze zbioru przepisów administracyjnych Królestwa, wskazanego wyżej pod Nr. 4 i 5; inne zaś rozporządzenia nie znajdujące się w tych zbiorach, przedrukowaliśmy ze zbioru praw cywilnych St. Zawadzkiego.

OBJAŚNIENIE DRUKU.

Przepisy kodexów mające zachowaną moc obowiązującą.

Postanowienia uzupełniające albo zmieniające przepisy kodexów.

Przepisy kodexów uchylone, lub które utraciły moc obowiązującą.

Treściwe wskazanie przedmiotu zawartego w przepisach.

Wymienienie postanowienia i data wydania.

SPIS

przedmiotów zawartych w Zbiorze niniejszym.

	<i>Stron.</i>
I. O wprowadzeniu Kodexu Napoleona do Księztwa Warszawskiego	3.
II. Ustawa przechodnia do Kodexu Napoleona	3.
III. Ustawa o wprowadzeniu Kodexu Napoleona do krajów nowo do Księztwa Warszawskiego wcielonych	8.
IV. Ustawa przechodnia do Kodexu Napoleona w krajach nowo do Księztwa Warszawskiego wcielonych	9.

KODEX CYWILNY KRÓLESTWA POLSKIEGO.

	<i>Artykuły.</i>
Tytuł wstępny. O skutkach i stosowaniu praw w powszechności	1—6. 13.
<i>Do art. 1.</i> Ogłoszenie i wprowadzanie w wykonanie praw i postanowień rządu w guberniach Królestwa Polskiego	13.
<i>Do art. 3.</i> O mocy obowiązującej przepisów Kodexu Kar Głównych i Poprawczych 1847 r., względem cudzoziemców w granicach Królestwa przebywających	17.
— o spadkach pozostających po cudzoziemcach	18.
— o aktach i umowach zawartych za granicą	19.
— o aktach i umowach zawartych w Cesarstwie	20.
<i>Do art. 4.</i> O stosowaniu i tłumaczeniu prawa	20.
KSIEGA I. O osobach	23.
Tytuł I. O używaniu, pozbawieniu i zawieszeniu praw cywilnych	7—25. 23.

	<i>Do art. 8.</i> O ograniczeniach w używaniu osobistych i majątkowych praw osób, zostających w czasie obowiązkowym w wojennej czynnej służbie	23.
	<i>Do art. 9 i 17.</i> Przepisy o przyjmowaniu ruskiego poddaństwa i występowaniu z takowego przez cudzoziemców. Dodatek Nr I, str. 3.	
	— Przepisy o porządku przesiedlania się mieszkańców Cesarstwa do gubernii Królestwa Polskiego, jakoteż mieszkańców tych gubernii do Cesarstwa. . . . . Dodatek Nr II, str. 8.	
	<i>Do art. 11.</i> O opłacie wywozowej (jus gabellae, droit de détraction)	29.
	<i>Do art. 12.</i> Artykuły traktatów, konwencye, oraz inne przepisy określające prawa cywilne poddanych państw zagranicznych w Rosyi i Królestwie Polskiem, i nawzajem prawa poddanych ruskich i polskich w państwach zagranicznych. Dodatek III, str. 11.	
Dział II.	O pozbawieniu praw cywilnych.	17—25. 37.
Oddz. 1.	O pozbawieniu praw cywilnych przez utratę stanu Polaka poddanego Królestwa Polskiego i odzyskaniu tegoż stanu	17—20. 37.
	<i>Do art. 17.</i> O przesiedlaniu się mieszkańców Królestwa Polskiego za granicę	38.
	— O opuszczeniu kraju bez pozwolenia Rządu.	40.
	— Przepisy o porządku postępowania przeciwko osobom opuszczającym kraj bez pozwolenia Rządu . . . Dodatek N. IV, str. 34.	
Oddz. 2.	O pozbawieniu i zawieszeniu praw cywilnych w skutek kar sądowych.	21—25. 41.
	<i>Do art. 21—25.</i> O konfiskacie majątku i śmierci cywilnej.	45.
	— Tymczasowe przepisy dotyczące ogólnej konfiskaty i sekwestracji majątku na rzecz skarbu. . . . . Dodatek V, str. 48.	
Tytuł II.	O zamieszkanii	26—35. 46.
Tytuł III.	O nieobecnych	36—70. 48.
Dział I.	O zaginionych.	36—38. 49.
Dział II.	O uznaniu zaginionych za znikłych.	39—45. 49.
Dział III.	O skutkach zniknięcia co do majątku, który osoba znikła w czasie zaginięcia swego posiadała	46—61. 51.
Dział IV.	O skutkach nieobecności.	62—70. 55.
Oddz. 1.	O skutkach nieobecności co do praw od wypadku zawisłych osobie nieobecnej służyć mogących	62—65. 55.
Oddz. 2.	O skutkach nieobecności męża co do majątku żony, i co do małoletnich dzieci osoby nieobecnej	66—70. 56.

	<i>Artykuły. Stron.</i>	
Tytuł IV.	O aktach stanu cywilnego.	71—142. 57.
Dział I.	Urządzenia ogólne.	71— 94. 57.
	<i>Do art. 71, 91 i 92.</i> O osobach utrzymujących akta stanu cywilnego	57, 59, 75, 77.
	<i>Do art. 72.</i> O księgach stanu cywilnego i tychże przyspo- sobieniu.	61.
	<i>Do art. 73 i 74.</i> O zaznaczaniu i sprawdzaniu ksiąg stanu cywilnego.	62, 73.
	<i>Do art. 83.</i> O wydawaniu wypisów z akt stanu cywilnego. .	69.
	<i>Do art. 86.</i> O karach za wykroczenia przeciw przepisom o utrzymywaniu aktów stanu cywilnego.	73.
	<i>Do art. 93.</i> Szczególne urządzenia dotyczące ścisłego wyko- nania względem żydów przepisów prawa o aktach stanu cy- wilnego	Dodatki N. VII, str. 65.
	<i>Do art. 92.</i> Instrukcja dla urzędników stanu cywilnego wy- znań niechrześcijańskich w mieście Warszawie	Dodatki N. VIII, str. 71.
	Przepisy o opłatach za sporządzanie aktów stanu cywilnego i spełnianie posług religijnych.	Dodatki N. VI, str. 55.
Dział II.	O aktach urodzenia.	95—105. 83.
Dział III.	O aktach małżeństwa	106—130. 85.
Dział IV.	O aktach zejścia.	131—139. 93.
	<i>Do art. 131.</i> Przepisy względem grzebania ciał zmarłych . .	93.
Dział V.	O sprostowaniu aktów stanu cywilnego.	140—142. 99.
Tytuł V.	O małżeństwie	143—245. 100.
Dział I, II, III, IV.	. . . . .	143—178. 100.
Dział V.	O wzajemnych prawach i obowiązkach między małżonkami	179—235. 100.
Oddz. 1.	O prawach i obowiązkach między małżonka- mi ze względu na ich osoby	182—190. 100.
Oddz. 2.	O prawach i obowiązkach między małżonkami ze względu na ich stosunki majątkowe w przypadku niezawarcia w tej mierze umowy.	191—206. 103.
Oddz. 3.	Przepisy tyczące się umów co do stosunków majątkowych między małżonkami	207—230. 107.
Oddz. 4.	O prawach małżonka przy życiu pozostałego do majątku współmałżonka zmarłego	231—235. 113.
Dział VI.	O obowiązkach z małżeństwa wynikających.	236—245. 114.
Tytuł VI.	O nieważności małżeństwa, o rozwiązaniu mał- żeństwa ważnie zawartego i rozłączenia co	

	<i>Artykuły. Stron.</i>
do stołu i łoża, tudzież o skutkach cywilnych złąd wynikających.	246—271. 117.
Działy I, II.	246—259. 117.
Dział III.	260—271. 117.
<i>Do art. 260.</i> Przepisy postępowania w sprawach dotyczących praw cywilnych bądź osobistych, bądź majątkowych, małżonkom lub dzieciom w małżeństwie spółdzionym służących i z istnieniem prawnego związku małżeńskiego ściśle złączonych.	117.
Tytuł VII. O wywodzie rodu	272—278. 122.
Dział I. O dzieciach prawych czyli urodzonych w małżeństwie.	272—307. 122.
Dział II. O dowodach rodu dzieci prawych	279—290. 124.
<i>Do art. 283.</i> Przepisy względem dowodu pochodzenia z przodków szlacheństwem dziedzicznym zaszczykujących się. . . .	125.
— Prawidła dotyczące sporządzenia dowodów, mających wykazywać wiek spisowych	126.
Dział III. O dzieciach naturalnych	291—307. 128.
Oddz. 1. O uprawnieniu dzieci naturalnych.	291—297. 128.
Oddz. 2. O uznaniu dzieci naturalnych	298—307. 130.
Tytuł VIII. O przysposobieniu i opiece dobrowolnej.	308—335. 133.
Dział I. O przysposobieniu	308—325. 133.
Oddz. 1. O przysposobieniu i jego skutkach	308—318. 133.
Oddz. 2. O formach przysposobienia.	319—325. 136.
Dział II. O opiece dobrowolnej	326—335. 139.
Tytuł IX. O władzy rodzicielskiej	336—344. 141.
Tytuł X. O małoletności, opiece nad małoletnimi i usamowlonieniu.	345—488. 145.
Dział I. O małoletności.	345—346. 145.
Dział II. O opiece nad dziećmi prawymi.	247—466. 146.
Oddz. 1. O opiece ojca lub matki	348—366. 146.
Oddz. 2. O opiece nadanej przez ojca lub matkę	364—368. 151.
Oddz. 3. O opiece wstępnych	369—371. 151.
Oddz. 4. O opiece nadanej przez radę familijną	372—388. 152.
Oddz. 5. O opiece przydanym	389—397. 158.
Oddz. 6. O przyczynach uwalniających od opieki	398—413. 160.
Oddz. 7. O niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki	414—421. 164.

	<i>Artykuły. Stron.</i>
Oddz. 8. O zarządzaniu opiekuna.	422—450. 166.
<i>Do art. 435.</i> O uchwałach rad rodzinnych	— .
Oddz. 9. O rachunkach i odpowiedzialności z opieki.	451—466. 177.
Dział III. O usamowolnieniu dzieci prawych	467—480. 181.
<i>Do art. 468.</i> O uwolnieniu od opieki małoletnich mieszkań- ców wiejskich	182.
Dział IV. O opiece nad dziećmi nieprawymi i tychże usamowolnieniu	481—488. 186.
<i>Do Tytułu X.</i> O opiece nad sierotami pozostałymi po miesz- kańcach wiejskich, niemających majątku	187.
Tytuł XI. O pozbawieniu i ograniczeniu własnej woli .	489—521. 189.
<i>Do art. 489.</i> O sposobie ustanawiania opieki z przyczyny pomieszania zmysłów nad osobami posiadającymi dobra nieru- chome, tak w Cesarstwie, jako i w Królestwie	189.
— O sposobie sprawdzenia stanu umysłu mieszkańców Króle- stwa Polskiego, uległych obłąkaniu umysłu za granicą.	190.
PRAWO przechodnie do Kodexu Cywilnego Króle- stwa Polskiego	1—13. 200.

PRAWO O MAŁŻEŃSTWIE 1836 ROKU.

Rozdział I. O małżeństwie pomiędzy osobami wyznające- mi religię Rzymsko-Katolicką	1—97. 209.
Prawidła ogólne	1— 4. 209.
Oddz. 1. O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa.	5—22. 210.
<i>Do art. 20.</i> O pozwoleniu władzy do wstąpienia w związki małżeńskie dla osób zostających w służbie cywilnej.	214.
Oddz. 2. O przeszkodach niedopuszczających zawarcia małżeństwa	23—40. 216.
Oddz. 3. O uroczystościach małżeńskich	41—59. 220.
Oddz. 4. O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa, i usta- niu pożycia małżeńskiego.	60—67. 226.
Oddz. 5. O terminach, do wstąpienia w nowe związki małżeńskie	68—72. 228.
Oddz. 6. O władzach do których należy zastosowanie powyższych przepisów.	73—97. 229.
Rozdział II. O małżeństwie pomiędzy osobami wyznające- mi religię Grecko-Rossyjską	98—123. 238.
Prawidło ogólne	98. 238.

Oddz. 1.	O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa	99. 239.
Oddz. 2.	O przeszkodach do zawarcia małżeństwa	100—102. 239.
Oddz. 3.	O uroczystościach małżeńskiego związku	103—110. 240.
Oddz. 4.	O ustaniu małżeństwa i rozwiązaniu związku małżeńskiego.	111—121. 241.
Oddz. 5.	O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów.	122—123. 244.
Rozdział III.	O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Unicką	124—128. 245.
Rozdział IV.	O małżeństwach pomiędzy osobami wyznań Ewangelicko-Augsburgskiego i Ewangelicko-Reformowanego	129—178. 246.
Oddz. 1.	O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa	129—131. 246.
Oddz. 2.	O przeszkodach niedopuszczających zawarcia małżeństwa.	132—138. 247.
Oddz. 3.	O uroczystościach małżeńskich.	139—144. 249.
Oddz. 4.	O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa.	145—167. 250.
Oddz. 5.	O terminach do wstąpienia w nowe związki małżeńskie	168—172. 256.
Oddz. 6.	O władzach do których należy zastosowanie powyższych przepisów	173—178. 257.
	<i>Do art. 173 i 174.</i> Organizacja Sądu Konsystorskiego Ewangelicko-Augsburgskiego.	Dodatki N. IX, str. 74.
	— Organizacja Sądu Konsystorskiego Ewangelicko-Reformowanego	Dodatki N. IX, str. 85.
Rozdział V.	O małżeństwie osób należących do wyznań nie objętych w poprzedzających Rozdziałach.	179—191. 260.
	<i>Do art. 189.</i> Wyjątek z Alkoranu tyczący się rozwiązania małżeństw między wyznawcami religii Mahometańskiej	264.
	— Wyciąg z prawa o rozwodach z księgi Ewen-Hueser, sporządzony przez Komitet Starozakonnych.	265.
Rozdział VI.	O małżeństwach osób wyznających różną religię.	192—207. 268.
Oddz. 1.	O małżeństwie osób wyznających religię Rzymsko-Katolicką z osobami wyznającymi inną religię	192—198. 268.

USTAWY PRZECHODNIE

DO

KODEXU NAPOLEONA.

I.

O wprowadzeniu Kodexu Napoleona do Księstwa Warszawskiego.

Dekret króla Saskiego, ks. Warszawskiego, d. 27 Stycznia 1808 r.

(D. P. K. W. T. I. str. 46).

Na przełożenie Naszego Ministra Sprawiedliwości i w celu przyśpieszenia pewnego i jednostajnego biegu sprawiedliwości w Księstwie Naszém Warszawském, postanowiliśmy i stanowimy, jak następuje:

1. Kodex Napoleona Ustawą Konstytucyjną, Tytułem IX, artykułem 69, dla Księstwa Warszawskiego przeznaczony, od dnia 1 Maja roku bieżącego 1808 do wszelkich władz sądów cywilnych Księstwa Warszawskiego ma być wprowadzony.

2. Sędziowie cywilni jakiegokolwiek stopnia, w sprawach nowo do nich przychodzących, od dnia 1 Maja roku bieżącego nie inaczej, tylko podług przepisów i praw teżoż Kodexu Napoleona, wyroki swoje wydawać będą.

II.

Ustawa przechodnia do Kodexu Napoleona.

Dekret króla Saskiego, księcia Warszawskiego,

d. 10 Października 1809 r.

(D. P. K. W. T. II. str. 84).

Dla uniknięcia różnych po wprowadzeniu Kodexu Napoleona wątpliwości, w sądzeniu spraw, podług jakich praw, dla ich zmiany, sądzonemi być mają; na przełożenie Naszego Ministra Sprawiedliwości, postanowiliśmy za potrzebne wydanie następującej ustawy:

T Y T U Ł I.

Przepisy o mocy obowiązującej Kodexu Napoleona.

1. Kodex Napoleona jest prawem cywilném Księstwa Warszawskiego; prawo cywilne francuzkie, pod tytułem Kodexu Napoleona, przez Ciało prawodawcze francuzkie na d. 3 Września r. 1807, stosownie do dekretu Najjaśniejszego Cesarza Francuzów, Króla Włoskiego, Protektora Ligi Reńskiej, na d. 22 Sierpnia t. r. wydanego, przyjęte, ma służyć za prawo dla Naszego Księstwa Warszawskiego.

Oryginał francuzki jest prawem, dopóki autentyczne tłumaczenie na język polski ogłoszoném nie będzie; dzieło zaś za sprawą Naszego Ministra Sprawiedliwości na polski język tłumaczone i w drukarni księży Pijarów Warszawskich w dwóch tomach w r. 1808 drukowane, mieć będzie powagę w sądach, ile się w sprzeczności z oryginałem nie okaże.

2. Istotna i zupełna moc prawa Kodexu Napoleona zaczyna się z dniem 1 Maja r. 1808, a to stosownie do Naszego dekretu, wydanego pod d. 27 Stycznia 1808 r.

3. Kodex Napoleona, we wszystkich swoich zasadach, z artykułów 2281 składający się, ma swoją zupełną moc prawa, od czasu wymienionego poprzednim artykułem, z warunkiem zastosowań do położenia kraju, jakie przez sejm uchwalone zostały.

4. Z dniem 1 Maja r. 1808 utraciły wszelkie prawa dawniejsze swoją moc i powagę; nie mogą zatém, od czasu tego, w żadnym przypadku być zastosowane, z wyjątkiem tylko przypadków, gdzie Kodex Napoleona odwołuje się do zwyczajów i urzędzeń miejscowych, tudzież co do czynności i wypadków wydarzonych przed dniem 1 Maja 1808 r.

5. Co do przypadków, gdzie Kodex Napoleona odwołuje się do zwyczajów i urzędzeń szczególnych miejscowych, jak naprzykład w art. 1736 i t. d. a zwyczajów takowych w témby miejscu nie było, wtedy, w niedostatku ich, zastosowane będą prawa te, jakie były przed d. 1 Maja 1808 r.; z zastrzeżeniem prawidła Kommissyi Rządzącej, iż prawa Rządu zesłanego, tylko (*in subsidium*) mogą być użyte.

T Y T U Ł II.

O prawach dawniejszych.

§ 1. O ich mocy obowiązującej.

6. Co do czynności i wypadków wydarzonych do dnia, w którym prawa Rządu zesłanego wprowadzone zostały zastosowane będą prawa dawne

Polskie; od czasu zaś zaprowadzenia tychże praw Rządu zeszłego, do d. 24 Lutego 1807 r., a w powiatach Toruńskim, Chełmińskim i Michałowskim, aż do ratyfikacji traktatu Tylżyckiego, to jest do d. 12 Lipca 1807 r., prawa tegoż Rządu; a zaś od d. 24 Lutego 1807 r. i respective od d. 12 Lipca 1807 r. aż do d. 1 Maja 1808 r. prawa Polskie; a w niedostatku tych, prawa zeszłego Rządu.

Odmiany co do zasad ogólnych dopiero wymienionych, tudzież przepisy szczególne, objęte są oddzielnymi ustawami, wydanymi przez czasowe władze prawodawcze, jako też przez Rząd zeszły, Patentem d. 28 Września 1772 r., Instrukcją d. 21 Września 1773 r., Patentem publikacyjnym d. 5 Lutego 1794 r., Edyktem d. 28 Marca 1794 r. i Deklaracją d. 30 Kwietnia 1797 r., a przez Kommissyę Rządzącą, urządzeniem skróconego postępowania sądowego, wydanem pod d. 24 Lutego 1807 r.

7. Co do Praw Polskich służyć ma jedynie za prawidło, autentyczny zbiór Praw, znany pod tytułem: Volumina legum, Konstytucye Sejmowe i Uchwały Kommissyi Rządzącej; inne zaś dzieła, jako to Herburta de Fulstein, któremu Rząd zeszły, nadał szczególną powagę, co do Prowincyj, Prussami Zachodnimi, i Antoniego Trembickiego, któremu takąż powagę nadał, co do Prowincyj, Prussami Południowemi i Nowo-Wschodniemi zwanych, powagi téj nadal mieć nie mają.

8. Co do Praw Rządu zeszłego, służyć ma za prawidło Prawo Powszechne Krajowe (Allgemeines Landrecht), i dodatek jego pod d. 11 Kwietnia r. 1803 wydany; tudzież Powszechna Ordynacya postępowania sądowego (Allgemeine Gerichts-Ordnung), gdzie ta służyć może za prawidło do rozwiązania wątpliwości zachodzącej, o ważność lub nieważność czynności jakowej sądowej, Powszechna Ordynacya depozytalna d. 15 Września r. 1783, i Powszechna Ordynacya Hypotek de dato 20 Grudnia r. 1783; nakoniec co do części Departamentu Bydgoskiego, nazwanego za Rządu zeszłego, Prussami Zachodniemi, prawo nazwane Preussisches Landrecht.

Inne wszelkie przepisy prawne w dziełach dopiero wymienionych nie objęte, powinny być w tenże sam sposób, jak każdy inny czyn, udowodnione, przy którymto dowodzie, dzieło nazwane, nowe Archiwum Prawodawstwa (Neues Archiv der Gesetzgebung), będzie mieć prawną powagę.

Wszelkie Ustawy, Reskrypta i Urządzenia Rządu zeszłego, dotyczące się przedmiotów politycznych, terazniejszemu porządkowi rzeczy przeciwne, uchylają się niniejszém; a nawet i co do czynności i wypadków przed 1 Maja r. 1808 wydarzonych, zastosowanemi być nie mogą, jak np. Ustawa, nakazująca Rodakom kupować dobra gratialne, porozdawane Prusakom, przez Rząd zeszły; Reskrypta rozkazujące pociągać do inkwizycyi Rodaków, którzy w r. 1794, brali się do oręża, dla obrony Ojczyzny, lub nakazujące konfiskatę majątków osób tych, które służyły w Legionach polsko-francuzkich, i tém podobne urządzenia.

**§ 2. Szczególne przepisy względem zastosowania praw dawniejszych,
do niektórych głównych przedmiotów.**

9. Prawa przed d. 1 Maja r. 1808, zupełnie nabyte (*Jura quaesita*), do których osiągnięcia niepotrzeba żadnego dalszego stanowczego czynu, nie mogą być wzruszane, ani nadweryżane na zasadzie Kodexu Napoleona.

Wszelkie czynności przed d. 1 Maja r. 1808 ważnie uzupełnione, nie mogą być wzruszanemi, pod pozorem powziętym z Kodexu Napoleona, chyba gdzieby czynnościom takowym zakaz wyraźny prawny (*jus prohibitorium*) był przeciwny, jak np. co do poddaństwa lub niewoli, które Konstytucya zupełnie znosi.

10. Prawa i obowiązki, które nie z powodu poprzedniczego czynu, lecz prosto i bezpośrednio, z prawnych przepisów wynikają, jak np. w przypadkach wyszczególnionych art. 640 aż do 685 Kodexu Napoleona, nie mogą od d. 1 Maja r. 1808 inaczej być sądzonemi, jak tylko podług Kodexu Napoleona.

Toż samo rozumie się o prawach i obowiązkach wynikających z stanu osób.

Prawa i obowiązki, które, lubo bezpośrednio z przepisów prawnych, bez wpływu umowy, za poprzednim jednak czynem jakimym wynikają, jak np. w przypadkach wyszczególnionych art. 1370 aż do 1386 Kodexu Napoleona, mają być uważane podług dawniejszych prawnych przepisów, jeżeli czyn ten przed d. 1 Maja r. 1808 uzupełnionym został; podług Kodexu Napoleona zaś, gdyby czyn ten na, lub po d. 1 Maja był zaczęty, jak np. sprawowanie interesów cudzych bez zlecenia (*negotiorum gestio*).

11. Prawne dziedziczenie (*successio ab intestato*), uważane będzie podług czasu śmierci osoby téj, po której otworzył się spadek. Jeżeli śmierć ta nastąpiła przed 1 Maja r. 1808, zachowane będą prawa dawniejsze, jeżeli zaś na dniu 1 Maja r. 1808, lub później, zachowane będą przepisy Kodexu Napoleona.

W przypadkach, gdzieby względem czasu śmierci wątpliwość zachodziła, i ta dowodami rozwiązana być nie mogła, czyli zgon nastąpił przed 1 Maja r. 1808, lub na, albolitéż po dniu 1 Maja r. 1808, wtedy Kodex Napoleona służyć będzie za prawidło.

12. Wszelkie testamenty, kodycyle, zapisy dożywociów, kontrakty na przeżycie, i inne oświadczenia ostatecznej woli, tudzież rozrządzenia na przypadek śmierci, bądź jednostronne, bądź też obustronne, przed d. 1 Maja r. 1808, podług praw ówczasowych, ważnie uczynione, zatrzymają co do formalności, zupełną moc i ważność swoją.

Co zaś do osnowy swojej, czyli rozrządzenia ostatecznego, należy uczynić różnicę:

czyli osoba urządzenie takowe czyniąca umarła przed d. 1 Maja r. 1808, lub później.

W pierwszym przypadku prawa dawniejsze zachowane będą, w drugim zaś, przepisy Kodexu Napoleona.

W przypadku, gdzie kto, uczyniwszy testament przed 1 Maja r. 1808, na lub po dniu 1 Maja r. 1808 umarł, a co do zdatności osobistych czynienia testamentu, lub innych ostatecznych rozrządzeń (*testamenti factio activa*), różnią się prawa dawniejsze od przepisów Kodexu Napoleona, zachowane będą prawa te, podług których testament lub rozrządzenie ostateczne przy swój mocy i skutkach utrzymaném być może, wyjąwszy przypadki zbrodni, pociągających za sobą nieważność testamentu, gdzie stanowczymi będą prawa te, które były w czasie popełnienia zbrodni.

W takichże przypadkach, gdzie prawo ogranicza zdatność czynienia testamentu, lub innego ostatecznego rozrządzenia, stanowczymi będą prawa te, jakie w czasie śmierci testament czyniącego przy powadze były.

Co do zdolności nabywania, czyli przyjmowania przez testament lub inne ostateczne rozrządzenie (*testamenti factio passiva*) po osobie, która, uczyniwszy takiż testament lub rozporządzenie przed d. 1 Maja 1808, w tymże dniu 1 Maja 1808, lub później umarła, stanowczymi będą przepisy Kodexu Napoleona.

13. Wszelkie kontrakty przed d. 1 Maja r. 1808 zawarte ustnie, na piśmie, lub sądownie, powinny być podług praw dawniejszych uważane, tak co do formalności, jako téż co do osnowy, dzielności i skutków swoich.

Stosunki zobopólne z kontraktów takowych pochodzące, a do istoty ich należące, powinny również podług praw dawniejszych być uważane.

Jeżeliby zaś wypadek jaki lub czyn do istoty i natury kontraktu nie-należący, był powodem jakowych ciągłych stosunków, wtedy zachowane być mają przepisy, wskazane artykułem 8, gdyby w kontrakcie na wypadki takowe lub czyny, nie było żadnych wyraźnych warunków.

14. Wspólności majątków małżeńskich, wynikające z praw dawniejszych miejscowych, z powodu zawartego przed d. 1 Maja r. 1808 małżeństwa, mieć będą, co do otworzonych spadków, takową moc i skutki, jakie im prawa takowe dawniejsze miejscowe nadają, jeżeli się spadek otworzył przed d. 1 Maja r. 1808. Wspólności zaś małżonków, którzy dożyli lub przeżyli dzień 1 Maja 1808, uważane będą podług Kodexu Napoleona.

15. Wexle przed d. 1 Maja 1808 wydane, mieć będą moc i skutki przepisane prawami dawniejszemi.

Co się zaś tyczy wexlów wydanych przez bankierów, kupców, kramarzy, wexlarzy, entrepreneurów fabryk i aptekarzy, wexle te, chociażby i na dniu 1 Maja r. 1808 lub później wydanemi były, aż do dnia ogłoszenia Ustawy Sejmowej de dato 24 Marca r. 1809 *) , umieszczonej w Dzienniku Praw pod Nrem. 10, mieć będą taką moc i skutki, jakie im prawa dawniejsze nadają; wexle zaś wydane od dnia ogłoszenia dopiero rzezonej Ustawy, sądzone będą podług prawa przyjętego tąż Ustawą za prawidło dla Księstwa Warszawskiego.

*) Powołana tu ustawa z d. 24 Marca 1809 r. znajduje się na samym wstępie do Kodexu Handlowego.

16. W sprawach rozwodowych, w których przed d. 1 Maja r. 1808, instrukcyja pierwszej instancyi przynajmniej ukończoną została, nie mogą być zastosowane przepisy Tytułu VI Księgi 1szej Kodexu Napoleona, lecz w tych należy postępować podług przepisów dawniejszych.

Przepisy Kodexu Napoleona w Księdze IIIciej, Tytule III, Dziale 12-tym *), w art. 1315 aż do art. 1369 zawarte, dotyczące się dowodów, zachowane być powinny od d. 1 Maja r. 1808 we wszelkich processach do Sądu zanesionych dawniejszych i nowych.

*) Jestto Dział VI w Kodexie Napoleona, nie zaś 12-y.

17. Skargi niedozwolone Kodexem Napoleona, jak np. o ojcowstwo, podług art. 340 tegoż Kodexu, nie mogą być zanoszone od d. 1 Maja r. 1808; gdyby zaś przed d. 1 Maja r. 1808 zanesionemi i przyjętymi były, mają być sądzonemi, tudzież gdzieby już wyrok prawomocny zapadł, wyrok takowy wykonanym być powinien.

Rozwody nie będą mieć miejsca od d. 1 Maja 1808 r. z przyczyn prawami dawniejszemi wskazanymi, jeżeli te Kodexem Napoleona objętymi nie są, chyba, gdyby przed d. 1 Maja r. 1808 skarga do Sądu podana, i od niego przyjętą była.

Z a s a d a o g ó l n a.

18. W przypadkach, gdzieby wątpliwość zachodziła czyli prawa dawniejsze, lub też Kodex Napoleona ma być zastosowany, a wątpliwość ta z teoryi prawa, podług przepisów niniejszych rozwiązana być nie mogła, natenczas Kodex Napoleona ma służyć za prawo.

III.

Ustawa o wprowadzeniu Kodexu Napoleona do krajów nowo do Księstwa Warszawskiego wcielonych.

Dekret króla Saskiego, ks. Warszawskiego, 9 Czerwca 1810 r.

(D. P. K. W. T. II. str 220).

Na przełożenie Naszego Ministra Sprawiedliwości, wysłuchawszy Naszą Radę Stanu, postanowiliśmy i stanowimy, co następuje:

1. Kodex Napoleona Ustawą Konstytucyjną, Tytułem IX, art. 69 wskazany za prawo cywilne Księstwa Warszawskiego, tudzież Kodex Han-

dlowy uchwałą sejmową d. 24 Marca 1809 r. przyjęty za prawo Księstwa Warszawskiego, zaprowadzonym będzie, z dniem 15 Sierpnia roku bieżącego 1810, w krajach, do tegoż naszego Księstwa na mocy traktatu wiedeńskiego d. 14 Października 1809 r. wcielonych.

2. Sprawy zatem wszelkie wynikające z umów, czynów lub wypadków, na dzień lub po dniu 15 Sierpnia r. 1810 wydarzonych, sądzonemi będą podług przepisów tegoż Kodexu Napoleona i Kodexu Handlowego.

3. Z tymże dniem 15 Sierpnia r. 1810 zaprowadzone będą do tychże nowo wcielonych Krajów Sądy Konstytucyjne, i sprawować będą swe urządowanie stosownie do takiej Organizacji i Procedury, jak dawniejsze Kraje Księstwa Warszawskiego.

IV.

Ustawa przechodnia do Kodexu Napoleona w krajach nowo do Księstwa Warszawskiego wcielonych.

Dekret króla Saskiego, ks. Warszawskiego, 16 Stycznia 1811 r.

(D. P. K. W. T. III. str 157).

Cheąc zapobiec wątpliwościom w sądzeniu spraw, i postępowaniu sądowém zająć mogącym, z powodu, iż w krajach do Księstwa Warszawskiego wcielonych, dekretem na dniu 9 Czerwca r. 1810 zapadłym, a w Nr. 18 Dziennika praw, umieszczonym, zaprowadzone zostały nowe Prawa, Organizacja i Procedura; na przełożenie Naszego Ministra Sprawiedliwości, i po wysłuchaniu Naszej Rady Stanu, postanowiliśmy i stanowimy co następuje:

T Y T U Ł I.

O mocy obowiązującej praw dla nowoprzyłączonego kraju.

1. Prawa sejmowe daty 18 i 24 Marca 1809 r. o zastosowaniu przepisów względem aktów stanu cywilnego i przepisów Kodexu Handlowego, tudzież dekret Nasz daty 10 Października 1809 r., w Nrze 10 i 14 Dziennika praw ogłoszone, służyć będą za prawidło, i dla krajów nowo do Księstwa Warszawskiego wcielonych, z następującém zastosowaniem.

2. Co do czynności i wypadków wydarzonych do dnia, w którym Prawa zesłanego Rządu wprowadzone zostały, zastosowane będą podobnie, jak i w dawnych Departamentach Księstwa Warszawskiego, Prawa Polskie, rozumiejąc pod tym wyrazem Prawa Korony w Voluminach Legum zawarte, Prawa Statutu Litewskiego, Prawa Magdeburgskie, Chełmińskie i inne w tej rozciągłości jak wówczas obowiązywały. Od czasu zaś zaprowadzenia Rządu zesłanego Galicyi, aż do d. 15 miesiąca Sierpnia 1810—Prawa tegoż Rządu służyć mają za prawidła z odmianami, jakie za czasu Rządu Francuzko-Galicyskiego od ogłoszenia tegoż Rządu, to jest od d. 15 miesiąca Czerwca 1809 r. nastąpiły.

3. A mianowicie od czasu zaprowadzenia Rządu zesłanego mają być obowiązującymi dla kraju dawniej Galicyą Zachodnią zwanego, Kodex Cywilny Austryacko-Galicyski w r. 1797 w 3ch Częściach wydany (*Bürgerliches Gesetzbuch*), tudzież Powszechna Ordynacya Sądowego Postępowania (*Allgemeine Gerichts-Ordnung*) w tymże roku wydana; dla powiatu zaś Zamojskiego i innych części z Galicyi Wschodniej do Księstwa wcielonych, prócz praw dopiero wspomnianych, Kodex Cywilny w pierwszej części, *de jure personarum* w r. 1787 i Urządzenie Postępowania Sądowego w r. 1781 wydane; nakoniec dla obudwóch części nowo przyłączonego kraju, Patenta, Reskrypta, Dekreta Nadworne i Normalja Austryacko-Galicyskie Praw Cywilnych, Hypotek lub Postępowania Sądowego tyczące się, stosując te wszystkie prawa tudzież odmiany za Rządu Francuzko-Galicyskiego uczynione, do epok czasu, czynności i wypadków, dla których obowiązywać zaczęły, a później, z powodu zaprowadzonych odmian, obowiązywać przestawały.

4. Ordynacye sądowe i Prawa cząstkowo do nich wydawane, moc prawa zachowują, podobnie jak i w dawnych Departamentach Księstwa Warszawskiego, nie co do formy postępowania odtąd, lecz *in materiali* do rozwiązywania wątpliwości zająć mogących o ważność lub nieważność czynności jakowej sądowej do czasu zaprowadzenia nowego Postępowania Sądowego, to jest do d. 15 Sierpnia 1810 r. działań.

5. Każda strona odwołująca się do Praw zesłanego Rządu, też prawa co do artykułów allegować, Patenta zaś, Reskrypta, Dekreta i Normalja wspomniane, stosownie do przepisów art. 8 Dekretu 10 Października 1809 w Annexach na ojczysty język przełożone, obok textu oryginalnego załączać powinna.

(Dalsze przepisy niniejszej Ustawy Przechodniej z r. 1811, a mianowicie: Tytuł 2. *O ukończeniu spraw w dawnych sądach zaległych*, t. j. art. 6 do 24 włącznie, jako wskutku upływu czasu obecnie już nie obowiązujące, tu pomijają się).

KODEX CYWILNY
KRÓLESTWA POLSKIEGO

1825 r.

KODEX CYWILNY

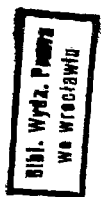
KRÓLESTWA POLSKIEGO.

Uchwalony d. 1 (13) Czerwca 1825 r., a ogłoszony d. 28 Listopada t. r.

(D. P. T. X)

TYTUŁ WSTĘPNY.

O skutkach i stosowaniu praw w powszechności.

Artykuł 1. Wykonywanie praw zaczynać się będzie w całym Królestwie Polskim z dniem następującym po dniu ich ogłoszenia.

I. Ogłoszenie i wprowadzanie w wykonanie praw i postanowień rządu w guberniach Królestwa Polskiego.

a) *Ukaz Najwyższy 23 Marca 1871 r.* (D. P. T. LXXI. str. 135)

Uznając za konieczne, wskutku dokonanych w zarządzie Gubernij Królestwa przekształceń, rozciągnąć na te Gubernie ogólny ustanowiony w państwie porządek ogłaszania praw, rozkazujemy:

1) Ogłaszanie i wprowadzanie w wykonanie w Guberniach: Warszawskiej, Kaliskiej, Kieleckiej, Łomżyńskiej, Lubelskiej, Petrowskiej, Płockiej, Radomskiej, Suwałskiej i Siedleckiej praw, jak również postanowień i rozporządzeń Rządu, tak ogólnych dla Cesarstwa, jak i wyłącznie dotyczących tych Gubernij, dokonywać na zasadzie ogólnych przepisów, ustanowionych przez ogólne w Cesarstwie postanowienia.

2) Włożyć na Rządy Gubernialne wyż wymienionych Gubernij obowiązek, żeby przy ogłaszaniu praw, jak również postanowień i roz-

porządzeń rządu, kierowały się artykułami 854, 857 i 858 ogólnej ustawy gubernialnej (T. II Sw. pr.).

3) Na wszystkie inne władze rządowe, gubernialne i powiatowe, niewyłączając i wydziału Sądowego, jak również na inne Instytucje rządowe włożyć obowiązek, ażeby w porządku wprowadzenia w wykonanie nowo wydawanych praw, jak również postanowień i rozporządzeń rządu, kierowały się organicznymi prawami Cesarstwa i stosownie do tego niezależnie od otrzymania Ukazów Rządzącego Senatu za pośrednictwem rządów gubernialnych, prenumerowały, według porządku ustanowionego w artykułach 859 i 860 ogólnej ustawy gubernialnej „Senatskie Wiedomości“ z „Zebraniem praw i rozporządzeń rządu.“

4) Wszystkie niezgodne z niniejszym Ukazem poprzednie postanowienia i rozporządzenia znieść i zarazem zaprzestać dalszego wydawania „Dziennika Praw Królestwa Polskiego.“

b) *Zasadnicze prawa Cesarstwa* (Swod Praw wyd. 1857 r. T. I. str. 15):

O g ł a s z a n i u p r a w .

art. 57. Prawa ogólne, zawierające nowe postanowienia, albo wyjaśnienia, uzupełnienia lub zmianę dawnych praw podają się do powszechnej wiadomości przez Senat Rządzący.

Uwaga 1-sza. W tym celu Senat oddaje prawo do druku, komunikuje je Najświętobliwszemu Synodowi i rozsyła do wszystkich Władz i urzędników podług ustanowionej na to formy.

Uwaga 2-ga. Ministrowie sami przez się nie wprowadzają w wykonanie żadnego nowego prawa ogólnego, bez zakomunikowania go w kopii Rządzącemu Senatowi i otrzymania od Senatu Ukazu względem wydania dalszych rozporządzeń.

Uwaga 3-cia. Postanowienia, ogólnych praw nie zmieniające i nie dopekniające, lecz tylko określające sposób miejscowego ich wykonania, i z osnowy swój nie wydane dla powszechnej wiadomości i stosowania—przesyłają się do wykonania tylko do tych władz i urzędników, do których z treści swój odnoszą się.

art. 58. Ogłaszanie prawa w gubernii, należy wyłącznie do Rządu Gubernialnego i odpowiednich mu władz. Prawo ogłasza się bez jakiegokolwiek bądź skróceń, a tém więcej bez zmiany treści.

Uwaga. Sposób ogłaszania praw w guberniach szczegółowo jest określony w Ustawie o Rządach Gubernialnych.

O t e r m i n i e , o d k t ó r e g o p r a w o o t r z y m u j e m o c o b o w i ą z u j ą c ą .

art. 59. Prawo otrzymuje moc obowiązującą nie pierwój, jak od dnia jego ogłoszenia. We władzach rządowych, każde nowe prawo

otrzymuje moc obowiązującą i wykonywa się nie wcześniej, jak od czasu otrzymania go przez tę władzę, do której należy jego wykonanie.

c) *Ogólna ustawa gubernialna* (Swod Praw wyd. 1857 r. T. II. str. 201):

art. 854. Najwyższe Manifesty, jak również Ukazy obejmujące wyrażenie „ogłasza się dla powszechnej wiadomości“ odczytują się z rozporządzenia Rządu Gubernialnego: w kościołach—po odprawieniu nabożeństwa, i w tym celu Rząd Gubernialny porozumiewa się ze zwierzchnością duchowną, w miastach na placach, w powiatach—na zebraniach powiatowych a w miastach niepowiatowych, osadach, miasteczkach i znaczniejszych wsiach—na targach. Manifesty te i ukazy drukują się też w Dziennikach Gubernialnych.

art. 855. Ukazy szczególnej ważności z powodu okoliczności czasu i miejsca Rząd Gubernialny może, w miarę tego, jak uzna za potrzebne, wydrukować w Dzienniku lub też oddzielnie, lecz w takim razie powołuje się datę i numer ukazu. W taki sam sposób Rząd Gubernialny przypomina o prawach i postanowieniach, jeżeli zauważy w gubernii zaniedbanie ich wykonywania. Przyczem stosują się przepisy ogólne, o przedrukowywaniu artykułów z *Senatskich Wiadomości*. (Urządź. Senat. art. 472 w dodatku No. 19. Swod Praw T. I. Org. Rządź. Sen. str. 123).

art. 858. Rząd Gubernialny rozsyła komu należy, wszystkie ukazy przez Rządzący Senat nadsyłane, również jak i *Senatskie Wiadomości*, które powinny być nadsełane w osobnych egzemplarzach. Przesyłkę tę dokonywa, Wydział gazet, na skutek bezpośredniego rozporządzenia Rady wydziałem tym zawiadującego.

art. 859. Wszystkie bez wyjątku władze gubernialne i powiatowe, Izby opieki powszechnej, Urzędy lekarskie, Kantory pocztowe, Konsystorze, Zarządy duchowieństwa obcych wyznań, Marszałkowie Szlachty, Zarządy Okręgowe dóbr Państwa, Dworu, Stadnin i inne, obowiązane są, za oznaczoną cenę prenumerować *Senatskie Wiadomości* wraz z ogłoszeniami.

art. 860. Opłata za *Senatskie Wiadomości*, ponosi się z sumy wyznaczonej na wydatki kancelaryjne każdej władzy lecz Marszałkowie Szlachty i Sądy Ziemskie otrzymują *Senatskie Wiadomości* kosztem dochodów ziemskich, zaś zarządy miast niepowiatowych kosztem wydatków publicznych.

II. Moc obowiązująca urzędzeń Komisyyj Rządowych.

art. 5. Umieszczenie w Dzienniku Wojewódzkim (Gubernialnym) urzędzeń Komisyyj Rządowych lub ich w odpisie wierzytelnym zakomunikowanie, jest obowiązującym dla Urzędników Administracyjnych i dla mieszkańców. Każdy mieszkaniec jest obowiązany mieć wiadomość o takowych urzędzeniach i niewiadomością ich wymagać się nie może.

III. Moc obowiązująca dekretów przez króla Saskiego, jako księcia Warszawskiego wydanych, które w Dzienniku Praw nie są umieszczone.

Postanowienie Namiestnika 13 Września 1817 r. Nr. 4,807, na oświadczonej przez Ministra Sekretarza Stanu woli N. Pana ugruntowane, obejmuje w sobie następujący przepis:

Mając sobie doniesioném, iż Magistratury sądowe i szczególni urzędnicy tegoż wydziału uważają za nie obowiązujące te dekreta przez Króla IMCI Saskiego, jako byłego Ks. Warszawskiego, wydane, które w Dzienniku Praw umieszczonemi nie są, przyjmują urzędowe tranzakcyje, których zawieranie o przedmioty względem pewnej klasy mieszkańców przepisy trwającej ustawy zabraniają, zważywszy, iż działanie takowe wbrew woli Rządu, stawa na zawadzie w przywiezieniu do skutku zamiarów jego, ogół dobra kraju na celu mających: wzywamy przeto Kommissyę Rządową Sprawiedliwości, izby niezwłocznie oznajmiła wszystkim Magistraturom i urzędnikom wydziału sądowego, izby ci wszelkie dekreta Króla IMCI Saskiego, lubo w Dzienniku Praw nie umieszczone, lecz które późniejszymi postanowieniami uchylone nie zostały, jak inne prawa rzeczonym Dziennikiem ogłoszone, za zupełnie obowiązujące uważając, postępowania swe ściśle do tego zastosowały.

W wykonaniu postanowienia tego, K. R. S. pod d. 28 Września 1817 r. N. 7635, wydała stosowne rozporządzenia do władz sądowych. (Zaw. T. I. str. 23).

2. Prawo stanowi tylko na przyszłość, a nie rozciąga swych skutków na przeszłość.

I. *Zasadnicze prawa Cesarstwa* (Swod. Praw. wyd. 1857 r T. I. str. 15).

O terminie, od którego prawo otrzymuje moc obowiązującą.

art. 60. Prawo obowiązuje tylko na przyszłość. Żadne prawo nie ma mocy wstecz obowiązującej i prawo nie rozciąga się do czynów, przed ogłoszeniem prawa spełnionych.

art. 61. Od tego ogólnego przepisu w następujących razach czyni się wyjątek:

1) Kiedy w prawie wyraźnie powiedziano, że jest tylko powtórzeniem i wyjaśnieniem znaczenia dawnego prawa.

2) Kiedy w samym prawie postanowiono, że otrzymuje moc obowiązującą i na czas poprzedzający jego ogłoszenie.

II. Szczegółowe przepisy o stosowaniu nowego prawa do czynów, przed jego ogłoszeniem spełnionych, objęte są w ustawach i rozporządzeniach przechodnich. Z nich ważniejsze:

Ustawa przechodnia do Kodexu Napoleona z d. 10 Października 1809 roku (zob. wyżej).

Ustawa przechodnia do Kodexu Napoleona z d. 16 Stycznia 1811 r. (zob. wyżej).

Prawo przechodnie do Księgi I Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego z r. 1825, wydane d. 1/13 Czerwca 1825 r. (zob. niżej).

Rozporządzenia przechodnie do Prawa o Małżeństwie z r. 1836 (zob. niżej art. 244—249 tegoż prawa).

Ustawa przechodnia do Kodexu kar głównych i poprawczych z r. 1847 wydana 11 Listopada t. r. (D. P. T. XL. str. 5).

Postanowienie o sposobie wprowadzenia w wykonanie Najwyżej zatwierdzonych 19 Lutego 1875 roku praw o urządzeniu sądownictwa w Warszawskim okręgu sądowym, wydane 1 (13) Czerwca 1875 r.

3. Prawa policyjne i bezpieczeństwa obowiązują wszystkich znajdujących się w kraju.

Nieruchomości wszelkie, choćby przez cudzoziemców posiadane były, podlegają prawom Królestwa Polskiego.

Prawom ściągającym się do stanu i zdolności osób, podlegają Polacy poddani Królestwa Polskiego, choćby zagranicą mieszkali.

I. O mocy obowiązującej przepisów Kodexu Kar Głównych i Poprawczych 1847 r. względem cudzoziemców w granicach Królestwa przebywających.

Kod. Kar Gł. i Popr. 1847 r.

art. 176. Cudzoziemcy w Królestwie stale mieszkający, lub czasowo przebywający, ulegają przepisom niniejszego Kodexu zarówno z poddanymi Królestwa, jeżeli w traktacie zawartym z państwem, którego są poddanymi, nie uczyniono jakiego wyjątku od tego pravidła.

Ustawa post. sąd. karn. 1864 r.

art 228. Cudzoziemcy za przestępstwa i wykroczenia, spełnione w Rosyi, ulegają mocy ogólnych przepisów o właściwości sądów, jeżeli nie ustanowiono wyjątku od tych przepisów w traktacie, zawartym z tém państwem, w którego poddaństwie obwinieni pozostają.

art. 177. Wrazie popełnienia w Królestwie przestępstw przez osoby należące do zagranicznych Poselstw lub Missyj zwyczajnych lub nadzwyczajnych, Ra-

da Administracyjna Królestwa udzieli o nich wiadomość Ministrowi Sekretarzowi Stanu, dla stosownego zniesienia się z Ministrem Spraw Zagranicznych Cesarstwa.

Ustawa post. sąd. karn. 1864 r.

art. 229. Sprawy dotyczące przestępstw i wykroczeń osób należących do poselstw i misyj państw zagranicznych, rozwijają się nie inaczej, jak po należytem zniesieniu się dyplomatycznem z bezpośrednią władzą obwinionych.

art. 178. Ci, z cudzoziemców i w ogóle osób, którzyby, zostając w służbie zagranicznych Posłów, Ministrów lub innych dyplomatycznych agentów, o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia byli przekonani lub podejrzani, nie inaczej mogą być pociągnięci do śledztwa i sądu, jak za pośrednictwem Rady Administracyjnej Królestwa i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Cesarstwa.

Ustawa post. sąd. karn. 1864 r.

art. 230. Sprawy, dotyczące przestępstw i wykroczeń osób pozostających w służbie ambassadorów, posłów i innych agentów dyplomatycznych, ulegają rozpoznaniu sądu karnego podług ogólnej zasady, jeżeli co do nich nie uczyniono jakich wyjątków w traktatach z państwami zagranicznymi, lecz do śledztwa i sądu wzywani będą przez ministerjum spraw zagranicznych.

art. 179. Cudzoziemiec przekonany lub podejrzany o popełnienie, zagranicą Państwa, przestępstwa nadwierzającego prawa jednego lub więcej poddanych Jego Cesarskiej Mości, a następnie wykryty i zatrzymany w obrębie Królestwa, lub wydany władzom Królestwa przez rząd tego kraju, w którym popełnił przestępstwo, lub którego jest poddanym, ulega w zupełności przepisom niniejszego Kodexu. Lecz jeżeli przestępny czyn jego stanowił zamach na prawa Władzy Najwyższej Cesarstwa, wówczas odesłany zostanie po osądzenie do Rossyi.

II. O mocy obowiązującej przepisów Kodexu Kar Głównych i Poprawczych 1847 r. względem przebywających w Królestwie Polskiem poddanych Cesarstwa.

Kodex Kar Gł. i Popr. 1847 r.

art. 174. Przepisom niniejszego Kodexu ulegają zarówno tak poddani Królestwa, jako i inni poddani rossyjscy, w obrębie królestwa przebywający.

III. O spadkach, pozostających po cudzoziemcach.

a) O spadkach, pozostających po poddanych Niderlandzkich, zmarłych w Cesarstwie.—zob. art. III Trakt. handl. i naw. 1 (13) Września 1846 r. (D o d a t e k III, C).

b) O spadku ruchomym pozostającym po poddanych Saskich, zmarłych w Królestwie Polskiem,—zob. art. 3 Deklaracyi 11 (23) Kwietnia 1864 r. (D o d a t e k do Art. 819 K. N.).

c) O spadkach, pozostających po poddanych Francuzkich,—zob. art. 10 i 12 Konwencyi 29 Marca (1 Kwietnia) 1874 r. (D o d a t e k do Art. 819 K. N.).

d) O spadkach, pozostających po poddanych Niemieckich,—zob. art. 10 konwencyi 31 Października (12 Listopada) 1874 r. (D o d a t e k do Art. 819 K. N.).

e) O spadkach, pozostających po poddanych Włoskich,—zob. art. 10 konwencyi 19 Kwietnia 1875 r. (D o d a t e k do Art. 819 K. N.).

f) Ustawa Banku Polskiego 17 (29) Stycznia 1828 r. (D. P. T. XII, str. 118).

art. 34. . . . Na przypadek zaś śmierci cudzoziemca, właściciela depozytu, albo summy złożonej w Banku dla przekazów lub na procent, własności te przechodzić mają na spadkobierców, podług przepisów prawa kraju tego, którego właściciel był poddanym.

IV. O ruchomym majątku, pozostałym po osobach stale w Cesarstwie zamieszkałych, a czasowo w Królestwie Polskiem przebywających, zob. art. 1, 3, 6, 8 i 9 Zd. R. P. 5 Lipca 1844 r. (Dodatek do Art. 819 K. N.).

V. O aktach i umowach zawartych za granicą.

Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.

art. 707. Umowy i akta zawarte zagranicą, oceniane będą podług praw tego kraju, w którym były zawarte, i uznane będą za ważne, jeżeli osnowa ich nie sprzeciwia się porządkowi publicznemu, lub nie jest zabronioną przez prawa Cesarstwa.

art. 708. Umowy zawarte za granicą, podług praw tamtejszych, nie umarzają się w Rosyi z powodu przedawnienia, jeżeli według praw kraju, w którym zawarte zostały, przepisane jest dłuższe przedawnienie.

Post. o zast. Ust. Sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 163. Umowy, zawarte zagranicą, podług praw tamtejszych, nie umarzają się z powodu przedawnienia (art. 2262—2264 i 2271—2281 Ks. 3 Kod. cyw.), jeżeli według praw kraju, w którym zawarte zostały, przepisane jest dłuższe przedawnienie (w zamian art. 708).

art. 709. W razie zaszłej trudności w zastosowaniu praw obcego kraju, sąd może prosić ministerstwo spraw zagranicznych o znie-

sienie się z właściwym rządem zagranicznym względem udzielenia opinii co do zachodzącej kwestyi.

VI. O aktach i umowach zawartych w Cesarstwie.

Zdanie Rady Państwa 12 Stycznia 1838 r. (D. P. T. XXI, str. 372).

art. 5. (podług Zdania Rady Państwa 11 Lipca 1852 r.—(D. P. T. XLVI str. 138)). Ważność zobowiązania w przedmiocie długu, umowy, lub innego aktu, rozpoznawaną będzie podług praw obowiązujących w tym kraju, wedle form i przepisów którego akt zawarty został.

4. Sędzia który odmówi sądzenia, pod pozorem, że prawo mileży, że jest ciemne, lub niedostateczne, może być pociągniętym do Sądu, jako winny odmówienia sprawiedliwości.

I. *Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.*

art. 10. Nie wolno jest zawieszać wyrokowania w sprawie pod pozorem niedokładności, niejasności, braku albo sprzeczności w prawie. Za odstąpienie od tego przepisu, winni pociągnięci będą do odpowiedzialności, jak za odmówienie wymiaru sprawiedliwości.

Ustawa post. sąd. karn. 1864 r.

art. 13. Niewolno jest zawieszać wyrokowania w sprawie pod pozorem niedokładności, niejasności, lub sprzeczności praw. Za naruszenie tego przepisu, winni ulegają odpowiedzialności, jak za nieprawne zaniechanie użycia władzy.

II. O stosowaniu i tłumaczeniu prawa.

Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.

art. 9. Wszystkie władze sądowe obowiązane są rozstrzygać sprawy ściśle według myśli praw obowiązujących, a w razie ich niedokładności, niejasności, braku odpowiedniego przepisu, albo sprzeczności, mają wyrokować podług ogólnego ducha praw.

art. 129. Sędzia pokoju, po wysłuchaniu stron i rozważeniu wszystkich przywiedzionych w sprawie okoliczności, oceniwszy, według przekonania i sumienia, moc i znaczenie dowodów, wydaje wyrok, który nie powinien być w sprzeczności z przepisami prawa.

art. 130. Wydając wyrok, sędzia pokoju może mieć na względzie przywiedzione przez jedną lub obie strony powszechnie znane

zwyczaje miejscowe. lecz w takim jedynie razie, gdy zastosowanie miejscowych zwyczajów prawem jest dozwolone lub téż w przypadkach wyraźnie przepisami prawa nieprzewidzianych.

Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 127. Wydając wyrok, sąd gminny może mieć na względzie przywiedzione przez jedną lub obie strony powszechnie znane zwyczaje miejscowe. W sprawach, dla rozstrzygnięcia których wydane są, w rozwinięciu ukazów Najwyższych z 19 Lutego (2 Marca) 1864 roku i z 28 Października (9 Listopada) 1866 r. oddzielne przepisy, a także w przypadkach wyraźnie prawem wskazanych, sąd gminny jest obowiązany wydawać wyroki na zasadzie tychże oddzielnych przepisów i obowiązujących praw (w uzup. art. 129 i 130).

art. 813. Przy wyjaśnianiu istotnego znaczenia ustaw, sądy winny stosować się do wyrzeczenia senatu. Skargi kassacyjne przeciwko powtórnym wyrokom, na takiej zasadzie wydanym, nie będą przyjmowane.

art. 815. Decyzje senatu, w przedmiocie prośb o uchylenie wyroków wydawane, podawane będą do powszechnej wiadomości, celem zachowania jednostajności w tłumaczeniu i stosowaniu prawa.

Ustawa post. sąd. karn. 1864 r.

art. 12. Wszystkie władze sądowe obowiązane są rozstrzygać sprawy według ścisłej osnowy praw istniejących, a w razie niedokładności, niejasności lub sprzeczności praw, zakazujących dochodzonego czynu pod zagrożeniem kary, powinny opierać wyrok na ogólnym duchu praw.

art. 119. Wysłuchawszy stron i rozważywszy wszystkie dowody, w sprawie zebrane, sędzia pokoju rozstrzyga pytanie co do winy lub niewinności oskarżonego, według wewnętrznego swego przekonania, opartego na związku okoliczności, przy rozprawie sądowej wykrytych, a w stosowaniu przepisów do sprawy kieruje się zasadami, w art. 12 i 13-ym wyrażonemi.

art. 930. Sąd, do którego przesłaną jest sprawa dla nowego jej osądzenia, winien w tłumaczeniu istotnego znaczenia prawa, trzymać się wyrzeczenia senatu rządzącego. Skargi przeciw wydanemu na téj zasadzie wyrokowi nie są dopuszczalne; nie tamuje to wszakże możności skarżenia z innej zasady, z powodu nowych uchybień przez sąd dopuszczonych, lub w skutku powtórzenia tych samych, które skutkowały uchyleniem pierwszego wyroku.

art. 933. Wyroki senatu będą podawane do wiadomości powszechnej, celem zachowania jednostajności w tłumaczeniu i stosowaniu prawa.

5. Nie jest wolno Sędziom wyrokować sposobem ogólnych i urządzających postanowień, w sprawach pod ich rozsadzenie przychodzących.

6. Nie można przez prywatne umowy ubliżać prawom które do porządku publicznego i dobrych obyczajów zmierzają.

Rozp. K. R. S. 17 (29) Marca 1848 r. N. 3438.

Rejenci nie powinni przyjmować aktów, któreby mieściły w sobie warunki i zobowiązania porządkowi publicznemu przeciwne; gdyby jednak strony konieczności sporządzenia takich aktów żądały, rejent stronom swe uwagi czynić i o tém w akcie wyraźnie wzmiankę zamieścić powinien. (Zaw. T. I str. 24).

KSIĘGA PIERWSZA.

O OSOBACH.

T Y T U Ł I.

O używaniu, pozbawieniu i zawieszeniu *) praw cywilnych.

*) Podług kodexu kar gł. i popr. z r. 1847 ograniczenie praw, to jest, utrata wszystkich szczególnych praw i przywilejów (art. 46), i utrata niektórych szczególnych praw i przywilejów (art. 54). Zawieszenia praw Kodex Kar. gł. i popr. z r. 1847 nie zna.

D Z I A Ł I.

O używaniu praw cywilnych.

7. Używanie praw cywilnych nie jest zawisłém od posiadania praw obywatelskich i politycznych, które nabywają się i utrzymują jedynie podług ustawy konstytucyjnej *) i statutów organicznych.

*) Wzmiankowana w niniejszym artykule ustawa konstytucyjna utraciła moc swoją.

8. Polak poddany Królestwa Polskiego używać będzie praw cywilnych.

O ograniczeniach w używaniu osobistych i majątkowych praw osób, zostających w czasie obowiązkowym w czynnej wojennej służbie.

Zdanie Rady Państwa 6 Maja 1875 r. (Zb. pr. i rozp. Rz. 1875 r. półrocze drugie).

I. W uzupełnieniu art. 25 Najwyższej 1 Stycznia 1874 r. zatwierdzonej Ustawy o obowiązku służby wojskowej postanowić:

„Osoby, zostające w czynnej wojennej służbie, w czasie obowiązkowym, używają osobistych i majątkowych praw swego stanu, podlegając wszystkim wymaganiom i przepisom służby, z następującymi ograniczeniami:

1) Niższym stopniom pozostającym w obowiązkowej czynnej służbie zabrania się wstępować w związki małżeńskie, wyjątki zaś poczynione dla niektórych miejscowości, mają miejsce na zasadzie Najwyżej zatwierdzonych postanowień Rady Wojennej i Admiralicyi.

2) Oficerowie nie mający ukończonych 23 lat wieku nie mogą zawierać małżeństwa; zostający zaś w wojenno-ładowej służbie przed ukończeniem lat 28, a w wojenno-morskiej przed ukończeniem 25 lat wieku nie inaczej mogą otrzymać pozwolenie na zawarcie małżeństwa, jak tylko po przedstawieniu majątkowej rękojmi w wysokości i według zasad postanowionych w przepisach wojennych i morskich. W tych przepisach określone są niezbędne wyjątki, według warunków miejscowych względem składania wyżej wymienionej rękojmi.

3) Oficerom i niższym stopniom nie zabrania się otrzymywać świadectw na prowadzenie handlu (kupieckie i przemysłowe); zajmować się zaś interesami handlowymi oraz zarządzać zakładami przemysłowymi, w czasie pobytu w czynnej służbie mogą jedynie przez pośrednictwo pełnomocnika, zarządzającego albo subiekta.

4) Nie zabrania się oficerom i niższym stopniom wystawiać wexli i innych zobowiązań, exekucya zaś w poszukiwaniu należności może być skierowaną tylko do ich majątku, nie mogą zaś odpowiadać pod przymusem osobistym aż do czasu odbycia obowiązkowej służby.

II. Przedstawić Ministrowi Wojny i Zarządzającemu Ministerjum Marynarki wnioski o ograniczeniach praw ochotników pozostających w służbie morskiej lub lądowej, jako należące do atrybucyi tych władz, poczem przedstawić do Najwyższego zatwierdzenia w porządku przepisany względem wydania tych przepisów (Zasadnicze prawa art. 50, uwaga).

III. Udzielić II Wydziałowi Własnej Jego Cesarskiej Mości Kancellaryi, jak również Ministrowi Wojny i Marynarki, moc, względem pogodzenia niniejszego zdania z przepisami tak ogólnego zbioru praw, jak również wojennych i morskich urządzeń.

Najwyżej zatwierdzona 31 Sierpnia 1874 r. ustawa o niższych stopniach rangi podoficerskiej pozostających dobrowolnie w nadterminowej służbie czynnej (Zb. pr. i rozp. rz. 1874 r. 2-gie półr. str. 1415).

art. 12. Nadterminowym podoficerom dozwala się, za upoważnieniem zwierzchności, zawierać małżeństwo, a żonatym mieć przy sobie rodzinę, lecz bez udzielania, w razie braku lokalu skarbowego, pieniędzy na mieszkanie według stanu familijnego.

9. Uważanym jest za Polaka poddanego Królestwa Polskiego:

1) Kto z polaka poddanego tegoż Królestwa w kraju lub za granicą zrodzony.

2) Kto z cudzoziemca w Królestwie Polskiem zamieszkałego, w kraju lub zagranicą zrodzony.

3) Kto zrodzony z Polaka poddanego Królestwa Polskiego gdy ten już utracił stan Polaka, jeżeli w kraju mieszkając, albo do niego przenosząc się, w urzędzie administracyjnym oświadczy, iż chce być poddanym tegoż królestwa,

Toż samo ma się rozumieć o dzieciach Polki, która będąc za cudzoziemcem, stan polki poddanej Królestwa Polskiego utraciła.

Za nieletnich uczyni oświadczenie w urzędzie opiekun.

por. p. 6, 12 i 16 cz. I Zd. R. P. 10 Lutego 1864 r. (D o d a t e k D).

4) Kto za rządu księstwa Warszawskiego używał praw obywatelskich.

Dekret kr. Sas. ks. Warsz. z d. 19 Grudnia 1807 r.

(D. P. K. W. T. I. str. 3).

art. 1. Przy pierwszém wprowadzeniu Rządu Konstytucyjnego ma być uważany, jako już będący obywatelem Księstwa Warszawskiego.

1. Każdy zrodzony na ziemi Księstwa Warszawskiego.

2. Każdy zrodzony nawet za granicą, z obywatela Księstwa Warszawskiego.

3. Każdy mający w Księstwie Warszawskiem własność nieruchomą.

4. Każdy Polak, który służył w Legiach Polsko-Włoskich i Nadreńskich; i w wojskach Najjaśniejszego Cesarza Francuzów i Króla Włoskiego do d. 1 Stycznia 1808 r.; jako też każdy obywatel Księstwa Warszawskiego; który w wojskach Najjaśniejszego Cesarza Napoleona służy i służyć będzie.

5. Każdy, który wszedł w służbę wojskową od czasu ostatniego formowania się wojska narodowego w r. 1806, i dotąd w służbie zostaje, lub z niej dla ran, kalectwa, albo straconego zdrowia, wyjść musiał.

6. Każdy, który w skutku Uchwał Kommissyi Rządzącej sprawował jaką funkcję cywilną.

7. Każdy od lat dziesięciu w kraju zamieszkały, i język Polski posiadający.

art. 2. Nabywa się prócz tego prawo obywatelstwa, przez nadanie Królewskie....

art. 3. Utraca prawo obywatelstwa każdy nie chcący wykonać przysięgi wierności Królom: utracają toż prawo ci wszyscy którzy się znajdują w przypadkach objętych Kodexem Napoleona Wielkiego.

5) Kto przed ogłoszeniem konstytucyi Królestwa Polskiego, w kraju toż królestwo składającym zamieszkał, lub później, stosownie do traktatów Wiedeńskich z d. 3 Maja, 1815 r. stałe zamieszkanie w niem obrał lub obierze.

W traktatach przyjaźni, zawartych w Wiedniu dnia 21 Kwietnia (3 Maja) 1815 r. między Najjaśniejszym Cesarzem Wszech Rossyi a Najjaśniejszym Cesarzem Austrii i Najjaśniejszym Królem Pruskim (D. P. T. II. str. 295 i 348), podane są następujące w tym przedmiocie przepisy:

Trakt. z Austr. art. 10.—Trakt. z Prus. art. 8.—Prawo poddanego różno-rządowego (sujet mixte) będzie uznane i utrzymane co do własności.

Trakt. z Austr. art. 11.—Trakt. z Prus. art. 9.—Każda osoba, nie pod jednym tylko Rządem własności posiadająca, obowiązana jest w przeciągu jednego roku, rachując od daty ratyfikacyi niniejszego traktatu, złożyć na piśmie obranego sobie stałego zamieszkania deklaracyę przed Urzędem najbliższego miasta, lub Rządca powiatu albo też Władzą cywilną najbliższą w kraju, który sobie obrała. Przez takową deklaracyę, którą wzmiankowane Urzędy, lub inne Władze, do Rządu wyższego prowincjonalnego przesłać są winne, każdy staje się wraz z familją wyłącznie poddanym tego Monarchy, w którego krajach wybrał zamieszkanie.

Trakt. z Austr. art. 12.—Trakt. z Prus. art. 10.—Co się tyczy małoletnich, i innych osób pod opieką lub kuratelą będących, opiekunowie lub kuratorowie obowiązani są za nich złożyć takową deklaracyę w czasie oznaczonym.

Trakt. z Austr. art. 13.—Trakt. z Prus. art. 11.—Gdyby który właściciel różno-rządowy (propriétaire mixte) zaniedbał podania deklaracyi zamieszkania w oznaczonym przeciągu roku jednego, uważanym będzie za poddanego tego mocarstwa, w którego krajach miał ostateczne zamieszkanie; gdyż zamilczenie jego w tym przypadku uważane będzie za deklaracyę.

Trakt. z Austr. art. 14.—Trakt. z Prus. art. 12.—Każdy właściciel różno-rządowy, pomimo złożonej raz już deklaracyi zamieszkania, nie utraci jednak prawa aż do lat ośmiu, od daty ratyfikacyi ni-

niejszego traktatu, przeniesienia się pod inne panowanie, za podaniem nowej deklaracji zamieszkania, i złożeniem zezwolenia Mocarstwa, pod którego rządem osiąść pragnie.

Trakt z Austr. art. 18.—Trakt. z Prus. art. 16.—W przypadku, gdyby na którego z mieszkańców, dziś pod jednym tylko z tych dwóch Rządów własność mającego, spadł majątek jakkolwiek tytułem następstwa, zapisu, darowizny, lub małżeństwa w drugiem Państwie,—właściciel ten będzie równie uważany za właściciela różno-rządowego, i obowiązany będzie złożyć w oznaczonym czasie deklarację stałego zamieszkania. Takowy termin roku jednego rachować się będzie od dnia, w którym okaże prawny dowód swojego nabycia.

K. R. S. pod d. 20 Listopada 1819 r. Nr. 10720 zawiadomiła, iż, w uzupełnieniu art. 18 traktatu z Austryą, następujące zaszły zmiany, jako to:

a) Książę Namiestnik Kr. przez postanowienie z d. 26 Marca 1817 r. wyrzekł, iż osoby possessyonowane w państwie Austryackim na dniu ratyfikacji pomienionego traktatu, na któreby kiedykolwiek spadła jakakolwiek własność w Królestwie Polskim przez sukcesyę, zapis, donacyę lub małżeństwo, uważane być mają jako właściciele różno-rządowi (mixtes), i z tego względu będą mogły każdego czasu sprzedać takowe własności i przenieść w kraje Austryackie kwotę ze sprzedaży wynikłą, bez żadnej opłaty.

b) Najjaśniejszy zaś Cesarz Austryacki przez dekret z d. 8 Kwietnia 1819 r. postanowił, iż osoby na dniu ratyfikacji wzmiankowanego traktatu w Królestwie Polskim possessyonowane, w przypadku gdyby na nie w jakimkolwiek czasie spadła jakakolwiek bądź własność w krajach Cesarsko-Austryackich, przez sukcesyą, zapis, darowiznę, lub małżeństwo, uważane być mają jako właściciele różnorządowi i wolno im być ma w każdym czasie wymienione własności sprzedać, i wynikłą ze sprzedaży takowej kwotę do Królestwa Polskiego bez żadnej opłaty przenieść. (Zaw. T. I, str. 75).

6) Kto naturalizacyę otrzymał.

W art. 21 Statutu organicznego z d. 14 Lutego 1832 r. (D. P. T. XIV, str. 173) wyrażono:

„ . . . . My zostawujemy sobie na przyszłość udzielanie naturalizacyi w Królestwie Polskim i innym osobom, chociażby jeszcze w granicach onego nieosiadłym, tak Rossyanom, jakoteż cudzoziemcom . . . . “

7) Kogo król do urzędu publicznego w Królestwie Polskim powołał.

por. art. 2 Zd. R. P. 5 Lipca 1844 r. (Dodatek do art. 819 K. N.). i p. 14 cz. I Zd. R. P. 10 Lutego 1864 r. (Dodatek I).

8) Cudzoziemka, gdy pójdzie za mąż za polaka poddanego Królestwa Polskiego.

por. p. 17 cz. I Zd. R. P. 10 Lutego 1864 r. (Dodatek I).

Przepisy o przyjmowaniu ruskiego poddaństwa i występowaniu z takowego przez cudzoziemców, załączają się przy niniejszym (Dodatek I).

Przepisy o porządku przesiedlania się mieszkańców Cesarstwa do gubernii Królestwa Polskiego, załączają się przy niniejszym (Dodatek II).

10. Osoby ślubami duchownemi w kraju niezakazanemi zobowiązane, o tyle praw cywilnych używać będą o ile im też śluby używania takowego pozwalają.

11. Cudzoziemcy używać będą równie jak Polacy praw cywilnych, wyjąwszy jednak następujących:

1) Nie mogą być przypuszczeni do dobrodziejstwa odstąpienia dóbr.

2) Nie mogą być ani opiekunami, ani członkami rady familijnej w opiece nad Polakami poddanemi Królestwa Polskiego, wyjąwszy nad własnymi dziećmi i dalszemi zstępniemi.

3) Nie mogą być używani za świadków przy sporządzaniu aktów urzędowych.

por. art. 86 i 87 Ust. not. 14 Kwietnia 1866 r.

4) Nie są wolni od przymusu osobistego w sprawach cywilnych, nawet w przypadkach, w których przeciw Polakowi poddanemu Królestwa Polskiego nie ma miejsca, jeżeli nie posiadają w Polsce odpowiadającego majątku nieruchomego lub zakładu przemysłowego, albo jeżeli nie stawiają dostatecznej rękojmi.

Nadto, jeżeliby Polacy poddani Królestwa Polskiego, w którym kraju w używaniu praw cywilnych ograniczeni

być mieli, w tym razie, prawem wzajemności, poddani takiego kraju równie o tyleż w Królestwie Polskiem w używaniu praw cywilnych ograniczonemi będą.

I. *Ustawa Banku Polskiego 17 (29) Stycznia 1828 r.*
(D. P. T. XII, str 119):

art. 34. Cudzoziemcy, właściciele obligacyi długu krajowego, depozytów i summ dla przekazów lub na procent do Banku wniesionych, przez tenże Bank uważani będą zarówno z krajowcami, nawet podczas wojny z krajem, którego byliby poddanemi. . . .

Ukaz Najwyższy o Kommissyi Likwidacyjnej z d. 19 Lutego (2 Marca) 1864 r. (D. P. T. LXII, str. 127).

art. 62. Zagraniczni posiadacze listów likwidacyjnych i kuponów, narówni z krajowcami przez Kommissyę Likwidacyjną spłaceni będą, nawet w czasie wojny z państwem, którego byliby poddanymi.

II. Jus gabellae, droit de détraction, Abschossrecht, opłata wywozowa.

Przy rozporządzeniu z d. 18 Lipca 1822 r. Nr. 5636. K. R. S. komunikowała władzom sądowym rozporządzenie przez K. R. P. i S. do Rządów Gubernialnych pod d. 28 Maja t. r. N. 31313 wydane i stanowiące, aby bez opłaty gabellae nic z kraju wyprowadzonym nie było, że zaś tak co do przeszłości, jakoteż co do przyszłości, ten kto dobra od zagranicznego kupił, kapitał nabył, lub należny kapitał wypłacił, zapewnić się był powinien czy osoba zagraniczna; taki majątek z kraju wyprowadzająca, podatek Skarbowi winny opłaciła, dla tego więc Skarb nie osobę zagraniczną, lecz majątek nieruchomy lub kapitał nabywającego, albo dług zagranicznemu winny opłacającego, trzymać się będzie, i ten szkodę Skarbowi zrządzoną opłacić jest w obowiązku.

Następnie w rozwinięciu powyższych przepisów, K. R. S. pod d. 27 Lutego 1823 r. N. 1887 postanowiła, aby rejenci, przyjmując akta, gdy znają osoby zeznawające, jako za granicą zamieszkałe, lub też nieznając, o miejscu ich zamieszkania dokładnej wiadomości nie posiadają, ostrzegali strony zeznawające o istniejących przepisach względem opłaty wywozowej, takowe ostrzeżenie w akcie sporządzonym z urzędu zapisywali i co kwartał Kontrolli Skarbowej w zwyczajnych raportach o podobnych aktach, w ciągu kwartału przez siebie sporządzonych, donosili. (Zaw. T. I str. 34).

Opłata wywozowa od majątku wyprowadzanego za granicę, zniesioną została:

a) Względem poddanych *Królestwa Saskiego*.—*Post. Kr. S. Ks. Warsz. 12 Czeruca 1810 r.* (D. P. K. W. T. II, str. 233). *Ukaz Najwyższy 25 Listopada (7 Grudnia) 1819 r.* (D. P. T. VI, str. 446).

b) Względem poddanych *Westfalii*.—*Post. Kr. S. K. W. 2 Marca 1811 r.* (D. P. K. W. T. III, str. 221).

c) Względem poddanych *Cesarstwa Rossyjskiego*.—*Ukaz Najwyższy 2 (14) Listopada 1816 r.* w którym postanowiono: „Opłata znana w Polsce pod imieniem jus gabellae zniesioną zostaje. o ile się tycze stosunków wzajemnych między Naszem Królestwem Polskiem, a Naszem Cesarstwem Wszech Rossyi; przeprowadzanie przeto własności nabytych, bądź przez kupno. bądź prawem następstwa, tak z Królestwa do Cesarstwa, jak z Cesarstwa do Królestwa, wolnem będzie od pomienionój opłaty.“ (D. P. T. II, str. 267)

d) Względem poddanych *Królestwa Pruskiego*.—*Konwencya 3 Maja 1824 r.* (D. P. T. IX, str. 75).

art. 1. W przypadku wyprowadzenia majątków, pieniędzy, lub innych własności ruchomych jakiegobądź rodzaju, z Państw Najjaśniejszego Cesarza Imci Wszech Rossyi, Króla Polskiego, do Państw Najjaśniejszego Króla Imci Pruskiego i nawzajem, czyli takowe wyprowadzenie wynikłoby z przeniesienia się, ze spadku, z zapisu, z posagu z darowizny, czy też z innéj jakiegokolwiek przyczyny, nie będzie pobieranym ani podatek emigracyjny, ani żadna opłata wywozowa.

art. 2. Takowe uchylene opłat wspomnionych ściagać się będzie nietylko do przypadków w których pobór onychże był skutecznym na korzyść Skarbu Publicznego, lub na rzecz Panującego, ale i do tych przypadków, gdzie dochód ztąd wynikający wpływał do Kass Gmin, fundacyi pobożnych, Kościołów, Klasztorów, Opactw, Jurysdykcyi patrymonialnych i Korporacyi, lub jakichkolwiek osób prywatnych.

art. 3. Wyjęcie z pod opłaty uiszczanej dotychczas od wyprowadzania funduszków i własności ruchomych, a która niniejszym Aktem zostaje uchyloną, nie może w żadnym przypadku uwalniać od tych opłat, podatków i należności, jakie każdy z układających się Rządów pobiera, lub mógłby pobierać w przyszłości z wszelkich majątków ruchomych i nieruchomych, w obrębie krajów władzy swojej uległych.

art. 4. Postanowienia objęte artykułami 1 i 2 będą miały zupełny swój skutek nietylko w przypadkach na przyszłość wydarzyć się mogących, lecz i w tych wszystkich gdzieby do dnia wymienionych ratyfikacyi, opłaty niniejszą Konwencją uchylone, nie były jeszcze rzeczywiście i ostatecznie pobranemi.

art. 5. Rozporządzenie Rządu Polskiego w dniu 28 Maja 1822 r. wydane, a dotyczące opłaty wywozowój czyli detrakcyjnej w ogólności, nie będzie mogło być zastosowaném do kapitałów, które bądź do Kass lub Instytutów Pruskich, bądź do mieszkańców prywatnych kraju Pruskiego należą. Nawzajem wydawanemi będą, bez ulegania opłacie wywozowój, kapitały należące do Kass i Instytutów Polskich, lub do mieszkańców prywatnych Królestwa Polskiego.

e) Względem poddanych *Cesarstwa Austriackiego*.—*Post. Nam. 20 Czerwca 1825 r.* (D. P. T. IX, str. 340).

f) Względem poddanych *Królestwa Szwecyi i Norwegii*.—*Post. R. Adm. 23 Maja 1827 r.* (D. P. T. XI, str. 511).

g) Względem poddanych *Królestwa Hiszpańskiego*.—*Post. R. Adm. 30 Czerwca t. r.* (D. P. T. XI, str. 526).

h) Względem poddanych *Wielkiego Księstwa Hesskiego i Królestwa Duńskiego*.—*Post. R. Adm. 24 Lipca t. r.* (D. P. T. XII, str. 3—6).

i) Względem poddanych *Księstwa Oldenburgskiego*.—*Post. R. Adm. 22 Lipca 1828 r.* (D. P. T. XII, str. 166).

k) Względem poddanych *Królestwa Bawarskiego*.—*Post. R. Adm. 30 Grudnia t. r.* (D. P. T. XII, str. 306).

l) Względem poddanych *Królestwa Sardyńskiego*.—*Post. R. Adm. 7 Września 1829 r.* (D. P. T. XII, str. 430).

ł) Względem poddanych *Francyi*.—*Post. R. Adm. 3 Lipca 1830 r.* (D. P. T. XIII, str. 106).

m) Względem poddanych *Królestwa Wirtemberskiego*.—*Post. R. Adm. 20 Września (1 Października) 1832 r.* (D. P. T. XV, str. 29).

n) Względem poddanych *Związku Szwajcarskiego i Rzeczypospolitej Bernenskiej*.—*Post. R. Adm. 22 Września (4 Października) 1833 r.* (D. P. T. XV, str. 340).

o) Względem poddanych *Królestwa Niderlandzkiego*.—*Post. R. Adm. 4 (16) Września 1834 r.* (D. P. T. XVI, str. 159).

p) Względem poddanych *Księstwa Waldek*.—*Post. R. Adm. 4 (16) Grudnia 1842 r.* (D. P. T. XXXI, str. 243).

q) Względem poddanych *Księstwa Heskiego*.—*Post. R. Adm. 12 (24) Lutego 1843 r.* (D. P. T. XXXI, str. 321).

r) Względem poddanych *Królestwa W. Brytanii i Irlandyi*.—*Post. R. Adm. 20 Kwietnia (2 Maja) 1843 r.* (D. P. T. XXXII, str. 23).

s) Względem poddanych *Królestwa Hanowerskiego*.—*Post. R. Adm. 7 (19) Sierpnia 1856 r.* (D. P. T. I, str. 27).

t) Względem poddanych *Królestwa Portugalskiego*.—*Konwencya 3 (15) Maja 1844 r.* (Dodatek III, 1).

u) Względem poddanych *Królestwa Belgijskiego*. — *Konwencya 2 (14) Lutego 1846 r.* (Dodatek III, 2).

w) Względem poddanych *wolnych miast Hamburga i Lubeki*. — *Post. R. Adm. 23 Czerwca (5 Lipca) 1863 r.* (D. P. T. LVIII, str. 68).

x) Względem poddanych *Księstwa Brunświckiego*. — *Post. R. Adm. 4 (16) Lipca 1863 r.* (D. P. T. LVIII, str. 214).

y) Względem poddanych *Księstwa Sasko-Koburgskiego*. — *Post. R. Adm. 4 (16) Września 1864 r.* (D. P. T. LXII, str. 308).

III. Cudzoziemcy nie mają prawa nabywać osad włościańskich, które podeszły pod przepisy ukazów z d. 19 Lutego 1864 r.

Post. K. U. 20 Grudnia (1 Stycznia) 1868/9 r. (D. P. T. LXIX, str. 151).

art. 1. Poddani zagraniczni, chociażby należeli do rzędu rolników, nie mają prawa nabywać w dobrach rządowych, prywatnych, instytucyjnych i innych, osad włościańskich, które podeszły pod przepisy ukazów z dnia 19 Lutego 1864 roku, a gdyby takie osady nabyli, w takim razie mają być do nich w zupełności stosowane przepisy postanowienia komitetu zarządzającego z dnia 30 grudnia 1865 roku, oduoszące się do przypadków nabycia osad włościańskich przez nie włościan.

art. 2. Rolnikom cudzoziemcom, którzy nabyli osady włościańskie już po wydaniu ukazów z dnia 19 Lutego 1864 roku, lecz przed ogłoszeniem niniejszego postanowienia, dozwala się do dnia 1 Kwietnia 1869 r., przyjąć ruskie poddaństwo, jeżeli oni tego zażądata, i w takim razie osady przechodzą na ich własność; w razie zaś nieprzyjęcia przez nich poddaństwa ruskiego w ciągu tego terminu, zastosowane być mają do nich przepisy wyżej wspomnianego postanowienia komitetu zarządzającego z dnia 30 Grudnia 1865 roku.

art. 3. Dla tych rolników cudzoziemców, którzy posiadali osady we wsiach rządowych i majorackich w czasie wydania ukazów z dnia 19 Lutego 1864 roku i obecnie takowe posiadają, a którzy nie przyjąwszy dotychczas ruskiego poddaństwa, prosić będą o dozwolenie im przyjęcia takowego obecnie, termin do tego, postanowieniem komitetu zarządzającego z dnia 13 (25) Października 1867 roku (poz. 1385) oznaczony, przedłuża się do dnia 1 Kwietnia 1869 roku.

art. 4. Wszystkie osady rolników cudzoziemców we wsiach rządowych i majorackich, którzy nie złożyli deklaracji na przyjęcie ruskiego poddaństwa, lub chociaż i złożyli taką deklaracją, lecz do dnia 1 Kwietnia 1869 roku poddaństwa tego nie przyjmą, stosownie do NAJWYŻSZEGO rozkazu z dnia 15 (27) Kwietnia 1866 r., zawartego w postanowieniu komitetu zarządzającego z dnia 26 Kwietnia 1866

roku, uznawane być mają za pustki podlegające oddaniu na własność włościan; wszakże rzeczonym rolnikom cudzoziemcom pozostawia się do dnia 1 Stycznia 1871 roku, prawo odstąpienia swych osad włościanom, poddanym ruskim, za wzajemnem porozumieniem się z nimi; po upływie zaś tego terminu, osady nie odstąpione włościanom poddanym ruskim, niezwłocznie rozdane być mają pomiędzy bezrolnych na zasadzie ogólnej.

art. 5. Wykonanie niniejszego postanowienia, które zamieszczono być winno w dzienniku praw, wkłada się na centralną i miejscowe kommisye spraw włościańskich, oraz na gubernatorów.

12. Przepisy artykułu poprzedzającego nie będą w niczem ubliżać traktatom jakie w tym względzie są lub będą zawarte.

Artykuły traktatów, konwencye, oraz inne przepisy, określające prawa cywilne poddanych państw zagranicznych w Rosyji i Królestwie Polskiem, i nawzajem prawa poddanych ruskich i polskich w państwach zagranicznych, a mianowicie:

Konwencya zawarta z Portugalią 3 (15) Maja 1844 r. względem uchylenia prawa zajmowania na skarb majątków po zmarłych cudzoziemcach pozostałych (droit d'aubaine), tudzież prawa czynienia potrącań od majątków za granicę wyprowadzanych (droit de détraction).

Konwencya w tym że samym przedmiocie zawarta z Belgią 2 (14) Lutego 1846 r.

art. I, II, III, IV i XVII traktatu handlowego i nawigacyjnego zawartego z Niderlandami 1 (13) Września 1846 r.

Art. 1, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 21 i 22 traktatu handlowego i nawigacyjnego zawartego z Wielką Brytanią 31 Grudnia (12 Stycznia 1858/9 r.

Art. 1, 3, 13, 14, 15, 19, 21 i 22 traktatu handlowego i nawigacyjnego zawartego z Austryą 2 (14) Września 1860 r.

Ukaz Jego Cesarskiej Mości do Rządzącego Senatu z dnia 3 Maja 1861 r. co do zastosowania Art. 1 traktatu handlowego i nawigacyjnego na dniu 2 (14) Czerwca 1857 roku z Francją zawartego, do poddanych państw Niemieckich należących do Związku Celnego (Zollverein).

Art. 1, 2 i 19 traktatu handlowego i nawigacyjnego zawartego z Turcją 22 Stycznia (3 Lutego) 1862 r.

Art. 1, 2, 3, 4, 11, 12, 21 i 23 traktatu handlowego i nawigacyjnego zawartego z Włochami 16 (28) Września 1863 r.

Artykuły konwencyi o osiedlaniu się i handlu, zawartej w Berlinie między Rosyją i Szwajcaryą 14 (26) Grudnia 1872 r.

Protokuł o prawie Ruskich poddanych do posiadania nieruchomości w Turcyi, podpisany w Konstantynopolu 8 (20) Marca 1873 r.

Art. 1, 2, 3, 4 i 20 traktatu handlowego i nawigacyjnego zawartego z Francją 20 Marca (1 Kwietnia) 1874 r.

Art. 2, 4, 5, 6 i 21 traktatu handlowego i nawigacyjnego zawartego z Rzeczpospolitą Peru 4 (16) Maja 1875 r., przy niniejszém załączają się (D o d a t e k III).

13. Cudzoziemiec w Królestwie Polskiem nawet nie-mieszkający, może być pociągany przed Sądy Polskie o wykonanie zobowiązań w témże Królestwie zaciągniętych.

Co do zobowiązań przez cudzoziemca względem Polaka w kraju obcym zaciągniętych, może cudzoziemiec przed Sądy Polskie być pociągany wtenczas, gdy sam z osoby swój, lub gdy majątek jego w Królestwie Polskiem znajduje się.

Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.

art. 224. Sprawy cudzoziemców przebywających w Rosyji tak między nimi samymi, jako też przeciwko poddanym rosyjskim, rozpoznawane będą przez sądy rosyjskie, według ogólnych przepisów o właściwości sądu.

Uwaga. Zagraniczne towarzystwa ubezpieczeń, prowadzące swoje operacye w Rosyji, w razie sporów i poszukiwań ze strony ubezpieczonych, ulegają władzy sądów rosyjskich.

art. 225. Z pod przepisu wyrażonego w artykule poprzedzającym wyłączają się sprawy, wytaczane przeciwko osobom należącym do poselstw zagranicznych. Poddani rosyjscy, mający do tych osób pretensye pieniężne, mogą zwracać się do ministerstwa spraw zagranicznych, które ma obowiązek starania się, iżby pretensye te zostały zaspokojone.

Uwaga. Osoby, zostające w służbie u zagranicznych ambassadorów, posłów i innych agentów dyplomatycznych ulegają władzy sądów na ogólnych zasadach o jurysdykcyi, wszelako wezwanie ich do sądu, jeżeli miejsce ich zamieszkania jest wiadome, odbywa się za pośrednictwem ministra spraw zagranicznych.

14. Polak poddany Królestwa Polskiego i każdy mieszkający w témże Królestwie, może być pociągany przed

Sądy Polskie o zobowiązania, choćby w obcym kraju zaciągnięte, nawet względem cudzoziemca.

15. We wszystkich sprawach oprócz handlowych, cudzoziemiec powód obowiązany stawić rękojmią za wynagrodzenie kosztów, szkód i straconych korzyści ze sprawy wyniknąć mogących, wyjąwszy gdyby posiadał w Królestwie Polskiem majątek nieruchomy, lub zakład przemysłowy, wartości na zabezpieczenie takowego wynagrodzenia wystarczającej.

I. *Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.*

art. 571. Pozwany przed złożeniem wyjaśnienia w samej sprawie, mocen jest wnieść excepcyę w następujących przypadkach:

. . . . . 5) jeżeli powód cudzoziemiec nie będący w służbie rządowej ruskiej, ani nie posiadający w Rosyi majątku nieruchomego, nie przedstawi rękojmi na zabezpieczenie kosztów i szkód, na jakie pozwany może być narażony.

Prz. tymcz. o postęp. w sąd. handl. okr. sąd. Warsz. 19 Lutego 1875 r.

art. 6. Powodowie cudzoziemcy, nie będący w służbie rządowej rossyjskiej i nie posiadający w granicach Rosyi majątku nieruchomego, nie są obowiązani do stawienia rękojmi za koszta i szkody, na jakie pozwany może być narażony.

II. Od zasady w artykule tym podanej mają miejsce następujące wyjątki:

a) Co do ubogich poddanych Cesarsko-Austryackich. .

Ukaz z d. 10 (22) Lutego 1842 r. (D. P. T. XXIX, str. 65), stanowi:

art. 1. Poddani Cesarsko-Austryacy, w stanie ubogim zostający, w sprawach swych przed Sądy Królestwa wytaczanych, będą wolni od składania kaucyi, artykułem 15 Kodexu Cywilnego Polskiego, oraz artykułem 166 Kodexu Postępowania Sądowego, od cudzoziemców na wynagrodzenie kosztów prawnych i szkód wymaganéj; niewprzód jednak, aż za złożeniem deklaracyi, że bezpieczeństwa w téj mierze dla swego ubóstwa dać nie mogą, oraz za wykonaniem na rzetelność swego twierdzenia przysięgi, jeżeli złożenia takowej pozwany domagać się będzie.

art. 2. Urządzenie powyższym artykułem objęte, będzie obowiązującym przez czas, dopóki podobne postępowanie zachowywane będzie w Sądach Cesarsko-Austryackich, względem ubogich poddanych Królestwa Polskiego.

b) Co do poddanych Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandyi.

Ukaz z d. 9 (21) Marca 1843 r. (D. P. T. XXXII, str. 5) stanowi:

art. 1. Poddani połączonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandyi, w sprawach swych przed Sądy Królestwa Polskiego wytaczanych, będą wolni od składania kaucyi, artykułem 15 Kodexu Cywilnego Polskiego, oraz art. 166 Kodexu Postępowania Sądowego, od cudzoziemców, na wynagrodzenie kosztów prawnych i szkód wymaganęj.

art. 2. Urządzenie powyższym artykułem objęte, będzie obowiązującym przez czas, dopóki podobne postępowanie zachowywane będzie w Sądach połączonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandyi względem poddanych Królestwa Polskiego.

16. Żydzi używać będą praw cywilnych od których używania przez postanowienia Królewskie lub Namiestnika Królewskiego nie znajdują się wyłączeni.

Ukaz Najwyższy z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1862 r. (D. P. T. LX, str. 18).

art. 1. Zaprowadzone dekretem Króla Saskiego Księcia Warszawskiego z d. 19 Listopada 1808 r. zawieszenie żydów poddanych Naszego Królestwa Polskiego w wolności kupowania jakiegokolwiek nabywania na własność dóbr ziemskich i nieruchomości, uchyla się z następującymi jedynie zastrzeżeniami:

a) że w nabytych przez siebie dobrach nie mogą do lat 10 od ogłoszenia niniejszego Ukazu, sprawować Urzędu Wójta Gminy lub zastępcy tegoż, na które to urzędy, wybór i nominację z osób wyznania chrześcijańskiego, na przedstawienie właściciela dóbr, Władza Rządowa dopełniać będzie, koszta zaś utrzymania Wójta Gminy (w określonych przepisami granicach), właściciel ponosić winien;

b) że osady rolne pańszczyzniane, pod Ukaz z r. 1846 podpadające, nie mogą być nabywane przez żydów od posiadających je osadników, dopóki robocizna przymusowa z tych osad należna, czynszem wieczystym zastąpiona nie zostanie;

c) że prawo kollacyi i prezentowania beneficjów kościelnych, w dobrach przez żydów nabytych, o ileby prawo to wraz z dobrami na rzecz ich przechodzić miało, do Rządu należyć będzie, co wszakże nie uwalnia starozakonnego nabywcę dóbr od obowiązku z tytułu dziedzictwa dóbr, łącznie z współparafianami, w odpowiednim do ogólnych, obowiązujących w tej mierze przepisów, stosunku, przykładania się do składek na utrzymanie kościoła, zabudowań plebańskich, cementarzy i t. p.:

d) że co do wykonywania propinacyi i wyszynku trunku w do-
brach, żydzi nabywający dobra ziemskie, stosować się mają ściśle do
obowiązujących obecnie przepisów.

art. 2. Ograniczenia i zakazy co do możności zamieszkiwania
żydów w miastach lub niektórych ich częściach, oraz wsiach, z jakich
bądź tytułów, przywilejów lub urzędzeń wypływające, jak niemniej
w pasie granicznym 21 wiorstowym, niniejszém uchylają się.

art. 3. W miastach wszelkich Królestwa, żydzi nabywać mogą
na własność pod jakimbądź prawnym tytułem, domy i wszelkie inne
nieruchomości. Przeciwnie temu ograniczenia i zakazy, z postanowie-
nia Królewskiego z d. 19 (31) Lipca 1821 i innych wynikające, uchylają się.

art. 4. Żydzi poddani Królestwa Polskiego, na równi z innymi
mieszkańcami, mogą być świadkami wiarogodnymi przy wszystkich
aktach notaryalnych i aktach stanu cywilnego, o ile znajdują się
w warunkach przepisanych ogólnemi prawami.

D Z I A Ł II.

O pozbawieniu praw cywilnych.

O D D Z I A Ł I.

O pozbawieniu praw cywilnych przez utratę stanu Polaka podda- nego Królestwa Polskiego, i odzyskaniu tegoż stanu.

17. Stan Polaka poddanego Królestwa Polskiego utra-
ca się:

1) Przez naturalizacyą nabytą w obcym kraju.

2) Przez przyjęcie, bez zezwolenia Królewskiego, urzędów publicznych albo
służby wojskowej pod obcém panowaniem.

3) Gdy kto osiedzie w obcym kraju w zamiarze niepowrócenia.

Zakłady handlowe w obcém Państwie nie mogą być
uważane jakoby były przedsiębrane w zamiarze niepowróce-
nia do kraju.

4) Gdy Polka pójdzie za mąż za cudzoziemca.

I. O przesiedlaniu się mieszkańców Królestwa Polskiego za granicę.

a) *Statut organiczny z dnia 14 Lutego 1832 r.* (D. P. T. XIV str. 187).

art. 11 . . . . . każdy poddany Królestwa Polskiego ma zupełną wolność przesiedlania się, i przeniesienia swęj własności, do kądkolwiek zechce, z zachowaniem tylko właściwych w tym względie przepisów.

b) *Zdanie R. Pań. z d. 12 Czerwca 1860 r.* (D. P. T. LVI, str. 67.—Post. odnosz. się do czynn. Rządów Gub. i Naczel. pow. Wyd. Spr. Wew. Cz. II, T. I, str. 317).

Mieszkańcy Cesarstwa, którzy się do Królestwa Polskiego przesiedlili, nie inaczej mogą otrzymywać pasporta emigracyjne, jak z Najwyższego J. C. M. zezwolenia, na przedstawienie Namiestnika Królestwa*), i tylko dla szczególnych na uwagę zasługujących powodów.

*) por. przypisek do postanowienia niżej pod literą c)

c) *Instrukcyja o utrzymywaniu ksiąg ludności w gminach miejskich i wiejskich w Królestwie z dnia 10 (22) Listopada 1861 r.*

art. 76. Mieszkańcom Królestwa . . . . . pasporta emigracyjne zagranicę wydawanemi będą z decyzji Namiestnika, lub Rady Administracyjnej Królestwa *).

Wszelkie więc pod tym względem żądania mieszkańców rzeczonych przedstawiane być mają koleją Władz Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych *) z zachowaniem oddzielnie wydanych przepisów.

Instrukcyja o utrzymywaniu ksiąg ludności w m. Warszawie z d. 10 (22) Listopada 1861 r. (Zb. prz. adm. Kr. P. — Wydż. Spr. Wewn. Cz. V, zarz. gosp. m. Warsz. T. I, str. 245);

art. 94. Mieszkańcom tutejszym . . . . . pasporta emigracyjne za granicę wydawane będą z decyzji Namiestnika, lub Rady Administracyjnej Królestwa *).

Wszelkie więc pod tym względem żądania rzeczonych mieszkańców, Zarząd Ober-Policmajstra przedstawiać będzie rzeczonej Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych *), z zachowaniem oddzielnie wydanych przepisów.

*) obecnie pasporta emigracyjne mogą być otrzymywane nie inaczej, jak z Najwyższego J. C. M. zezwolenia, na przedstawienie Ministra Spraw Wewnętrznych.

d) Rozp. K. Rz. S. W. i D. 19 (31) Lipca 1866 r. (Przep. odnosz. się do czyn. Rz. Gub. i Nacz. pow.—Wydz. Spr. Wewn. Cz. II, T. I, str. 339;

Podług tego rozporządzenia, do czynionych przez Rządy Gubernialne przedstawień o pasporta emigracyjne dla mieszkańców Królestwa Polskiego, powinny być załączane następujące dowody:

1) świadectwo kwalifikacyjne miejscowej władzy, z wyrażeniem w niem wiadomości z ksiąg ludności stałej zaczerpniętych;

2) poświadczenie, iż pod względem policyjno-administracyjnym, skarbowym i sądowym, żadna przeszkoda do wyniesienia się z kraju nie zachodzi;

3) trzy numera właściwej gazety, w których w kolejnym porządku zamieszczone zostały ogłoszenia o zamierzonym przez interesanta wyniesieniu się z kraju;

4) poświadczenie, że od osób prywatnych żadna reklamacya do emigrującego nie zaszła, i że do wyniesienia się jego z kraju pod względem zaciągu wojskowego żadna przeszkoda nie zachodzi (zob. niżej pod literą *f*) art. 3 ustawy o powin. wojsk. z r. 1874);

5) poświadczenie właściwej władzy, że emigrujący żadnego majątku nieruchomego, ani kapitałów hipotekowanych w Królestwie nie pozostawia;

6) pozwolenie od właściwej władzy zagranicznej, na przyjęcie przez emigrującego poddaństwa kraju tamecznego;

7) świadectwo miejscowej kassy gubernialnej o złożeniu przez interesanta przypadającej od niego na zasadzie art. 6 Ukazu Najwyższego z d. 27 Listopada (9 Grudnia) 1851 r. opłaty (zob. niżej pod literą *e*) osnowę tego artykułu);

8) poświadczenie, iż interesant (jeżeli jest fabrykantem, lub posiada inny zakład przemysłowy), dopełnił wszelkich warunków, wskazanych w Instrukcyi wydanej przez Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Policji na dniu 25 Maja 1816 r., t. j. że fabrykant z tytułu pożyczek skarbowych nic dłużnym nie pozostaje.

e) Ukaz Najwyższy 27 Listopada (9 Grudnia) 1851 r.
(D. P. T. XLIV, str. 369):

art. 6. Od pasportów emigracyjnych wydawanych poddanym Naszym Królestwa Polskiego, z dozwolenia Rządu przesiadającym się do obcych Państw, pobieraną być ma dotychczasowa opłata po rs. 100 od każdej w pasporcie wymienionej osoby, z wyłączeniem osiadłych w Królestwie kolonistów, fabrykantów i rzemieślników, którym z mocy art. 9-go Ukazu 5 (17) Lipca 1844 r. *) po zadosyć uczynieniu istniejącym względem powrotu ich przepisom udzielać pasporta na udanie się z powrotem do ojczyzny za samą tylko opłatą stęplową w ustępie 1-szym art. 1-go, niniejszego Ukazu postanowioną.

*) D. P. T. XXXV, str. 87.

f) Ustawa o powinności wojskowej 1 Sycznia 1874 r.

art. 3. Osoby płci męskiej mającej więcej niż piętnaście lat wieku, mogą być uwolnione z ruskiego poddaństwa dopiero po całkowitem odbyciu przez nie powinności wojskowej, albo też po wyciągnięciu losu uwalniającego je od służby w stałych wojskach.

II. O występowaniu z poddaństwa ruskiego cudzoziemców. Zob. Dodatek I.

III. O porządku przesiedlania się mieszkańców gubernij Królestwa Polskiego do innych części Cesarstwa. Zob. Dodatek II.

IV. O przyjęciu służby zagranicznej, lub poddaństwa obcego kraju bez pozwolenia Rządu.

Kodex kar gł. i popr. 1847 r.

art. 339. Kto, wydaliwszy się z kraju ojczystego, wejdzie do służby zagranicznej bez pozwolenia Rządu, lub zostanie poddanym obcego państwa, ten, za takowe naruszenie obowiązku wiernego poddanego i przysięgi, ulegnie:

pozbawieniu wszelkich praw i bezpowrotnemu z obrębu Państwa wygnaniu;

a w razie samowolnego następnego powrotu do Królestwa, zesłanym zostanie na osiedlenie w Syberyi.

V. O opuszczeniu kraju bez pozwolenia Rządu.

a) Kodex kar gł. i popr. 1847 r.

art. 340. Kto, wydaliwszy się z kraju ojczystego, nie wróci na wezwanie Rządu, ten, za taką nieuległość, podobnież

na pozbawienie wszelkich praw i bezpowrotnie z obrębu Państwa wygnanie skazanym zostanie,

jeżeli, w przeciągu oznaczonego przez sąd czasu, nie usprawiedliwi, że uczynił to z powodu niezależnych od niego, lub przynajmniej zmniejszających jego winę okoliczności, do tego zaś czasu uważanym będzie za niewiadomego z pobytu, a majątek jego w sekwestr wziętym zostanie.

art. 341. Ktoby pozostał za granicą dłużej nad czas prawem dozwolony, bez szczególnych, uznanych za dostateczne powodów, i nie w skutek szczególnego pozwolenia Rządu, podobnież uważanym będzie za niewiadomego z pobytu, a majątek jego ulegnie sekwestrowi, stosownie do przepisu, w poprzedzającym 340 artykule objętego.

Postanowienia w tych artykułach objęte zmodyfikowane zostały przez art. 10 Ukazu NAJWYŻSZEGO z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. (Zob. Dodatek IV).

b) Przepisy o porządku postępowania przeciwko osobom, opuszczającym kraj bez pozwolenia Rządu, przy niniejszem załączają się. (Dodatek IV).

18. Polak poddany Królestwa Polskiego, który, utraciwszy stan Polaka, do kraju w zamiarze zamieszkania powróci, odzyskać może stan takowy za zezwoleniem Królewskim.

por. p. 7 i 8, cz. I. Zdania R. P. 10 Lutego 1864 r. (Dodatek I).

19. Polka zaślubiona cudzoziemcowi lub Polakowi który stan Polaka utracił, gdy owdowieje lub rozwiedziona zostanie, może odzyskać stan Polki poddanej Królestwa Polskiego, jeżeli, w témże Królestwie mieszkając, lub do niego przenosząc się, w Urzędzie Administracyjnym oświadczy, iż chce być Polką poddaną Królestwa Polskiego.

por. p. 15 cz. I. Zdania R. P. 10 Lutego 1864 r. (Dodatek I).

20. Osoby podług art. 18 i 19 stan Polaka poddanego Królestwa Polskiego odzyskujące, dopiero od dopełnienia warunków temiż artykułami przepisanych, stanu tego i praw dla nich od téj chwili otworzonych, używać zaczynają.

O D D Z I A Ł II.

O pozbawieniu i zawieszeniu praw cywilnych w skutku kar sądowych.

21. Skazany wyrokiem naoczny na karę główną, od ogłoszenia prawomocnego wyroku:

1) Pozbawionym jest własnej woli. Przepisy względem bezwłasnowolnych co do praw, osoby i majątku, zastosowane będą do niego, z następującymi jednak wyjątkami:

- a) Opiekun nie będzie miał starania o osobie skazanego;
- b) Przychody z majątku nie mogą być obracane na osładzanie losu jego;
- c) Gdy jest skazany na karę śmierci albo na karę dożywotniego więzienia, przychody te, aż do śmierci skazanego, należeć będą prawem własności do następców jego te-

stamentem ustanowionych, lub gdyby tych nie było, do następców prawnych domniemanych, nie ubliżając jednak w niczem prawom współmałżonka i prawom trzeciego.

- 2) Nie może być opiekunem ani kuratorem nawet własnych dzieci.
- 3) Nie może należeć do składu żadnych Rad familijnych.
- 4) Nie może być biegłym ani świadkiem przy sporządzaniu aktów urzędowych, ani być przypuszczonym do świadczenia w sprawie cywilnej.

22. Wszelkie czynności cywilne, przed ogłoszeniem wyroku naocznego prawomocnego nastąpię, ważności swęj nie utracają, prócz testamentów, któreby sporządzone zostały po chwili rozpoczęcia wykonania zbrodni.

23. Skazany wyrokiem zaocznym na karę główną, od ogłoszenia prawomocnego wyroku aż do chwili stawienia się w Sądzie, albo pojmania jego, zawieszony jest w używaniu praw cywilnych. Majątek jego będzie zarządzany, a prawa jemu wykonywane będą tak jak tych którzy przez Sąd za znikłych uznanemi zostali.

24. Skutki cywilne kar głównych ustają na przyszłość:

- 1) przez śmierć skazanego,
- 2) przez wycierpienie kary,
- 3) przez ulaskawienie.

W tym ostatnim przypadku, jeżeli kara zostanie tylko zmniejszoną, natenczas ta mniejsza kara, od ogłoszenia ulaskawienia, pociąga za sobą te same skutki, jak gdyby wyrokiem naocznym prawomocnym postanowioną była.

25. Skazany wyrokiem naocznym na zamknięcie w domu poprawy, od ogłoszenia wyroku prawomocnego, zawieszony zostaje przez ciąg kary w używaniu następujących praw cywilnych:

- 1) Nie może być opiekunem ani kuratorem jak tylko własnych dzieci;
- 2) Nie może należeć do składu Rad familijnych;
- 3) Nie może być biegłym ani świadkiem przy sporządzaniu aktów urzędowych.

I. O p o z b a w i e n i u i o g r a n i c z e n i u p r a w
c y w i l n y c h w s k u t k u k a r s ą d o w y c h

Kodex kar gł. i popr. 1847 r.

art. 29. Skutkiem skazania na ciężkie roboty jest: utrata posiadanych poprzednio praw familijnych i majątkowych, a po ustaniu

robót przez wycierpienie kary lub z innych powodów, osiedlenie na zawsze w Syberyi.

art. 30. Skutkiem zesłania na osiedlenie jest także utrata posiadanych poprzednio praw familijnych i majątkowych.

art. 31. Utrata praw familijnych zależy:

1) Na ustaniu praw małżeńskich, wyjąwszy te przypadki, w których współmałżonek skazanego uda się dobrowolnie za nim, na miejsce zesłania. Małżonek, który nie uda się za skazanym współmałżonkiem na miejsce zesłania, może zanieść prośbę o rozwiązanie małżeństwa do swój zwierzchności duchownej, która, przy rozstrzyganiu prośby téj, postąpi podług przepisów swojego wyznania. Na téjże zasadzie mogą żądać rozwiązania małżeństwa, tak małżonek który udał się na miejsce zesłania za osądzonym, jako też ten, który ze skazanym, w miejscu zesłania małżeństwo zawarł, skoro małżonkowie ich za nowe przestępstwo powtórnie skazani zostaną na karę pociągającą za sobą utratę praw familijnych. W razie, jeżeli zesłany, udarowanym będąc łaską MONARSZĄ lub późniejszym wyrokiem sądu za niewinnego uznanym, na miejsce dawnego pobytu powróconym zostanie, współmałżonek zaś jego nie zaniósł jeszcze prośby o rozwiązanie małżeństwa, małżeństwo to moc swą zachowa.

2) Na ustaniu władzy rodzicielskiej nad dziećmi, zrodzonymi i poczętymi przed osądzeniem, jeżeli dzieci skazanego nie udały się za nim na miejsce zesłania, lub następnie miejsce to opuściły.

3) Na ustaniu wszelkich innych praw, opartych na związkach pokrewieństwa lub powinowactwa.

art. 32. W skutek utraty praw majątkowych, cały majątek skazanego na roboty ciężkie lub na osiedlenie, z dniem wydania i ogłoszenia mu ostatecznego wyroku, przechodzi na prawnych jego następców, tak samo, jak w przypadku naturalnej śmierci. Następcy skazanego o dziedziczają również, prawem zastępstwa, wszelki majątek jakiby się mu dostać mógł przez spadek, już po osądzeniu.

Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.

art. 18. Pozbawieni wszelkich praw stanu, od chwili ogłoszenia im ostatecznego wyroku, nie mogą poszukiwać i bronić w sądzie tych praw, których pozbawieni zostali.

art. 33. Położenie skazanych na ciężkie roboty lub na osiedlenie, oznaczone jest przez oddzielne o tém przepisy w Cesarstwie.

art. 46. Skazany na zesłanie do Syberyi, lub do innych odległych gubernij oprócz Syberyjskich na mieszkanie z zamknięciem czasowém, lub bez zamknięcia na miejscu pobytu, jak również skazany na oddanie czasowe do poprawczych aresztanckich rot, albo też do roboczego domu, pozbawionym zostaje, nawet po uwolnieniu z więzienia lub od robót:

1) Szczególnych praw i przywilejów stanowi jego właściwych.

2) Godności, tytułów honorowych, rang, urzędów, orderów i innych znaków zaszczytnych.

3) Prawa wejścia do rządowej i innej publicznej służby.

4) Prawa prowadzenia handlu.

5) Prawa być świadkiem przy sporządzaniu jakichbądź umów i innych aktów, oraz składania w sprawach cywilnych świadectwa pod przysięgą lub bez przysięgi, wyjąwszy przypadki, w których sąd uzna koniecznym zażądać od niego zeznania.

6) Prawa zostania obranym na sędziego polubownego.

7) Prawa sprawowania opieki lub kurateli.

8) Prawa sprawowania pełnomocnictwa w jakiegokolwiek czynności.

Utrata praw i przywilejów służących skazanemu nie rozciąga się ani do żony, ani do dzieci jego zrodzonych lub poczętych przed skazaniem, ani też do potomstwa tych dzieci.

art. 47. Skazani na zesłanie do Syberyi lub do innych odległych gubernij na mieszkanie, po uwolnieniu z czasowego zamknięcia, pozostają pod dozorem miejscowej policji.

art. 49. Skazani na zesłanie do Syberyi lub do innych odległych gubernij na mieszkanie, albo też na oddanie do poprawczych aresztanckich rot, lub na zamknięcie w domu roboczym, zachowują swoje prawa familijne i majątkowe.

art. 50. Zesłani do Syberyi lub do innych odległych gubernij na mieszkanie, obowiązani są, po uwolnieniu ich z czasowego zamknięcia, obrać sobie, na miejscu do pobytu im przeznaczoném, sposób życia, stosownie do istniejących w tym względzie ustaw Cesarstwa.

art. 51. Skazani na oddanie do robót w poprawczych aresztanckich rotach, po uwolnieniu z nich, oddani będą na cztery lata pod szczególny dozór miejscowej policji. W przeciągu tego czasu, nie mogą oni zmieniać miejsca pobytu i oddalać się z niego, bez osobnego w każdym razie pozwolenia policji. Oprócz tego zaś, wzbronioném im jest bezwzględnie, w tymże przeciągu czasu, mieszkać w miastach gubernialnych, wyjąwszy to miasto gubernialne z którego pochodzą.

art. 52. Skazani na zamknięcie w domu roboczym, po uwolnieniu z niego, oddani będą pod szczególny dozór miejscowej policji na dwa lata, i w tym przeciągu czasu nie będą mogli zmieniać miejsca pobytu i oddalać się z niego, bez osobnego w każdym razie pozwolenia policji.

art. 54. Ze skazaniem na osadzenie w twierdzy od dwóch do sześciu lat, i na zamknięcie w domu poprawy od roku jednego do trzech lat, połączona jest utrata urzędów i utrata prawa wstępowania do rządowej lub innej publicznej służby, należenia do wyborów i obieralności na jakiegokolwiek urzędy, a nawet sprawowania opieki w skutek nadania przez Radę familijną.

art. 55. Skazani na osadzenie w twierdzy lub na zamknięcie w domu poprawy, z utratą niektórych szczególnych praw i przywile-

jów, po uwolnieniu z tamąd, oddani będą pod dozór miejscowej policji na rok jeden. W tym przeciągu czasu, nie mogą oni zmieniać miejsca pobytu i oddalać się z niego, bez szczególnego w każdym razie pozwolenia policji.

art. 171. Ułaskawienie i darowanie kary w żadnym przypadku nie zależy od sądu. Jest ono wypływem Najwyższej Samodzierżającej Władzy i może być jedynie dziełem, albo bezpośrednio objawionego *M o n a r s z e g o* miłosierdzia, albo władzy Namiestnikowi Królestwa, *NAJWYŻEJ* w tym względzie udzielonej. Moc prawna i rozciągłość ułaskawienia, jako stanowiącego wyjątek od ogólnych przepisów, oznaczane są w tym samym Najwyższym ukazie lub postanowieniu Namiestnika, przez które zlagadza się los i położenie ułaskawionego lub udziela się mu zupełne przebaczenie.

art. 173. Skutki kar już poniesionych umarzają się tylko w tych przypadkach, w których ukaz lub manifest, ułaskawienie udzielający, wyraźnie to stanowi. . . .

*Post. o wpraw. w wyk. praw ourząd. sąd. w Warsz.
Okr. Sąd. 1 (13) Czerwca 1875 r.*

art. 48. Istniejący dotąd porządek odwołania się do drogi łaski uchyla się; skazani jednak na kary, na mocy istniejących dotąd w Królestwie Polskiem przepisów postępowania sądowego karnego, nie utracają prawa prosić właściwy, podług miejsca zatrzymania podsądnego, albo podług miejsca dokonania czynu sąd okręgowy, o wyjednanie, za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości ułaskawienia, na mocy pomienionych przypisów.

II. O k o n f i s k a c i e m a j ą t k u, i ś m i e r c i c y w i l n é j.

a) *Statut organiczny z d. 14 Lutego 1832 r.* (D. P. T. XIV. str. 173).

art. 12. Kara konfiskaty majątku stanowi się jedynie za wykroczenia stanu pierwszego rzędu, jak to będzie w szczególności oznaczone w osobnych przepisach.

b) *Kodex Kar gł. i popr. z r. 1847.*

art. 267. Winni udziału w przestępstwach stanu pierwszego stopnia, oprócz kar artykułami 253, 256, 261, 262, 263, 264 i 266 postanowionych, ulegną konfiskacie całego rodowego i nabytego majątku.

c) Tymczasowe przepisy dotyczące konfiskaty ogólnej i sekwestracyi majątku na rzecz skarbu, oraz:

Zasady co do przywrócenia do używania praw cywilnych osób, które skutkiem wyrzeczonej konfiskaty majątku, uległy śmierci cywilnej, a następnie otrzymały przebaczenie, przy niniejszem załączają się (D o d a t e k V).

T Y T U Ł I I.

O zamieszkaniu.

Przepisy artykułów 26—35 niniejszego Kodexu, zachowane w swój mocy, obok nowych ustaw sądowych. Zob. Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. okr. sąd. art. 137.

26. Zamieszkanie każdego Polaka i każdego mieszkańca kraju co do używania praw cywilnych jest w miejscu, w którym ma główne siedlisko.

Instrukcyja o form. prow. i utrzym. ksiąg ludn. w gminach miej. i wiej. w Król. 10 (22) Listopada 1861 r.

art. 51. Zamieszkanie stałe każdego mieszkańca kraju tutejszego, jest w miejscu, w którym ma główne swoje siedlisko, i w którym do ksiąg ludności stałej jest zapisany.

Instrukcyja o form. prow. i utrzym. ksiąg ludn. w m. Warszawie 10 (22) Listopada 1861 r., obejmuje taki sam przepis w art. 67 (zob. Zb. prz. adm. Kr. P. — Wydż. spr. wewn. Cz. V. zarz. gosp. m. Warsz. T. I, str. 245).

27. Odmiana zamieszkania skutecznia się przez rzeczywiste mieszkanie w inném miejscu, połączone z zamiarem ustalenia w niém głównego siedliska swego.

28. Dowodem takowego zamiaru będzie oświadczenie wyraźne, uczynione tak przed władzą administracyjną miejsca które odmieniający zamieszkanie opuszcza, jako też przed władzą administracyjną miejsca do którego swe zamieszkanie przenosi.

Formalności, mające być zachowanemi przy zmianie zamieszkania, wskazane są szczegółowo w Instrukcyjach o formowaniu, prowadzeniu i utrzymywaniu ksiąg ludności, zatwierdzonych przez Radę

Administracyjną Królestwa, — dla gmin miejskich i wiejskich w Królestwie 10 (22) Listopada 1861 r. (Zob. prz. odnosz. się do czyn. Rz. Gub. i Nacz. Pow. — wydz. spr. wewn., cz. II. wydz. polic. T. I, str. 9), — dla miasta Warszawy 10 (22) Listopada 1861 r. i 11 (23) Lutego 1866 r. (Zob. Zb. prz. adm. Kr. P. — wydz. spr. wewn., cz. V. zarz. gosp. m. Warsz. T. I, str. 244 i 417).

29. W niedostatku oświadczenia wyraźnego, dowód zamiaru zawisł od okoliczności.

30. Obywatel powołany do urzędowania, z którym obowiązek stałego mieszkania w miejscu urzędowania połączony nie jest, zachowuje zamieszkanie które miał pierwój, jeżeli przeciwnego zamiaru nie okazał.

31. Przyjęcie urzędowania, z którym obowiązek stałego mieszkania w miejscu urzędowania jest połączony, pociąga za sobą przeniesienie bezpośrednio zamieszkania urzędnika takiego w miejsce, gdzie urząd sprawować jest obowiązany.

32. Niewiasta zameężna nie ma innego zamieszkania jak zamieszkanie męża swego.

Małoletni nieusamowolniony ma zamieszkanie u ojca, matki, lub opiekuna.

Pełnoletni bezwłasnowolny ma zamieszkanie u opiekuna swego.

33. Pełnoletni, którzy służą lub pracują zwykle u kogo innego, mają to samo zamieszkanie jakie ma osoba u której służą lub pracują, jeżeli razem z nią w tymże domu mieszkają.

34. Miejsce otwarcia spadku będzie oznaczoném przez zamieszkanie zmarłego.

Od zasady w artykule niniejszym wyrażonej, postanowiony jest wyjątek dla spadków, do składu których wchodzi grunta przeszłe na własność mieszkańców wiejskich na mocy Ukazów Najwyższych z d. 19 Lutego (2 Marca) 1864 r. Miejscem otwarcia spadku tego rodzaju jest, nie miejsce zamieszkania zmarłego, lecz miejsce, w którym takowe grunta są położone. Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. okr. sąd. art. 118.

35. Jeżeli akt jaki zawiera, ze strony osób w umowę wchodzących, lub jednej z nich, obranie zamieszkania do wykonania tegoż aktu w inném miejscu a nie w miejscu istotnego zamieszkania, wszelkie poszukiwania do aktu tego ściągające się, następować mogą w obraném zamieszkanu i przed Sądem tegoż zamieszkania.

Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.

art. 227. Wolno jest stronom umawiającym się wskazać, przy zawieraniu umowy, ten sąd stopnia pierwszego, któremu na przypadek wynikłych między nimi z téj umowy lub przy jéj wykonaniu sporów, rozstrzygnięcie tych sporów ma być oddanem.

T Y T U Ł III.

o nieobecnych.

D Z I A Ł I.

O z a g i n i o n y c h.

36. Jeżeli zaehodzi potrzeba dopilnowania praw i obmyślenia zarządu całości lub części majątku zostawionego przez osobę nieobecną, z pobytu swego niewiadomą i niemającą pełnomocnika, wtedy Sąd uważać ją będzie jako zaginioną i postanowi co potrzeba, na żądanie stron interessowanych.

37. Sąd na wniosek strony pilniejszej wyznaczy urzędnika aktowego do zastąpienia zaginionego przy spisaniu inwentarzy, przy rachunkach, działach, w którychby zaginiony był interessowanym.

38. Prokurator Królewski jest szczególnie obowiązany czuwać nad dobrem zaginionego, i wnioski jego we wszystkich żądaniach, dotyczących się zaginionego, wysłuchane być powinny.

Ustawa post. rozm. 19 Lutego 1875 r.

art. 127. Sąd okręgowy, przekonawszy się, że domniemanie o zaginięciu osoby, która majątek pozostawiła, jest uzasadnione, rozporządzi wydanie ogłoszeń o zaginionym i wyznaczy, celem zachowania jego praw i majątku, oddzielnego kuratora, którego prawa i obowiązki określi.

art. 128. Do działań wymienionych w artykule poprzedzającym sąd przystępuje tak na skutek żądania osób prywatnych, mających do tego prawo, jak i na domaganie się urzędu publicznego.

D Z I A Ł II.

O uznaniu zaginionych za znikłych.

39. Gdy osoba jaka w miejscu zamieszkania lub mieszkania swego przestaje być obecną, i gdy od lat czterech żadnej o niej nie ma wiadomości, w takim razie strony interessowane mogą udać się do Sądu Ziemskiego *), aby osoba taż za znikłą uznaną była.

*) Sąd Okręgowy.

40. Jeżeli jednak taż osoba zostawiła pełnomocnika, strony interessowane nie mogą nastawać o uznanie jój za znikłą, aż po upłynionych latach dziesięciu od czasu jój zaginięcia, lub ostatniej o niej wiadomości.

41. Przepis takowy służy i wtenczas gdy pełnomocnictwo ustaje; lecz w przypadku takowym zaradzono być winno stosownie do przepisów Działu I, niniejszego Tytułu.

42. Dla dowiedzenia zniknięcia, Sąd Ziemiński *) podług złożonych dowodów nakaże, ażeby, za przyzwaniem Prokuratora Królewskiego, jako strony przeciwnej, śledztwo ze świadków w powiecie zamieszkania zaginionego i w powiecie mieszkania jego, jeżeli są odrębnymi, wyprowadzonóm było; tudzież ażeby podług okoliczności i inne środki do powzięcia wiadomości o zaginionym, użytemi były.

*) Sąd Okręgowy.

Ustawa post. rozm. w Warsz. ok. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 129. Po upływie terminów, określonych w kodeksie cywilnym z r. 1825 r., sąd na żądanie osób, które wszczęły postępowanie o zaginieniu, jako też i tych, które mają prawo do tego, wyprowadzi śledztwo właściwe o zaginionym przez jednego z swoich członków, a to stosownie do przepisów zawartych w art. 36 — 70 pomienionego kodeksu i w uzupełniających rzeczony artykuły postanowieniach.

art. 130. Sprawy, dotyczące się zaginionych, decydowane będą po wysłuchaniu wniosków prokuratora.

43. Sąd przy wyrokowaniu będzie miał wzgląd na powody zaginienia i na przyczyny które mogły być na przeszkodzie do powzięcia wiadomości o osobie zaginionej.

44. Prokurator Królewski wyroki tak przygotowawcze jako i stanowcze, skoro tylko wydane zostaną, prześle Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości, która je do wiadomości publicznej poda.

Ustawa post. rozm. w Warsz. ok. sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 131. Wyrzeczenia sądu okręgowego, dotyczące zaginionych, ogłaszane będą na jawném jego posiedzeniu i podane do wiadomości publicznej w dziennikach.

45. Wyrok uznania osoby zaginionej za znikłą, nie może nastąpić aż w rok po wyroku śledztwo nakazującym.

D Z I A Ł III.

O skutkach zniknięcia co do majątku, który osoba znikła w dniu zaginięcia swego posiadała.

46. Następcy znikłego, którzyby po nim spadek byli brali, gdyby ten był umarł w dniu swego zaginięcia, lub w dniu ostatniej o nim wiadomości, mają prawo na mocy wyroku stanowczego, osobę zaginioną za znikłą uznającego, domagać się wprowadzenia siebie w téczasowe posiadanie majątku, jaki należał do znikłego w dniu zaginięcia jego, lub w dniu ostatniej o nim wiadomości. Wprowadzenie to nie może nastąpić jak za poprzedniem stawieniem rękojmi co do zarządzenia.

47. Gdy osoba zaginiona za znikłą uznaną została, wtenczas, na żądanie stron interessowanych lub Prokuratora Królewskiego, testament jój jeżeli się takowy znajduje, ma być otworzony, a zyskujące zapisy testamentowe, darowizny, równie i ci wszyscy którymby na majątku znikłego służyły prawa jakowe od warunku śmierci jego zawisłe, mogą tychże praw swoich używać téczasowie, za stawieniem rękojmi.

48. Jeżeli następcy lub obdarowani rękojmi nie stawią, Sąd pozostanie przy środkach z mocy Działu I., Tytułu niniejszego przedsięwziętych lub postanowi nadto, w miarę potrzeby, co wypadnie.

49. Krewni znikłego w linii wstępnej i zstępnej, wolnemi są od rękojmi powyższemi artykułami wymaganiej.

W tym razie jednak Sąd na wniosek stron interessowanych lub Prokuratora Królewskiego, w przypadku nadużycia winien postanowić środki zaradcze stosownie do art. 48.

50. Małżonek znikłego, który z nim żył w wspólności majątku, uważany będzie co do części majątku, na przypadek śmierci znikłego małżonka na niego przypadającej, tak, jak następca po nim, i służyć mu będą prawa w art. 47 wymienione, bez obowiązku stawienia rękojmi.

51. Posiadanie téczasowe będzie tylko składem, który otrzymującym one nadaje zarządzanie majątkiem znikłego, z obowiązkiem zdania mu rachunków w przypadku zjawienia się jego lub powzięcia o nim wiadomości.

52. Przy wprowadzeniu w téczasowe posiadanie, obowiązkiem będzie otrzymujących też posiadanie uzyskać sporządzenie inwentarza majątku znikłego w przytomności Prokuratora Królewskiego, lub tego urzędnika, którego by Prokurator do zastąpienia siebie wezwał. Stan dóbr nieruchomości, mający być w inwentarzu umieszczony, winien być przez biegłych, od Sądu wyznaczonych, opisanym.

Sąd postanowi, według potrzeby, sprzedaż ruchomości wszystkich, lub części onychże; zebrana w przypadku sprzedaży wartość, równie jak i przychody do dnia wprowadzenia przypadłe, mają być tak użyte, aby korzyści przynosiły. Sprawozdanie biegłych względem stanu dóbr nieruchomości ulegać będzie potwierdzeniu przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

Koszta poniesione będą z majątku znikłego.

53. Ci, którzy, wskutku wprowadzenia w témczasowe posiadanie, albo w skutku urządzenia prawnego, posiadają majątek znikłego, obowiązani są połowę przychodów, przez ciąg lat 15 od dnia wyroku uznającego zniknienie, na rzecz znikłego zbierać, tak lokować, aby korzyści przynosiły, i znikłemu wraz z korzyściami zwrócić, jeżeli tenże przed upłynieniem lat 30 od dnia wyroku uznającego zniknienie zjawi się, lub o nim wiadomość powziętą zostanie. Druga zaś połowa do nich należy. Przychody, po upłynieniu lat 15 od dnia wyroku uznającego zniknienie przypadające, całkowicie; a po latach 30 nawet przychody z pierwszych 15 lat, ze wszelkimi korzyściami do nich należeć będą.

54. Jeżeli w skutku przepisów Działu I niniejszego Tytułu, albo art. 48, zaprowadzony został zarząd, ten połowę przychodów przez ciąg lat 15, od dnia wyroku uznającego zniknienie, następcom lub obdarowanym oddawać, a drugą połowę na rzecz znikłego korzystnie lokować, i do lat 30 zachować powinien; przychody zaś po upłynieniu lat 15 przypadające, całkowicie tymże następcom lub obdarowanym oddawać ma.

Koszta zarządu takowego, z przychodów następcom lub obdarowanym służących potrącone będą.

55. Wszyscy zarządzający majątkiem, na mocy tylko wprowadzenia w témczasowe posiadanie, nie mogą alienować ani obciążać hipotekami dóbr nieruchomości znikłego; również nie mogą obciążać, ani podnosić kapitałów hypotekowanych do niego należących, jak za dostatecznym onych zabezpieczeniem, którego dopilnować będzie obowiązkiem Prokuratora Królewskiego.

56. Jeżeli nieobecność trwa przez lat 30 od dnia wyroku uznającego zniknięcie, albo jeżeli upłynęło lat sto od dnia urodzenia znikłego, rękojmie będą zniesione; wszyscy mający prawo będą mogli żądać działu majątku znikłego i domagać się wyroku sądowego, stanowcze posiadanie im nadającego.

57. Spadek po znikłym otwiera się z dniem dowiedzionej śmierci jego, dla następców w tymże dniu najbliższych, jeżeli się ciż z prawami swemi w ciągu téczasowego posiadania zgłaszają, a posiadający majątek osoby znikłej będą obowiązani do zwrotu onego, wyjąwszy przychody z mocy art. 53 i 54 przez nich nabyte.

58. Jeżeli, w ciągu posiadania téczasowego, znikły zjawi się, lub byt jego dowiedzionym zostanie, skutki wyroku uznającego osobę zaginioną za znikłą ustają. Nim jednak sam majątek swój objąć będzie w możności, zachowawcze środki co do zarządzenia majątkiem w Dziale I niniejszego Tytułu przepisane, o ile potrzeba, użyte być winny.

59. Nawet po nadaniu stanowczego posiadania, znikły, jeżeli się zjawi, lub byt jego dowiedzionym będzie, mocen jest odebrać majątek swój w stanie w jakim się znajduje, szacunek przedmiotów alienowanych, lub przedmioty za tenże szacunek nabyte.

60. Dzieci znikłego i dalsi zstępni w linii prostéj, mogą, w ciągu lat 30 od nadania stanowczego posiadania, żądać powrócenia majątku znikłego, tak jak w artykule poprzedzającym powiedziano.

61. Po wyroku uznającym osobę zaginioną za znikłą, każdy, któryby miał prawa przeciw znikłemu, będzie mógł ich poszukiwać tylko przeciw tym, do których należy posiadanie majątku, lub prawne nim zarządzanie.

D Z I A Ł I V.

O skutkach nieobecności.

O D D Z I A Ł I.

O skutkach nieobecności co do praw od wypadku zawisłych, osobie nieobecnej służyć mogących.

62. Ktokolwiek dopomina się prawa przypadłego na osobę, której byt nie jest uznany, ten dowieść powinien, że taż osoba istniała w czasie otwarcia tegoż prawa; póki tego nie udowodni, żądanie jego przyjętém nie będzie.

63. Jeżeli się otworzy spadek, do którego powołana jest osoba, której byt nie jest uznany, spadek ten przejdzie wyłącznie do mających prawo współubiegania się z nią, albo do tych, którzyby spadek ten dziedziczyli, gdyby jój nie było.

64. Przepisy dwóch poprzedzających artykułów nie mają uwłaczać czynieniu o odzyskanie spadku i innych praw, któreby nieobecnemu, jego zastępującym, albo moc czynienia w miejscu jego mającym, służyły, a które jedynie przez upłynienie czasu na przedawnienie postanowionego, umorzono być mogą.

65. Dopóki nieobecny nie zgłosi się, lub dopóki prawa jego poszukiwane nie będą, ci, którzy objęli spadek, zyskują przychody w dobrej wierze przez nich pobierane.

ODDZIAŁ II.

O skutkach nieobecności męża co do majątku żony, i co do małoletnich dzieci osoby nieobecnej.

66. Gdy mąż zaginął, lecz za znikłego przez Sąd nie jest jeszcze uznany, natenczas żona mocna jest w imieniu męża przedsiębrać wszelkie czynności do prostego tylko zarządzania swym majątkiem należące, bez obowiązku zdania rachunku. Do wszelkich innych czynności potrzebuje upoważnienia sądowego.

Jeżeli Sąd, urządzając administracją majątku męża, takową żonie powierzył, ta może względem swego majątku tak dalece działać, bez upoważnienia, jak dalece ją, Sąd do zarządzenia majątkiem mężowskim upoważnił.

67. Gdy mąż za znikłego już jest uznany, żona aż do powrotu jego, sama zarządza swym majątkiem i ma użytkowanie z niego, z swęj pracy i staranności; potrzebuje jednak aż do czasu, w art. 56 oznaczonego, upoważnienia sądowego do tych wszystkich czynności, których mąż podług prawa, bez zezwolenia żony nie jest mocen przedsiębrać.

68. Jeżeli ojciec zaginął, zostawując dzieci małoletnie ze wspólnego małżeństwa pochodzące, matka mieć będzie dozór nad nimi i używać będzie wszelkich praw męża, co do wychowania dzieci i zarządzania ich majątkiem.

Po uznaniu ojca za znikłego, urządzona być powinna témczasowa opieka.

69. Jeżeli w czasie zaginięcia ojca, matka już nie żyła, lub po zaginięciu jego umarła, wtenczas również urządzona będzie nad dziećmi opieka témczasowa.

70. Toż samo zachować należy w przypadku, gdy małżonek, który zaginął, zostawi małoletnie dzieci z poprzedzającego małżeństwa spółdzone.

T Y T U Ł I V.

O aktach stanu cywilnego.

Podług artykułu 81 Ustawy notaryalnej 1866 r. i artykułu 50 Przepisów z d. 19 Lutego 1875 r. o zastosowaniu tejże Ustawy do Warszawskiego Okręgu Sądowego, do aktów stanu cywilnego stosowane być powinny oddzielne przepisy, w prawach miejscowych objęte.

D Z I A Ł I.

Urządzenia ogólne.

I. Wykonanie przepisów o aktach stanu cywilnego.

a) Ukaz Najwyższy 29 Lutego 1868 r. o zwinieciu Komisji spraw wewnętrznych (D P. T. LXVIII, str. 19).

art. 3. Interessa dotyczące przedmiotów, które wchodziły w zakres działań znoszącej się Komisji Spraw Wewnętrznych, a które w innych guberniach Cesarstwa należą do wydziału Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, oddać w zawiadywanie tegoż Ministerstwa; pozostałe zaś części przenieść pod zwierzchnictwo właściwych Ministerstw i Władz, na zasadach niżej wskazanych.

- b) *Dodatkowe przepisy z d. 29 Lutego 1868 r. do Najwyższej zatwierdzonej 19 (31) Grudnia 1866 r. Ustawy o zarządzie gubernialnym i powiatowym w guberniach Królestwa Polskiego.* (D. P. T. LXVIII, str. 27)

art. I p. 2. . . . w kwestyach o prowadzeniu metrycznych aktów stanu cywilnego, ... zarządy gubernialne, w wypadkach przewyższających zakres ich władzy i w razie napotykaných wątpliwości, czynią przedstawienia do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, za pośrednictwem Głównego Naczelnika kraju.

II. Utrzymywanie aktów stanu cywilnego osób należących do wyznania prawosławnego.

- a) Na mocy § 19 urzędzenia dla kościoła Grecko-Rossyjskiego w Królestwie Polskiem, *NAJWYŻEJ* pod dniem 25 Stycznia 1829 r. zatwierdzonego (D. P. T. XV str. 359), duchowni, zarządzający parafiami religii prawosławnéj w kraju tutejszym, obowiązani są utrzymywać i prowadzić księgi aktów stanu cywilnego według obowiązujących miejscowych przepisów prawa.

Niezależnie od tego, ciż duchowni zarządzający parafiami religii prawosławnéj, na mocy praw Cesarstwa (Swod praw Ces. T. IX o stacjach, art. 1561 i 1562) obowiązani są utrzymywać kościelne księgi metryk, stosownie do zasad przyjętych w Cesarstwie.

- b) *Rozp. K. R. S. W i D. 23 Listopada (5 Grudnia) 1860 r. N. 8603/37972.* (Przepisy odnosz. się do działań Rz. Guber. i Nacz. pow. wydz. spraw. duch. wyznanie prawos. str. 25).

Z powodu wynikłéj kwestyi: czy duchowni prawosławni zostają przy cerkwiach przenośnych urządzonych w Królestwie i przy cerkwiach przenośnych okręgów celnych, w prowadzeniu akt stanu cywilnego stosować się mają do form przepisanych w Królestwie, lub do zasad przyjętych w Cesarstwie, — po rozpoznaniu takowéj kwestyi w Radzie Administracyjnój i zniesieniu się z Departamentem Handlu zewnętrznego J. O. Książę Namiestnik Król., rozkazać raczył, decyzyą objawioną w odezwie Wydziału Celnego przy kancelaryi Jego Książęcój Mości z d. 29 Września (11 Października) r. b. Nr 7785, aby Duchowni ci przy spisywaniu akt stanu cywilnego i w ogóle w prowadzeniu ksiąg tychże akt stosowali się nie do zasad w Cesarstwie przyjętych, lecz do form i przepisów obowiązujących w tym względzie prawami w Królestwie wskazanych.

- c) *Rozp. K. R. S. 14 (26) Lipca 1875 r. N. 6856.* (Akta Kom. Rz. Sprawiedl. o prowadz. akt st. cywil. Vol. VIII).

W rozwiązaniu pytania, przedstawionego przez Prokuratora Królewskiego przy Trybunale Cywilnym w Siedlcach, co do sposobu prowadzenia aktów stanu cywilnego w parafiach Greko-Unickich, połączone niedawno z kościołem Prawosławnym, K. R. S. oświadczyła,

że duchowni parafij zamieszkaných przez Unitów, przyłączonych do kościoła Prawosławnego, przy spisywaniu aktów stanu cywilnego, obowiązani są wypełniać wszelkie przepisy prawa, wskazane w kodeksie cywilnym z r. 1825.

III. Utrzymywanie ksiąg stanu cywilnego dla osób należących do wyznania ewangelicko-augsburskiego.

Ustawa dla kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Królestwie Polskiem 8 (20) Lutego 1849 r. (D. P. T. XLII, str. 11)

art. 54. Każdy duchowny obowiązany jest utrzymywać księgi Religijno-Cywilne urodzonych, zaślubionych i zmarłych, oraz księgi zapowiedzi, i dopełnione obrządki religijne w nie zapisywać niezwłocznie; niemniej wyciągi z tych akt, na żądanie władz lub stron wydawać, z zastosowaniem się do istniejących w Królestwie Polskiem przepisów.

IV. Przepisy o opłatach za sporządzanie aktów stanu cywilnego i spełnianie posług religijnych przy niniejszym załączają się (Dodatek VI).

V. O sporządzaniu nowych aktów, w przypadku, gdy księgi stanu cywilnego zniszczone zostaną przez pożar.

Rozp. K. R. S. z d. 23 Lutego (7 Marca) 1855 r. N. 296.

W przypadku, gdy akta stanu cywilnego w skutek pożaru spala się, Prokurator Kr. przy Trybunale Cyw. obowiązany jest wezwać wójtów gmin i proboszcza miejscowego, aby pierwsi drogą właściwą, ostatni zaś z ambony, zawiadomili strony o potrzebie sporządzenia brakujących aktów, w przypadkach gdzie takowe mogą jeszcze być sporządzone, i następnie, aby za zgłoszeniem się tychże, proboszcz na zasadzie ich zeznań i świadków, oraz notat lub raptularzy, o ile takowe posiada, akta stosowne spisał z zastosowaniem się do przepisów prawa i istniejących w tym względzie rozporządzeń. (Zaw. T. I, str. 140).

71. W chrześcijańskich wyznaniach akta stanu cywilnego połączone będą z metrykami kościelnymi.

W tym celu duchowny przełożony parafii, powinien, obok przepisów kościelnych, dopełniać oraz przepisy cywilne.

O osobach utrzymujących akta stanu cywilnego w wyznaniach chrześcijańskich, mających urzędzone parafie.

a) Post. Nam. Kr. 3 Listopada 1825 r. (D. P. T. XI, str. 15).

art. 1. Gdy, podług art. 71 Księgi I Kodeksu Cywilnego, na tego rocznym sejmie uchwalonego, w wyznaniach chrześcijańskich akta stanu

cywilnego z metrykami kościelnymi w jedno pismo połączone być mają; przeto w wyznaniach katolickich, jako też akatolickich, dla których są urządzone parafie, duchowni przełożeni tychże parafij, utrzymując metryki, wykonywać oraz będą przepisy prawa dotyczące się utrzymywania aktów stanu cywilnego.

art. 4. W przypadku śmierci lub przeszkody w osobie przełożonego parafii, . . . zastępujący miejsce jego, z samego porządku rzeczy zastępować będzie w utrzymywaniu aktów stanu cywilnego. . .

Wszyscy zapisujący akta w zastępstwie zapisywać je będą w księgach przez zastąpionego utrzymywanych.

Rozp. K. R. S. W. i D. 18 (30) Grudnia 1845 r. N. 8071/50732. (Pismo o aktach st.-cyw. Warszawa 1858 r. str. 2).

Lubo wikaryusze są legalnemi zastępcami Proboszczów do wykonywania wszystkich obowiązków parafialnych, zastępstwo to wszakże, o ile dotyczy akt stanu cywilnego (co według art. 71 K. C. do Proboszczów wyłącznie należy), nie powinno mieć miejsca, tylko w chwilach nieobecności Proboszcza z powodu służby parafialnej, lub w przypadku choroby albo śmierci; jeżeli zaś przeszkoda nie jest przemijającą, lecz dłużej się ciągnie, zastępujący Wikaryusz obowiązany jest zawiadomić o tem zwierzchnią Władzę duchowną, dla sprawdzenia konieczności i oceny legalności tegoż zastępstwa.

b) Rozp. K. R. W. R. i O. P. 2 Listopada 1819 r. N. 2008 i 28 Września 1824 r. N. 2631. (Pismo o aktach st. cyw. Warszawa 1858, str. 2).

Jeżeli proboszcz otrzymuje inne przeznaczenie lub na inne przenosi się beneficjum, obowiązany jest akta stanu cywilnego zdać swemu następcy lub komu wypadnie, w zupełnym porządku. Również duchowny, który nie jest proboszczem, lecz tylko zastępczo czynności parafialne wykonywa, który się w takichże wypadkach znajdzie, powinien wykazać przed swą zwierzchnością albo że nie prowadził aktów stanu cywilnego, albo, jeśli je prowadził, że zdał takowe komu wypadło w należytem porządku. Władze dyecezyjalne mają obowiązek ściśle nad tem czuwać, i nie dopuszczać do instytucji kanonicznej tych duchownych, którzyby nie złożyli stanowczego w téj mierze usprawiedliwienia.

72. Każdy akt stanu cywilnego pisanym będzie na dwie ręce, to jest: w księdze, która pozostanie na miejscu, i w księdze, która corocznie składaną będzie do Archiwum hipotecznego.

Pierwsza służyć będzie na tak długi czas, póki miejsce do zapisywania aktów wystarczy; druga tylko na rok jeden.

Dla każdego rodzaju aktów, to jest: urodzenia, małżeństwa i śmierci, będzie oddzielna księga miejscowa.

Co się dotyczy aktów, które na drugą rękę pisane i corocznie do Archiwum hipotecznego składane być mają, te powinny być pisane w jednej księdze z trzech części złożonej. Gdyby zaś która z tych części nie wystarczała na wpisywanie biegnących aktów, założonym będzie tom następny, służący tylko do końca roku.

O księgach stanu cywilnego i tychże przysposobieniu.

Post. Nam. Kr. 3 Listopada 1825 r. (D. P. T. XI, str. 15):

art. 7. Księgi stanu cywilnego podług art. 72 być powinny:

1) Dla każdego pełniącego obowiązki urzędu stanu cywilnego, trzy miejscowe oddzielne, to jest, do aktów urodzeń, małżeństw i śmierci.

2) Jedna księga *duplikat* zwana, na trzy części, dla aktów urodzeń, małżeństw i śmierci podzielona, w którą, stosownie do art. 72, akta na drugą rękę wpisywane być mają, a która, stosownie do tegoż artykułu, co rok do archiwum hipotecznego, zaś co do ksiąg przez kapelanów wojskowych utrzymywanych, stosownie do art. 91 lit. d, do ogólnego archiwum głównego składane być powinny.

art. 8. Księga roczna czyli duplikat, winna mieć taką objętość, aby na utrzymywanie aktów przez rok wystarczyła. Proporcją na to utrafić będzie można z ksiąg dotychczas utrzymywanych.

Księgi miejscowe powinny być obszerniejsze, aby na kilka lat, choćby i na dziesięć lat, wystarczyć mogły.

Księgi powinny być założone z papieru tegiego, nieprzebijającego i oprawne. Oprawa ksiąg miejscowych powinna być szczególniej trwała, na co osoby, zaznaczać je czyli parafować mające, szczególniejszą uwagę zwracać powinny.

Rozp. K. R. S. 25 Maja (6 Czerwca) 1840 r. N. 2625 i K. R. S. W. i D. 29 Czerwca (11 Lipca) t. r. N. 4645.

Podsędkowie Sądów pokoju *) przy zaznaczaniu ksiąg stanu cywilnego na oprawę tychże ksiąg szczególną zwracać powinni uwagę, i, w razie gdyby ją niedokładną i nietrwałą znaleźli, są w obowiązku zaznaczenia swego księgom odmawiać. (Zaw. T. I, str. 138).

*) Obecnie Sędziowie pokoju, przy których urządzone są Wydziały hipoteczne powiatowe.

art. 9. Osoby, akta stanu cywilnego utrzymywać mające, same sobie sprawią księgi najdalej do d. 30 Listopada, zaliczując, i z tymże dniem dla zaznaczenia ich, na ręce osób niżej wyrażonych oddadzą, tak, iżby zaznaczone przed końcem roku, napowrót odebrać mogły. Kommissya Rządowa Wojny sama rozporządzi, z jakiego funduszu księgi dla kapelanów mają być sprawione.

art. 10. Księgi zapowiedzi, które nie potrzebują zaznaczenia i zostają w miejscu, każdy utrzymujący akta stanu cywilnego sam sobie urządzi.

73. Utrzymujący księgi, powinien przed ich użyciem każdą stronicę od pierwszej do ostatniej liczbą oznaczyć, a osoba od Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości wyznaczona, powinna karty przeliczyć, swoją cyfrą każdą kartę oznaczyć, i zaświadczyć z wielu kart księga się składa.

O z a z n a c z a n i u k s i ę g s t a n u c y w i l n e g o .

Post. Nam. Kr. 3 Listopada 1825 r. (D. P. T. XI. str. 15):

art. 12. Zaznaczanie ksiąg stanu cywilnego, po zaliczowaniu ich podług art. 73, uskutecznia się:

- a) Przeliczeniem kart,
- b) Oznaczeniem każdej karty cyfrą,
- c) Poświadczeniem przy końcu księgi, z wielu kart też księga się składa.

art. 13. Zaznaczeniem ksiąg trudnić się będą:

- a) Dla wyznania katolickiego dziekani,
- b) Dla wyznania akatolickich, gdzie są urządzone parafie, Sędziowie pokoju lub w ich zastępstwie podsędkowie,
- c) Dla wyznania niechrześcijańskich, Sędziowie pokoju, lub w ich zastępstwie podsędkowie.

Zaznaczanie ksiąg stanu cywilnego dla wyznań chrześcijańskich z wyjątkiem rzymsko-katolickiego jak również i wyznań niechrześcijańskich, wykonywa się przez Sędziów pokoju, przy których urządzone są Wydziały hipoteczne powiatowe. Zob. punkt 2 *NAJWYŻEJ* w dniu 6 Sierpnia 1876 roku zatwierdzonych przepisów o włożeniu na sądowe instytucje i urzędujące osoby Ok. Sąd. Warsz. niektórych czynności poprzednich Sądów i sądowych urzędników, gubernii Król. Polsk. Punkt ten powołany jest w przypisku II do art. 74 Kod. Pol. pod. literą a.

d) Dla wojskowych, których akta utrzymywane są przez kapelanów pułkowych, Naczelnny kapelan wojskowy.

art. 14. Ponieważ dziekani sami są plebanami i własnych ksiąg zaznaczać nie mogą, przeto księgi dla nich zaznaczać będzie dziekan sąsiedzki, którego sami o to wezwą.

74. Utrzymujący księgi zamknie je przy końcu każdego roku.

W ciągu roku następującego, osoby od Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości upoważnione, mają oba egzemplarze ksiąg sprawdzić, spisać w obu egzemplarzach krótki protokół sprawdzenia, odebrać egzemplarz przeznaczony do składu Archiwum hipotecznego i złożyć go w témże Archiwum.

Protokół sprawdzenia zawierać ma w sobie zaświadczenie zgodności obu egzemplarzy. Gdyby sprawdzający znalazł miejsca próżne, przekreślenia, lub odsyłacze nieuprawnione w sposobie art. 81 przepisany, uszkodzenia, albo inne ślady nieporządku, uczyni o nich szczegółową wzmiankę, oraz w przypadku niezgodności, wyrazi, w czém się z sobą oba egzemplarze nie zgadzają.

I. O zamknięciu ksiąg stanu cywilnego.

Z porządku rzeczy wypływa, iż zamknięcie ksiąg nastąpić powinno dnia ostatniego grudnia, wieczorem, w téj porze, kiedy już nie ma i nie można się spodziewać żadnego aktu do przyjęcia. Zamknięcie i zakończenie każdej księgi dopełnić należy krótkim protokołem, wpisanym w księgę przez Urzędnika Stanu Cywilnego zaraz po ostatnim akcie, w którymto protokóle wyrażoną być powinna liczba aktów przyjętych w ciągu roku; następnie zaś sporządzić potrzeba w każdej księdze index czyli spis alfabetyczny aktów, jakie taż księga obejmuje. (Pismo o aktach St. C. 1858 r. str. 6).

II. O sprawdzaniu ksiąg stanu cywilnego.

a) O osobach upoważnionych do sprawdzania.

Rozp. Kom. Rz. Spr. 22 Lutego 1827 r. N. 2351.
(Zbiór Rozp. adm. Król. Pol.—Wydział Sprawiedl. T. IV, str. 19)

Sprawdzanie ksiąg stanu cywilnego w wyznaniu rzymsko-katolickiem powierzonom zostało dziekanom.

Sprawdzanie ksiąg utrzymywanych przez proboszczów, będących zarazem dziekanami, dopełniane być powinno przez sąsiednich dziekanów, tak jednak, iżby dziekani nie rewidowali wzajemnie swoich ksiąg. (Pismo o aktach stanu cywil. 1858 r., str. 7).

Najwyżej w dniu 6 Sierpnia 1876 r. zatwierdzone przepisy o włożeniu na sądowe instytucje i osoby urzędujące Okr. Sąd. Warsz. niektórych czynności poprzednich Sądów i urzędników sądowych gubernii Królestwa Polskiego:

punkt 2. Zaznaczanie i sprawdzanie ksiąg stanu cywilnego dla wyznań chrześcijańskich z wyjątkiem rzymsko-katolickiego, jak również i wyznań niechrześcijańskich, wykonywa się przez Sędziów pokoju, przy których urządzone są wydziały hipoteczne powiatowe .

b) o miejscu dokonywania rewizyi.

Rozp. K. R. S. 6 (18) Maja 1842 r. N. 2660. (Zbiór urzędz. adm. Król. Polsk.—Wydział Sprawiedl. T. IV, str. 53).

Księgi stanu cywilnego nie powinny być do sprawdzenia przesyłane do dziekanów, lecz dziekani w czasie objazdu ich dekanatów, obowiązani są sami osobiście sprawdzać takowe księgi na miejscu.

Rozp. K. R. S. 25 Marca (6 Kwietnia) 1840 r. N. 1971 (Zbiór urzędz. adm. Król. Pol.—Wydział Sprawiedl. T. IV, str. 37).

Księgi stanu cywilnego utrzymywane przez pastorów powinny być przesłane podsędkom *) do miejsca ich urzędowania.

*) obecnie sędziom pokoju, przy których urządzone są wydziały hipoteczne powiatowe.

c) O czynności sprawdzania ksiąg stanu cywilnego.

Do sprawdzających akta należy zwracać uwagę, ażeby księgi akt stanu cywilnego przyzwoicie i trwale były oprawione, zliczbowane, zaparafowane, zamknięte i indexami opatrzone; uchybienia pod tym względem, również jak i wszelkie zboczenia od przepisów prawa nie powinny być wcale tolerowane. Sprawdzający obowiązani są w takim wypadku nie przyjmować od urzędników stanu cywilnego ksiąg takowych do czasu zupełnego ich uporządkowania, gdyż w razie przeciwnym sami narażają się na kary porządkowe (Pismo dla urz. st. cyw. 1858 r., str. 9).

d) O karach za nieprzedstawienie ksiąg do sprawdzenia.

Kodex kar gł. i pr. z r. 1847:

art. 916. Utrzymujący akta stanu cywilnego, za nieprzedstawienie ich w czasie oznaczonym do sprawdzenia właściwej zwierzchności, skazanym zostanie:

na karę pieniężną jednego rubla.

Co do kar za niezachowanie przepisów o sprawdzaniu aktów stanu cywilnego, — zob. art. 920 Kodexu kar gł. i p. z r. 1847, zamieszczony w przypisie I do art. 86 niniejszego Kod. Cywil.

e) **N a d z w y c z a j n e r e w i z y e k s i ą g s t a n u c y w i l n e g o .**

Kommissya Rządowa Sprawiedliwości pragnąc ułatwić Prokuratorom Królewskim przy Trybunałach, wykonanie obowiązku czuwania nad zachowaniem przepisów i porządku w aktach stanu cywilnego, tak przez urzędników księgi utrzymujących, jakoteż i tych, którym sprawdzenie ksiąg poleconem zostało, wydała pod d. 6 (18) Maja 1842 r. N. 2660 (Zb. prz. adm. Kr. P. wyd. spr. T. IV str. 41) rozporządzenie: iżby Prokuratorowie bezpośrednio, lub przez wyznaczonych podprokuratorów i podsędków, odbywali w ciągu roku nadzwyczajne rewizye bieżących aktów stanu cywilnego, a mianowicie w tych parafiach, w którychby się domniemywali nieporządnego ksiąg utrzymywania, i aby oprócz tego, corocznie losem wybierali z kilku parafij księgi aktów stanu cywilnego już zamknięte, i jako sprawdzone do archiwum hipotecznego oddane i takowe najskrupulatniej zrewidowali, a w razie dostrzeżonych uchybień w aktach stanu cywilnego, czyto z roku bieżącego, czy też z lat upłynionych, aby czynili przedstawienia i wnioski o znaglenie środkami prawnymi tak urzędników stanu cywilnego, jako i rewidentów, do ścisłego zachowania wszelkich w tym przedmiocie przepisów.

O powyższém rozporządzeniu K. R. S., Kommissya Rządowa spraw wewnętrznych i duchownych reskryptem z dnia 26 Lutego (9 Marca) 1844 r. za N. 37/349 zawiadomiła wszystkie władze dyecezyalne, konsystorze Ewangelickie i Rządy gubernialne, dla wydania stosownych poleceń utrzymującym i rewidującym akta stanu cywilnego (Instr. dla urz. st. cyw. 1858 r., str. 10).

Najwyżej w dniu 6 Sierpnia 1876 r. zatwierdzone przepisy o włożeniu na sądowe instytucje i osoby urzędujące Okr. Sąd. Warsz. niektórych czynności poprzednich sądów i urzędników sądowych gubernii Królestwa Polskiego:

punkt 2 . . . . . każdoroczna nadzwyczajna rewizya ksiąg stanu cywilnego w niektórych parafiach, stosownie do przepisów dotychczas w tym przedmiocie obowiązujących, tak na rok bieżący, jak i za lata przeszłe, wkłada się na Prezesów Zjazdów Pokojowych.

III. O s k ł a d a n i u k s i ą g s t a n u c y w i l n e g o d o A r c h i w u m .

Rozporządzeniem z d. 22 Lutego 1827 r. N. 2351 Kommissya Rządowa Sprawiedliwości włożyła na wszystkich sprawdzających księgi stanu cywilnego, obowiązek, aby egzemplarz do archiwum hipotecznego przeznaczony, przed końcem roku do archiwum hipotecznego

właściwego sądu pokoju składali; poleciła oraz sądom pokoju, aby z końcem roku zdali rapport prokuratorowi królewskiemu, czyli od wszystkich egzemplarze do archiwum przeznaczone, złożone zostały lub jakie brakują. (Zb. prz. adm. Kr. P. wydz. spr. T. IV, str. 21).

W rozporządzeniu zaś pod d. 6 (18) Lipca 1837 r. N. 6457, taż komissya poleciła Prokuratorom przy Trybunałach cywilnych, ażeby w zastosowaniu się do otrzymanego pod dniem 22 Lutego 1827 roku, Nr. 2,351 reskryptu, ściśle przestrzegali, iżby z końcem każdego roku składane im były przez Sądy Pokoju rapporta: czyli wspomnianych aktów egzemplarze z wszystkich parafij lub gmin, w archiwum sądownym złożone zostały lub z których brakują, i następnie, aby prokuratorowie królewscy środki potrzebne ku złożeniu wspomnianych aktów, lub ukaraniu tych, którzy takowych nie utrzymywali lub dopuścili się uchybień, bezzwłocznie przedsiębrali (Zb. prz. adm. Kr. P. wydz. spr. T. IV, str. 31).

75. Akta stanu cywilnego, natychmiast po dopełnionym obrzędzie religijnym, w przypadkach zaś poniżej wyrażonych, gdy obrzęd religijny nie łączy się z aktem stanu cywilnego, lub gdy podług zasad wyznania nie jest wymaganym, natychmiast po uczynioném zeznaniu stron, zapisanemi być mają w obu egzemplarzach.

Wyrażonym w nich będzie, rok, dzień i godzina ich przyjęcia, imię, nazwisko, wiek, powołanie i miejsce zamieszkania osób w aktach wyrażonych.

I. Zapisywanie aktów stanu cywilnego na oddzielnych arkuszach, lub w tak zwanych raportularzach.

Spisywanie aktów, jak wyżej wspomniano, ma być dopełnioném w obudwu egzemplarzach właściwej księgi aktów stanu cywilnego, w obecności osób stawających. Nie powinno więc być dopuszczaném, pomimo trudności, jakie czasem towarzyszą sporządzaniu aktów przy natłoku interesentów, zapisywanie aktów na oddzielnych arkuszach, lub w tak zwanych raportularzach, dla wniesienia ich później do ksiąg właściwych. Postępowanie takie, jako przeciwnie, jest najmocniej zabronione, a przytem naraża uchybiającego na odpowiedzialność i karę prawem postanowioną (art. 89). (Pismo o aktach St. Cyw. 1858 r., str. 12).

II. Użycie ruskiego języka w aktach stanu cywilnego, — zob. Post. Kom. Urz. 10 (22) Listopada 1867 roku, zamieszczone pod art. 83 niniejszego kodexu.

III. Data na aktach stanu cywilnego, zob. p. 3 post. kom. Urz. 7 Maja 1868 r. zamieszczony w przypisku II do art. 83 niniejszego kodexu.

IV. Imiona i nazwiska osób w akcie stanu cywilnego wyrażonych.

Dyr. Gł. prezyd. w K. Rz. S. W. w przesłanym do Gubernatorów reskrypcie, potwierdzonym przez Komitet Urządzący na posiedzeniu 236, dnia 1 (13) Marca 1868 r. (poz. 1709), polecił im, wydać rozporządzenie, aby urzędnicy stanu cywilnego, sporządzając akta urodzeń i inne, w tekście ruskim zamieszczali w nawiasie imiona i nazwiska osób i po polsku, ponieważ nazwiska polskie różnią się częstokroć jedną tylko literą, która to różnica, nieuwydatniona po rusku, mogłaby stać się powodem do mimowolnych omyłek i zamieszania takich np. nazwisk jak Zagórski i Zahorski, Przygodzki i Przyhodzki, Średnicki i Średnicki, Gaczyński i Haczyński, Szulc i Schultz i t. p. Podobnie, nie wszystkie polskie i inne imiona znajdują się w kalendarzu ruskim i dla tego nie dają się tłumaczyć na ruskie. (Patrz post. K. U. w Kr. P. T. XII, str. 397).

76. Tylko to, co podług przepisów duchownych i cywilnych, w akcie połączonym z metryką, a, podług przepisów cywilnych, w samym akcie stanu cywilnego zawartém być powinno, wciągniętém będzie do aktu, bez żadnych ani od stron ani od przyjmującego dodatków lub objaśnień.

Wzory do aktów stanu cywilnego podane zostały w piśmie: „O aktach stanu cywilnego,“ ułożoném z polecenia R. T. Muchanowa, D. G. K. R. S. W. i D. dla użytku osób utrzymujących akta stanu cywilnego, i wydaném w Warszawie 1858 r. 8-o. Pismo to następnie, z rozporządzenia Komitetu Urządzącego w Królestwie Polskiem, przełożone zostało na język ruski, i wydane pod tytułem: „Руководство для лицъ содержащихъ акты гражданскаго состоянія.“ Варшава. 1865. 8-o.

Rozp. K. R. S. 2 (14) Marca 1859 r. N. 4735. (Akta K. R. S. o prowadzeniu akt stanu cywil. Vol. VI).

W celu zapobieżenia niejednostajności spisywanych aktów stanu cywilnego z powodu wydanego z polecenia Rady Tajnego Muchanowa w roku zeszłym pisma o aktach stanu cywilnego, K. R. S., oświadczyła, iż pismo powyższe uważane być powinno jako podręczny przewodnik dla osobistego użytku utrzymujących akta stanu cywilnego, — nie może wszakże być obowiązującym w obec istniejących w tej mierze przepisów kodexu cywilnego, a tembardziej powodować jakiegobądź od tychże zboczenia.

77. Strony interesowane mogą się wyłączać przez pełnomocników, umocowanych szczególnie i urzędownie, wyjąwszy w przypadkach gdzie są obowiązane stawać osobiście.

78. Świadcami zeznań powinni być mężczyźni, krewni albo wybrani przez osoby interesowane, i mieć przynajmniej lat dwadzieścia jeden skończonych.

79. Przyjmujący akt, przeczyta go zeznającym i świadkom.

O dopełnieniu téj formalności uczynioną będzie wzmianka w akcie.

80. Akt podpisanym będzie, w obu egzemplarzach, przez przyjmującego tenże akt, przez zeznających i świadków; albo uczynioną będzie wzmianka o przyczynach, które zeznającym lub świadkom do podpisania się były na przeszkodzie.

Post. K. U. 7 Maja 1868 r. (Zb. post. K. U. T. V, str. 406,.

p. 5. Akta stanu cywilnego i wydawane z nich wypisy podpisywane być winny przez urzędników stanu cywilnego po rusku; świadkowie zaś nieposiadający tego języka mogą się podpisywać w tym języku, w jakim podpisują inne akta urzędowe.

81. Pisane będą akta w księgach ciągle, miejsce próżnych nie zostawując.

Nie będzie w akcie nic pisaném przez skrócenia, a każda liczba literami wypisaną być powinna.

Przekreślenia i odsyłacze powinny być tak jak same akta przez zeznających w dowód przyjęcia, tudzież przez urzędnika i świadków podpisane.

Jeżeli akt na stronicy ukończonym być nie mógł, wtenczas, oprócz podpisu przy końcu aktu, winna być oraz pod-

pisaną przez zeznających, przez świadków i urzędnika, każda stronnica, na której akt ukończonym nie został.

82. Umocowania i inne pisma do aktów stanu cywilnego składane, po położeniu na nich przez osoby składające i przez urzędnika akt przyjmującego szczególnej oznaki, winny być załączonemi do egzemplarza, który do Archiwum hipotecznego przesłany być ma.

83. Każdemu służy prawo żądania wypisów z ksiąg bądź na miejscu pozostałych, bądź do Archiwum hipotecznego złożonych.

Wypisy wydane jako zgodne z księgami mieć będą wiarę dopóty, póki przez zapisanie się o fałsz zaskarżonemi nie będą.

Wypisy mające być użytymi za obrębem właściwego Sądu Ziemskiego, **poświadczonemi** być powinny przez Prezesa tegoż Sądu. Jeżeli wypis wydanym jest z ksiąg na miejscu pozostałych, natenczas własnoręczność podpisu utrzymującego księgi, winna być wprzód poświadczoną przez Sędziego Pokoju albo przez Sędziego gminy lub zjazdowego *).

*) Sędziowie gminni i zjazdowi, o których tu mowa, nie zostali ustanowieni.

I. Wydawanie wypisów z akt stanu cywilnego w języku ruskim.

Post. Kom. Urz. 10 (22) Listopada 1867 r. (Zb. post. K. Urz. T. IV, str. 384):

p. 1. Z dniem 1 Stycznia 1868 r., księgi stanu cywilnego dotyczące urodzeń, śmierci i małżeństw dla osób wyznania rzymsko-katolickiego winny być prowadzone w języku ruskim i polskim, a wypisy z nich, czyli tak zwane akta stanu cywilnego, mają być wydawane tylko w języku ruskim, a w razie potrzeby, we dwóch, ruskim i polskim.

p. 2. Księgi stanu cywilnego dla wszystkich innych wyznań, istniejących w guberniach Królestwa Polskiego, winny być prowadzone i wypisy z nich wydawane jedynie w języku ruskim.

Rozporządzenie to objaśnione i uzupełnione zostało postanowieniem Komitetu Urządającego z d. 7 Maja 1868 r. (Zb. post. Kom. Urz. T. V, str. 406), w którym między innymi wyrażono:

p. 1. Moc obowiązująca postanowienia Komitetu Urządzającego o prowadzeniu aktów stanu cywilnego w języku ruskim, w tych miejscowościach, gdzie rzeczzone postanowienie nadesłane zostało po dniu 20 Grudnia (1 Stycznia) 1867/8 r., poczyną się od daty otrzymania takowego przez miejscowych urzędników stanu cywilnego.

p. 2. Wypisy z ksiąg stanu cywilnego prowadzonych przed otrzymaniem pomienionego postanowienia nie w języku ruskim, winny być wydawane w tym języku, w którym akt został spisany w księdze, z dołączeniem obok przekładu ruskiego.

p. 4. Za uchybienia w prowadzeniu ksiąg stanu cywilnego i wydawanie z nich wypisów, odpowiedzialnym jest urzędnik stanu cywilnego, ponieważ spisywanie aktów jest jego obowiązkiem.

II. Data na wypisach aktów stanu cywilnego.

Post. K. U. 7 Maja 1868 r. (Zb. post. K. U. T. V, str. 406).

p. 3. W księgach stanu cywilnego i w wydawanych z nich wypisach używaną być winna podwójna data, to jest podług starego i nowego stylu.

III. Podpisy i pieczęć urzędnika stanu cywilnego na wydawanych przez niego wypisach.

a) Rozp. K. R. S. W. i D. 24 Czerwca (6 Lipca) 1852 r. N. 1509/9054. (Pismo o aktach st. cyw. 1858, str. 23).

Przy podpisie urzędnika stanu cywilnego, obok właściwego mu tytułu z piastowanej godności i obowiązków wypływającego, wyrażać należy: „utrzymujący akta stanu cywilnego,“ i używać urzędowej cywilnej pieczęci, która pieczęcią kościelną zastępowaną być nie powinna.

b) Wypisy aktów stanu cywilnego powinny być podpisywane przez wydających takowe po rusku, — zob. p. 5 post. K. U., 7 Maja 1868 r., zamieszczony wyżej pod art. 80 niniejszego kodexu.

c) Rozp. K. R. S. 24 Lutego (8 Marca) 1875 r. (Akta K. R. S. o utrzymywaniu akt. st. cywil. Vol. VIII).

Napisy na pieczęciach, używanych przez proboszczów i administratorów kościołów katolickich, w charakterze urzędników stanu cywilnego, stosownie do postanowień Komitetu Urządzającego: z dnia 7 Grudnia 1867 r. Nr 20,587 o prowadzeniu ksiąg stanu cywilnego, i z dnia 19 Kwietnia (1 Maja) 1868 r. o zmianie pieczęci dla urzędników, winny być w języku ruskim.

d) K. R. W. R. i O. P. 28 Lipca 1828 r. N. 6186/1999: (Przep. adm. Kr. P.—Wydz. Spr.—T. VII, str. 135.—Akta K. R. S. tyczące się utrzym. aktów st. c. Vol. II).

Gdy według art. 83 księgi I-jej kodexu cywilnego Królestwa Polskiego, uchwalonego na sejmie roku 1825, wypisy z ksiąg aktów

stanu cywilnego, mające być użytemi za obrębem Sądu ziemskiego (teraz Trybunału), poświadczone być powinny przez Prezesa tegoż sądu, a jeśli wypis wydanym jest z ksiąg na miejscu pozostałych, własnoręczność podpisu utrzymujących księgi powinna być wprzód stwierdzoną przez Sędziego pokoju albo przez Sędziego gminy lub zjazdowego *); przeto K. R. W. R. i O. P. stosownie do otrzymanej w tej mierze odezwy od K. R. S., wzywa Kommissyę Wojewódzką, aby, dla postawienia Sędziów pokoju w możności przekonania się o rzetelności takowych podpisów, obwieściła wszystkim sprawującym obowiązki urzędników stanu cywilnego, tak duchownym, jako i świeckim, iżby do wyciągów z ksiąg właściwych parafii lub gminy przez siebie wydawanych, używali jednostajnych pieczęci, i wyciski jej tudzież podpis swój złożyli właściwemu sądowi pokoju, oraz, aby za każdą zmianą osoby utrzymującej księgi aktów stanu cywilnego obowiązek ten był dopełniony.

*) Sędziowie gminni i zjazdowi, o których tutaj mowa, nie byli ustanowieni.

por. przepis pomieszczony niżej pod N. VIII.

IV. Opłata za wypis aktu stanu cywilnego,— zob. art. 7. Taksy opłat dla urzędników stanu cywilnego z d. 23 Lutego 1809 r. (Dodatek VI A).

V. Papier stemplowy do wypisu aktu stanu cywilnego, Zob. art. 11, Taksy opłat dla urzędników stanu cywilnego z d. 23 Lutego 1809 r. (Dodatek VI A).

VI. O wydawaniu bezpłatnych świadectw o urodzeniu, małżeństwie i śmierci, zamiast urzędowych wypisów aktów stanu cywilnego.— Zob. postanowienia i rozporządzenia, zamieszczone pod art. 7 Taksy opłat dla urzędników stanu cywilnego z d. 23 Lutego 1809 r. (Dodatek VI A).

VII. O legalizacyach wypisów aktów stanu cywilnego.

Na zasadzie p. 2 NAJWYŻEJ d. 6 Sierpnia 1876 zatwierdzonych przepisów o włożeniu na instytucye sądowe i urzędujące osoby Ok. Sąd. Warsz. niektórych czynności poprzednich sądów i wydziałów sądowych gubernij Król. Pol.— legalizacye wypisów z ksiąg stanu cywilnego wykonywają się przez Sędziów pokoju, przy których urządzone są wydziały hipoteczne powiatowe.

84. Metryki lub akta bądź Polaków bądź cudzoziemców w obcym kraju działane, będą miały wiarę, jeżeli pośląg form w tymże kraju używanych sporządzone zostały.

Kto chce takowe metryki lub akta do ksiąg krajowych składać, lub ich w kraju używać, powinien się postarać, ażeby ich wypisy poświadczonemi były przez osoby do tego szczególnie upoważnione, albo tam, gdzieby nie było takich, szczególnie upoważnionych osób, aby poświadczonemi były przez Posła, Ajenta Dyplomatycznego, albo Konsula bądź Polskiego bądź Rossyjskiego, a następnie przez Ministra Prezydującego w Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości.

NAJWYŻEJ d. 30 Czerwca 1876 r., zatwierdżoném postanowieniem Komitetu do Spraw Królestwa Polskiego, legalizacya aktów stanu cywilnego sporządzonych za granicą i ulegających wykonaniu w guberniach Królestwa Polskiego, poruczoną została czasowo na lat dwa, starszemu prezesowi Izby Sądowej Warszawskiej.

85. W każdym przypadku, gdzie wzmiankę wyroku lub aktu ściągającego się do aktu stanu cywilnego na brzegu innego aktu już w księgi wpisanego uczynić wypada, osoba utrzymująca księgi uskuteczni to na żądanie stron interessowanych w obu znajdujących się u niej egzemplarzach, w sposobie jednakowym. Gdyby zaś duplikat księgi już się znajdował w Archiwum hipoteczném, wtedy prześle wypis uczynionój przez siebie wzmianki, najdalej w przeciągu dni trzech do Archiwum hipotecznego, celem wciągnięcia jój w sposobie jednakowym do tegoż duplikatu.

por. post. rady adm. Król. Pol. d. 19 Lutego (3 Marca) 1835 r. N. 20,871 i rozp. K. R. S. z dnia 6 (18) Marca t. r. N. 2,338 zamieszczone w przypisku I do art. 237 prawa o małż. z r. 1836.

86. Każde uchybienie poprzedzającym artykułom z strony utrzymujących księgi, pociągnie za sobą kary które nie mogą przechodzić zwykłych kar porządkowych, a które Kommissya Rządowa Sprawiedliwości sama, albo przez delegowaną od siebie władzę, wymierzy.

Osoby trudniące się sprawdzeniem ksiąg, dostrzegłszy takowe uchybienia, powinny o nich donieść téjże Kommissyi lub władzy od niej delegowanój.

I. O karach, za wykroczenia przeciw przepisom o utrzymywaniu aktów stanu cywilnego.

Kodex kar gł. i p. z r. 1847:

art. 916,— zamieszczony pod literą c) w przypisku II do art. 74 niniejszego kod. cyw.

art. 917,— zamieszczony pod art. 98 niniejszego Kod. cyw.

art. 918,— zamieszczony pod art. 187 prawa o małżeństwie 1836 r.

art. 919,— zamieszczony pod art. 188 tegoż prawa.

art. 920. Za każde inne przestąpienie przepisów o utrzymywaniu, zachowywaniu lub sprawdzaniu ksiąg aktów stanu cywilnego, niemniej o sporządzaniu samych aktów i wydaniu z nich wypisów, winny ulegnie:

za pierwszym razem, karze pieniężnej od jednego do pięciu rubli;

za drugim i trzecim, a w przypadkach szczególnej ważności i za pierwszym razem, karze pieniężnej od pięciu do pięćdziesięciu rubli.

II. Władza, do której należy wymierzanie kar porządkowych za wykroczenia przeciw przepisom o utrzymywaniu aktów stanu cywilnego.

a) *Postan. o zast. U. S. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.*

art. 108. Pod względem wymierzania kar bez sądu, według osobno określonego w organizacyi sądowej postępowania dyscyplinarnego do urzędników sądowych zaliczają się także urzędnicy, utrzymujący akta stanu cywilnego (w uzupeł. art. 1067 ustawy post. karn.).

b) *Org. Sąd. 1864 r.:*

art. 272. Sprawa dyscyplinarna rozwinięta być może: przeciwko sędziom, równie jak inkwirentom — bądź na mocy decyzji sądów i zjazdów sędziów pokoju właściwych, bądź na skutek reskryptów ministra sprawiedliwości; przeciwko innym zaś urzędnikom sądowym, — na mocy rozporządzeń prezesów, lub przedstawień prokuratorów.

c) Post. o wprow. w wyk. praw o urządz. sąd. w Warsz. okr. sąd. 1 (13) Czerwea 1875 r.

art. 54. Sprawy dyscyplinarne przeciwko urzędnikom sądowym o wykroczenia służbowe, postępowanie w których nie będzie ukończonych przed 1 Lipca 1876 roku odstąpione będą do uprzedniego rozpoznania ministrowi sprawiedliwości, od którego zależeć będzie, sprawy takowe umorzyć, albo nakazać co do nich dalsze postępowanie w ustanowionym porządku.

III. Rozporządzeniem z d. 28 Lutego 1827 r. N. 2351, kommissya Rządowa Sprawiedliwości zaleciła sprawdzającym księgi stanu cywilnego, aby stosownie do art. 86 K. C. P. o uchybieniach przeciwko artykułom 71 — 82 i 85 t. pr. donosili Prokuratorom Królewskim przy Trybunałach, (Zb. prz. adm. Kr. P. wydz. spr. T. IV, str. 21).

87. Wypisy aktów stanu cywilnego nie mogą być z księgi wydawane, jak tylko wraz z wzmianką wyroku lub aktu, jeżeli takowa podług art. 85 uczynioną została.

88. Każdy, pod którego strażą zostają księgi, odpowiedzialnym jest cywilnie za zmiany, jakieby w nich zaszły, zostawując mu prawo czynienia przeciw sprawcom winnym tychże zmian.

89. Zmiana, fałsz w aktach stanu cywilnego, przestąpienie przepisu w art. 87 zawartego, zaniedbanie zapisania aktu w księgi, lub zapisanie go na osobnych kartkach, albo w innym sposobie a nie w księgi na to przeznaczone, pociąga za sobą odpowiedzialność cywilną za wynikłe szkody i utracone korzyści, oprócz kar Kodexem karnym ustanowionych, jeżeli czyny takowe przestępstwami się być okażą; a gdyby nie były przestępstwami Kodexem karnym objętymi, ulegną karze do pięciuset złotych, przez Sąd Ziemski wymierzyć się mającej.

por. art. 920 kodexu kar. gł. i popr. 1847 roku, zamieszczony w przypisie IV, do art. 86 niniejszego K. C.

Org. Sąd. 1864 . .

art. 292. Jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy dyscyplinarnej wykrytemi zostaną takie okoliczności, z powodu których podsądny

ulega sądowi karnemu, postępowanie dyscyplinarne przerwaniem zostaje i podsądny oddanym być winien pod sąd karny według przepisów procedury karnéj.

90. W każdym przypadku, gdzie Sąd Ziemiński *) rozpoznawać będzie sprawę względem aktu stanu cywilnego, wolno jest stronom interesowanym odwołać się od jego wyroku.

*) Sąd Okręgowy.

91. Przepisy o aktach stanu cywilnego służą dla wojskowych z następującym zastosowaniem:

1) Jeżeli wojsko znajduje się w kraju:

a) Utrzymujący akta stanu cywilnego dla mieszkańców kraju, utrzymywać je będą dla Officerów, dla Urzędników wojskowych i osób przy wojsku użytych, zostawując osobom interesowanym wolność przeniesienia ich do ksiąg stanu cywilnego utrzymywanych przez kapelanów wojskowych.

Post. Nam. Kr. 3 Listopada 1825 r. (D. P. T. XI, str. 15):

art. 5. Co do aktów stanu cywilnego dla osób wojskowych, te, stosownie do art. 91, dla oficerów, dla urzędników wojskowych i osób przy wojsku użytych, do stopnia oficerskiego porównanych i dla ich służących z zaciągu niewydanych, utrzymywać będą osoby te same, które akta stanu cywilnego dla mieszkańców kraju utrzymują.

art. 6. Dla wojskowych niższego stopnia i osób w art. 91 lit. b wymienionych i służących oficerskich z zaciągu wziętych, utrzymywać będą akta stanu cywilnego kapelani wojskowi.

W następujących atoli przypadkach:

a) Gdy korpus lub oddział wojska, nie ma etatem oznaczonego kapelana, jak np. korpus weteranów i inwalidów, batalion saperów, baterye artylleryi i inne;

b) Gdy w korpusie miejsce kapelana wakuje;

c) Gdy w osobie kapelana zachodzi przeszkoda do przyjęcia aktu stanu cywilnego np. słabość lub nieobecność;

d) Gdy osoby, dla których kapelan akta spisać winien, znajdują się oddalone od miejsca, w którym kapelan z obowiązku zostawać powinien.

W przypadkach tych przyjmowanie aktu należeć będzie do osoby utrzymującej akta stanu cywilnego w miejscu, w którym osoba wojskowa znajduje się.

Przyjmujący akt takowy, wyda wyciąg jego bezpłatnie i bez stępla osobie zeznawającej, której powinnością będzie oddać go kapelanowi pułku, do którego należy.

b) Kapelani wojskowi utrzymywać będą akta stanu cywilnego połączone z metrykami kościelnymi dla podoficerów, żołnierzy i mężczyzn służących u wojskowych, tudzież dla żon i dzieci tychże podoficerów, żołnierzy i mężczyzn służących u wojskowych, jeżeli żony i dzieci przy nich się znajdują

Co do osób jednak wyznania, dla którego kapelani wojskowi obrządków religijnych dopełniać nie są mocnymi, albo gdy podług zasad wyznania osoby, dla której akt cywilny dopełnionym być ma, obrządek religijny nie jest wymaganym, lub też z aktem cywilnym nie łączy się, kapelani wojskowi, tylko akta stanu cywilnego bez metryk utrzymywać są obowiązani.

c) Co do ksiąg aktów stanu cywilnego utrzymywanych przez kapelanów wojskowych, wyznaczy Kommissya Rządowa Wojny osoby do czynności w art. 73 i 74 przepisanych, i sama lub przez delegowaną od siebie władzę wymierzać będzie kary porządkowe.

d) Duplikat tychże ksiąg ma być składany Kommissyi Rządowej Wojny; która tenże do ogólnego Archiwum krajowego odsyłać będzie.

2) Jeżeli wojsko znajduje się za granicą kraju, Kommissya Rządowa wojny mocna będzie dla wojskowych wszelkiego stopnia i osób pfcii obojój przy wojsku będących, wyznaczyć, jeżeli tego zajdzie potrzeba, nawet osoby świeckie do utrzymywania aktów stanu cywilnego; lecz wyznaczone osoby świeckie, tylko same akta stanu cywilnego bez metryki spisywać mają.

Kapelani pułków i cerkwi w twierdzach w Królestwie egzystujących, prowadzą akta stanu cywilnego podług przepisów Cesarstwa (Akta K. R. S. w przedm. utrzym. akt st. c. Vol. VI;—korrespondencya w przedmiocie kwestyi: czy Duchowni wyznania prawosławnego przy przenośnych Cerkwiach zarządu celnego zostający, mają prowadzić księgi metryczne według form dla tego rodzaju aktów w królestwie przepisanych).

92. Dla wyznań niechrześcijańskich w ogóle, i dla wyznań chrześcijańskich, dla których w miejscu zamieszkania osób do tegoż wyznania należących, nie są urządzone parafie, wyznaczy Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych osoby do spisywania aktów stanu cywilnego.

Dla takich jednak wyznań, dla których wyznaczone przez Kommissyę Rządową Wyznań Religijnych osoby, obrządku religijnego dopełniać nie są mocnemi, lub w których obrządek religijny nie jest wymaganym, albo się z aktem stanu cywilnego nie łączy, same tylko akta stanu cywilnego bez metryk utrzymywać są obowiązane.

I. O osobach utrzymujących akta stanu cywilnego dla wyznań chrześcijańskich, dla których w miejscu zamieszkania nie są urządzone parafie.

Post. Nam. Kr. 3 Listopada 1825 r. (D. P. T. XI. str. 15).

art. 2. Dla osób wyznania akatolickiego, niemających jeszcze urządzonej parafii, wykonywać będzie przepisy dotyczące się aktów stanu cywilnego, duchowny przełożony parafii, przed którym odbyty został akt religijny.

Jednak w przypadkach takich, w których akt religijny nie jest wymagany, lub z aktem cywilnym nie łączy się, jak np. w przypadku urodzenia przewidzianego w art. 96, gdzie obrzęd religijny do późniejszego czasu odkłada się; lub aktu śmierci w przypadkach, w których z pochowaniem ciała, obrzęd religijny nie łączy się; akt cywilny odbyty być winien przed utrzymującym akta stanu cywilnego, miejsca zamieszkania osoby, której się akt dotyczy.

Akta adopcyi czyli przysposobienia, akta uznania dziecięcia, i akta dotyczące się sprostowania aktów stanu cywilnego, stosownie do art. 101, 102 i 142; wpisane być powinny w właściwe księgi, temiz artykułami oznaczone.

a) *Względem menonistów.*

Na zasadzie rozporządzenia K. R. S. z d. 11 Maja 1829 r. N. 4077, przewodniczący modlitwom w wyznaniu *Menonistów*, mających swój dom modlitwy we wsi Michelsdorf w Okręgu Włodawskim, upoważniony został do utrzymywania aktów stanu cywilnego.

Takie samo upoważnienie udzielonem zostało jednocześnie Przewodniczącym w domach modlitwy Menonistów w Kazuniu Niemieckim, w Kępie Tarchomińskiej i w Nowej wsi w gubernii Warszawskiej położonych, (Zaw. T. I, str. 156).

Na skutek odezwy Rządu Gubernialnego Warszawskiego z dnia 23 Października 1874 r., za N. 6,584 K. R. S. w d. 30 Listopada (12 Grudnia) t. r. oświadczyła, że osoba wybrana przez sektę Menonistów na przewodniczącego w ich domu modlitwy, położonym we wsi Cząstków-Niemiecki w powiecie War-

szawskim, na mocy samego prawa spełnia obowiązki urzędnika stanu cywilnego, i że skutkiem tego, potwierdzenie jej w tych obowiązkach przez Władzę gubernialną zupełnie jest zbytecznym. (Akta K. R. S. w przedm. utrzymyw. akt st. cyw. vol. VIII).

b) Względem baptystów.

Na podstawie odezwy zarządzającego sprawami duchownymi obcych wyznań w Królestwie Polskiem z dnia 5 (17) Marca r. b. N. 632, K. R. S. pod d. 2 (14) Kwietnia 1870 r. N. 2964, zawiadomiła prokuratorów przy Tryb. Cyw., iż JW. Hr. Namiestnik po poprzedniem zniesieniu się z Ministrem Spraw Wewnętrznych rozkazać raczył, aby prowadzeniem ksiąg stanu cywilnego osób należących do sekty *Baptystów* zajmowali się tymczasowo miejscowi Burmistrze lub Wójtci gmin, o czym stosowne rozporządzenia otrzymali już Naczelnicy tutejszych gubernii (Akta K. R. S. w przedm. utrzym. aktów St. C., Vol. VII).

c) Względem filiponów.

Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Oświecenia Publicznego d. 7 (19) Kwietnia 1837 r. N. 2796/9750 w odezwie do Rządu Gubernialnego w Suwałkach, zawiadomiła tenże Rząd Gub., iż utrzymywanie akt stanu cywilnego dla sekty Filiponów, porucza wójtom gmin i Burmistrzom miast.

K. R. S. W. i D. 10 (22) Lutego 1850 r. N. 792/5487, zawiadomiła K. R. S. iż jednocześnie Rząd Gubernialny Lubelski wezwanym został, aby dla Filiponów w obrębie wsi Łaskarczewa osiadłych, wójta téjże gminy do utrzymywania akt stanu cywilnego upoważnił. (Akta K. R. S. dotyczące się aktów st. c. Filiponów).

II. O osobach utrzymujących akta stanu cywilnego dla wyznań niechrześcijańskich.

Post. Nam. Kr. 3 Listopada 1825 r. (D. P. T. XI. str. 15).

art. 3. Gdy, podług art. 92 wspomnionego wyżej Kodexu, dla wyznań niechrześcijańskich, oddzielnie wyznaczone być mają osoby, do spisywania aktów stanu cywilnego; przeto powierzamy takowe obowiązki burmistrzom.

Gdzieby burmistrze obowiązku tego, dla większej liczby osób niechrześcijańskich, lub dla innych stałych przeszkód, pełnić nie mogli, Kommissya Rządowa Wyznań, do utrzymywania aktów stanu cywilnego, oddzielnie zamianuje osoby świeckie.

Tak dla pierwszych, jako i dla drugich, Kommissye Wojewódzkie *) oznaczają okręgi, jakie do nich należeć mają, i o tém publiczność przez dzienniki Wojewódzkie **) i gazety uwiadomią.

*) Obecnie Rządy Gubernialne.

**) Obecnie Dzienniki Gubernialne.

O porządku prowadzenia ksiąg stanu cywilnego osób wyznań niechrześcijańskich w osadach.

Post. K. U. 24 Października 1869 r. (Zb. post. K. U. T. VI, str. 208).

Prowadzenie ksiąg stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich w miastach, które w skutek NAJWYŻSZEGO Ukazu z d. 1 Czerwca 1869 r. przemianowane będą na osady, powierzyć, gdzie to okaże się możliwem, miejscowym wójtom gmin; gdzieby zaś zachodziły pod tym względem jakowe trudności, tymczasowo, do czasu wydania nowych w tym przedmiocie przepisów, obowiązek prowadzenia ksiąg pomienionych poruczać spadłym z etatu burmistrzom i innym urzędnikom według uznania Naczelnika gubernii.

Post. K. U. 15 (27) Stycznia 1871 r. (Post. K. U. T. XXI, str. 22).

Uzupełniając postanowienie K. U. z 24 Października (5 Listopada) 1869 r. zawartego w poz. 2,821, zawiadomiono Gubernatorów, że w tych osadach, w których wójci gminy są niepiśmienni, a niema spadłych z etatu urzędników miejskich, którzyby gubernatorowie, według własnego uznania, mogli powierzyć sporządzanie aktów stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich, sporządzenie tych aktów wkłada się na piśmiennego ławnika religii chrześcijańskiej, a gdzie się taki nie znajdzie na pisarza gminnego.

W mieście stołeczném Warszawie, Kommissya Rządowa Wyznań, do utrzymywania aktów stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich, zanominuje więcej świeckich urzędników stanu cywilnego, a Urząd Muncypanylny oznaczy obręby do każdego z nich należące mające, i o tém publiczność podobnież uwiadomi.

Na zasadzie Uchwały Komitetu do spraw Królestwa Polskiego NAJWYŻEJ pod dniem 22 Czerwca 1870 r. zatwierdzonej, w przedmiocie organizacyi zarządu administracyjnego m. Warszawy, prowadzenie ksiąg stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich w m. Warszawie, postanowiono wyłączyć, z pod zwierzchnictwa Magistratu m. Warszawy i oddać pod zawiadywanie Warszawskiego Ober-Policmajstra, tak, iżby obowiązek takowy poruczony był w każdym cyrkule policyjnym, jednemu z urzędników policyjnych, którego mianować będzie Ober-Policmajster (Oddział II, poz. 3 protokołu.— Post. K. U. T. XIX, str. 171). — Senat Rządzący ogłosił pomieniony rozkaz NAJWYŻSZY 21 Lipca w wydawanym przy Senacie Zbiorze ustaw i rozporządzeń N. 64, pod poz. 600).

W zastosowaniu się do tego, Warszawski Ober-Policmajster rozkazem do Warszawskiej Policji Wykonawczej 15 (27) Sierpnia 1870 r. N. 227, zalecił Komisarzom cyrkulowym, aby z tymże dniem rozpoczęte zostały w zarządach cyrkulowych czynności urzędników stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich, i aby w tym celu zgłosili się do zarządu Ober-Policmajstra dla przyjęcia przygotowanych instrukcyi, taks opłaty za sporządzanie aktów, ksiąg do zapisywania takowych aktów, oraz zapowiedzi, pieczęci i podręczników dla osób prowadzących akta stanu cywilnego.

W dodatku do wymienionego wyżej rozkazu Warszawskiego Ober-Policmajstra zamieszczoną została: *Instrukcyja dla urzędników stanu cywilnego wyznań nie-chrześcijańskich w mieście Warszawie, sporządzona na zasadzie postanowienia b. Rady Administracyjnej Królestwa z d. 7 Września 1830 roku, i obowiązujących w tym przedmiocie oddzielnych postanowień.* Instrukcyja ta przy niniejszem załącza się. (D o d a t e k VIII).

art. 4. W przypadku śmierci lub przeszkody w osobie . . . . burmistrza utrzymującego księgi stanu cywilnego, zastępujący miejsce jego, z samego porządku rzeczy zastępować będzie w utrzymywaniu aktów stanu cywilnego.

W przypadku śmierci lub przeszkody w osobie innego świeckiego urzędnika stanu cywilnego, zastąpi go tam, gdzie w miejscu jest więcej świeckich urzędników stanu cywilnego, wezwany przez stronę inną miejscowy świecki urzędnik; tam zaś gdzie więcej świeckich urzędników stanu cywilnego nie masz, miejscowy burmistrz.

Wszyscy zapisujący akta w zastępstwie, zapisywać je będą w księgach przez zastąpionego utrzymywanych.

93. Względem żydów urzędzenia administracyjne przepiszą nadto szczególne środki, dążące do ścisłego wykonania przepisów prawa o aktach stanu cywilnego.

Szczególne urzędzenia dotyczące ścisłego wykonania względem żydów przepisów prawa o aktach stanu cywilnego, załączają się przy niniejszem. (D o d a t e k VIII).

94. Wszelkie akta lub metryki sporządzone za granicą, albo w kraju lecz nie przed Urzędnikiem zamieszkania osób, których się dotyczą, powinny być, na żądanie stron interessowanych, do ksiąg właściwych miejsca zamieszkania tychże osób wciągnięte.

I. Co do aktów zejścia osób z Królestwa pochodzących, a za granicą zmarłych.

Rozp. K. R. S. d. 20 Sierpnia (1 Września) 1851 r. Nr. 14896. (Zbiór przepisów adm. K. P.—wydział spraw. T. I, str. 137).

„Akta zejścia osób, których ostatnie zamieszkanie z aktu zejścia będzie wiadome, przesyłać właściwym urzędnikom Stanu Cywilnego, stosownie do art. 94 księgi 1 Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego.

Jeżeli zamieszkanie nie będzie wymienione lub jeżeli z powodu złego wyrażenia, nie będzie można wiedzieć istotnego zamieszkania, akta mają pozostawać w Archiwum Główném.

Ogłoszenia przez Gazetę Rządową w sposób dotychczasowy zachować, a dla porządku, listę ogólną wszystkich w Archiwum Główném utrzymywać.“

II. Co do aktów zejścia osób w wojsku Cezarsko-ruskiem zostających, a z Królestwa Polskiego pochodzących, w ciągu służby zmarłych.

a) Rozp. K. R. S. 29 Stycznia (10 Lutego) 1849 r. N. 17951. (Zbiór przepis. adm. K. P. W. Spraw. T. IV, str. 62).

Jaśnie Oświecony Książę Namiestnik, ze względu na przepisy prawa do stanu cywilnego osób przywiązane, na stosunki majątkowe, już wreszcie na interes ogólny, polecił raczył wszystkim Naczelnikom Wojskowym, ażeby za otrzymaniem od dowódców pułkowych raportów o śmierci wojskowych z Królestwa pochodzących, które mają obejmować wszelkie wiadomości, jakie powinien zawierać formalny akt zejścia, przesyłali takowe Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości, dla złożenia tychże, za pośrednictwem Prokuratorów Królewskich, w właściwych aktach Stanu Cywilnego.

Prokurator Królewski przeto, za otrzymaniem, czy to przez pośrednictwo Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości, czyli też wprost od władz wojskowych lub innych administracyjnych, zawiadomienia o nastąpionej śmierci wojskowego, rodem z Królestwa, prześle takowe, odpowiednio przepisom prawa, właściwemu urzędnikowi Stanu Cywilnego, dla zachowania w aktach i zawiadomienia stron interessowanych.

Na mocy NAJWYŻSZEGO Rozkazu zwijającego zarząd Naczelników wojskowych, prowadzenie korespondencji o żołnierskich rodzinach powierzone zostało rządowi gubernialnym, w skutek czego Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych pod d. 19 (31) Marca 1859 roku, N. 9,678/43,326 zawiadomiła Kommissyę Rządową Sprawiedliwości iż pod tąż datą poleconem zostało Rządowi gubernialnym, aby po otrzymaniu od dowódców pułkowych wiadomości o śmierci wojskowych z Królestwa Polskiego pochodzących przedstawiali takowe bezwzględnie Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości. (Zb. pr. ad K. P. Wyd. Spr. T. I, str. 136).

b) Rozp. K. R. S. 20 Sierpnia (1 Września) 1851 r. N. 11100. (Zbiór przep. adm. K. P. W. Spr. T. I, str. 135).

punkt 2. Ogłaszać w Gazecie Policyjnej o zmarłych mieszkańcach m. Warszawy, w sposób dotychczasowy. Co do mieszkańców wiejskich oraz innych miast, wzywać Rząd Gubernialny o dopełnienie ogłoszenia o śmierci w Dziennikach gubernialnych, z wymienieniem imion, nazwisk i ostatniego pobytu.

punkt 3. Gdzieby okoliczności dotyczące tożsamości osób i datę śmierci wykazujące znane nie były, ograniczyć się na teraz na ogłoszeniu, zostawiając staraniu osób interesowanych uzupełnienie wiadomości do aktu zejścia wymaganych.

III. Według punktu 2 **NAJWZĘŻ** pod dniem 6 Sierpnia 1876 roku, zatwierdzonych przepisów wkładających na sądowe instytucje i urzędujące osoby Ok. Sąd. Warsz. niektóre czynności poprzednich Sądów i urzędników sądowych gubernij Królestwa Polskiego, — sędziowie pokoju, przy których urządzone są wydziały hipoteczne powiatowe, mają obowiązek wykonywać zalecone prawem czynności dotyczące zawiadomienia właściwych urzędników stanu cywilnego o następującej za granicą śmierci mieszkańców z Królestwa Polskiego pochodzących, albo też w czasie znajdowania się ich w wojskowej służbie.

D Z I A Ł II.

O aktach urodzenia.

95. Każde dziecko w ośmiu dniach od przyjścia na świat, okazaném być powinno właściwemu Duchownemu parafii, albo, w przypadkach art. 91, 92 i 93 przewidzianych, osobie do spisywania aktów stanu cywilnego upoważnionej w celu sporządzenia aktu urodzenia.

Rozp. K. R. S. 28 Kwietnia (10 Maja) 1867 r. N. 13274.
(Akta K. R. S. w przedm. utrzym. akt. st. cywil. Vol. VII).

Uważając, iż byłoby właściwszém ażeby księża pastrowie nie spisywali aktów stanu cywilnego, bądź urodzenia, bądź małżeństwa lub zejścia własnych dzieci, wezwała konsystorz Ewangelicko-Augsburgski w Królestwie Polskiem, o upoważnienie księży pastorów, aby w razie zachodzącej potrzeby spisania aktów stanu cywilnego, dotyczących ich dzieci wzywali tym celem jednego z najbliższych pastorów.

96. W tych nawet wyznaniach akt urodzenia ma być w przeciągu dni ośmiu sporządzonym, w których obrzęd religijny do późniejszego czasu odkłada się.

97. Jeżeli zaszło spóźnienie w dopełnieniu przepisów artykułów poprzedzających, spisanie aktu urodzenia nie ma być wstrzymaném, lecz przyczyna spóźnienia w akcie wyrażoną być powinna.

Na uczynione zapytanie: jak postąpić gdy strona interesowana domaga się spisania aktu cywilnego, który dawniej powinien był być spisany, K. R. S. pod d. 22 Kwietnia 1819 r. N. 2,756 objaśniła, że interesenci przed urzędnikami stanu cywilnego obowiązani są uczynić oświadczenie następnego aktu, i oświadczenie to w terażniejsze księgi wpisane być może. (Zaw. T. I, str. 164).

98. Urodzenie dziecka obowiązany jest oznajmić ojciec, a gdyby ten nie żył, lub zachodziła z strony jego niemożność, natenczas obowiązani będą dopełnić tego, doktor, chirurg, akuszerka, urzędnik zdrowia, albo inne przy położu obecne osoby; jeżeli zaś matka nie w swoim zamieszkanu porodziła, osoba, u której porodziła. Jeżeli ojciec się nie stawia, spisanie aktu urodzenia nie ma być wstrzymaném, lecz przyczyna niemożności stawienia się jego, w akcie wyrażona być powinna.

Akt urodzenia spisany być powinien w obecności dwóch świadków.

Kodex kar gł. i p. z r. 1847:

art. 917. Kto będąc do tego prawem obowiązany, utrzymującym akta stanu cywilnego nie doniesie: 1) o urodzeniu dziecięcia, 2) o znalezieniu podrzutka, albo 3) o potrzebnych dla sporządzenia aktu okolicznościach nagłej śmierci, ten ulegnie: karze pieniężnej jednego rubla.

99. W akcie urodzenia wymienionym będzie dzień, godzina, miejsce urodzenia, płeć dziecięcia, imię lub imiona

mu dane, tudzież imiona, nazwiska, powołanie, miejsce zamieszkania rodziców jego i świadków.

100. Ojciec dziecięcia nieprawego łoża, wtenczas tylko jako ojciec w akcie urodzenia zapisanym być może, gdy przy zapisaniu aktu tego jest obecny, i dziecię za swe własne uznaje.

101. Akt uznania dziecięcia wpisanym będzie w księgi podług swój daty, i uczyniona będzie o nim wzmianka na brzegu aktu urodzenia, jeżeli akt ten się znajduje.

102. Co do przysposobienia, po dopełnieniu przepisów art. 324, żądać może strona interessowana uczynienia wzmianki na brzegu aktu urodzenia przysposobionego, którą utrzymujący księgi aktów stanu cywilnego podług przepisu artykułu poprzedzającego uskuteczni.

103. Ojciec dziecięcia w kazirodztwie lub cudzołóstwie zrodzonego, jako ojciec w akcie zapisanym być nie może.

104. Znajdujący dziecię nowonarodzone, obowiązany jest oddać je Duchownemu przełożonemu którejkolwiek parafii, równie jak odzież i rzeczy przy niém znalezione, i oznajmić wszystkie okoliczności co do czasu i miejsca znalezienia dziecięcia.

Duchowny zapisze w przytomności dwóch świadków akt urodzenia, w którym wyrazi: powyższe szczegóły, domniemany wiek dziecięcia, imię mu dane, osobę lub szpital przyjmujące do siebie dziecię na wychowanie, lub władzę cywilną, która je przyjąć jest obowiązana.

O karze za niedoniesienie utrzymującemu akta stanu cywilnego o znalezieniu podrzutka,—por. art. 917 Kodexu kar gł. i p. z 1847 r. zamieszczony pod art. 98 niniejszego kodexu.

105. Dziecię, któreby, przyszedłszy żywe na świat, umarło przed zapisaniem aktu urodzenia, zapisaném będzie i w księdze aktów urodzenia i w księdze aktów zejścia.

Jeżeli utrzymujący akta stanu cywilnego, dziecięcia takowego żyjącem nie widział, zapisze w akcie urodzenia jego, iż okazane mu zostało dziecko nieżywe, z oświadczeniem, iż żywe na świat przyszło.

D Z I A Ł III.

O aktach małżeństwa.

106. Obrzęd ślubu religijnego, poprzedzić powinny zapowiedzi, według prawideł ustawami religijnymi przepisanych. W wyznaniach, w których zapowiedzi nie są ich ustawami nakazane, Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych przepisze sposób, w jaki takowe dopełnionemi być powinny.

por. art. 41 i 186 pr. o małż. z r. 1836.

107. Zapowiedź zawierać powinna imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie każdego z przyszłych małżonków, oraz imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ich rodziców. W takiej samej treści zapisana być powinna zapowiedź w księgę na to przeznaczoną, z dodaniem oraz dnia w którym nastąpiła.

por. art. 42 pr. o małż. z r. 1836.

108. Zapowiedzi nastąpić powinny w parafii każdego z przyszłych małżonków.

Jeżeli zamieszkanie przysłego małżonka lub małżonków nie dłuższe jest w jedném miejscu jak trzech miesięczne, na ówczas zapowiedzi nadto w parafii poprzedzającego ich zamieszkania nastąpić powinny.

por. art. 43 pr. o małż. z r. 1836.

109. Jeżeli obrząd ślubu nie został w ciągu 6 miesięcy od ostatniej zapowiedzi dopełnionym, nie może już tenże nastąpić, jak za poprzedniem zapowiedzi ponowieniem.

por. art. 44 pr. o małż. z r. 1836.

110. Jedna zapowiedź jest nieodzownie potrzebną; od drugiej i trzeciej zapowiedzi mocną jest dyspensować władza duchowna właściwa, a w wyznaniach, dla których Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych zapowiedzi przepisze, władza przez nią upoważniona.

por. art. 45 i 186 pr. o małż. z r. 1836.

111. Jeżeli z powodu udzielonej dyspensy, jedna tylko zapowiedź nastąpiła, obrząd ślubu małżeńskiego, po upływie trzech dni dopiero od dnia zapowiedzi, nie licząc tegoż dnia, dopełnionym być może.

por. art. 46 pr. o małż. z r. 1836.

112. W następujących przypadkach żadna zapowiedź nie jest potrzebna:

1) Gdy jeden z przyszłych małżonków jest w niebezpieczeństwie bliskiej śmierci.

2) Gdy przyszły małżonek w długą lub niebezpieczną podróż, w interesach Rządowych nagle oddalić się musi.

3) Gdy osoby, o których powszechnie mniemano, iż zostają w związku małżeńskim, pragną dopełnić obrządku ślubu religijnego.

por. art. 47 pr. o małż. z r. 1836.

113. Duchowny obowiązki parafialne pełniący, choćby nie znalazł żadnych przeszkód religijnych do zawarcia małżeństwa, obowiązany jest jednak podług możności przekonywać się, czy nie zachodzą przeszkody w Dziale II, Tytułu o małżeństwie wymienione, a gdyby takowe odkrył, nie powinien przystąpić do obrzędu religijnego.

por. art. 52 pr. o małż. z r. 1836.

114. Gdyby względem lat potrzebnych do zawarcia małżeństwa osoby w związek takowy wchodzącej zachodziła wątpliwość, a téjże osoby metryka chrztu, lub akt urodzenia nie znajdowały się w księgach miejscowych, Duchowny nakaze złożyć sobie metrykę, lub akt. W przypadku niemożności dostania takowej metryki lub aktu, stawieni być powinni przed Duchownym dwaj świadkowie, którejkolwiek płci, krewni lub niekrewni, Duchownemu znani, którzy zaświadczą o imionach, nazwisku, powołaniu i zamieszkaniu przyszłego małżonka, równie jak ojca i matki, jeżeli ei są znani, tudzież o miejscu, a ile możności o czasie urodzenia jego, i o przyczynach będących na przeszkodzie do złożenia metryki lub aktu.—Zeznania takowe podpiszą świadkowie i Duchowny, a gdyby który świadek podpisać nie mógł, lub nie umiał, wzmianka o tém uczynioną będzie.

Świadkowie niebędący w miejscu, mogą być stawieni przed jednym z Urzędników w artykule następującym wy-

mienionych, który protokół ich zeznania prześle właściwemu Duchownemu.

por. art. 53, 54. i 55 pr. o małż. z r. 1836.

115. Jeżeli ojciec, matka, dziadowie lub baby, których zezwolenie jest potrzebném, są obecnymi przy obchodzie małżeństwa, słowne ich zezwolenie ma być wyrażone w akcie małżeństwa; jeżeli nie są obecnymi, mogą zezwolenie to oświadczyć w akcie przed Wójtem lub Burmistrzem, przed Sędzią Zjazdowym lub Cywilnym Gminy ^{*)}, albo przed Urzędnikiem aktowym. Akt ten ma zawierać imiona, nazwiska, powołanie, zamieszkanie przyszłych małżonków, i wszystkich osób do tego aktu wpływających, oraz stopień ich pokrewieństwa. Zeznający wraz z Urzędnikiem zeznanie przyjmującym podpiszą akt, a gdyby który z zeznających pisać nie umiał lub nie mógł, uczynioną będzie o tém wzmianka.

Zezwolenie rady familijnej lub opiekuńczej, okazaniem będzie przez złożenie jój uchwały.

por. art. 56 pr. o małż. z r. 1836.

^{*)} Sędziowie zjazdowi i gminni, o których tu mowa, nie zostali ustanowieni.

116. Jeżeli rodzice, dziadowie lub baby przyszłego małżonka są cudzoziemcy, za granicą mieszkający, Duchowny przystąpić może do obrzędu religijnego, nie żądając dowodu ich zezwolenia, wyjąwszy, gdyby miał powód do wnioskania, iż tenże małżonek przeciw woli wstępnych, chce w kraju tu-tejszym zawrzeć małżeństwo.

117. Toż samo się rozumie w przypadkach, gdy do zawarcia małżeństwa zezwolenie władzy opiekuńczej zagranicznej jest potrzebném.

118. Prośba o radę wstępnych, powinna być z uszanowaniem zaniesiona, albo ustnie w przytomności dwóch świadków, albo przez pismo, bądź prywatne, bądź urzędowe, przed którymkolwiek z Urzędników w art. 115 wymienionych sporządzone. Odpowiedź wstępnych na zaniesioną prośbę o radę, tym samym sposobem nastąpić może.

119. Jeżeli jednak wstępni, których o radę prosić potrzeba, nie mieszkają w tym samym powiecie w którym obrzęd ślubu małżeńskiego następować ma, Duchowny może przystąpić do tegoż obrzędu, nie żądając od przyszłego małżonka dowodu zaniesionej prośby o radę.

por. art. 15 i 16 pr. o małż. z r. 1836.

120. W wyznaniach chrześcijańskich, zaraz po dopełnionym obrzędzie religijnym, spisze duchowny utrzymujący księgi aktów stanu cywilnego w przytomności dwóch świadków, krewnych lub niekrewnych, akt cywilny połączony z metryką ślubu. Akt ten ma zawierać w sobie:

1) Oświadczenie duchownego i świadków, iż małżeństwo religijne zawartém zostało;

2) Imiona, nazwiska, powołanie, miejsce urodzenia, i zamieszkanie małżonków.

3) Czy mają lata przepisane do zawarcia małżeństwa, a w razie udzielonej względnie wieku dyspensy, wzmiankę o niej.

4) Imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ojców ich i matek.

5) Zezwolenie ojców ich i matek, dziadów i bab, rady familijnej lub opiekuńczej, i władzy wojskowej właściwej, w przypadkach gdzie tego potrzeba.

6) Wzmiankę o tém, którego dnia i w których miejscach nastąpiły zapowiedzi.

7) Wzmiankę o tamowaniu, jeżeli takowe zaszło, o zniesieniu onego, albo wzmiankę, że żadnego tamowania nie było.

8) W przypadku zawierania małżeństwa przez kobietę, która już była zamężną, wzmiankę o czasie, w którym pierwsze małżeństwo rozwiązaniem, lub za nieważne uznanem zostało.

9) Oświadczenie małżonków, czyli zawarli umowę przedślubną lub nie, a w pierwszym przypadku wymienienie daty i miejsca jej zawarcia, oraz Urzędu Aktowego, przed którym zawartą została.

10) Imiona, nazwiska, powołanie, wiek, zamieszkanie świadków, jeżeli są krewnymi lub powinowatymi małżonków, wyrażenie z której strony, i w jakim stopniu.

por. art. 58 pr. o małż. z r. 1836.

121. Dowodem zawartego małżeństwa będzie urzędowy z księgi wypis aktu sporządzonego, stosownie do art. 120.

Jeżeli małżeństwo za granicą zawartem zostało, służy przepis art. 84.

por. art. 231 pr. o małż. z r. 1836.

122. Gdyby księgi utrzymywane nie były, zaginęły, albo zniszczonemi zostały, lub gdyby do nich akt wciągnięty nie był, albo wciągnięty zaginął, wydartym lub zniszczonym został, w takim razie małżeństwo zawarte, udowodnionem być może, bądź przez dokumenta, bądź przez świadków.

por. art. 232 pr. o małż. z r. 1836.

123. W przypadku sporu prawnego, samo posiadanie stanu małżonków odwołujących się do tego stanu nawzajem, nie może ich uwalniać od okazania w sposobie wyżej przepisany, iż małżeństwo zawartem zostało.

por. art. 233 pr. o małż. z r. 1836.

124. Jeżeli jednak są dzieci pochodzące od dwóch osób, które jawnie z sobą jako mąż i żona żyły, a które obiedwie już zmarły, prawość takich dzieci zaprzeczoną być nie może pod tym tylko pozorem, że nie jest okazanym akt małżeństwa, byleby prawość ta przez posiadanie stanu udowodnioną była, i akt urodzenia nie znajdował się w sprzeczności z takowém posiadaniem.

125. Gdy prawny obchód małżeństwa udowodnionym będzie w drodze processu karnego, złożenie wyroku celem załączenia go do księgi małżeństw i spisania o tém protokółu w téjże księdze, zapewni małżeństwu od dnia obchodu jego wszystkie skutki cywilne, tak względem małżonków, jako téż względem dzieci z tego małżeństwa pochodzących.

por. art. 234 pr. o małż. z r. 1836.

126. Jeżeli małżonkowie, albo jedno z nich przed rozpoczęciem sprawy karnej umarło, sprawa karna wytoczoną być może, tak przez wszystkich mających interes, aby uznanie ważności małżeństwa nastąpiło, jako téż przez Prokuratora Królewskiego.

por. art. 235 pr. o małż. z r. 1836.

127. Jeżeli przestępny przed rozpoczęciem sprawy karnej lub w ciągu jęj umarł, sprawa wytoczoną będzie cywilnie przeciw następcom po nim, przez strony interesowane, w przytomności Prokuratora Królewskiego, z skutkiem w art. 152 wymienionym.

por. art. 236 pr. o małż. z r. 1836.

128. Wyrok właściwego Sądu Cywilnego, uznający nieważność małżeństwa, rozwód lub rozłączenie na czas nieo-

graniczony, skoro stanie się prawomocnym, ma być natychmiast przez Prokuratora Królewskiego przy tymże Sądzie do aktów stanu cywilnego przesłany, w celu uczynienia z urzędu wzmianki na brzegu aktu małżeństwa o nastąpionym powyższym wyroku stosownie do art. 85.

por. art. 239 pr. o małż. z r. 1836.

129. Przepisy artykułu poprzedzającego ściągają się także do przypadku, gdy małżonkowie co do stołu i łoża na czas nieograniczony rozłączeni, od takowego rozłączenia odstępując, zyskują pozwolenie właściwego Sądu Cywilnego.

Przyzwolenie to załączoném będzie do księgi małżeństw, z uczynieniem wzmianki przy akcie małżeństwa, i przy protokóle z powodu złożonego wyroku rozłączenia spisany.

por. art. 229 i 238 pr. o małż. z r. 1836.

130. Przepisy Działu niniejszego służą oraz dla wyznań niechrześcijańskich, z tą tylko różnicą, iż, po odbytych obrzędach religijnym, prócz osób do aktu cywilnego wpływających, Duchowny, przed którym odbył się obrzęd religijny, winien się sam stawić z świadkami przed Urzędnikiem, do spisania aktu cywilnego wyznaczonym, dla złożenia świadectwa, iż akt religijnie zawarty został, i dania potrzebnych objaśnień względem dopełnienia warunków cywilnych.

por. art. 187 pr. o małż. z r. 1836.

D Z I A Ł IV.

O aktach zejścia.

131. Utrzymujący księgi aktów stanu cywilnego, przed spisaniem aktu zejścia, winien zapewnić się naocznie o zaszłej śmierci; i, jeżeli nie jest razem Duchownym przełożonym parafii wyznania osoby zmarłej, winien udzielić bezpłatnie i bez stempla pozwolenie pochowania zmarłego, które, po rzeczonym dopiero naocznym zapewnieniu się, i po wydaniu, gdzie tego potrzeba, pozwolenia, i to nie przedź jak po upłynieniu czterdziestu ośmiu godzin od chwili zaszłej śmierci, wyjąwszy przypadki urządzeniami policyjnymi przewidziane, nastąpić może.

Przepisy względem grzebania ciał zmarłych, zatwierdzone przez Radę Administracyjną Królestwa pod d. 31 Maja (12 Czerwca) 1846 r. (D. P. T. XXXVIII. str. 61).

art. 1. Podług praw w Królestwie Polskiem obowiązujących, ciała zmarłych wszelkiego wyznania osób, nie mają być grzebane, aż po upływie czterdziestu ośmiu godzin od chwili zgonu, wyjąwszy przypadki, urządzeniami policyjnymi przewidziane; że zaś stosownie do zasad Policji Lekarskiej, jedynym pewnym dowodem zaszłej śmierci jest zgnilizna, a ta okazuje się niekiedy wcześniej, a niekiedy później, przeto w miarę tego termin grzebania zmarłych ma być przedłużanym lub skracanym.

art. 2. Termin czterdziestu ośmiu godzin do grzebania ciał zmarłych, ma być przedłużonym:

1. Gdy, z powodu nieokazania się na ciele zmarłego wyraźnych znaków zgnilizny, zachodzi podejrzenie, iż uważany za umarłego znajduje się tylko w stanie pozorniej śmierci.

2. Gdy Sąd lub okoliczności familijne wymagają wstrzymania się na niejaki czas z grzebaniem, chociażby i okazały się znaki rozpoczętej zgnilizny. O tem wszelako niezwłocznie zawiadomiona być winna miejscowa władza policyjna, która ze swój strony obowiązana będzie dawać szczególną bacność, aby to opóźnienie grzebania ciała ciała nie wywierało szkodliwych skutków na zdrowie mieszkań-

ców, i aby przedsięwzięte zostały dla zapobieżenia temu właściwe środki zaradcze.

art. 3. Termin czterdziestu ośmiu godzin może być skróconym:

1. Gdy na ciele zmarłego okażą się niewątpliwe znaki zgnilizny w wysokim stopniu.

2. Gdy w szczególnych, określonych lekarskimi przepisami przypadkach, przed upływem czterdziestu ośmiu godzin, odbyta została na ciele zmarłego sekcya sądowa, lekarska, lub dla nabalsamowania ciała; w każdym bowiem z tych przypadków lekarz przystępujący do otworzenia ciała, obowiązany jest przedewszystkiem przekonać się o rzeczywistości śmierci.

3. W czasie grassowania chorób zaraźliwych, skrócony termin do grzebania ciał zmarłych z chorób tego rodzaju, będzie na przedstawienie Rady Lekarskiej ustanawianym, przez szczegółowe rozporządzenia Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

art. 4. Udzielanie upoważnień do grzebania ciał zmarłych, pozostawia się i nadal, w ścisłym zastosowaniu się do 131 art. Kodexu Cywilnego dla Królestwa Polskiego, Urzędnikom Stanu Cywilnego. Na urzędników zaś tych wkłada się konieczny obowiązek przekonywania się w każdym razie o rzeczywistości zasłużej śmierci, trzymając się przepisów, niniejszem Postanowieniem zaleconych.

art. 5. Gdyby pod względem rzeczywistości śmierci nieboszczyka, który ma być pogrzebionym już po upływie 48 godzin od chwili zgonu, zachodziło podejrzenie, o jakim wyżej w art. 2 powiedziano, w takim razie Urzędnik Stanu Cywilnego wstrzyma pogrzeb i jest obowiązany, dla obejrzenia umarłego wezwać najbliższej znajdującego się lekarza, a w braku jego felczera, którzy winni dopełnić tę czynność u biednych bezpłatnie.

W braku zaś osób lekarskich, poświadczenie rzeczywistości śmierci mocen jest dopełnić sam Urzędnik Stanu Cywilnego z dwoma świadkami, stosując się w tym względzie do wydaney przez Radę Lekarską wiadomości o znakach rzeczywistej śmierci i obchodzeniu się z umarłemi.

We wszystkich takich przypadkach, spisywanym ma być oddzielny protokół poświadczenia.

Wydana przez Radę Lekarską: *wiadomość o znakach rzeczywistej i pozornej śmierci, tudzież o obchodzeniu się z umarłemi*, zatwierdzona przez K. R. S. W. i D. pod d. 4 (16) Września 1846 r., pomieszczona jest w *Piśmie o aktach stanu cywilnego*, ułożonem z polecenia R. T. Muchanowa, i wydanem w Warszawie, 1858 r., na str. 118—138.

art. 6. Gdy zaś, z powodu rozwiniętej w wysokim stopniu zgnilizny, zachodzić będzie konieczność pogrzebania ciała zmarłego, jakiegobądź wyznania osoby, przed upływem czterdziestu ośmiu godzin od chwili zgonu, wówczas pozwolenie do pogrzebania nie może być udzielone inaczej, jak po poprzedniem poświadczeniu rzeczywistości śmierci

przez lekarza rządowego, a w braku takowego, przez lekarza wolno-praktykującego, w obecności Urzędnika policyjnego i po spisaniu przez nich protokołu urzędowego.

art. 7. W razie śmierci niewiasty brzemiennój, której ciąża tak jest posunięta, że płód mógłby być zdolny do oddzielnego samoistnego życia, to jest, kiedy z pewnością wiadomo, lub gdy są pogłoski i pozory, nastroczające prawdopodobieństwo, że ciąża w drugiej już była połowie, tudzież, w razie zgonu niewiasty podczas porodu, jeszcze przed wydaniem na świat dziecięcia, — płód z łona matki ma być koniecznie wydobyty przez lekarza, akuszerę, lub w braku ich przez akuszerkę, z zachowaniem wszelkich przestrzeganych w tej mierze na żywój niewieście ostrożności, z uwagi, że taż może się znajdować w stanie pozornój śmierci.

art. 8. Dzieci nowo narodzone, bez wyraźnych objawień życia, nie mają być grzebane inaczej, jak po poświadczeniu rzeczywistości ich śmierci przez lekarza rządowego, lub wolno-praktykującego, — w braku takowych, przez akuszerkę lub nawet przez felczera, a w ostatnich dwóch przypadkach, w obecności dwóch świadków.

Z czynności zaś tój spisowanym ma być także protokół.

art. 9. Od chwili zgonu aż do pogrzebania, ciało zmarłego nie powinno być zostawione bez odpowiedniego dozoru, i w obchodzeniu się z niem nie należy dopuszczać nic takiego, co by mogło niewygasłe jeszcze życie sflumić i ocuceniu przeszkodzić.

II. *Kodex kar gł. i p. 1847 r.:*

art. 543. Kto, przed upływem przepisanego w tym względzie czasu (trzech dni od przekonania się o zaszłej śmierci), odjąwszy przypadki prawem oznaczone, zmarłego pochowa, ulegnie:

karze pieniężnej od jednego do pięćdziesięciu rubli:

albo aresztowi od trzech dni do trzech tygodni,

stosownie do okoliczności winę jego zwiększających lub zmniejszających.

Gdyby zaś okazało się następnie, że pochowany przed upływem tego czasu człowiek zostawał w letargu lub w stanie pozornój śmierci i w skutek przedwczesnego pogrzebu umarł, winny, jeżeli jest Chrześcijański wyznania,

oprócz kar powyżej oznaczonych, ulegnie też pokucie kościelnej, podług zarządzenia swój duchownej zwierzchności.

art. 544. Kto, w przypadku gdy tego istniejące przepisy nie pozwalają, pochowa zmarłego przed odbyciem na jego ciele sądowo-lekarskiego obejrzenia, ulegnie:

karze pieniężnej od piętnastu do trzystu rubli;

albo aresztowi od trzech tygodni do trzech miesięcy.

Jeżeli to zaś nastąpiło w zamiarze zatarcia śladów zabójstwa, winny, podług okoliczności, ukaranym zostanie:

jako uczestnik popełnionego zabójstwa, lub je ukrywający,

w myśl przepisów, w artykułach 128 i 131 niniejszego Kodexu objętych.

III. *Rozp. Dyr. Gł. Prez. w K. R. S. 3 (15) Października 1867 r. N. 12703.* (Akta K. P. S. w przedm. prowad. akt st. cywil. Vol. VII).

Z powodu przedstawionej przez Konsystorz Ewangelicko-Augsburski w Królestwie Polskiem kwestyi co do napotykanych trudności w spisywaniu aktów zejścia Ewangelików i przekonywaniu się osobistém o zaszłej ich śmierci, zwłaszcza, gdy ci częstokroć zamieszkują w parafiach zbyt obszernych i po miejscach rozrzuconych oddzielne filiaty stanowiących, — kto mianowicie w takim razie i w jaki sposób ma się zająć spisaniem aktu zejścia?

W rozwiązaniu téj wątpliwości D. G. P. w K. R. S., w myśl przepisów art. 131 K. C. P. i ust. 2 Post. Kr. Nam. Kr. z d. 3 Listopada 1825 r. przez odezwę z dnia 3 (15) Października 1861 r. N. 12,703, odpowiedział pomienionemu konsystorzowi: że jeżeli parafia wyznania Ewangelickiego zbyt obszerna i rozrzucona znajduje się w bliskości z parafią katolicką, w takim razie akt stanu cywilnego Ewangelika odbytym być powinien nie przed urzędnikiem stanu cywilnego parafii Ewangelickiej, której pastor odlegle mieszka, ale raczej przed urzędnikiem stanu cywilnego miejsca najbliższego zamieszkania zmarłego, a zatem przed proboszczem kościoła katolickiego, skoro ten leży bliżej, jak miejsce rezydencji parafii ewangelickiej. Gdyby w podobnym przypadku znaleźli się katolicy wpośród parafii Ewangelickiej, to wzajemnie akt śmierci katolika musiałby być spisany przez pastora Ewangelickiego, jako urzędnika stanu cywilnego miejsca zamieszkania zmarłego, — a tak w pierwszym, jak w drugim razie pozwolenie na pochowanie zwłok na właściwym każdemu wyznaniu cmentarzu wydać powinien ten urzędnik stanu cywilnego, który akt śmierci spisuje i o niej się przekonywa.

Por. także odezwę K. R. S. do konsystorza E. A. w Kr. P. z d. 28 Kwietnia (10 Maja) 1867 r. za N. 13,273, przytoczoną pod art. 95 niniejszego Kodexu.

132. W akcie zejścia wyrażonemi będą: imię, lub imiona, nazwisko, powołanie, wiek i zamieszkanie osoby zmarłej, dzień i godzina w której umarła; jeżeli żyła w stanie małżeńskim, wyrażonemi będą nadto, imię, lub imiona i nazwiska, wiek, powołanie i zamieszkanie zeznających, a jeżeli są krewnymi, stopień ich pokrewieństwa. Akt ten zawierac będzie jeszcze, ile się dowiedzieć można, imiona, na-

zwiska, powołanie i zamieszkanie ojca i matki zmarłego i miejsce urodzenia jego.

133. Akt spisany będzie na zeznanie dwóch świadków, którzy ile możności z liczby najbliższych krewnych lub sąsiadów być powinni.

Jeżeli osoba umarła nie w miejscu zamieszkania swego, świadkami będą, osoba u której śmierć zaszła, i jeden krewny zmarłego albo obcy.

134. W szpitalach albo w innych instytucjach publicznych, w więzieniach lub w domach aresztu sądowego albo policyjnego, przełożony, dozorca, zawiadowca, lub gospodarz takich domów w zwykłych księgach administracyjnych umieszczać będą, o każdej tamże znajdującej się osobie wiadomości w art. 132 żądane, a w przypadku nastąpisz śmierci, podadzą je przed pochowaniem zmarłego, utrzymującemu księgi aktów stanu cywilnego, dla spisania aktu zejścia.

135. Akt zejścia wojskowych, gdy wojsko znajduje się za granicą kraju, spisany będzie na zeznanie trzech świadków.

136. Gdy się okażą oznaki gwałtownej śmierci, albo inne okoliczności podejrzenie o nią sprawujące, wtedy umarły pochowanym być nie może, póki urzędnik lub urzędnicy, do których podług prawa należy wyjaśnienie lica (*corpus delicti*), działań swych nie uskutecznią.

Obowiązkiem ich będzie zarazem zbierać wiadomości w art. 132 wyrażone, i takowe udzielić utrzymującemu księgi w miejscu gdzie śmierć zaszła, który podług tego aktu zejścia sporządzi.

O karze za niedoniesienie utrzymującego akta stanu cywilnego o potrzebnych dla sporządzenia aktu okolicznościach nagłej śmierci,—zob. art. 917 kodexu kar gł. i p. z 1847 r., zamieszczony pod art. 98 niniejszego kod. cyw.

O karach za pochowanie zmarłego przed odbyciem na jego ciele sądowo-lekarskiego obejrzenia, w przypadkach, w których odbycie téj czynności jest wymagane, — zob. art. 544 kodexu kar gł. i p. z 1847 r. zamieszczony w przypisie 2 do art. 131 niniejszego Kod. Cyw.

137. Pisarze Sądów karzących obowiązani są w dwudziestu czterech godzinach po wykonaniu wyroku na śmierć skazującego, udzielić utrzymującemu księgi w miejscu, w którym skazany śmierć poniósł, wiadomości w art. 132 wyrażone, a podług których akt zejścia spisany być powinien.

138. We wszystkich wypadkach gwałtownej śmierci zaszłej w domach więzienia i aresztu, bądź sądowego, bądź policyjnego, albo śmierci poniesionej w skutku wyroku karnego, żadna wzmianka o tych okolicznościach czyniona nie będzie w akcie zejścia, który spisany być winien prostym sposobem podług prawideł w art. 132 wyluszczonych.

139. Gdyby księgi nie były utrzymywane, albo zniszczonemi zostały, zaginęły, lub do nich akt wciągniętym nie był, albo wciągnięty zaginął, wydartym lub zniszczonym został, w takim razie zejście udowodnione być może, bądź przez dokumenta, bądź przez świadków.

D Z I A Ł V.

O sprostowaniu aktów stanu cywilnego.

140. Względem sprostowania aktu stanu cywilnego, Sąd Ziemiński właściwy na żądanie stron interesowanych, za wysłuchaniem wniosków Prokuratora Królewskiego, stanowić będzie z wolnym do appellacji odwołaniem się.

Oprócz stron, przez żądających sprostowania powołanych, może Sąd nakazać przywołanie innych jeszcze stron interesowanych, gdy uzna tego potrzebę.

141. Wyrok sprostowania nigdy użytym być nie może przeciw stronom interesowanym, które takowego nie żądały, lub które do sprawy przywołanemi nie były.

142. Wyrok sprostowania złożonym będzie do ksiąg aktów stanu cywilnego miejscowych, celem spisania w nich protokołu przyjęcia i uczynienia o tymże wyroku wzmianki na brzegu aktu poprawionego.

I. *Ustawa post. rozm. w W. O. S. 19 Lutego 1875 r.:*

art. 2. Podanie o sprostowanie aktu stanu cywilnego zanesioném będzie do sądu okręgowego, w jurysdykcji którego utrzymują się księgi stanu cywilnego.

art. 3. Urząd publiczny może żądać sprostowania aktu stanu cywilnego tylko w takim razie, gdy sprostowanie takowe połączone jest z interesem rządowym.

art. 4. Od uznania sądu zależy zawezwać inne zainteresowane osoby, lub nakazać zwołanie rady familijnej przed wydaniem wyroku na skutek podania lub na przedstawienie prokuratora.

art. 5. Wyroki, nakazujące sprostowanie aktu stanu cywilnego, złożone będą urzędnikowi stanu cywilnego celem wpisania takowych do ksiąg, przez niego utrzymywanych i uczynienia o tém wzmianki na marginesie aktu sprostowanego. Akt zaś taki nie może być nadal wydany inaczéj, jak z nakazanemi sprostowaniami, pod karą wynagrodzenia wszelkich szkód i strat przez urzędnika, któryby je wydał.

art. 6. Przeciwno wyrokom sądu okręgowego dotyczącym sprostowania aktów, mogą być zanoszone skargi incydentalne do izby sądowej, która spór rozstrzygnie w sposób, wskazany w ustawie postępowania sądowego cywilnego.

art. 7. Wyroki na żądania sprostowania aktu stanu cywilnego wydawane będą po wysłuchaniu wniosków prokuratora.

II. Z powodu zdarzających się wypadków, że duchowni przełożeni parafij, powodowani prośbą stron interessowanych, na mocy zeznań świadków czynili poprawki w aktach stanu cywilnego, pod ich dozorem zostających, K. R. S. W. i D. w skutek odniesienia się Komisji Rządowej Sprawiedliwości, reskryptem z dnia 31 Lipca (12 Sierpnia) 1848 r. N. 3756/25237, wydała ogólne rozporządzenie, komunikowane wszystkim władzom dycieczalnym, aby utrzymujący księgi nietylko podobnych poprawek pod najsurowszą odpowiedzialnością nie czynili, lecz aby informowali strony o sposobie pozyskania żądanych sprostowań. (Pismo o aktach St. C. 1858 r., str. 93).

T Y T U Ł V.

O Małżeństwie.

Artykuły 143—178, zawarte w pierwszych czterech działach niniejszego tytułu uchylone zostały przez artykuł 248 prawa o Małżeństwie z r. 1836.

D Z I A Ł V.

O wzajemnych prawach i obowiązkach między małżonkami.

O D D Z I A Ł I.

O prawach i obowiązkach między małżonkami ze względu na ich osoby.

Artykuły 179—181 uchylone na mocy artykułu 248 prawa o Małżeństwie z r. 1836.

182. Żona nie może stawać w Sądzie bez upoważnienia męża, chociażby się trudniła kupiectwem publicznie,

i chociażby sprawa tyczyła się majątku, pod jej własną administracją zostającego.

183. Upoważnienie od męża nie jest potrzebne, gdy żona pociągana jest do Sądu w materji karnéj.

184. Żona bez assistencyi męża, lub zezwolenia jego na piśmie, nie może:

- 1) Czynić darowizn lub nabywać tytułem darmym;
- 2) Alienować lub zaciągać zobowiązań co do majątku, który, podług praw lub umów między małżonkami zawartych, pod administracją męża zostaje;
- 3) Alienować lub obciążać hypoteką nieruchomości swoich, nawet pod jej własną administracją zostających.

Post. K. U. 7 (19) Lutego 1867 r. (Post. K. U. T. IX, str. 209).

W razie zeznania przez czasowo przebywające w Królestwie Polskiem mężatki ruskie, aktów niemających za przedmiot majątków nieruchomych w Królestwie, lub w razie zeznania przez też mężatki ruskie, stałe w Królestwie zamieszkałe, aktów odnoszących się do majątków nieruchomych w Cesarstwie, regenci w Królestwie Polskiem, obowiązani są, względem zdolności ruskich mężatek do zeznania tych aktów, kierować się obowiązującymi w tym przedmiocie prawami Cesarstwa.

185. Jeżeli mąż odmawia żonie upoważnienia do stawiania w Sądzie, lub do zawarcia jakowego aktu, żona może zapozwać męża przed Sąd, w którego okręgu jest wspólne małżonków zamieszkanie. Sąd, wysłuchawszy męża, lub zaocznie, jeżeli ten przyzwoicie zapozwany nie stawa, może udzielić lub odmówić upoważnienia.

Ustawa post. rozm. w Warsz. O. S. 19 Lutego 1875 r.

art. 8. Kobieta zamężna, chcąc być upoważnioną do poszukiwania praw swoich, wniesie podanie do sądu okręgowego miejsca zamieszkania męża, a w razie zaginięcia męża, do sądu okręgowego miejsca swego zamieszkania.

art. 9. Żona bezwłasnowolnego, chcąc otrzymać upoważnienie, dołączy do podania swego kopiję wyroku pozbawienia własnej woli.

art. 10. Jeżeli kobieta zamężna wnosi podanie do sądu o upoważnienie z powodu odmówienia takowego przez męża, sąd wyda decyzję pozwalającą zapozwania tego ostatniego na dzieńznaczony, dla roztrząsania przyczyn jego odmówienia.

art. 11. Sąd, przekonawszy się o słuszności żądania kobiety zamężnej, wyda decyzję na upoważnienie; w razie zapozwania męża i stawienia się jego w dniu naznaczonym pozwala mu się złożyć objaśnienia.

art. 12. Decyzja sądu okręgowego na upoważnienie kobiety zamężnej wydana bez wysłuchania objaśnień męża, z powodu niestawienia się takowego w dniu naznaczonym, nie będzie uważana za ostateczną i opozycja przeciwko takowej nie jest dopuszczalną.

art. 13. Przeciwko decyzji sądu okręgowego w sprawie o upoważnienie kobiety zamężnej może być zanesiona skarga incydentalna do izby sądowej w sposób wskazany w ustawie postępowania sądowego cywilnego.

art. 14. W sprawach tego rodzaju prokuratorowie obowiązani czynić wnioski.

art. 15. W sposób wskazany w niniejszym rozdziale instruowane będą sprawy o upoważnienie żony do wytoczenia skargi o rozłączenie co do majątku na zasadzie artykułu 199-go Kodeksu cywilnego z roku 1825.

186. Żona, trudniąca się publicznie kupiectwem, może bez upoważnienia męża zaciągać zobowiązania dotyczące się jej handlu.

Żona wtenczas tylko za trudniącą się publicznie handlem jest uważana, gdy prowadzi handel oddzielny od mężowskiego, nie zaś, gdy tylko towary z handlu męża częściowo sprzedaje.

187. Wszelkie ogólne upoważnienie żony przez męża, chociażby nawet przez umowę małżeńską zawarowane zostało, nie jest ważnym, chyba tylko co do zarządzenia jej majątkiem.

188. Żona tylko, mąż, albo następcy po nich, mogą zarzucać nieważność z powodu braku prawnego upoważnie-

nia, a to wtenczas tylko, gdy mąż, mając wiadomość o działaniu żony, ani wyraźnie, ani milczeniem, takowego działania nie zatwierdził.

189. Żona może czynić testament bez upoważnienia od męża.

190. Przepisom w Oddziale niniejszym zawartym nie można ubliżać przez umowy.

O D D Z I A Ł II.

O prawach i obowiązkach między małżonkami ze względu na ich stosunki majątkowe w przypadku niezawarcia w tej mierze umowy.

191. Stosunki majątkowe między małżonkami, o ile przez umowę urządzone nie są, ulegać będą następującym prawidłom.

192. Mąż przez ciąg trwającego małżeństwa zarządza majątkiem żony, i jemu, jako obowiązanemu ponosić ciężary małżeńskie, służy użytkowanie majątku żony. Przepisy ogólne o użytkowaniu stosują się do użytkowania mężowi służącego, z następującymi wyjątkami:

1) Mąż nie będzie ograniczony w użytkowaniu, choćby się o spisanie inwentarza ruchomości i stanu nieruchomości żony nie postarał.

2) Nie jest obowiązany stawić rękojmi.

3) Nie jest mocen prawa użytkowania sprzedać lub innym sposobem zbywać.

193. Zarząd i użytkowanie męża rozciąga się nie tylko do tego, co żona w czasie zawarcia małżeństwa wniosła,

ale i do tego co jęj póżniej przez spadek, przez darowiznę lub przez los przybędzie.

194. Jeżeli inwentarz majątku żony sporządzonej nie był, wolno będzie stronom interessowanym prowadzić dowód na własność i wartość ruchomości, niemniej na były stan nieruchomości żony, przez środki prawem ogólnie dozwolone, a po skończoném użytkowaniu, nawet przez pisma domowe, przez świadków i domniemania bez różnicy przedmiotu, w potrzebie zaś i przez wieść powszechną. Samo jednak przyznanie męża nie stanowi dowodu dla żony przeciw jego wierzycielom.

195. Zarząd męża nie rozciąga się tak dalece, aby mu wolno było bez zezwolenia żony własność jęj jakimkolwiek sposobem zbywać lub obciążać, kapitały podnosić, układy pojednawcze względem własności żony zawierać.

196. Sprawa tycząca się praw żony, nie może być przez męża, bez jęj zezwolenia lub przypozwania, wytoczona. Sprawa takowa przez trzeciego nie może być rozpoczęta, jak przez zapozwanie obojga małżonków.

197. Kontrakt dzierżawy, lub najmu, przez męża samego jako rządęcę majątku żony zawarty, przedłużony lub odnowiony, nie obowiązuje żony lub jęj następców na czas po ustaniu użytkowania męża, jeżeli zawarcie, przedłużenie lub odnowienie nastąpiło wcześniej jak rokiem przed terminem, od którego wykonanie ma się zaczynać, chybaży też wykonanie za trwającego jeszcze użytkowania męża było zaczęte.

198. Przecież i w tym razie gdy kontrakt jest obowiązującym, nie obowiązuje żony, lub jej następców, na czas dłuższy jak na lat trzy, które, jeżeli dzierżawa lub najem już rozpoczęte zostały, liczone będą od zaczęcia bądź pierwszego przeciągu trzechletniego, gdy ten jeszcze nie upłynął, bądź drugiego i tak następnie w tym sposobie, ażeby dzierżawcy lub najmującemu pozostało tylko prawo ukończenia przeciągu trzechletniego bieżącego.

199. Jeżeli mąż źle się rządzi i przez to wystawia majątek żony na niebezpieczeństwo utraty, albo jeżeli przychody z majątku żony pochodzące, przez wierzycieli męża są tak dalece zajęte, iż mąż zostaje w niemożności przyzwolonego opatrywania żony i dzieci w potrzeby życia, żona może żądać u Sądu, aby mężowi przez wyrok odjęte były prawa, z mocy art. 192 i 193 jemu służące; dobrowolna zaś w téj mierze między małżonkami umowa jest nieważna.

200. Żona, uzyskawszy wyrok prawomocny, stanowiący odjęcie praw z mocy art. 192 i 193 mężowi służących, mocna jest zarządzać swym majątkiem, lecz potrzebuje assistencyi lub zezwolenia męża, a gdyby odmówił, upoważnienia Sądu, do tych wszystkich czynności, do których przed wyrokiem, stosownie do przepisów art. 195 i 196, mąż zezwolenia jej potrzebował.

201. Do niej jako właścicielki wraca się użytkowanie jej majątku, z obowiązkiem przykładania się do wspólnych ciężarów małżeństwa w stosunku swojej i męża możliwości, a nawet ponoszenia ich całkowicie, gdyby mąż majątku, ani sposobu zarobku nie miał.

202. Żona nie może zrzec się skutków wyroku odejmującego mężowi prawa z mocy artykułów 192 i 193 jemu służące, jak tylko przez akt zeznany przed urzędem aktowym, inaczéj zrzeczenie się jéj nie będzie ważne.

203. Gdyby mąż nie dostarczał przyzwoitego utrzymania żony i dzieci, żona nie będzie mocna z tego powodu żądać odjęcia mężowi praw z mocy art. 192 i 193 służących, lecz będzie mogła upomnieć się sądownie, o przyzwoite siebie i dzieci utrzymanie.

204. Pożytki ze staranności i pracy żony pochodzące, należą do męża, jako obowiązane go ponosić ciężary małżeńskie; zyski jednakże, jakie żona z dozwoleniem męża mieć może z oddzielnego handlu, przemysłu, kunsztu, profesyi lub talentu, są jéj wyłączną własnością, i wyjęte są od przepisów art. 192 i 193. W tym przypadku stosują się do zysków żony przepisy, jakie w art. 213, 214, 215, 216 i 217 co do przychodów z majątku żony są postanowione.

205. Jeżeli mąż stał się odpowiedzialnym żonie, albo jeżeli przy nim należność jakowa dla żony pozostaje, natenczas służy żonie, tak w ciągu trwającego małżeństwa, jako i po rozwiązaniu jego, niemniej następcom po niej, tytuł do hipoteki prawnej przeciw mężowi, która jednak od dnia wpisania dopiero skutek będzie miała, tudzież służy im pierwszeństwo przed długami osobistemi, na całym jego ruchomym i nieruchomym majątku.

206. W takowym przypadku żona, żądająca wpisania prawnej hipoteki, nie potrzebuje assystencyi i zezwolenia

nia meża, a nawet, będąc nieletnią, nie potrzebuje assystencyi kuratora.

ODDZIAŁ III.

Przepisy dotyczące się umów co do stosunków majątkowych między małżonkami.

207. Umowy urządzające stosunki majątkowe między małżonkami, nie mogą być zawarte, jak przed obchodem małżeństwa przez akt przed urzędem aktowym sporządzony.

208. Umowy takowe nie będą ważne, jeżeli w akcie cywilnym małżeństwa, stosownie do art. 120, pod Nr. 9, nie będą objawione przez wymienienie daty i miejsca ich zawarcia, oraz Urzędu aktowego, przed którym zawarte zostały.

Rozp. K. R. S. W. D. i O. P. 14 (26) Lutego 1839 r. Nr. 1702.—K. R. S. 16 (28) t. m. i r. Nr. 2174:

Z powodu przepisów zawartych w art. 120 ust. 9, art. 207 i 208 K. C. P., oraz w art. 58 ust. 6 . . . prawa o małż. z r. 1836, wszyscy duchowni i inne osoby, akta stanu cywilnego utrzymujące, obowiązane są, przystępując do spisania aktu małżeństwa, zapytywać się stron wyraźnie, czyli zawarły umowę przedślubną, kiedy i przed którym rejentem, tudzież obowiązane są przed zawarciem małżeństwa ostrzegać strony o skutkach nieobjawienia umowy w akcie małżeństwa, przepisem art. 208 K. C. P. zagrożonych, jak niemniej ciąży ich obowiązek czynione zeznanie tychże stron co do umów przedślubnych w samychże aktach zamieszczać; a Prokuratorowie Trybunałów powinni na powyższe przepisy prawa zwracać uwagę wszystkich Rejentów gubernialnych i okręgowych, zarazem polecić tymże, iżby przyjmując umowy przedślubne osób w związku małżeńskie wchodzących, nie tylko podobne ostrzeżenia o przepisie art. 208 K. C. P. czynili, ale nadto w samych umowach domieszczaali warunek objawienia takowych umów w akcie małżeństwa. (Zaw. T. I., str. 189).

209. Po nastąpionym obchodzie małżeństwa umowy przedślubne zmieniane być nie mogą.

210. Gdy małżonkowie co do stołu i łoża na czas nieograniczony rozłączeni, odstępują od takowego rozłączenia, wolno im, przed otrzymaniem przyzwoleniem właściwego Sądu Cywilnego, urządzić stosunki majątkowe na przyszłość przez umowę przed urzędem aktowym zawartą. Gdyby zaś umowy takowej nie zawarli, albo zawartej w protokóle z powodu odstąpienia od rozłączenia w aktach stanu cywilnego spisany stosownie do art. 208 nie objawili, w takim razie stosunki majątkowe będą między nimi te same na przyszłość, jakie były przed rozłączeniem.

por. art. 229 pr. o małż. z r. 1836.

211. Małoletni zdolny do zawarcia małżeństwa, zdolnym jest także zawrzeć umowę przedślubną i w niej przyjąć na siebie wszelkie zobowiązania, a nawet czynić darowizny, tak jakby był pełnoletnim; lecz umowa powinna być zawartą w asystencji osób, których zezwolenie na małżeństwo jest potrzebne.

212. Do majątku, któryby się małżonkom, lub jednemu z nich, przed lub po zawarciu małżeństwa, przez spadek, lub darowiznę dostał, umowy przedślubne, albo, w braku ich, przepisy prawne Oddziału 2, o tyle się tylko stosują, o ile spadkodawca lub darujący odmiennych warunków nie przepisał.

213. Gdy dla żony zastrzeżone jest użytkowanie jej majątku, a nie jest oznaczono jak dalece do wspólnych ciężarów małżeństwa przykładać się ma, natenczas żona obowiązana będzie ponosić je w stosunku, jaki art. 201 jest przepisany.

214. Jeżeli w przypadku zastrzeżonego dla żony zarządu jej majątkiem, mąż zarządza tymże z wyraźnego jej umocowania, pod warunkiem składania rachunku z przychodów, natenczas mąż tak uważany będzie, jak każdy inny pełnomocnik.

215. Jeżeli zaś mąż zarządza majątkiem żony z wyraźnego jej umocowania, lecz bez warunku składania rachunku z przychodów, albo jeżeli zarządza i przychody pobiera bez umocowania żony lecz oraz bez jej sprzeciwiania się, natenczas, przy rozwiązaniu małżeństwa, lub na żądanie żony, tylko przychody w czasie rozwiązania małżeństwa lub żądania żony jeszcze istniejące, oddać jest winien, potrzebowanych zaś zwracać, i z nich rachunku zdawać nie jest obowiązany.

216. Gdyby mąż, mimo sprzeciwiania się żony, majątkiem jej zarządzał i przychody pobierał, powinien zdać rachunek z przychodów nietylko istniejących, ale i potrzebowanych.

217. Jeżeli wątpliwość zachodzi względem dorobku czyli od żony pochodzi, domniemanie jest za tém, że jest dorobkiem męża. Bielizna, odzież i sprzęty kobiece, do użytku żony służące, choćby przez męża sprawione były, uważają się zawsze za własność żony.

218. Gdy zastrzeżono jest, aby nieruchomości żony, nawet za zezwoleniem męża zbywane nie były, zastrzeżenie takowe nie może się ściągać do przypadków następującymi artykułami objętych.

219. Żona za zezwoleniem męża, a gdyby nie zezwolił, za upoważnieniem Sądu, może czynić udział z nieruchomości dzieciom, któreby miała z poprzedniego małżeństwa; lecz, jeżeli mężowi służy użytkowanie, a żona tylko od Sądu ma upoważnienie, w takim razie, mąż zostaje przy użytkowaniu, bez uszczerbku jednak alimentów, któreby się dziecku udział biorącemu należały.

220. Żona może także dzieciom wspólnym czynić udział z nieruchomości swoich za zezwoleniem męża, przeciw którego woli Sąd upoważnienia dać nie jest mocen.

221. Nieruchomości żony, względem których zastrzeżono, aby, nawet za zezwoleniem męża, zbywane nie były, nie mogą także być i obciążane, chyba wolność obciążania wyraźnie była zachowana. Lecz jak zastrzeżenie niezbywania, tak i niemożność obciążania, nie rozciąga się do przypadków art. 219 i 220 objętych.

222. Gdy zastrzeżono jest, aby kapitały hipotekowane, do żony należące, nawet za zezwoleniem męża podnoszone i zbywane nie były, przepisy względem nieruchomości, w art. 219, 220 i 221 zawarte, stosować się będą do tychże kapitałów.

223. Zastrzeżenie co do kapitałów hipotekowanych, o którym w art. 222 jest mowa, nie odejmuje wolności małżonkom podnoszenia lub zbywania tychże kapitałów za poprzedniem zabezpieczeniem hipotecznym, za uznaniem takowego zabezpieczenia przez Sąd za dostateczne, i za uzyskaniem od tegoż Sądu upoważnieniem.

224. Dopóki warunki art. 223 objęte, dopełnionemi nie będą, dłużnik może złożyć kapitał hipotekowany do depozytu sądowego, i nawzajem małżonkowie mają prawo żądać od dłużnika takowego złożenia.

por. przypis do art. 1259 Kod. Napoleona.

225. Zastrzeżenia, o których w art. 218 i 222 jest mowa, mają być tak na żądanie żony nawet bez zezwolenia męża, jako i na żądanie innych stron interessowanych, przyjęte do hipoteki tych nieruchomości i kapitałów, których się też zastrzeżenia tyczą, lecz rozciągać nie będą swych skutków do praw, przed wniesieniem zastrzeżenia do hipoteki, przez trzeciego dobrą wiarą nabytych.

226. Gdy zastrzeżona jest wspólność między małżonkami, takowa rozciąga się do wszelkiego majątku terażniejszego i przyszłego, jeżeli przeciwna wola czyniącego lub czyniących zastrzeżenie dowiedziona nie będzie.

227. Wspólność między małżonkami rozumie się dopiero na przypadek śmierci, jeżeli inaczéj zastrzeżona nie jest.

Po śmierci dopiero jednego ze współmałżonków, drugi przy życiu pozostały staje się właścicielem połowy majątku, wzajemnie wspólności podlegającego, w dniu śmierci znajdującego się.

228. Za życia małżonków, wspólność ten tylko ma skutek, że mąż połowy swoich nieruchomości i kapitałów hipotekowanych, do wspólności należących, bez zezwolenia żony, a żona połowy swoich takichże nieruchomości i kapi-

tałów, bez zezwolenia męża, nawet za upoważnieniem Sądu, ani zbywać, ani obciążać nie może.

229. Zastrzeżenie wspólności ma być na żądanie męża, lub żony nawet bez zezwolenia męża, albo na żądanie innych stron interessowanych, przyjęte do hypoteki tych nieruchomości i kapitałów hypotekowanych, które do wspólności należą.

Przyjęcie takowe, podobnie jak w art. 225, prawom trzeciego nie ubliża.

230. Gdy między małżonkami jest wspólność majątku na przypadek śmierci, a żona męża przeżyje, służy jej wybór albo przyjąć wspólność, albo się jej zrzec.

W razie przyjęcia, długi obustronne potrącone będą z ogółu majątku wspólności podlegającego, a massa czysta podzieloną zostanie na dwie równe części.

W razie zrzeczenia się, żona odbierze swój własny majątek, tak jakby wspólność wcale zastrzeżoną nie była; lecz majątek męża nie będzie odpowiedzialnym za długi żony, i żona nie będzie mogła korzystać z praw, w Oddziale następnym oznaczonych.

Ust. post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 111. Współmałżonek, zrzekający się wspólności, lub spadkobierca zrzekający się spadku, zawiadamiają o tem właściwy sąd, podług ogólnych przepisów o właściwości sądu stosownie do rodzaju i wartości majątku. Zawiadomienie to wpisuje się w księgę porządkiem ustanowionym przez artykuł 784 Kodeksu cywilnego.

ODDZIAŁ IV.

O prawach małżonka przy życiu pozostałego do majątku współmałżonka zmarłego.

231. Jeżeli małżonkowie przez umowę przedślubną, lub przez umowę w art. 210 przewidzianą, nie postanowili, jakie prawa ma mieć małżonek przy życiu pozostały do majątku współmałżonka zmarłego, natenczas służyć będą prawidła następujące.

232. Małżonkowi przy życiu pozostałemu należy się po współmałżonku zmarłym część spadku, równa części, jaka na każde dziecko przypada, licząc pozostałego małżonka przy podziale spadku za jedno dziecko i zostawiając onemuż wybór między częściami.

Część na małżonka przypadła służyć mu tylko będzie do użytkowania dożywotniego.

233. Jeżeli dzieci nie ma, a znajdują się krewni zmarłego małżonka, aż do stopnia czwartego włącznie, pozostały współmałżonek mieć będzie czwartą część spadku na własność. Gdyby zaś i do tego stopnia krewnych nie było, połowa spadku prawem własności do pozostałego małżonka należeć będzie.

W jakim przypadku cały majątek po zmarłym małżonku przechodzi na własność do pozostałego przy życiu współmałżonka, przepisaniem jest w Tytule o spadkach.

234. Przepisy o powrotach czyli komportacyi, stosują się także do pozostałego przy życiu współmałżonka w przypadkach art. 232 i 233 oznaczonych.

Małżonek, w skutku tychże przepisów komportujący do masy rzecz prawem własności pozyskaną, nie utracą własności tejże rzeczy, komportuje ją tylko dla ustanowienia części majątku, do użytkowania dożywotniego lub na własność służyć mu mającej.

235. Małżonek nie może czynić szkodroblowości przez akta między żyjącymi, albo przez testament, któremiby prawo współmałżonka przy życiu pozostałego, w art. 232 i 233 oznaczone, więcej jak o połowę ograniczonem zostało.

D Z I A Ł IV.

O obowiązkach z małżeństwa wynikających.

236. Dziecię nosi nazwisko ojca.

por. art. 26 i ostatni punkt art. 46 Kodexu kar gł. i p. z 1847 r. zamieszczone pod art. 212 pr. o małż. z r. 1836.

237. Małżonkowie, przez samo zawarcie małżeństwa, biorą na siebie wspólny obowiązek żywienia, utrzymywania i wychowania dzieci swoich.

Jednak ani ojciec, ani matka, nie są obowiązani za życia odstępować dzieciom majątku swego.

238. Dzieci obowiązane są dawać alimenta rodzicom i innym wstępnym w potrzebie zostającym.

Kodex kar gł. i p. z r. 1847:

art. 1087. Dzieci, któreby, mając dostateczne do tego środki, odmawiały rodzicom pożywienia, odzieży, lub w ogóle niezbędnych alimentów, ulegną, na zaskarżenie rodziców:

aresztowi od siedmiu dni do trzech miesięcy;
albo osadzeniu w więzi od trzech miesięcy do roku jednego,
stosownie do okoliczności winę ich zwiększających lub zmniejsza-
jących.

Należne od nich rodzicom alimenta przez sąd oznaczone zostaną
i, jeżeli postanowienie jego w tym względzie nie będzie ściśle wykona-
nem, winni skazani będą:

na surowszą z kar, niniejszym artykułem oznaczonych.

W art. 41 Ust. przech. do Kodexu kar gł. i p. z r. 1847 posta-
nowiono:

„ . . . alimenta rodzicom od dzieci przynależne, o jakich jest
mowa w art. 1087 tegoż kodexu, oznaczają sądy cywilne. *)“

*) Sądy okręgowe, — zob. art. 237 post. o zast. U. S. 1864
r. do Warsz. Okr. Sąd.

239. Podobnież zięciowie i synowie powinni w takimże
przypadku dawać alimenta rodzicom żon swoich i mężów;
ale obowiązek ten ustaje:

1) Gdy matka męża lub żony weszła w nowe związki
małżeńskie.

2) Gdy ten z małżonków, przez którego powinowactwo
zaszło, i dzieci z ich małżeństwa zrodzone, nie żyją.

240. Obowiązki z przepisów art. 238 i 239 wynika-
jące, są wzajemne.

241. Obowiązek krewnych jest bliższym aniżeli po-
winowatych. Między krewnymi, bliższy jest obowiązek bliż-
szych co do stopnia, a między równie bliskimi co do sto-
pnia, bliższy wstępnych aniżeli zstępnych.

Krewni i powinowaci, dalszy obowiązek mający, wten-
czas tylko do dawania alimentów są obowiązani, gdy krewni
i powinowaci, bliżej obowiązani, w niemożności zostają.

242. Alimenta dostarczane być powinny tylko w sto-
sunku do potrzeb osób, prawo do nich mających, i w sto-
sunku do majątku obowiązanych je dawać.

243. Gdy albo dający albo pobierający alimenty do takiego przyjdzie stanu, że albo tamten nie będzie w możności dawania; albo ten nie będzie ich całkiem lub w części potrzebował, natenczas zniesienie lub zmniejszenie obowiązku tego żądane być może.

244. Jeżeli osoba do dawania alimentów obowiązana usprawiedliwia, że nie jest w stanie płacenia pensji alimentarnej, Sąd, po rozpoznaniu stanu rzeczy, może jej nakazać, ażeby osobę, której się alimenty należą, do siebie na mieszkanie przyjęła, onę żywiła i utrzymywała.

245. Sąd postanowi również, czyli ojciec lub matka, ofiarując przyjąć do swego mieszkania, żywić i utrzymywać dziecko, któremu się alimenty należą, mają być w tym przypadku wolni od płacenia pensji alimentarnej.

T Y T U Ł VI.

O nieważności małżeństwa, o rozwiązaniu małżeństwa ważnie zawartego i rozłączeniu co do stołu i łoża, tudzież o skutkach cywilnych ztąd wynikających.

Artykuły 246—259, zawarte w pierwszych dwóch działach niniejszego tytułu, uchylone zostały przez artykuł 248 Prawa o Małżeństwie z r. 1836.

D Z I A Ł III.

O skutkach nieważności małżeństwa i o skutkach rozvodu albo rozłączenia.

260. Uznanie małżeństwa za nieważne nie niszczy przecież wynikłych z niego skutków cywilnych, tak względem małżonków, jako też względem dzieci, jeżeli małżeństwo zawarte było w dobrej wierze.

Ustawa post. sąd. cyw. 1864 r.

art. 1337. Do rozpoznania sądów cywilnych należeć będą sprawy, dotyczące praw prywatnych, bądź osobistych, bądź majątkowych, samym małżonkom lub dzieciom w małżeństwie spółdzonym służących i z istnieniem prawnego związku małżeńskiego ściśle złączonych. (art. 1340).

Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 231. Niezależnie od spraw, wymienionych w artykule 1337 ustawy postępowania sądowego cywilnego, do rozpoznania sądów cywilnych należeć będą sprawy o nieważności małżeństw

i o rozwodzie osób tych wyznań, do których stosuje się rozdział V prawa o małżeństwie z 1836 roku. Postępowanie w tych sprawach ulegać będzie prawidłom w powołanym rozdziale zamieszczonym.

(W uzup. art. 1337 i w zamian art. 1340).

art. 1338. Postępowanie w sprawie małżeńskiej, zawieszono będzie w sądzie cywilnym, jeżeli w toku sprawy następczą się okoliczności należące do rozpoznania sądu duchownego, i jeżeli bez rozstrzygnięcia ich sąd cywilny nie będzie mógł zawyrokować względem samego powództwa, o czym strony zawiadomione zostaną.

Post. o zast. ust. sąd. 1864 do Warsz. Okr. Sąd.

art. 232. Postępowanie w sprawie o skutkach cywilnych małżeństwa zawieszono będzie, jeżeli w toku sprawy następczą się okoliczności, które dotycząc właściwie zawarcia małżeństwa, należą do rozpoznania sądu duchownego lub ulegają postępowaniu, wskazanemu w artykule 231 postanowienia niniejszego, i jeżeli bez rozstrzygnięcia tych okoliczności, nie może nastąpić zawyrokowanie w rzeczonyj sprawie, o czym strony zawiadomione zostaną.

(W zamian art. 1338).

art. 1339. Sprawy o dochodzenie praw połączonych ze związkiem małżeńskim, wytaczane będą przed sąd okręgowy zamieszkania pozwanego; jeżeli zaś pozwanego nie będzie, to przed sąd zamieszkania powoda (art. 1344 i 1345).

art. 1340. Po upływie *dwóch lat* od daty śmierci jednego z małżonków, tak małżonek przy życiu pozostały, jako też i dzieci w małżeństwie spółdzone, utracą możność dochodzenia osobistych praw cywilnych, z małżeństwem połączonych.

Uwaga. Zasada, wyrażona w artykule powyższym, nie będzie stosowana ani do małżeństw zawartych przed szóstym Lutego 1850 roku, ani do dzieci z małżeństw tych spółdzonych.

por. art. 231 post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd. wyżej pomieszczony.

art. 1341. Co do wypisów z metrycznych i innych ksiąg duchownych, mających być pokładanymi w sprawach podobnych, przepisy artykułów 452 i 453, będą miały zastosowanie.

Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 233. Przepis artykułu 1341 ustawy postępowania sądowego cywilnego stosuje się i do pokładania w sprawie wypisów z ksiąg stanu cywilnego.

(W uzup. art. 1341).

art. 1342. Porównanie i sprawdzenie pokładanych przez strony dokumentów, z księgami metryk utrzymywanymi przez władze duchowne, dopełnione będzie przez jednego z członków sądu, w obecności stron i w miejscu zachowania tychże ksiąg (art. 535).

Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 234. Porównanie i sprawdzenie pokładanych przez strony dokumentów z księgami stanu cywilnego odbywać się będzie w sposób, wskazany w artykule 1342 ustawy postępowania sądowego cywilnego.

(W uzup. art. 1342).

art. 1343. Wyroki wydawane będą po wysłuchaniu wniosków prokuratora (art. 343 ust. 7).

art. 1344. Prokurator obowiązany będzie zebrać odpowiednie dowody ku odparciu niewłaściwych żądań powoda w tych sprawach, w których nie będzie pozwanego.

art. 1345. W sprawach artykułem poprzedzającym określonych, prokuratorowi służyć będzie prawo zakładania appellacyi od wyroków sądowych, na zasadzie ogólnych przepisów, o zakładaniu appellacyi przez osoby prywatne.

261. Jeżeli dobra wiara z jednej tylko była strony, skutki cywilne małżeństwa, jej tylko i dzieciom z tegoż małżeństwa spłodzonym służą.

262. Co się tyczy stosunków majątkowych między małżonkami, jeżeli oboje byli w złej wierze, uznanie małżeństwa za nieważne pociąga względem nich unieważnienie wszelkich prawnych i umownych stosunków majątkowych, tak, jakby małżeństwo rzeczywiście nigdy nie istniało. Mąż jednak nie jest obowiązany zdać rachunku z przychodów, które jako użytkujący pobierał, i nawzajem nie ma prawa żądać zwrotu kosztów na utrzymanie żony łożonych.

263. Jeżeli oboje małżonkowie byli w dobrej wierze, uznanie małżeństwa za nieważne nieznosi praw i korzyści dla każdego z małżonków z prawa lub z umowy już wynikłych, które tak są uważane, jakby małżeństwo do chwili unieważnienia prawnie istniało. Prawa zaś i korzyści nadal, a mianowicie na przypadek śmierci, wyniknąć dopiero mające, tak prawne jako i umówione, ustają.

264. Jeżeli jedno z małżonków było w dobrej a drugie w złej wierze, uznanie małżeństwa za nieważne nie znosi względem małżonka dobrej wiary praw i korzyści z prawa lub z umowy już wynikłych. Przeciwnie małżonek złej wiary takowe traci; jednak mąż złej wiary nie jest obowiązany zdać rachunku z przychodów, które jako użytkujący pobierał, a żona złej wiary nie jest obowiązana zwrócić kosztów na jej utrzymywanie łożonych.

Nadto małżonek dobrej wiary zachowuje wszelkie korzyści przyszłe, tak zawisłe od warunku zawieszającego gdy się ten ziści, jako też na przypadek śmierci z prawa lub z umowy wyniknąć mające, tak jakby małżonek złej wiary w chwili unieważnienia małżeństwa był umarł. Korzyści jednak na przypadek śmierci wyniknąć mające, nie mogą w większej ilości być żądane, jak połowa majątku małżonka złej wiary wynosi.

265. Jeżeli, w razie uznania małżeństwa za nieważne, małżonek dobrej wiary nie ma sposobu utrzymania się, może Sąd wyznaczyć mu od drugiego małżonka, czy tenże w dobrej lub złej był wierze, alimenty, mając wzgląd na istotną potrzebę pierwszego, oraz na możność drugiego, i zachowując przepis art. 243.

266. Gdy małżeństwo przez rozwód jest rozwiązane, korzyści przyszłe trwają tylko w tym przypadku, gdy jeden małżonek jest winny, a drugi niewinny, w którym to razie niewinny zachowuje także korzyści przyszłe, jakie, podług art. 264, od małżonka złej wiary małżonkowi dobrej wiary należą.

Korzyści przed rozwodem, przez jednego małżonka drugiemu tytułem darmym nadane, traci tylko małżonek winny, gdy drugi jest niewinny.

Nadto małżonkowi niewinnemu może Sąd stosownie do art. 265 wyznaczyć alimanta od drugiego małżonka, bez różnicy, czy tenże drugi jest winny lub niewinny.

267. Rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony pociąga za sobą wszelkie skutki cywilne rozwodu.

268. Gdy małżonkowie co do stołu i łoża na czas nieograniczony rozłączeni, odstępując od takowego rozłączenia, zyskują na to przyzwolenie właściwego Sądu Cywilnego, małżeństwo w swych skutkach cywilnych uważa się jakoby na nowo zawarte od dnia tegoż przyzwolenia.

Co do stosunków majątkowych służą przepisy art. 210.

por. art. 74 i 229 pr. o małż. z r. 1836.

269. Rozłączenie co do stołu i łoża do pewnego czasu ograniczone, nie znosi żadnych cywilnych małżeństwa skutków, ale środki témczasowo zaradcze, jakie w Dziale II niniejszego Tytułu *) są postanowione, znajdują miejsce aż do upłynienia czasu, do którego rozłączenie wyrzeczone zostało, albo do chwili odstąpienia od niego dobrowolnie.

*) Dział II niniejszego Tytułu uchylony został przez art. 248 Prawa o Małżeństwie z r. 1836.—Działowi temu odpowiadają artykuły 217—222 wspomnianego prawa o Małżeństwie.

270. Tak rozwód, jako i rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony, nie pozbawiają dzieci z małżeństwa tego zrodzonych żadnej korzyści, bądź samém prawem, bądź téż przez umowę małżeńską rodziców im nadanej. Je-

dnak praw takowych dzieci w takim tylko sposobie i pod takimi warunkami używać będą, w jakim i pod jakimiby używali, gdyby nie było rozwodu lub rozłączenia.

271. *Uchylony przez art. 248 prawa o małżeństwie z r. 1836.*

T Y T U Ł VII.

● wywodzie rodu.

D Z I A Ł I.

O dzieciach prawych czyli spłodzonych w małżeństwie.

272. Mąż jest ojcem dziecięcia poczętego w czasie małżeństwa.

Może jednak nie przyznać dziecka, skoro dowiedzie, że przez ciąg czasu od trzechsetnego szóstego do sto ośmdziesiątego dnia przed urodzeniem tegoż dziecka, w fizyczném znajdował się niepodobieństwie obcowania z żoną.

273. Mąż nie może nie przyznać dziecka z powodu niemocy płodzenia.

274. Dziecię przed dniem setnym ośmdziesiątym od zawarcia małżeństwa urodzone, nie może być nie przyznane przez męża w przypadkach następujących:

1) Jeżeli przed małżeństwem wiedział o ciąży.

2) Jeżeli przy spisaniu aktu urodzenia był obecny i akt ten przez niego podpisany został, albo zawiera wzmiankę, że podpisać nie umie.

3) Jeżeli dziecie jest niezdolne życia.

275. Prawość dziecka urodzonego po trzechset sześciu dniach od rozwiązania małżeństwa rodziców, zaprzeczona być może.

276. W wszelkich przypadkach, w których mężowi dozwolone jest zaprzeczenie prawości dziecka, zaprzeczenie to nastąpić powinno w miesiąc, jeżeli mąż znajduje się w miejscu urodzenia jego.

Na przypadek nieobecności w tymże czasie, we dwa miesiące po powrocie. Gdy zaś tajono przed nim urodzenie dziecienia, we dwa miesiące po odkrytym podstępnie.

277. Jeżeli mąż, przed oświadczeniem zaprzeczenia, ale jeszcze w biegu czasu prawem w tej mierze zakreślonego, umarł, następcom po nim służyć będą dwa miesiące do zaprzeczenia prawości dziecka, rachując od czasu, w którym toż dziecko weszło w posiadanie majątku męża matki, albo od czasu, w którymby wzruszało także posiadanie zastępców po nim.

278. Każdy akt zasądowy zawierający nieprzyznanie dziecka ze strony męża albo jego następców, uważany będzie za niebyły, jeżeli w ciągu miesiąca od jego daty popartym nie będzie zapozwaniem przed Sąd opiekuna w tym celu dziecku przydanego, a oraz i matki, aby ta rozprawie obecną była.

Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 235. Postępowanie w sprawach o prawosc rodu odbywac sie bedzie na zasadzie przepisow ogolnych z wyjatkami, artykulami 272—278 kodexu cywilnego z r. 1825 objetymi.

(w zamian art. 1346—1353 ust. post. cywil. 1864 r.

D Z I A Ł II.

O dowodach rodu dzieci prawych.

279. Pochodzenie dzieci prawych dowodzi sie przez akta urodzenia w ksiegi aktow stanu cywilnego wpisane.

Post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 236. Za dowod urodzenia z matzenstwa prawego, sluzyc beda oprócz metryk, wydawanych przez wladze duchowne (art. 1354 ust. post. sąd. cyw.), wszelkie akta i okolicznosci, wymienione w artykulach 279—290 Kodexu cywilnego z 1825 r.

280. W niedostatku tego dowodu dostatecznym bedzie ciagle posiadanie stanu dziecka prawego.

281. Posiadanie stanu dowodzi sie przez dostateczne polaczenie sie czynow wskazujacych stosunek pochodzenia i pokrewienstwa miedzy osoba a familia, do ktorej ta osoba mieni sie byc nalezaca.

Główniejsze z tych czynow sa:

Ze osoba nosila zawsze imie ojca, do ktorego mieni sie byc nalezaca;

Ze ojciec postepowal z nia jak z wlasnym dziecięciem;

Ze jako ojciec, lozyl na jej wychowanie, utrzymanie i postanowienie;

Ze w towarzystwie ciagle za taka uwazana byla;

Ze za taka uznawala ja familia.

282. Nikt nie może odwoływać się do stanu któryby aktowi urodzenia jego i posiadaniu z tymże aktem zgodnemu był przeciwny, i nawzajem nie może nikt zaprzeczać stanu temu, który ma posiadanie z aktem urodzenia swego zgodne.

283. Gdyby na akcie urodzenia i na posiadaniu ciągłym zbywało, albo gdyby dziecko wpisane było bądź pod fałszywymi nazwiskami, bądź jakoby zrodzone z ojca i matki nieznanych; dowód pochodzenia jego może być przez świadków wyprowadzony. Jednakże dowód takowy dopuszczony być może tylko wtenczas, gdy się znajduje początek dowodu na piśmie, albo gdy zachodzą domniemania lub istnieją ślady, z czynów już wówczas niewątpliwych wynikające, a które, dla swój ważności, dozwoleń tegoż dowodu koniecznie wskazują.

I. Co do dowodu pochodzenia z przodków szlachectwem dziedziczném z aszczycających się.

Rozp. K. R. S. 19 (31) Marca 1847 r. N. 3725.

Na zapytanie jak należy tłómaczyć i zastosowywać przepisy art. 280, 283 i 284 K. C. P. do przypadków, w których Sądy nie z wzajemnej między stronami rozprawy, ale jednostronnie z illacyjnego reje-stru, dopuszczają wysłuchania świadków na wsparcie pochodzenia z przodków szlachectwem dziedziczném zaszczycających się, lub stosunku pokrewieństwa z domem osób już wylegitymowane szlachectwo mających, K. R. S. oświadczyła Prokuratorom Trybunałów, że dopóki prawodawstwo nie wskaże stalszych i ściślejszych prawideł względem dowodów legitymacyi stanu osób do użytku w Heroldyi mających posłużyć, w braku zwyczajnych i formalnych aktów dopóty jest obowiązkiem Prokuratora w duchu art. 42 K. C. P. czuwać nad prawami osób nieobecnych stron interessowanych i zastosowywać takie przepisy prawa, które bliżej do przypadku odnosić się dają, to jest art. 114, 115 i 122 K. C. P.

Niemożliwość złożenia aktu urodzenia niepociąga za sobą tego bezwarunkowego następstwa, iżby z innych piśmiennych dowodów, domowych, familijnych, prywatnych lub urzędowych, niemogło być osiągnięte przekonanie o pochodzeniu osoby z illacją przychodzącą

od wskazanego przodka, który znajdował się w posiadaniu stanu szlacheckiego według składanych do Heroldyi dowodów.

Zeznania świadków, jeżeli przez Trybunał dowód ten dopuszczonym będzie, winny wyjaśniać nie tylko stosunki przychodzącego z osobami, o których zeznają, źródła, z których mają donoszone wiadomości, lub też podobieństwo, wiekiem świadków i innymi okolicznościami poparte, iż o faktach przez siebie zeznanych mogli osiągnąć wiadomość przywzrostą.

W każdym razie Prokurator powinien wnosić do Trybunału o konieczności wymagania, aby strony czyniące illacyę usprawiedliwiły, dla czego im zbywa na zwyczajnych dowodach; w szczególności takie świadectwa wydawane przez proboszczów o spaleniu się akt, same przez się nie zdają się dostatecznymi, kiedy obok nich strona niepopiera dowodem, że ten, którego metryka spalić się miała, istotnie w tej parafii zamieszkiwał.

Toż samo co do aktów zejścia.

Słowem w każdym szczególnym przypadku illacyi Prokurator starać się powinien uwagami i wnioskami, na prawie i jego duchu opartymi, spowodować Sąd, aby dopuszczanie świadectw było legalnie wymotywowane, tém bardziej, że żądania stron w tej mierze są jednostronnymi wnioskami, a lubo trzeciemu prawnie szkodzić nie mogą, zawsze jednak są zdolne zrzucić skutki nieporozumień, zawikłań i trudności czasowych, dla trzecich stron niekorzystnych. (Zaw. T. I, str. 205).

II. *Prawidła dotyczące sporządzania dowodów, mających wykazywać wiek spisowych.*

Post. K. U. 7 (19) Maja 1866 r. na 133 posiedzeniu, dodatek I do poz. 633b. (Post. K. U. T. VII, str. 83).

§§ 5, 6, i 126 Instrukcyi, rozwijającej ustawę o zaciągu wojskowym w Królestwie Polskiem, zatwierdzoną NAJWYŻEJ 3 (15) Marca 1859 r., jakoteż postanowienie Komitetu Urządzającego z dnia 17 (29) Lipca 1865 r. poz. 378, zmienione i uzupełnione zostały w sposób następujący:

Za dowód wieku chrześcian krajowców służą świadectwa, wydawane przez urzędników stanu cywilnego z aktów urodzeń w skróconym wyciągu.

Żydzi udowodniać winni swój wiek przez złożenie formalnych wyciągów aktów urodzenia, sporządzonych w określonym przez prawo terminie, albo też skróconych świadectw, wydawanych bezpłatnie na papierze bez stempla, pod tym jednak warunkiem, aby w rzeczonych skróconych świadectwach uczyniona była wzmianka: w jakim czasie po urodzeniu spisany został w księgach stanu cywilnego akt urodzenia.

W braku aktów urodzenia, wolno jest tak chrześcianom, jako i żydom, dla udowodnienia wieku swego przy spisie wojskowym, składać akta znania, sporządzone przez sąd nie sposobem administracyjnym, ale koniecznie na skutek wyroku w drodze illacyi zapadłego.

Przy spisywaniu aktów znania dla spisowych, winno być złożonym świadectwo miejscowej zwierzchności policyjnej (wójta gminy, burmistrza, a w Warszawie komisarza cyrkułowego), stwierdzające, iż świadkowie, od których mają być przyjęte zeznania pod przysięgą, nie zostają pod sądem, i w ogóle dobrego są prowadzenia. Przysięga świadków żydów winna być złożoną koniecznie w obec rabina.

Nadto, spisowi żydzi obowiązani są przy aktach znania złożyć, dla udowodnienia swego wieku przy spisie wojskowym, następujące świadectwa:

a) Świadectwo właściwego urzędnika stanu cywilnego, iż po najtroskliwszem przejrzeniu ksiąg urodzeń, akt urodzenia spisowego nie znalazł się, nie tylko w tym roku, pod którym spisowy wskazuje datę swego urodzenia, ale i w pięciu latach poprzednich, równie jak w pięciu latach następnych;

b) także świadectwo pisarza sądu pokoju, w którego archiwum przechowywane są duplikaty ksiąg stanu cywilnego;

c) zaświadczenie prezydenta lub burmistrza miasta, albo wójta gminy, a w Warszawie kommissarza policyi wykonawczej, przekonujące, iż w księgach ludności wskazane jest miejsce urodzenia spisowego mianowicie to, w którym czynione były poszukiwania jego aktu urodzenia w księgach stanu cywilnego.

W razie braku aktów urodzenia spisowych oraz pomienionych aktów znania, wiek ich oznaczony będzie w listach konskrypcyjnych po należnem ich obejrzeniu, stosownie do §§ 6 i 126 Instrukcyi o spisie z r. 1860.

284. Początek dowodu na piśmie wypływa z dokumentów familijnych, z regestrów i papierów domowych ojca lub matki, z aktów publicznych, a nawet i prywatnych, wyszłych od strony pochodzenie zaprzeczającej, albo od takiej osoby, któraby do zaprzeczenia interessowaną była, gdyby żyła.

285. Dowód przeciwny może być wprowadzony przez wszelkie środki wykazać mogące, że poszukująca osoba nie jest dzieckiem téj matki, do której chce należeć, albo, dowiodłszy nawet macierzyństwa, że nie jest dzieckiem męża matki.

286. Sądy Ziemskie właściwemi będą w stanowieniu względem poszukiwania stanu, z wolném odwołaniem się.

Post. o zast. U. S. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 237. Sprawy wynikające ze związku małżeńskiego i rodzinnego i w ogóle dotyczące stanu cywilnego i opieki rozstrzygane będą w sądzie okręgowym, z zachowaniem dotyczących tych przedmiotów, postanowień Kodeksu cywilnego z roku 1825.

287. Sprawa karna o przestępstwo pozbawienia stanu nie może być rozpoczęta, dopóki nie nastąpi stanoweże sporu o stan rozsądzenie.

288. Sprawa o poszukiwanie stanu ze strony dziecka, nie podlega przedawnieniu.

289. Sprawa nie może być wszczynana przez następców dziecka, które wcale stanu swego nie poszukiwało, chyba że umarło w małoletności, lub w ciągu lat pięciu po dojściu pełnoletności.

290. Następcy mogą popierać sprawę przez dziecko rozpoczętą, jeżeli samo od takowej formalnie nie odstąpiło, lub jeżeli przez trzy lata, rachując od ostatniego aktu processowego, popierania sprawy nie zaniechało.

D Z I A Ł III.

O dzieciach naturalnych.

O D D Z I A Ł I.

O uprawnieniu dzieci naturalnych.

291. Dzieci nie w małżeństwie zrodzone, wyjąwszy zrodzone w związku kazirodzkim lub cudzołożnym, mogą

być uprawnionemi przez małżeństwo ich rodziców następnie zawarte, jeżeli ci przed małżeństwem prawnie je uznali, lub gdy je przy spisaniu aktu małżeństwa uznają, albo w ciągłym posiadaniu stanu dzieci prawych zostawia.

292. Dzieci, w ciągu trwającego na czas nieograniczony rozłączenia co do stołu i łoża spłodzone, mogą być przez połączenie się na nowo ich rodziców uprawnionemi, gdy je rodzice bądź w akcie urodzenia, bądź przy wpisaniu w księgi aktów stanu cywilnego przyzwolenia właściwego Sądu cywilnego na nowe ich połączenie się, uznają, albo je w ciągłym posiadaniu stanu dzieci prawych zostawia.

por. art. 74 i 229 pr. o małż. z r. 1836.

293. Uprawnienie nastąpić może nawet względem dzieci zmarłych, które zstępnych zostawiły, a z uprawnienia takowego korzystają ciż zstępni.

294. Dzieciom, przez następne małżeństwo podług art. 291 uprawnionym, służą też same prawa, jakieby im służyły, gdyby były z tegoż małżeństwa zrodzone, nie ubliżając prawom przez trzecie osoby przed uprawnieniem już nabytym.

295. Dzieci, w ciągu trwającego na czas nieograniczony rozłączenia co do stołu i łoża spłodzone, a przez połączenie się na nowo ich rodziców podług art. 292 uprawnione, używają tychże samych praw, jakieby im służyły, gdyby w czasie ich urodzenia małżeństwo ich rodziców nie było rozłączone.

296. Uprawnienie dzieci naturalnych nastąpić także może przez postanowienie Króla, na żądanie obojga rodzi-

ców lub ojca samego, wyjąwszy dzieci, które z mocy art. 291 są wyłączone od dobrodziejstwa uprawnienia przez następne małżeństwo.

297. Uprawnienie z mocy postanowienia Króla nadaje dzieciom uprawnionym wszelkie prawa dzieci prawych obojga rodziców, jeżeli oboje uprawnienia domagali się, lub ojca, jeżeli on sam tylko uprawnienia żądał. Dziecię jednak, tym sposobem uprawnione, nie nabywa praw familijnych ani względem wstępnych, ani względem bocznych krewnych ojca i matki swój, lub ojca, jeżeli sam tego żądał.

ODDZIAŁ II.

O uznaniu dzieci naturalnych.

298. Uznanie dziecięcia naturalnego nastąpi przez akt urzędowy, jeżeli nie nastąpiło w akcie jego urodzenia.

Ust. post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 17. Akt uznania dziecięcia naturalnego sporządzony będzie przed notaryuszem, przy czem zachowują się przepisy, zamieszczone w artykułach 298 i 299 Kodexu cywilnego z r. 1825.

299. Uznanie takowe nie może mieć miejsca względnie dzieci z związku kazirodzkiego lub cudzołożnego zrodzonych.

300. Uznanie ze strony ojca bez wskazania przezeń matki i bez jej przyznania ma swój skutek tylko co do ojca.

301. Uznanie w ciągu małżeństwa uczynione przez jednego z małżonków względnie dziecka naturalnego przed ich małżeństwem z kim innym, a nie z jego współmałżon-

kiem, spłodzonego, nie może szkodzić ani temuż współmałżonkowi, ani dzieciom w témże małżeństwie spłodzonym.

Jednakże uznanie to osiągnie swój skutek po rozwiązaniu małżeństwa, jeżeli z takowego dzieci nie pozostały.

302. Dziecku naturalnemu, choćby uznanemu, nie służą prawa dziecka prawego.

303. Rodzice jednak obowiązani są dać swym dzieciom naturalnym sposób do życia, a tymczasem żywić je i wychowywać.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1847:

art. 721. Za nieprawne pożycie mężczyzny bezzennego z kobietą niezamężną, za wspólną ich zgodą, winni, jeżeli są Chrześcianami, ulegną:

pokucie kościelnej podług zarządzenia swój duchownej zwierzchności.

W przypadku zaś, gdyby, skutkiem takiego zdożnego pożycia, dziecię spłodzonem zostało, ojciec obowiązany będzie, stosownie do swój możności, dziecięciu i matce przyzwoite zabezpieczyć utrzymanie.

Ustawa przechodnia do kodexu kar gł. i popr. z r. 1847:

art. 38. Ustanowienie, czyli zachodziło pożycie bezprawne mężczyzny bezzennego z kobietą niezamężną, w artykule 721 Kodexu opisane, i w skutek tego zawiadomienie w tym względzie władzy duchownej, celem zarządzenia pokuty kościelnej, należy w pierwszjej instancyi do sądów policyi poprawczej. Wszakże co do wysokości utrzymania przypadającego dziecięciu, z tego pożycia zrodzonemu i matce jego, wyrokuję sądownictwo cywilne.

Post. o zast. U. S. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd.

art. 103. Sprawy dotyczące związków nieprawych nieżonatego z niezamężną (art. 721 kodexu kar gł. i p. z r. 1847) rozpatrywane będą przez sąd okręgowy, który w razie uznania pod sądnego winnym, zawiadamia o tem władzę duchowną celem skazania go na pokutę kościelną. (W zamian art. 1002 Ust. post. karn. 1864 r.).

304. Każde uznanie ze strony ojca lub matki, jak również poszukiwanie ze strony dziecka, może być zaprzeczone przez wszystkie w tém interesowane osoby.

305. Poszukiwanie ojcostwa jest zabronione. W przypadku porwania, gdy czas tego porwania zgadza się z czasem poczęcia, porywający może być na żądanie stron interesowanych uznany ojcem dziecięcia.

306. Poszukiwanie macierzyństwa jest dozwolone.

Dziecię, poszukując swą matkę, dowieść powinno, że jest tém samém, które matka porodziła. W takowym przypadku dowód przez świadków wtenczas tylko dopuszczonym będzie, gdy się znajduje początek dowodu na piśmie, albo gdy zachodzą domniemania lub istnieją ślady z czynów już wówczas niewątpliwych wynikające, a które dla swój ważności dozwolenie tegoż dowodu koniecznie wskazują.

307. Dziecko nie będzie nigdy dopuszczone do poszukiwania bądź ojcostwa bądź macierzyństwa, w przypadkach w których, stosownie do art. 299, uznanie dozwolone nie jest.

Do art. 304—307 niniejszego kodexu, por. art. 237 Post. o zast. U. S. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd. zamieszczony pod art. 286 niniejszego kodexu.

T Y T U Ł VIII.

O przysposobieniu i opiece dobrowolnej.

D Z I A Ł I.

O przysposobieniu.

O D D Z I A Ł I.

O przysposobieniu i jego skutkach.

308. Przysposobienie jest tylko tym osobom płci obojędz dozwolone, które lat pięćdziesiąt skończyły, w czasie przysposobienia nie mają dzieci ani innych zstępnych prawych, i które najmniej o lat piętnaście są starsze od osób przysposobić się mających.

309. Nikt nie może być przysposobionym przez więcej jak przez jedną osobę, chyba tylko przez dwóch współmałżonków. Wyjąwszy przypadek art. 331, żaden małżonek nie może przysposobić, tylko za zezwoleniem swego współmałżonka.

310. Przysposabiać wolno tego tylko, któremu przysposobić chcący najmniej przez trzy lata, w ciągu jego małoletności, na potrzeby utrzymania dostarczał, i o którym przez tenże czas ciągle miał staranie, albo tego, który przysposabiającemu uratował życie z niebezpieczeństwem własnego.

Dosyć będzie w tym drugim przypadku, aby przysposabiający był pełnoletnim, starszym od przysposobionego, bez dzieci i zstępnych prawych; a jeżeli jest małżonkiem, aby współmałżonek jego na przysposobienie zezwolił.

311. Przysposobienie nie może mieć miejsca przed pełnoletnością przysposobić się mającego. Jeżeli tenże nie skończył lat dwudziestu pięciu wieku, a oboje rodzice jego żyją, obowiązany jest uzyskać od nich zezwolenie, lub od ojca samego, gdyby matka przeciwnego była zdania; jeżeli zaś jedno z nich już nie żyje, potrzebne jest zezwolenie tego, które przy życiu pozostało. Jeżeli przysposobić się mający ma lat dwadzieścia pięć skończonych, wtenczas obowiązany jest zasięgnąć ich rady jeżeli żyją, lub tego z nich które żyje.

312. Przysposobienie nadaje przysposobionemu nazwisko przysposabiającego, które do własnego nazwiska przysposobionego dodaném będzie. Jeżeli przysposabia sama kobieta, przysposobiony przybiera do nazwiska swego własnego to nazwisko, które przysposabiająca ma z domu swój rodziny.

*Prawo o Tytułach honorowych w Królestwie Polskiem,
23 Września (5 Października) 1840 r. (D. P. T. XXVI, str. 49—57).*

art. 4. Tytuł honorowy przysposabiającego, przechodzi na przysposobionego jedynie gdy takowy w akcie o przysposobieniu **NAJWYŻEJ** będzie przysposobionemu nadany.

313. Przysposobiony nie przestaje być członkiem rodziny, do której z urodzenia należy, i zachowuje w niej wszystkie prawa.

314. Obowiązek przysposobionego i rodziców jego dostarczania sobie nawzajem alimentów, nie ustaje z powodu

przysposobienia. Takież sam obowiązek wynika z przysposobienia między przysposabiającym i przysposobionym względem siebie nawzajem.

315. Przysposobiony nie nabywa żadnego prawa do dziedziczenia z majątku krewnych przysposabiającego; lecz do spadku po przysposabiającym będzie miał te same prawa, któreby miało dziecko w małżeństwie zrodzone, a nawet gdyby były dzieci z małżeństwa zrodzone po przysposobieniu. W przypadku śmierci przysposobionego za życia przysposabiającego, zstępnym przysposobionego służy prawo zastępstwa.

316. Jeżeli przysposobiony bez zstępnych prawych umiera, rzeczy przez przysposabiającego dane, lub z spadku po nim odziedziczone, które się w spadku po przysposobionym w naturze jako własność zmarłego znajdują, wrócą się do przysposabiającego lub jego zstępnych, z obowiązkiem powrócenia nakładów wszelkich położonych z majątku, który nie od przysposabiającego pochodzi, na polepszenie, oczyszczenie z długów i innych ciężarów, lub odkupienie tychże rzeczy; tudzież z obowiązkiem przyłożenia się do długów, spadek po przysposobionym w ogóle ciężających, a to w stosunku wartości rzeczy zwrotowi ulegających do ogółu spadku po przysposobionym, nie nadwierzając w niczem praw trzeciego; prawu temu do zwrotu, przysposobiony przez testament ubliżać nie może.

Reszta majątku po przysposobionym należeć ma do jego krewnych, którzy wszystkich przysposabiającego krewnych zawsze wyłączać będą.

Co do przedmiotów, o których w artykule niniejszym jest mowa, wyłączają krewni przysposobionego krewnych przysposabiającego, prócz jego zstępnych.

317. Prawo żądania zwrotu, w artykule poprzedzającym oznaczone, może być przez układy do dalszych krewnych przysposabiającego, na przypadek gdyby przysposobiony bezpotomnie umarł, rozciągnięte, albo przeciwnie ścieśnione, a nawet wyłączone.

318. Jeżeliby za życia przysposabiającego, a po śmierci przysposobionego, pozostałe po tymże przysposobionym dzieci lub zstępni bezpotomnie zmarli, przysposabiający odbierze ze spadku po nich rzeczy przez siebie dane, jak w art. 316 postanowiono. Jeżeliby zaś po śmierci dopiero przysposabiającego, dzieci lub zstępni przysposobionego bezpotomnie zmarli, prawo żądania zwrotu tychże rzeczy następcom przysposabiającego, choćby w linii zstępnej, nie służy.

O D D Z I A Ł II.

O formach przysposobienia.

319. Osoba, która chce przysposobić, równie jak i ta, która chce być przysposobioną, stawia się, dla zeznania aktu zobopólnych zezwoleń, przed Sędzią Pokoju względnie zamieszkania przysposabiającego właściwym.

Ustawa post. roz. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 16. Akt przysposobienia sporządzony będzie przed notariuszem i przedstawiony do decyzji sądu okręgowego miejsca zamieszkania przysposabiającego, a następnie izbie sądowej do zatwierdzenia podług form, wskazanych w artykułach 319—325 kodexu cywilnego z r. 1825.

320. Akt ten złożonym będzie w urzędowym wy-ciągu przez stronnicę pilniejszą Prokuratorowi Królewskiemu przy Sądzie Ziemskim *), w okręgu którego zamieszkanie przysposabiającego znajduje się, a to celem otrzymania potwierdzenia od tegoż Sądu. Złożenie to w ciągu trzech miesięcy, od daty aktu, nastąpić powinno, inaczéj akt takowy za nie-były uważany będzie.

*) Sąd okręgowy.

321. Sąd, w izbie posiedzeń zgromadzony, po zasią-gnieniu stosownych wiadomości, przekonać się powinien:

- 1) Czy wszystkie warunki prawa są dopełnione;
- 2) Czy osoba, która przysposobić zamyśla, jest dobréj sławy.

322. Sąd Ziemski *), po wysłuchaniu wniosków Proku-ratora Królewskiego, bez żadnéj innéj formy postępowania, wyda wyrok, nie przytaczając powodów, w tych wyrazach: ma miejsce, lub nie ma miejsca przysposobienie.

*) Sąd okręgowy.

323. W ciągu trzech miesięcy od ogłoszenia wyroku Sądu Ziemskiego *), ma być wyrok tenże za staraniem strony pil-niejszéj podany pod roztrzygnięcie Trybunału Appellacyjnego **), a to pod rygorem, iż przysposobienie czy dozwolone, czy od-rzucone przez Sąd Ziemski *), uważane będzie za upadłe. Trybu-nał Appellacyjny **) postąpi podług tych samych form, jak Sąd Ziem-ski *), i wyda wyrok, nie przytaczając powodów, w tych wy-razach: wyrok jest potwierdzony, lub wyrok jest uchylony, a zatém przysposobienie ma miejsce, lub nie ma miejsca.

*) Sąd okręgowy.

**) Izba sądowa.

324. W ciągu trzech miesięcy od ogłoszenia wyroku appellacyjnego, przysposobienie dopuszczającego, przysposobienie toż powinno być wpisane na wezwanie jednej lub drugiej strony w księgi aktów urodzenia miejsca tego, gdzie przysposabiający jest zamieszkały,

Wpisanie to inaczej nastąpić nie może, jak za okazaniem urzędowego wyciągu wyroku appellacyjnego; a przysposobienie zostanie bez skutku, jeżeli w powyższym terminie wpisane nie było.

Wyciąg przysposobienia, wpisanego w księgi aktów stanu cywilnego, ma być w ciągu dni ośmiu przez utrzymującego też księgi. kosztem strony wzywającej, przesłany Prokuratorowi Królewskiemu przy Sądzie Z.emskim *) właściwym, dla wywieszenia w takich miejscach, i w tylu egzemplarzach, jak tego Prokurator uzna potrzebę.

*) Sąd okręgowy.

325. Jeżeli przysposabiający, po przyjęciu przez Sędziego Pokoju aktu przysposobienia, o którym w art. 319 jest mowa, lecz przed ostatecznym zawyrokowaniem, umarł, postępowanie trwać będzie w swym dalszym biegu a przysposobienie dozwoloném zostanie, jeżeli ma miejsce. Następcy przysposabiającego, jeżeli sądzą że przysposobienie dozwoloném być nie powinno, mogą podać Prokuratorowi Królewskiemu wszelkie w tym przedmiocie przelożenia i uwagi.

D Z I A Ł II.

O opiece dobrowolnej.

326. Każda osoba mająca lat pięćdziesiąt skończonych, będąca bez dzieci i zstępnych prawych, która zechce małoletnie dziecko tytułem prawnym do siebie przywiązać, może się stać dobrowolnym jego opiekunem, za otrzymaniem zezwolenia od rodziców dziecka, lub od ojca, gdy matka jest temu przeciwna, albo nakoniec, jeżeli jedno z nich nie żyje, od tego, które przeżyło, a w braku tych, od rady familijnej lub opiekuńczój; jeżeli zaś dziecko znajduje się pod opieką szpitala, za otrzymaniem zezwolenia od przełożonych szpitala, do którego jest przyjęte.

327. Małżonek nie może zostać dobrowolnym opiekunem, tylko za zezwoleniem swego współmałżonka.

328. Sędzia Pokoju względem zamieszkania dziecka właściwy, spisze wywód słowny żądań i zezwoleń, tyczących się opieki dobrowolnej.

329. Opieka ta nie może mieć miejsca, tylko na korzyść dzieci niemających lat ośmnaście skończonych. Pociąga za sobą, bez nadwreżenia szczególnych umów, obowiązek żywienia wziętego w opiekę dziecka, wychowania onego, i postawienia go w stanie utrzymania nadal życia.

330. Jeżeli wzięty w opiekę dobrowolną ma majątek, i jeżeli był pierwój w opiece, zarządzanie majątkiem jego, równie jak osobą, przechodzi do opiekuna dobrowolnego, któ-

ry jednak nie będzie mocen potrącać kosztów utrzymania małoletniego z dochodów.

331. Jeżeli opiekun dobrowolny, po upłynieniu lat dwóch od przyjęcia opieki, przewidując zgon swój przed pełnoletnością wziętego w opiekę, daje mu przysposobienie przez testament, i gdy śmierć tegoż przysposabiającego opiekuna przed upłynieniem trzech miesięcy po dojściu do pełnoletności przysposobić się mającego nastąpiła, rozporządzenie takowe będzie ważne, byleby tylko opiekun przysposabiający nie zostawił dzieci, lub zstępnych prawych.

332. W przypadku gdyby opiekun dobrowolny umarł, przed upłynieniem lat dwóch, albo gdyby umarł po ich upłynieniu, nie przysposobiwszy jednak wziętego w opiekę, powinny temuż być dostarczane przez ciąg małoletności środki utrzymania się, których ilość i rodzaj, jeżeli w téj mierze przez formalny układ wprzód zaradzone nie było, ustanowione będą, bądź zgodnie między zastępującymi, tak opiekuna dobrowolnego, jako i w opiekę wziętego, bądź sądownie w przypadku sporu.

333. Jeżeli za dojściem wziętego w opiekę do pełnoletności, opiekun dobrowolny chce go przysposobić a on na to przystaje, postąpiono będzie w przysposobieniu podług form w Dziale poprzedzającym przepisanych, i skutki tego przysposobienia w wszelkich względach będą też same.

334. Jeżeli żądania o przysposobienie, przez wziętego w opiekę do opiekuna dobrowolnego w ciągu trzech miesięcy po dojściu do pełnoletności zanoszone, bez skutku zostają, a w opiekę wzięty nie jest w stanie nadal utrzymania życia

swego, opiekun dobrowolny może być skazany na wynagrodzenie w opiekę wziętego za niezdolność, w którejby się mógł znajdować co do sposobu utrzymania się.

Wszakże wynagrodzenie to zależeć będzie na daniu w opiekę wziętemu pomocy stosownej do osiągnięcia sposobu do życia, nie nadwierzając umów szczególnych, jakieby na przypadek takowy zawartemi były.

335. Opiekun dobrowolny, któryby jakimkolwiek majątkiem wziętego w opiekę zarządzał, powinien w każdym przypadku zdawać rachunek z zarządzania swojego.

TYTUŁ IX.

O władzy rodzicielskiej.

336. Dziecię w każdym wieku winno cześć i uszanowanie ojcu swemu i matce, i zostaje pod władzą swych rodziców aż do pełnoletności, albo usamowolnienia swego.

I. O przestępstwach dzieci przeciw rodzicom.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1847:

art. 1084. Syn lub córka, którzy się poważą jednemu ze swych rodziców lub obojgu zadać ranę, kalectwo, lub inne uszkodzenie na ciele, ulegną:

karom, w artykule 964 niniejszego Kodexu postanowionym.

art. 1085. Syn lub córka, którzy ojca lub matkę lżąciami lub innemi nieprzyzwoitemi słowy znieważą, albo jakichbądź gwałtownych, chociaż z pobiciem niepołączonych, czynów względem nich się dopuszczą, ulegną na zaskarżenie obrażonego ojca lub matki:

karom, za czyny takowe w artykułach 1013 i 1017 niniejszego Kodexu oznaczonym.

Rodzice wszakże mogą wstawić się o złagodzenie tych kar, a w przypadku słownych tylko obelg, winnym zupełnie nawet przebaczyć.

art. 1086. Dzieci za uporną nieuległość władzy rodzicielskiej, rozpustne życie i inne jawne zdrożności, na samo żądanie rodziców, bez osobnego sądowego rozpoznania, zostaną zamknięte w domu poprawy na czas od trzech do sześciu miesięcy.

Rodzicom w tym przypadku służy prawo skrócenia, podług swego uznania, czasu zamknięcia, lub nawet przebaczenia winnym.

W art. 41 Ust. przech. do kodexu kar g. i p. postanowiono:
 „ . . . Prezes Trybunału Cywilnego *) na żądanie rodziców, rozporządza, z mocy artykułu 1086 Kodexu, zamknięcie dzieci ich w domu poprawy.“

*) obecnie sąd okręgowy, zob. art. 237 Post. o zast. U. S. 1864 r., do Warsz. Okr. Sąd. zamieszczony przy art. 286 niniejszego Kodexu cywilnego.

II. O ustaniu władzy rodzicielskiej skutkiem skazania na ciężkie roboty, i zesłania na osiedlenie, — zob. art. 29, 30 i 31 p. 2 Kodexu kar gł. i p. z 1847 r. zamieszczone pod art. 21 — 25 niniejszego Kodexu cywilnego.

337. W ciągu pożycia małżeńskiego, oboje rodzice sprawują władzę rodzicielską; w razie jednak różności zdań, zdanie i wola ojca przeważa.

338. Dziecię nie może opuszczać domu rodzicielskiego bez pozwolenia rodziców, którzy mają prawo dziecię z domu ich uchodzące poszukiwać, i za pomocą władz krajowych odbierać.

339. Rodzice, mając powody nieukontentowania z postępów swych dzieci, mogą kareć je sposobem zdrowiu ich i postępowi w naukach nieszkodliwym. Rodzice jednak nadużywający swęj władzy sposobem zdrowiu dzieci szkodliwym, powinni być przez Sąd Ziemski *) przy zamkniętych drzwiach napomnieni, i na drogę łagodniejszego obchodzenia się naprowadzeni. Za powtórném wykroczeniem, a nawet w miarę obciążających okoliczności i grożącego niebezpieczeństwa, ma im być władza rodzicielska za pierwszym wy-

kroczeniem przez wyrok Sądowy odjętą, a opieka nad dzieckiem lub dziećmi, komu innemu, na koszt wykraczającego ojca lub matki, poruczoną.

*) obecnie sąd okręgowy,—zob. art. 237 post. o zast. U. S. do Warsz. Okr. Sąd. zamieszczony wyżej pod art. 286 niniejszego kodexu.

O nadużyciu władzy rodzicielskiej.

Kodex kar g. i p. z r. 1847:

art. 1080. Rodzice, którzy, przez nadużycie swój władzy, lub za pomocą przestępnych podniet, przywiodą umyślnie nieletnie swe dzieci do jakiegokolwiek przestępstwa, ulegną, chociażby sami w niem bezpośredniego udziału nie mieli:

wyższym w zakresie karom, prawem za to przestępstwo postanowionym.

art. 1081. Za umyślne zepsucie obyczajów dzieci, niemniej za umyślne pobbżazanie ich rozpuście, rodzice ulegną: karom oznaczonym w artykułach 718 i 726 niniejszego Kodexu za przestępstwa przeciw dobrem obyczajom.

art. 1082. Jeżeliby, obok nadużycia władzy rodzicielskiej, popełnioném zostało inne jeszcze przestępstwo, zasługujące na karę surowszą od tych, które w niniejszym Oddziale są oznaczone, winni ulegną:

téjże surowszój karze, w myśl przepisu o zbiegu przestępstw, objętego w artykule 157 niniejszego Kodexu.

340. W przypadku przekroczeń rodziców, w artykule poprzedzającym wyrażonych, mocni są bliżsi krewni, Prokuratorowi Królewskiemu przy właściwym Sądzie Ziemskim donieść.

Prokuratora Królewskiego obowiązkiem będzie, takowe doniesienie śledzić, dowody sprawdzić, i, ile można najprędzój, Sądowi, albo potrzebę tłómaczenia się oskarżonego ojca lub matki, albo odrzucenie doniesienia, przy zamkniętych drzwiach przedstawić.

Jeżeli Sąd uzna potrzebę tłómaczenia się oskarżonego ojca lub matki, wezwie go do złożenia takowego osobiście, a po rozpoznaniu doniesienia i tłómaczenia, lub samego tylko doniesienia, jeżeli tłómaczenia nie daje, albo odrzuci doniesie-

nie, albo oskarżonemu ojcu lub matce da napomnienie, albo nakoniec prześle akta Prokuratorowi Królewskiemu przy swym Sądzie, w celu zapoznania oskarżonego, a w razie potrzeby, przypozwania tego krewnego, który donosił i wprowadzenia przeciw oskarżonemu sprawy o pozbawienie władzy rodzicielskiej. Sąd Ziemiński *) wyda wyrok, z wolném, tak Prokuratorowi, jako i oskarżonemu ojcu i matce, do appellacyi odwołaniem się. Wszystko to przy zamkniętych drzwiach odbywać się będzie.

Wykonania wyroku Prokurator dopilnuje.

*) obecnie Sąd okręgowy,— zob. art. 237 Post. o zast. U. S. do Warsz. Okr. Sąd. zamieszczony wyżej pod art. 286 niniejszego Kodexu.

341. W czasie trwania małżeństwa ojciec jest rzadcą majątku osobistego swych dzieci małoletnich. Winien ich zastępować we wszystkich czynnościach cywilnych. Jest odpowiedzialnym i winien zdać sprawę co do własności ich majątku, a nawet, co do przychodów, tak dalece, jak dalece użytkowanie jemu nie służy.

Kodex kar gł. i p. z r. 1847:

art. 1083. Rodzice, którzyby się dopuścili przywłaszczenia sobie lub strwonienia własności do dzieci ich należącój, ulegną: wyższym w zakresie karom, za przywłaszczenie sobie i strwonienie cudzej własności w artykule 1190 niniejszego Kodexu oznaczonym.

342. W ciągu małżeństwa ojciec, po rozwiązaniu onego przez śmierć, pozostały przy życiu ojciec lub matka, a po rozwiązaniu przez uznanie nieważności małżeństwa lub przez rozwód, albo po rozłączeniu co do stołu i łoża bez ograniczenia czasu, to z rodziców, któremu opieka zostanie poruczona, będą mieli użytkowanie majątku dzieci swoich dopóty, dopóki władza ich rodzicielska trwać będzie.

W przypadku bezwłasnowolności ojca, tudzież w razie pozbawienia go władzy ojcowskiej, użytkowanie matce służy dopóty, dopóki władza jej rodzicielska trwać będzie.

343. Ciężary użytkowania tego są następujące:

1) Wszystkie te, do których w ogóle użytkujący są obowiązani.

2) Żywienie, utrzymywanie i wychowanie dzieci, po dług ich majątku.

3) Opłata czynszów, procentów od kapitałów i innych należności.

4) Koszta pogrzebowe i nakłady na ostatnią chorobę tego, po którym dziecię spadek odziedziczyło.

344. Użytkowanie takowe nie może się rozciągać do majątku dzieci, przez ich oddzielną pracę i przemysł nabytego, ani do danego lub testamentem zapisanego pod wyraźnym warunkiem, że ojciec ich i matka nie mają z niego użytkować.

T Y T U Ł X.

O małości, opiece nad małoletnimi, i usamowlonieniu.

D Z I A Ł I.

O m a ł o l e t n o ś c i.

345. Małoletnim jest każda osoba, która jeszcze nie ma skończonych lat dwadzieścia jeden.

346. Gdy opieka nad małoletnim podług przepisów następnego Działu urządzoną jeszcze nie została, a zachodzą okoliczności, rychłego zaradzenia wymagające, w takim razie, dla ocalenia praw nieletniego i ochronienia od szkód majątku jego, Sąd, na żądanie krewnych, albo innych stron interessowanych, albo na wniosek Prokuratora *Królewskiego*, Środki zaradcze w myśl art. 36, 37 i 38 postanowi.

D Z I A Ł II.

O opiece nad dziećmi prawem.

347. Opieka dobrowolna wyłącza wszelką inną opiekę, któraby nad przyjętym w opiekę dobrowolną była urządzoną, lub urządzoną być miała; lecz w takim razie oprócz szczególnych w Tytule VIII, Dziale II, przepisów, stosować się mają do niej ogólne Tytułu niniejszego pravidła.

O D D Z I A Ł I.

O opiece ojca lub matki.

348. W czasie trwającego małżeństwa, gdy ojciec jest bezwłasnowolnym, za znikłego uznanym, albo w używaniu praw cywilnych zawieszonym, opieka nad małoletnimi, a nie usamowolnionemi dziećmi, należy samém przez się prawem do matki.

349. Po rozwiązaniu małżeństwa przez śmierć jednego z małżonków, opieka nad dziećmi małoletnimi, a nieusa-

mowolnionemi, należy, samém przez się prawem, do pozostałego przy życiu ojca lub matki.

350. Może jednak ojciec pozostałej przy życiu matce i opiekunce wyznaczyć jednego lub więcej doradców, którego lub których matka w czynnościach opieki radzić się powinna. Jeżeli ojciec wyszczególnia czyny, do których doradcę lub doradców przeznaczają, opiekunka będzie mocną, inne przedsiębrać, nie zasiągając ich zdania.

351. Takowe doradcy lub doradców mianowanie nie będzie mogło nastąpić, jak tylko:

- 1) Przez akt ostatniej woli, albo
- 2) Przez akt przed którymkolwiek Sądem lub Urzędem w przytomności dwóch świadków zeznany.

352. Jeżeli, w czasie śmierci męża, żona jest brzemienną, mianowany będzie przez radę familijną kurator z powodu ciąży.

Gdy żona, czując się brzemienną, zaniedbała żądać zwołania w powyższym celu rady familijnej, będzie mogła być usuniętą od opieki nad dziecieniem, gdy się toż urodzi.

353. Kurator winien czuwać nad utrzymaniem w całości spadku lub takiej jego części, jakaby na oczekiwane dziecko przypadła. Z urodzeniem dziecka matka staje się opiekunką, a kurator będzie z prawa opiekunem jego przydanym.

354. W przypadku rozwiązania małżeństwa przez rozwód, albo rozłączenia małżonków co do stołu i łoża na czas nieograniczony, ojciec, gdy jest stroną niewinną, staje

się samém przez się prawem opiekunem dzieci małoletnich a nieusamowolnionych, bez różnicy czyli matka również jest niewinną czyli téż winną. Gdy ojciec uznany jest za stronę winną, a matka za niewinną, matka samém przez się prawem staje się opiekunką. Gdy oboje małżonkowie są winnymi, rada familijna względem opieki nad małoletnimi dziećmi postanowi.

355. Gdy ojciec, po rozwodzie albo rozłączeniu na czas nieograniczony opiekę mający, umiera, albo opiekunem być nie może, matka, jeżeli była stroną niewinną, staje się samém przez się prawem opiekunką; w przeciwnym zaś razie, opieka z prawa do niej nie należy.

356. Jeżeli małżeństwo za nieważne uznane zostało, opieka nad małoletnimi a nieusamowolnionymi dziećmi należy z prawa do tego z rodziców, które w dobrej wierze małżeństwo zawarło, a jeżeli oboje w dobrej wierze byli, do ojca; po śmierci zaś jego, albo gdyby opiekunem być nie mógł, do matki. Jeżeli zaś oboje byli w złej wierze, opieka z prawa do żadnego z nich nie należy.

357. Jeżeli, w chwili wyrzeczonego rozwodu, albo rozłączenia na czas nieograniczony, albo uznania małżeństwa, za nieważne, żona jest brzemienną, a mąż przed jej rozwiązaniem umiera, mianowany będzie przez radę familijną kurator z powodu ciąży. Żona, pod rygorem art. 352, obowiązana żądać zwołania rady familijnej, w celu mianowania kuratora, z urodzeniem dziecka matka staje się samém przez się prawem opiekunką, jeżeli podług art. 355 i 356 opieka do niej należy.

358. Matka w którymkolwiek przypadku do opieki nad małoletnimi dziećmi w małżeństwie spółdżonemi powołana, może się od przyjęcia jęj wymówić, jednak powinna dopóty pełnić obowiązki opieki, dopóki takowej inny opiekun nie obejmie.

359. Nad dziećmi przez postanowienie Królewskie uprawnionemi należy opieka do ojca, który takowego uprawnienia domagał się, a jeżeli oboje rodzice tegoż uprawnienia żądali, także do ojca, a po śmierci jego, albo gdyby opiekunem być nie mógł, do matki.

360. Ojciec opiekę sprawujący może matce, do której po śmierci jego także opieka należy, mianować doradcę albo doradców do czynności opiekuńczych, tak jak to ojeu w małżeństwie żyjącemu, w art. 350 i 351 jest dozwolone.

361. Jeżeli matka opiekunka chce iść za mąż, powinna przed zawarciem ślubów małżeńskich żądać zwołania rady familijnej, która postanowi, czyli opieka przy niej ma pozostać.

Gdyby tego zaniedbała, utraci opiekę samém przez się prawem, a nowy jęj mąż solidarnie będzie odpowiedzialnym za wszelkie wypadki z opieki, którą żona nieprawnie zachowała.

362. Gdy zwołana rada familijna utrzyma matkę przy opiece lub ją do niej przywróci, winna jęj dodać koniecznie nowego jęj męża za współopiekuna, który ze sprawowania opieki od czasu zawartego małżeństwa stanie się z żoną swą solidarnie odpowiedzialnym.

363. Komukolwiek opieka nad dziećmi będzie poruczoną, ojciec lub matka od opieki wyłączeni, również i matka od opieki wymawiająca się, nie tracą prawa wglądania w utrzymywanie i wychowanie swych dzieci.

O D D Z I A Ł II.

O opiece nadanej przez ojca lub matkę.

364. Ojcu tylko i matce służy prawo obrania na przypadek swój śmierci opiekuna dla swych dzieci, jeżeli drugie z rodziców przy życiu nie zostaje, albo podług prawa do sprawowania opieki jest niezdolne.

Nadto prawo to służy ojcu na przypadek, jeżeliby matka opieki po jego śmierci przyjąć nie chciała. To jednak z rodziców któreby od opieki było wyłączone, i matka któraby się od opieki wymówiła, opiekuna dla swych dzieci obierać nie mogą.

365. Obranie opiekuna nie może nastąpić, jak tylko podług form w art. 351 przepisanych, a nadto z wyjątkami i ograniczeniami następującymi:

366. Gdy wybór opiekuna przez jedno z rodziców dlatego nastąpił, że pozostające przy życiu drugie znajduje się w stanie bezwłasnowolności, lub że jest w prawach cywilnych zawieszona, albo że zaginęło, skutki takowego rozporządzenia ustają z ustaniem przyczyny, która pozostałego przy życiu ojca lub matkę od opieki wyłączyła.

367. Jeżeli matka, która, idąc za męża, przy opiece utrzymaną lub do niej przywróconą była, opiekuna dla dzieci

przed témże małżeństwem splodzonych wybiera, wybór takowy staje się wtenczas dopiero ważnym, gdy przez radę familijną potwierdzonym zostanie.

Matka, która, idąc za mąż, nie była przy opiece utrzymaną, ani do niój przywróconą, nie może opiekuna dla dzieci przed témże zameściem splodzonych obierać.

368. Opiekun przez ojca lub matkę obrany, nie jest obowiązany przyjąć opieki, jeżeli nie jest z rzędu tych osób, któreby rada familijna, gdyby takowego szczególnego wyboru nie było, do przyjęcia téjże opieki zobowiązać mogła.

ODDZIAŁ III.

O opiece wstępnych.

369. Gdyby, podług przepisów powyższych Oddziałów, opieka nie była ani przy ojeu lub matce, ani przy obranym przez nich opiekunie, wtenczas należy z prawa do dziada z ojca, gdyby zaś tego, nie było, lub się od opieki prawnie wymówił, albo jój sprawować nie mógł, do dziada z matki, a w braku tego, do dalszych wstępnych, między którymi wstępni z linii ojcowskiej mają pierwszeństwo przed wstępnymi z linii macierzyńskiej w równym stopniu.

370. Gdyby dziada z ojca, i dziada z matki nie było, lub się ciż od opieki prawnie wymówili, albo jój sprawować nie mogli, a znajdowali się dwaj wyższego stopnia wstępni z linii ojcowskiej małoletniego, opieka należy z prawa do dziada ojcowskiego ojca małoletniego.

371. Jeżeli takż sam zbieg między dwoma pradziadami w linii macierzyńskiej zachodzi, mianowanie nastąpi przez

radę familijną, która jednak koniecznie jednego z tych dwóch wstępnych obrać powinna.

ODDZIAŁ IV.

O opiece nadanej przez radę familijną.

372. Gdy dziecię małoletnie nieusamowolnione pozostaje bez ojca i matki, bez opiekuna przez ojca lub matkę obranego, i bez wstępnych płci męzkiej; również gdy osoby dopiero wyrażone znajdują się w przypadku wyłączenia od opieki, albo prawnego wymówienia się, mianowany będzie opiekun przez radę familijną.

373. Rada familijna zwołaną będzie przez Sąd miejsca gdzie małoletni przed urządzeniem opieki ostatnie miał zamieszkanie, na żądanie i dopilnowanie krewnych małoletniego, jego wierzycieli, lub innych stron interessowanych, a nawet i z urzędu bez takowego żądania; każdy jest mocen zawiadomić Sąd o zdarzeniach, urządzenia opieki wymagających.

374. Jeżeli do małoletniego nie należy majątek nieruchomości ziemski, prawem własności albo zastawu, ani dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, rada familijna zwołaną będzie po miastach przez miejscowego Prezydenta lub Burmistrza, a po wsiach przez miejscowego Wójta.

Gdy się z inwentarza majątku okaże, iż massa czynna majątku wynosi dziesięć tysięcy złotych, albo czyni pięćset złotych rocznego dochodu, Prezydent, Burmistrz lub Wójt winien zaraz uwiadomić Sąd właściwy, który radę familijną

zwoła w celu urządzenia opieki podług przepisów Sądom słu-
żących.

I. *Post. K. U. 30 Czerwca (12 Lipca) 1866 r.* (D. P. T. LXV, str. 383).

W wykonaniu NAJWYŻSZEGO Rozkazu, objawionego przez odezwę Głównego Naczelnika Własnej JEGO CESARSKIEJ MOŚCI Kancelaryi do spraw Królestwa Polskiego, z dnia 25 Czerwca (7 Lipca) r. b. N. 10122, co do porządku urządzenia opiek, tudzież co do środków zabezpieczenia spadku po mieszkańcach wiejskich, Komitet Urządzący w rozwinięciu odpowiednich Artykułów NAJWYŻSZEGO Ukazu z d. 19 Lutego (2 Marca) 1864 r., o urządzeniu gmin wiejskich postanowił i stanowi:

art. 1. Urządzenie opiek i przedsięwzięcie środków do zabezpieczenia spadku po wszystkich bez wyjątku włościanach, których majątek składa się z gruntów, podchodzących pod przepisy NAJWYŻSZYCH Ukazów z dnia 19 Lutego (2 Marca) 1864 r., bez względu na przestrzeń nieruchomego i wartość ruchomego majątku, odnieść do atrybucyi wójtów gmin.

art. 2. Urządzenie opiek i przedsięwzięcie środków do zabezpieczenia spadku po wszystkich innych mieszkańcach gminy, bez względu na ich stan, poruczyć Wójtom Gmin jedynie w takich przypadkach:

a) jeżeli przestrzeń nieruchomości nie będzie przenosiła jednej włóki i jeżeli na niej nie ma innych budowli nad te, jakie są niezbędne w zwykłym gospodarstwie,

b) jeżeli wartość ruchomości nie dochodzi rs. 1,500, i

c) jeżeli majątek składa się zarazem z nieruchomej i ruchomej własności,— a wielkość i szacunek każdego z tych majątków oddzielnie wziętych, normy wyżej przepisanej nie przenosi, to jest, jeżeli majątek nieruchomy zawiera przestrzeń nie większą od jednej włóki, kiedy przytem nie ma na niej budowli innych nad te, jakie są niezbędne w zwykłym gospodarstwie i jeżeli wartość majątku ruchomego rs. 1,500 nie dochodzi.

art. 3. Jeżeli majątek włościański składa się z gruntów podchodzących pod przepisy NAJWYŻSZEGO Ukazu z dnia 19 Lutego (2 Marca) 1864 r., a nadto i z gruntów niezależnie od tego Ukazu nabytych i pod przepisy onego nie podchodzących, i jeżeli ten ostatni majątek przenosi tę normę, do której się władza Wójta Gminy ogranicza, w takim razie urządzenie opieki i przedsięwzięcie środków do zabezpieczenia spadku, porucza się Sądom Pokoju, na zasadzie obowiązującego ogólnego prawa cywilnego.

II. *Ustawa post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.*

art. 18. Zwoływanie rad familijnych w sprawach osób, do których stosuje się NAJWYŻSZY rozkaz z 25 Czerwca (7 Lipca) 1866 ro-

ku, i przewodniczenie tym radom, wkłada się na ławników, wyznaczonych przez miejscowy sąd gminny; w sprawach zaś wszelkich innych osób zwoływanie wspomnianych rad i przewodniczenie onym należy do Sędziów pokoju.

III. *Najwyższej zatwierdzona 2 Lipca 1876 r. uchwała Komitetu do spraw Królestwa Polskiego w kwestyi obowiązkowego używania języka ruskiego przy zatwierdzaniu czynności przez sądy gminne, rady rodzinne i zarządy upadłości massy, jak również przy spisywaniu aktów notaryalnych w guberniach Królestwa Polskiego.* (Dzien. Warsz. 1876 r. N. 144)

p. 2. Wyjaśnić, że w radach rodzinnych, w których prezydują sędziowie pokoju lub ławnicy, ... rozprawy mogą odbywać się, w razie nieposiadania przez ich członków języka ruskiego, w innym znanym im języku miejscowym; lecz uchwały rad rodzinnych . . . . . mają być redagowane również w języku ruskim z dołączeniem jeżeli członkowie rad . . . . . uznają za potrzebne, przekładu uchwały w tym języku, w jakim odbywały się rozprawy.

375. Rada rodzinna złożona będzie, nie rachując Sędziego, z sześciu krewnych lub powinowatych, wezwać się mających w okręgu Sądu, w którym się opieka urządza, w połowie z strony ojcowskiej, a w połowie z strony macierzyńskiej, według porządku bliższości w każdej linii.

Krewny będzie miał pierwszeństwo przed powinowatym tegoż samego stopnia, a między krewnymi lub między powinowatymi jednego stopnia, starszy wiekiem—przed młodszym.

Bliższy co do stopnia krewny lub powinowaty, chociażby czasowo tylko w okręgu Sądowym obecny, albo dobrowolnie przez pełnomocnika stawający, wyłącza w każdym razie dalszych co do stopnia, chociażby stale w tym okręgu zamieszkałych krewnych.

376. W przypadkach gdzie zwołanie rad rodzinnych należy do Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, wzywać będzie Prezydent lub Burmistrz krewnych i powinowatych znajdujących się w okręgu

miasta, a wójt krewnych i powinowatych znajdujących się w okręgu Gminy wiejskiej.

por. art. 18 Ust. o postęp. rozn. w Warsz. Okr. Sąd. zamieszczony wyżej pod art. 374 niniejszego kodexu. Artykuł ten ma związek i z artykułami 379, 381, 383, 384, 385, 386, 388, 391, 418, 426, 427, 429, 469 i 470 niniejszego kodexu.

377. Tylko bracia rodzeni małoletniego, i mężowie żyjących siostr rodzonych nie są wyłączeni przez ograniczenie liczby, w art. 375 postanowionój.

Jeżeli ich jest sześciu albo i więcej, wszyscy będą członkami rady familijnój, którą składać będą sami z wstępnemi płci żeńskiej w stanie wdowieńskim żyjącemi, i z wstępnemi płci męskiej nawet od opieki ważnie wymówionemi. Jeżeli zaś w mniejszej są liczbie, przywołanemi będą do uzupełnienia rady inni krewni lub powinowaci, a to według porządku art. 375 ustanowionego.

378. Gdy krewni lub powinowaci jednéj lub drugiéj linii nie znajdują się w liczbie dostatecznéj w okręgu Sądu, wezwanemi będą przez Sąd wstępni, bracia rodzeni albo przyrodni, mężowie siostr rodzonych albo przyrodnich żyjących, stryjowie lub wujowie rodzeni, bracia stryjeczno-wujeczno lub cioteczno rodzeni, w okręgu innego Sądu zamieszkali, z zachowaniem przepisów art. 375. Gdyby zaś krewni lub powinowaci w stopniach wyrażonych z pobytu niewiadomi byli lub za granicą kraju mieszkali, lub gdyby się od stawienia, dla odległości miejsca lub z innych prawnych powodów, wymówili, Sąd wezwie, albo dalszych co do stopnia krewnych lub powinowatych z okręgu obcego, albo z swego okręgu obywateli, o których wiadomo, że mieli z ojcem lub matką małoletniego ciągle przyjaźni związki.

379. W niedostatku krewnych i powinowatych w okręgu miasta i gminy wiejskiej, Prezydent, Burmistrz lub Wójt nie są obowiązani wzywać odległej mieszkających, wyjąwszy gdyby zachodziło o to żądanie stron interessowanych. Jeżeli nie zajdzie przypadek przywołania odległej mieszkających, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, wezwą do składu rady familijnej, po miastach właścicieli domów, po wsiach gospodarzy rolników swego okręgu, dając pierwszeństwo tym, o których wiadomo, że z ojcem lub matką małoletniego w ciągłych przyjaźni związkach zostawali.

380. Chociażby nawet znajdowała się w okręgu Sądu dostateczna liczba krewnych lub powinowatych, Sąd będzie mógł pozwolić na przywołanie krewnych lub powinowatych w jakiegokolwiek odległości zamieszkałych, a co do stopnia bliższych, albo nawet w tychże samych stopniach, w jakich są krewni lub powinowaci obecni; w takim jednak razie powinno nastąpić wyłączenie niektórych obecnych, tak aby nigdy liczba powyższemi artykułami oznaczona przewyższoną nie była.

381. Termin do stawienia się oznaczony będzie przez Sąd na dzień pewny w tym sposobie, żeby między wręczeniem wezwania, a dniem oznaczonym do zgromadzenia się rady, wolnych dni było przynajmniej trzy, gdy wszystkie strony przywołać się mające mieszkają w odległości dwóch mil. W każdym zaś razie, gdyby pomiędzy stronami przywołać się mającemi, znajdowały się odległej zamieszkałe, termin wyznaczony będzie tak, żeby, prócz powyższych trzech dni wolnych, każdy odległej mieszkający miał jeszcze przynajmniej dzień jeden na każde trzy mile odległości.

Prezydent, Burmistrz lub Wójt, jeżeli nie wezwą strony odległej zamieszkałej, mogą stronom w miejscu będącym naznaczyć termin krótszy do stawienia się.

382. Krewni, powinowaci albo przyjaciele, tym sposobem przywołani, obowiązani będą stawić się osobiście albo przez pełnomocników szczególnych.

Członek rady familijnej nie może być pełnomocnikiem drugiego członka, a pełnomocnik jedną tylko osobę zastępować może.

383. Każdy krewny, powinowaty lub przyjaciel przywołany, który nie stawi się, nie dając prawnego powodu do wymówienia się, podpadnie karze pieniężnej, która wyrzeczona będzie bez appellacyi przez Prezydującego w radzie familijnej Sędziego w ilości złotych polskich 50, a przez Prezydenta, Burmistrza lub Wójta w ilości 2 złotych polskich przenosić nie mogącej.

384. Jeżeli dany powód wymówienia się jest dostatecznym, a wypada, albo czekać członka nieobecnego, albo w miejsce jego wyznaczyć kogo innego, w takim przypadku, jako też w każdym innym, w którym interes małoletniego zdawać się będzie tego wymagać, Prezydujący Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, będzie mógł odroczyć posiedzenie, albo je przedłużyć.

385. Posiedzenie takowe odbywać się będzie z prawa w miejscu posiedzeń Sądu, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, radę familijną zwołujących, chyba by ciż inne miejsce wyznaczyli. Obecność pięciu przynajmniej z przywołanych członków potrzebną będzie, aby obrady przedsięwzięte być mogły.

386. Na radzie familijnej przydywać będzie Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, do których należało zwołanie rady familijnej, z głosem stanowczym, i w przypadku równości zdań przeważającym.

387. Mianowany opiekunem działać i zarządzać będzie jako opiekun, od dnia swego mianowania, jeżeli takowe w jego obecności nastąpiło, a w przeciwnym razie od dnia, w którym mu toż mianowanie oznajmione zostało.

388. Gdy małoletniemu, względem którego zwołanie rady familijnej do Prezydenta, Burmistrza lub Wójta należało, przybędzie majątek nieruchomy ziemski, prawem własności lub zastawy, albo i dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, albo nakoniec majątek, któryby z dawnym połączony dziesięć tysięcy złotych wynosił, lub pięćset złotych dochodu rocznego czynił *), wtedy powinna być zwołana przez Sąd rada familijna, i podług przepisów Sądom służących urządzona opieka, która do dawnego i do przybyłego majątku rozciągać się będzie.

*) por. art. 2 i 3 post. K. U. 30 Czerwca (12 Lipca) 1866 r., zamieszczone wyżej pod art. 374 niniejszego kodexu.

O D D Z I A Ł V.

O opiekunie przydanym.

389. W każdej opiece mianowanym będzie przez radę familijną opiekun przydany. Obowiązkiem jego będzie działać dla dobra małoletniego w każdym razie, gdy interes małoletniego znajduje się w sprzeczności z interessem opiekuna.

390. Opiekun przydany winien nadto donosić radzie familijnej o wszelkich tych działaniach opiekuna, z którychby

szkodliwe dla małoletniego skutki dostrzedz, lub przewidzieć się dały.

391. Skoro sprawowanie opieki przypadnie na osobę z rzędu wyliczonych w Oddziałach 1, 2, 3 niniejszego Działu, opiekun takowy przed zaczęciem urzędowania swego powinien, w celu mianowania opiekuna przydanego, wyjednać zwolanie rady familijnej, stosownie do przepisów Oddziału 4 złożyć się mając.

Gdyby się przed dopełnieniem téj formalności mieszał w sprawowanie opieki, rada familijna, bądź na żądanie krewnych lub powinowatych, wierzycieli, lub innych stron interesowanych, bądź z urzędu przez Sąd, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta zwołana, będzie mogła, jeżeli z strony opiekuna zachodzi podstęp, odjąć mu opiekę, zachowując wynagrodzenie małoletniemu należące.

392. W innych opiekach mianowanie opiekuna przydanego, nastąpi bezpośrednio po mianowaniu opiekuna.

393. Gdy miejsce opiekuna przydanego, z powodu jego śmierci lub innym sposobem, zawakuje, opiekun główny będzie obowiązany bez zwłoki postarać się o zwolanie rady familijnej w celu mianowania nowego opiekuna przydanego.

394. W żadnym przypadku opiekun kreskować nie może na opiekuna przydanego.

Opiekun przydany wybrany będzie z téj linii, do której opiekun nie należy, wyjąwszy gdy są bracia rodzeni.

395. Opiekun przydany nie będzie zastępował z prawa opiekuna, gdy opieka zawakuje, albo z powodu nieobe-

ności opuszczoną zostanie; lecz w takowém zdarzeniu obowiązany będzie domagać się mianowania nowego opiekuna, pod karą wynagrodzenia szkód i straconych korzyści, któreby dla małoletniego ztąd wyniknąć mogły.

W każdym razie, gdy nowy opiekun wstępuje z prawa w swe obowiązki, lub gdy obranym zostanie, nowy wybór opiekuna przydanego nastąpić powinien.

396. Obowiązki opiekuna przydanego kończą się z ustaniem opieki.

397. Przepisy w Oddziale 6 i 7 niniejszego Działu zawarte, stosują się i do opiekunów przydanych.

Lecz opiekun nie będzie mógł domagać się złożenia opiekuna przydanego, ani kreskować w radzie familijnej na ten cel zwołanej.

O D D Z I A Ł VI.

O przyczynach uwalniających od opieki.

398. Może się wymówić od opieki, oprócz nad własnymi dziećmi i dalszemi zstępniemi, każdy sprawujący urząd publiczny, jeżeli stałe zamieszkanie jego, do urzędu tegoż przywiązane, w innym jest powiecie nie w tym gdzie opieka się urządza.

399. Również mogą się wymówić od opieki, wyjąwszy nad własnymi dziećmi albo dalszemi zstępniemi:

Wojskowi w czynnej służbie zostający;

Każdy, który z polecenia Rządowego za granicę jest wysłany.

400. Osoby w poprzedzających artykułach wymienione, jeżeli mimo sprawowania urzędu, służby, lub polecenia, od przyjęcia opieki wymawiających, opiekę takową przyjęły, nie mogą się od niej z tejże samej przyczyny wymówić.

401. Przeciwnie ci, którymby namienione urzędy, służba, albo polecenie powierzone były po przyjęciu i sprawowaniu opieki, jeżeli jęj dalej sprawować nie chcą, mogą w przeciągu miesiąca domagać się zwołania rady familijnęj, aby ta przystąpiła do zapelnienia miejsca opiekuna.

Jeżeli, po zakończoném urzędowaniu, służbie lub poleceniu, nowy opiekun żąda być uwolnionym, lub też dawny do opieki przywróconym, może mu być takowa przez radę familijną napowrót oddana.

402. Każdy nie krewny, ani powinowaty, w tym tylko razie do przyjęcia opieki przymuszony być może, gdy w okręgu Sądu, w którym się taż opieka urządza, albo w odległości mil ośmiu od miejsca jęj urzędzenia, choćby za okręgiem Sądu, nie znajdują się krewni, ani powinowaci, do sprawowania opieki zdolni, i prawnie niewymówieni.

403. W przypadku mianowania opiekuna dla małoletnich w art. 374 wymienionych, każdy, nie będący krewnym, ani powinowatym, w tym tylko razie do przyjęcia opieki zniewolonym być może, gdy w odległości mil dwóch od miejsca urzędzenia opieki nie znajdują się krewni i powinowaci do sprawowania opieki zdolni i prawnie niewymówieni.

Również wymówić się może opiekun od dalszego sprawowania przyjętęj już opieki, gdy się o mil dwie od miejsca jęj urzędzenia przenosi.

404. Niewiasta, będąc jako wstępna przez radę familijną mianowana opiekunką, może się od opieki wymówić.

405. Każda osoba, lat sześćdziesiąt pięć skończonych mająca, może się od przyjęcia wszelkiej opieki wymówić. Kto zaś przed takowym wiekiem został opiekunem, może, skończywszy lat siedmdziesiąt, żądać uwolnienia siebie od niej.

406. Każda osoba ciężką słabością dotknięta, gdy takową dostatecznie udowodni, wolną jest od wszelkiej opieki. Może nawet żądać uwolnienia siebie od niej, gdy po jój objęciu słabość takowa nastąpiła.

407. Dwie opieki uwalniają każdego od przyjęcia trzeciej.

Małżonek lub ojciec sprawujący już jedną opiekę, nie może być zagnalonym do przyjęcia drugiej, wyjąwszy opieki nad własnymi dziećmi.

408. Mający pięcioro dzieci prawych, mogą się wymówić od przyjęcia wszelkiej opieki, wyjąwszy nad temiż dziećmi.

Dzieci, które z powodu służby wojskowej krajowej życie utraciły, będą zawsze, gdy idzie o uwolnienie się od opieki, równie z żyjącymi policzone.

Inne dzieci zmarłe wtenczas tylko liczyć się będą, gdy żyją dzieci po nich pozostałe.

Dzieci poczęte uważane będą za żyjące.

409. Przybycie dzieci w ciągu opieki nie upoważnia do jój złożenia.

410. Powołany przez prawo do sprawowania opieki, albo przez ojca lub matkę obrany, obowiązany jest przed przyjęciem wyraźnym opieki lub mieszaniem się w jej sprawowanie, mianowany zaś przez radę familijną, jeżeli jest osobiście obecny uchwale opiekę mu nadającą, powinien natychmiast przedstawić powody wymówienia się, które rada familijna rozważy; z wszelkimi późniejszymi przełożeniami wprost usuniętym będzie.

411. Jeżeli mianowany opiekun nie był osobiście obecnym uchwale opiekę mu nadającą, może domagać się zwołania rady familijnej, aby ta powody jego wymówienia się rozważyła.

Uskutecznić to powinien w przeciągu trzech dni od wręzonego mu oznajmienia o mianowaniu go opiekunem, który to przeciąg czasu powiększonym będzie o dzień jeden na każde trzy mile odległości zamieszkania jego od miejsca, w którym się opieka urządza; po upływie tego czasu już słuchanym być nie ma.

412. Jeżeli wymówienie się odrzucone zostało, może się udać do Sądu o uzyskanie uwolnienia, lecz obowiązany będzie zarządzać tymczasowo, przez ciąg trwającego sporu.

413. Jeżeli pozyska uwolnienie od opieki, ci, którzy wymówienie się jego odrzucili, mogą być na koszta prawne skazani.

Jeżeli zaś w sporze upadnie, sam też koszta poniesie.

O D D Z I A Ł VII.

O niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki.

414. Nie mogą być opiekunami ani członkami rady familijnej:

- 1) Małoletni, wyjąwszy ojca i matkę;
- 2) Pozbawieni własnej woli z powodu niedołężności, pomieszczenia zmysłów lub szaleństwa;
- 3) Niewiasty, wyjąwszy matkę i wstępne w stanie wdowieńskim żyjące, i opiekunkę dobrowolną;
- 4) Osoby ślubom zakonnym poświęcone;
- 5) Cudzoziemcy w opiekach nad małoletniami Polakami, jeżeli nie zachodzą okoliczności art. 11 i 12 niniejszego Kodexu objęte;
- 6) Niechrześciance nad chrześciance;
- 7) Wszyscy ci, którzy sami, albo których wstępni, zstępni, lub małżonek, mają z małoletnim sprawę, przez którą stan tegoż małoletniego, jego majątek cały, lub w znacznej części, jest zagrożony.

Ustawa dla kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiem, 8 (20) Lutego 1849 r. (D. P. T. XLII, str. 11):

art. 45. Duchowni nie mogą być opiekunami lub kuratorami, bez dozwolenia konsystorza.

415. Pozbawienie własnej woli i zawieszenie w używaniu praw cywilnych w skutku kar sądowych stosownie do artykułów 21, 23, 25, pociąga za sobą samém przez się prawem wyłączenie od opieki, i złożenie z niej, jeżeli wprzód sprawowaną była, z wyjątkiem jednak w art. 25 postanowionym.

por. art. 30, 31, 46 i 54 kodexu kar gł. i p. z r. 1847, zamieszczone wyżej pod art. 21—25 niniejszego K. C., a także art. 2 post. R. A. Kr. 2 (14) Kwietnia 1835 r. zamieszczony w D o d a t k u VI, A).

416. Wyłączeni także są od opieki, a nawet podlegają złożeniu, gdy ją sprawują:

1) Ludzie znani z bezrzędu co do majątku, lub ze złych obyczajów.

2) Ci, którzyby w sprawowaniu opieki okazali niezdolność, albo nierzetelność.

417. Kto jest wyłączony od opieki, albo z niej złożony, ten członkiem rady familijnej być nie może.

418. Ile razy zachodzi potrzeba uznania niezdolności opiekuna, albo złożenia go z opieki, wyrzeczce w téj mierze rada familijna zwołana, bądź na domaganie się opiekuna przydanego, bądź z urzędu przez Sąd, prezydenta, burmistrza lub wójta, do których zwołanie należy. Sąd, prezydent, burmistrz lub wójt, nie mogą odmówić takowego zwołania, gdy wyraźnie jest żądane przez opiekuna przydanego, albo przez jednego lub więcej krewnych lub powinowatych małoletniego aż do czwartego stopnia włącznie.

419. Wszelka uchwała rady familijnej, która wyrzeczce niezdolność, wyłączenie lub złożenie opiekuna, powinna zawierać powody, i nie może nastąpić, jak tylko po wysłuchaniu lub przywołaniu opiekuna.

420. Jeżeli opiekun na uchwale rady familijnej, wyraźnie przestaje, o czém w protokule wzmianka uczynioną będzie, lub jeżeli od dnia ogłoszenia uchwały obecnemu, a wręczenia jój nieobecnemu, przez dni trzy, dodając dzień jeden na każde trzy mile odległości zamieszkania jego od zamieszkania przydanego opiekuna, do Sądu nie odwołuje się, nowy opiekun przystąpi natychmiast do urzędowania

swego. Jeżeli zaszło odwołanie, opiekun przydany popierać będzie potwierdzenie uchwały w Sądzie, który w tej mierze z wolną appellacją zawyrokuje.

Może nawet sam opiekun, za niezdolnego uznany, wyłączony albo złożony, pozwać opiekuna przydanego o utrzymanie siebie przy opiece.

O skargach na uchwały rad familijnych,—zob. art. 19, 23 i 25 ust. postępow. rozm. zamieszczone w przypisie pod art. 435 niniejszego kodexu.

421. Krewni lub powinowaci, którzy żądali zwołania rady familijnej, mogą wchodzić do tej sprawy, a postępowanie w niej zachowane będzie takie, jakie jest dla spraw pośpiechu wymagających przepisane.

O postępowaniu w sprawach tego rodzaju,—zob. art. 20, 21, 22 i 26 ust. post. rozm. zamieszczone w przypisie pod art. 435 niniejszego kodexu.

ODDZIAŁ VIII.

O zarządzaniu opiekuna.

422. Opiekun staranie mieć będzie o osobie małoletniego, zastąpi go we wszelkich czynnościach cywilnych, wyjąwszy te, które podług prawa osobiście odbytemi być powinny, lub które samemu małoletniemu przez prawo są dozwolone, i zarządzać powinien majątkiem małoletniego jako dobry ojciec familii.

423. Prawo karności, rodzicom podług art. 339 służące, rozciąga się i do opiekuna, z tém jednak ograniczeniem, iż opiekun, nie będący wstępnym, a znajdujący potrzebę surowszego skarcenia domowego, winien jest radzie familijnej postępkę małoletniego i potrzebę surowszych środków przed-

stawić, która władzę rodzicielską w całej rozciągłości zastąpić i środki skarcenia przepisać jest mocną.

424. Opiekun nie może kupować własności małoletniego, ani jój brać w dzierżawę, albo najem, chybaby rada familijna upoważniła opiekuna przydanego do zawarcia z nim kontraktu dzierżawy, albo najmu, ani przyjmować ustąpienia jakiegokolwiek prawa albo wierzytelności przeciw zostającemu pod opieką jego.

Jednak opiekun będący wstępnym małoletniego, może na publicznej licytacji kupować własności.

425. Opiekun obowiązany żądać bez zwłoki przyłożenia pieczęci do spadku, który się na rzecz małoletniego otwiera, jeżeli takowe jeszcze przyłożone niebyły, wyjąwszy, gdy spadek znajduje się w posiadaniu którego z rodziców małoletniego.

426. Prezydent, burmistrz lub wójt, powinni, w przypadkach, w których zwołanie rady familijnej do nich należy, z chwilą powziętej wiadomości o otwarciu w ich okręgu spadku, udać się z przybraniem dwóch świadków na miejsce, spisać wszelkie ruchomości, i takowe zabezpieczyć, wyjąwszy gdyby spadek znajdował się w posiadaniu którego z rodziców małoletniego.

Na świadków wezwanemi być powinni, opiekun główny i opiekun przydany, jeżeli opieka już istnieje, i ci w miejscu się znajdują; gdy zaś ich nie masz, wezwanemi być powinni miejscowi krewni i powinowaci, a gdyby i tych nie było, po wsiach, gospodarze rolnicy, po miastach właściciele domów.

Prezydent, burmistrz lub wójt, może przystąpić do opieczętowania wszystkich lub niektórych ruchomości, gdy tego uzna potrzebę; powinien zaś skutecznie toż opieczęto-

wanie, gdy tego żądać będą opiekun główny lub opiekun przydany, albo który z krewnych lub powinowatych, albo inne interessowane osoby.

Ust. post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 37. Rozporządzenie opieczętowania po zejściu osoby wydaje sędzia pokoju lub sędzia gminny, stosownie do tego, czy pozostałość znajduje się w miejscowości ulegającej władzy sędziego pokoju, czy też sądu gminnego.

art. 42. Opieczętowania dopełnia komornik przy zjazdowym sądzie pokojowym, albo osoba zastępująca go, albo wójt gminy.

art. 77. Rozporządzenie spisania inwentarza wydaje się w sposób wskazany w art. 37 ustawy niniejszej na żądanie osób, mających prawo domagać się odjęcia pieczęci (art. 58).

art. 78. Spisanie inwentarza wkłada się na urzędników, wymienionych w art. 42 ustawy niniejszej. . . . .

427. Opiekun powinien w przeciągu dni dziesięciu od dnia, w którym mu powołanie go do opieki należycie wiadome zostało, żądać odjęcia pieczęci, jeżeli przyłożone były, a w każdym razie dopilnować niezwłocznego sporządzenia inwentarza majątku małoletniego, w obecności opiekuna przydanego.

Opiekun, powziąwszy w ciągu sprawowania opieki wiadomość o spadku na rzecz małoletniego otworzonym, winien w dniach dziesięciu, od dnia powziętej wiadomości, toż samo dopełnić.

W tych przypadkach, w których prezydent, burmistrz lub wójt, mocniami są zwoływać radę familijną, mocniami są oraz sporządzić inwentarz za staraniem opiekuna, w przytomności opiekuna przydanego.

Na biegłych powinni być wziętymi, ile możności ludzie miejscowi, i mogą wykonać przysięgę przed prezydentem, burmistrzem lub wójtem.

a) por. art. 77 i 78 Ust. postępow. rozm. zamieszczone wyżej pod art. 426 niniejszego kodeksu.

b) *Ustawa postępow. sąd. cywil. 1864 r.*

art. 1003. Biegli przysięgi nie składają.

c) *Rozp. K. R. S. 14 (26) Sierpnia 1840 r. N. 7133.*

Gdyby zachodziła trudność w złożeniu do aktów inwentarzy, Sądy Pokoju powinny poprzestawać na deklaracji opiekunów lub kurato-

rów względem rodzaju i wysokości majątku do małoletnich lub bezwłasnowolnych należącego. (Zaw. T. I, str. 246).

428. Jeżeli się opiekunowi co od małoletniego należy, powinien to oświadczyć do inwentarza, pod utratą należytości. Urzędnik sporządzający inwentarz obowiązany ostrzedz go w tej mierze i o ostrzeżeniu takowém wzmiankę w akcie uczynić. Od utraty należytości, pomimo ostrzeżenia urzędnika do inwentarza niepodanej, uwolnić tylko może opiekuna udowodniona ta okoliczność, iż później o téjże należytości się dowiedział.

429. Opiekun przedstawi radzie familijnej inwentarz w przeciągu miesiąca od zakończenia onego, a ta oznaczy, które ruchomości, gdzie i w jakim czasie sprzedane, a które w naturze zachowane być mają.

Sprzedaż następować powinna przez publiczną urzędową licytację podług przepisów kodexu postępowania, i w obecności opiekuna przydanego.

Ustawa postęp. rozm. w Warsz. Okr. Sąd., 19 Lutego 1875 r.

art. 122. Sprzedaż majątku spadkowego ruchomego i nieruchomego odbywać się będzie podług ogólnych prawideł ustawy postępowania sądowego cywilnego o sprzedaży przez licytację, z zastosowaniem warunków, zamieszczonych w niżej następujących artykułach.

Jednak opiekun, nie czekając zebrania się rady familijnej, obowiązany jest sprzedać rzeczy zepsuciu podpadające, oraz i te, których utrzymanie byłoby zbyt kosztowném.

Rada familijna, przez prezydenta, burmistrza lub wójta zwołana, może oraz oznaczyć mniej kosztowną formę publicznej licytacji.

430. Ojciec i matka, którym służy prawne majątku małoletniego użytkowanie, nie zostają w konieczności sprzedawania ruchomości, jeżeli je chcą zachować w celu powrócenia ich w naturze, lecz w takowym przypadku postarają się o oszacowanie ich swym kosztem podług istotnej wartości przez biegłego, który mianowany będzie przez opiekuna przydanego i wykona przysięgę w sądzie, przed prezydentem, burmistrzem lub wójtem; obowiązani zaś będą zapłacić wartość szacunkową tych ruchomości, którychby w naturze zwrócić nie mogli.

por. art. 1003 ustawy postępow. cywil. 1864 roku zamieszczony w przypisku pod literą b) przy art. 427 niniejszego kodexu.

431. Skoro opiekun, wyjąwszy ojca i matkę, przystąpi do sprawowania opieki, rada familijna oznaczy przybliżonym sposobem, i w miarę zarządzanego majątku, ilość, której roczne wydatki na małoletniego, tudzież na zarządzanie jego majątkiemłożyć się mające, przewyższać nie mogą; postanowi oraz w tymże samym akcie, czyli opiekun upoważniony być ma do przybrania ku swój pomocy jednego lub więcej rządców szczególnych płatnych, i pod jego odpowiedzialnością działających.

432. Taż rada oznaczy ilość, po zebraniu której, opiekun w obowiązku zostawać będzie korzystnego użycia wpływów nad wydatki zbywających. Użycie takowe nastąpić powinno w ciągu czasu sześć miesięcznego, po upłynieniu którego, opiekun winien będzie zapłacić prowizję *) od summy korzystnie nieużytej. Gdyby zaś opiekun upatrywał potrzebę lub pożytek dla małoletniego w przedłużeniu przepisanego terminu, w takim razie winien domagać się upoważnienia w téj mierze rady familijnej.

*) Wyraz *prowizję* w tomie X Dziennika praw został opuszczony przez pomyłkę.

433. Jeżeli opiekun nie postarał się o oznaczenie przez radę rodzinną ilości, od której zebrania ma się zacząć korzystne użycie, w takim razie, po upłynionym przeciągu czasu w artykule poprzedzającym oznaczonego, winien będzie płacić prowizyą od wszelkiej, choćby najmniejszej, a korzystnie nieużytej, ilości.

434. Żaden bez różnicy opiekun nie może, bez upoważnienia rady rodzinnej, zaciągać dług na rzecz małoletniego, ani sprzedawać, lub hipoteką obciążać dóbr nieruchomości jego.

Upoważnienie takowe nie powinno być udzielane, jak tylko z powodu koniecznej potrzeby, lub oczywistej korzyści.

Jednak w przypadku zachodzącej koniecznej potrzeby, rada rodzinna udzieli swe upoważnienie wtenczas dopiero, gdy ogółowym przez opiekuna złożonym rachunkiem wykazano zostanie, że gotowe pieniądze, ruchomości i dochody małoletniego nie są dostarczającymi.

W każdym przypadku, rada rodzinna przeznaczy, które z pomiędzy nieruchomości sprzedane być mają, oraz przepisz warunki, jakie pożytecznymi być uzna.

435. Uchwały rady rodzinnej w przedmiotach w artykule poprzedzającym wymienionych, wtenczas dopiero do skutku przyprowadzone być mogą, gdy takowe, na domaganie się opiekuna, przez Sąd potwierdzone zostaną.

Postanowienie w tej mierze Sądu nastąpi przy zamkniętych drzwiach, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

I. *Ustawa postępow. rozpr. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lut. 1875 r.*

Rozdział V. O radach rodzinnych.

art. 18 (zamieszczony wyżej pod art. 374 niniejszego kodeksu).

art. 19. Skargi na uchwały rad familijnych, którym przewodniczą ławnicy, podawane będą do sądu gminnego; na uchwały zaś rad familijnych, którym przewodniczą sędziowie pokoju, — do sądu okręgowego.

art. 20. Przy rozpoznawaniu skargi na uchwałę rady familijnej, nie może być obecnym na posiedzeniu sądu gminnego, ławnik, który przewodniczył radzie familijnej, której uchwała zaskarżoną została.

art. 21. Skargi na uchwały rad familijnych rozpoznawane będą podług przepisów ustawy postępowania sądowego cywilnego o skargach incydentalnych.

art. 22. Podanie skargi na uchwałę rady familijnej zawiesza wykonanie takowej.

art. 23. Mogą zaskarżać uchwały rad familijnych nie tylko opiekun główny, przydany lub kurator, lecz i członkowie rady familijnej, którzy przy zapadnięciu uchwały tejże rady nie zgadzali się ze zdaniem większości.

art. 24. W przypadkach, w prawach krajowych wskazanych, należy uchwałę rady familijnej przedstawić do zatwierdzenia właściwemu sądowi gminnemu lub właściwemu sądowi okręgowemu.

art. 25. W sprawach tego rodzaju mogą być podawane skargi incydentalne: na decyzje sądu gminnego — do zjazdowego sądu pokoju, na decyzje sądu okręgowego — do izby sądowej. Skargi takowe podawane i rozpoznawane będą w sposób wskazany w ustawie postępowania sądowego cywilnego.

art. 26. W sprawach tego rodzaju prokurator czynić będzie wnioski w przypadkach wskazanych w krajowym prawie cywilnym.

---

art. 124. Jeżeli nieruchomości należy do samych tylko małoletnich, sprzedaż nie może odbyć się inaczéj, jak tylko w skutek uchwały rady familijnej, zatwierdzonej przez właściwy sąd okręgowy lub sąd gminny.

II. *Najwyżéj zatwierdzone d. 4 Maja 1876 r., postanowienie Komitetu do spraw Królestwa Polskiego* (Dzien. Warsz. 12 (24) Czerwca 1876 r, Nr 126).

I. . . . .

II. Pod względem rozstrzygnięcia kwestyi trybu roztrząsania skarg na przedwstępne rozporządzenia wójtów gmin przy ustanawianiu opieki i przy przedsięwzięciu środków zmierzających do zabezpieczenia spadków, jak również skarg na decyzje rad familijnych, jakie na zasadzie NAJWYŻSZEGO rozkazu z 25-go czerwca 1866 roku, podane będą do instytucyj do spraw włościańskich przed otwarciem nowych władz sądowych okręgu sądowego warszawskiego, — postano-

wić, że te ze skarg pomienionych, co do których zapadnie przed dniem otwarcia nowych władz sądowych decyzja kommissarza w pierwszej instancji, mają być rozstrzygane przez instytucje do spraw włościańskich, trybem przepisany w tym względzie; skargi zaś, co do których decyzja kommissarza nie zapadnie jeszcze do dnia pomienionego, mają być komunikowane téj nowój władzy sądowój, jurydyceyi którój ta sprawa ulega.

436. Rada familijna nie może postanawiać zbywania dóbr nieruchomych małoletniego w inny sposób, jak tylko przez sprzedaż, która odbywać się będzie na publicznej licytacji, stosownie do przepisów kodexu postępowania w obecności opiekuna przydanego.

por. art. 122 Ustawy postępow. rozm. zamieszczony wyżej pod punktem 2 art. 429 niniejszego kodexu.

437. Formalności sprzedaży dóbr nieruchomych małoletniego, artykułami 434 i 435 przepisane, nie ściągają się do przypadku, gdy sprzedaż przez licytacją na żądanie współwłaściciela, w niepodzielności zostającego, wyrokiem sądowym nakazaną została.

Wszelako i w tym przypadku, licytacja, z zachowaniem formy artykułem poprzedzającym przepisanej, odbywać się, i obce osoby do niej przypuszczonemi być powinny.

Ustawa post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd., 19 Lutego 1875 r.

art. 125. Uchwała rady familijnej, o jakiej mowa w artykule poprzednim, nie jest potrzebną, gdy nieruchomości należy do pełnoletnich, i do małoletnich i gdy licytacja nakazaną będzie na żądanie pełnoletnich.

438. Opiekun nie jest mocen, bez upoważnienia rady familijnej, ani przyjąć, ani zrzec się spadku, któryby się dla małoletniego otworzył.

W przedmiocie takowym ci, którymby spadek w razie zrzeczenia się z strony małoletniego przypadął, kreskować nie mogą.

Uchwała rady familijnej, do zrzeczenia się spadku upoważniająca, dopiero w skutku przejrzenia inwentarza, przez opiekuna złożyć się mającego, wydana być może, a wykonaną będzie dopiero wtenczas, gdy w sposobie artykułem 435 przepisany potwierdzenie sądowe uzyskaném zostanie.

Przyjęcie spadku nie może nastąpić, jak tylko z dobrodziejstwem inwentarza.

439. W przypadku, gdy odrzucony w imieniu małoletniego spadek, przez nikogo innego przyjęty nie został, spadek takowy może być, bądź przez opiekuna, nową uchwałą rady familijnej tym celem upoważnionego, bądź przez małoletniego, za dojsciem do lat, napowrót przyjętym, lecz tylko z ograniczeniami, jakim pełnoletni podlegają.

440. Darowizna, na rzecz małoletniego uczyniona, nie może być przez opiekuna bez upoważnienia rady familijnej przyjętą, wyjąwszy, gdy opiekunem tym jest ojciec lub matka, albo inny wstępny małoletniego.

Darowizna ta będzie miała taki sam skutek względem małoletniego, jak względem pełnoletniego.

441. Opiekun nie jest mocen, bez szczególnego upoważnienia rady familijnej, podnosić ani obciążać kapitałów hypotekowanych małoletniego.

442. Kapitały niehypotekowane małoletniego mogą być przez opiekuna, bez szczególnego upoważnienia rady familijnej, podnoszone o tyle, o ile go rada familijna w téj mierze nie ograniczy.

Ograniczeniu takowemu nie podlegają wstępni małoletniego, wyjąwszy matki, gdy ta wejdzie w nowe związki

małżeńskie; również nie podlegają opiekunowie przez ojca lub matkę obrani, gdy przez nich od takowego ograniczenia wyraźnie są uwolnieni; przecież w przypadku nadużycia, rada familijna mocną będzie ścieśnić lub całkowicie odjąć władzę in nadaną.

443. We wszelkich przypadkach ograniczenia lub zupełnego przez radę familijną odjęcia opiekunowi władzy podnoszenia kapitałów niehypotekowanych małoletniego, opiekun przydany obowiązany o nastąpionych takowych postanowieniach zawiadomić dłużników małoletniego, którychby się też postanowienia tyczyły.

444. Żaden opiekun nie jest mocen, bez upoważnienia rady familijnej, rozpoczynać imieniem małoletniego spraw w przedmiotach następujących:

1) gdy spór zachodzi o granice, wyjąwszy spraw possessoryjnych;

2) względem praw do hypoteki wniesionych, a ściągających się bądź do dziedzictwa dóbr nieruchomych, bądź do kapitałów lub innych należności rzeczowych.

445. Również żaden opiekun nie może bez upoważnienia rady familijnej, przyznawać żadnych żądań, opieranych na prawach do nieruchomości ściągających się, a do ksiąg hypotecznych wcale niewniesionych, lub wpisanych tylko jako sporne, albo sposobem zastrzeżenia.

446. Upoważnienie rady familijnej jest potrzebne, gdy opiekun w imieniu małoletniego chce się domagać podziału; mocen zaś jest bez takowego upoważnienia odpowiadać na żądanie podziału, przeciw małoletniemu wniesione.

447. Aby podział względem małoletniego miał te same skutki, jak między pełnoletnimi, powinien być według przepisów kodexu postępowania sporządzony.

Wszelki inny podział za tymczasowy tylko uważany będzie.

por. art. 112—121 Ustawy postępow. rozm. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

448. Opiekun nie może w imieniu małoletniego zawierać układu pojednawczego, tylko z mocy upoważnienia rady familijnej i za zdaniem trzech Prawników, przez Prokuratora Królewskiego wyznaczyć się mających. Układ takowy wtenczas dopiero staje się ważnym, gdy przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego zatwierdzonym zostanie.

Jednak układ pojednawczy o przedmioty, pięćset złotych wartości nie przenoszące, może być, za samém rady familijnej upoważnieniem, ważnie zawarty.

Zapisanie się na Sąd polubowny w imieniu małoletniego, w żadnym razie następować nie może.

449. Opiekun, który razem jest członkiem rady familijnej, nie może w niej kreskować, ani być obecnym w czasie kreskowania, gdy własny jego interes zachodzi, jak również we wszelkich szczególnych, prawem przewidzianych przypadkach.

Przepis ten stosuje się także i do innych członków rady familijnej.

450. Opieka jest obowiązkiem osobistym, który nie przechodzi do spadkobierców opiekuna, ci odpowiedzialni będą tylko za sprawowanie swego spadkodawcy; jeżeli jed-

nak są pełnoletniemi, winni po śmierci jego opiekę aż do mianowania nowego opiekuna tymczasowie sprawować.

ODDZIAŁ IX.

O rachunkach i odpowiedzialności z opieki.

451. Każdy sprawujący opiekę powinien się rachować z jej sprawowania.

Obowiązek ten przechodzi do spadkobierców po nim.

Rachunek kosztem małoletniego sporządzony i składany będzie. Prawo żadnej formy do rachunku nie przepisuje, ani użycie do niego papieru stęplowego nie jest potrzebném.

452. W ciągu trwania nad małoletnim opieki, corocznie składany będzie rachunek opiekunowi przydanemu, w epoce przez radę familijną oznaczonęj. W szczególnych jednak przypadkach rada familijna mocną będzie, dla większej dogodności, roczny termin składania rachunków przedłużyć, lecz nie dalej jak do lat trzech. Ojciec i matka wolnemi są od składania rachunków w ciągu sprawowania nad swemi dziećmi opieki, nawet co do majątku ich użytkowaniu niepodlegającego.

453. Opiekun przydany, wysłuchawszy rachunku rocznego, takowy wraz z dowodami zaznaczy i zwróci opiekunowi, dla zachowania i załączenia ich przy składaniu ostatniego rachunku.

Jeżeli jednak z rachunku okaże się, iż opiekun stał się odpowiedzialnym, powinien opiekun przydany bez zwłoki przedsięwziąć środki zabezpieczające, art. 462 wskazane.

A gdyby rachunek wykazał działania opiekuna, cechę nierzetelności lub niezdatności noszące, wtenczas opiekun przydany przedstawi nadto rachunek, wraz z dowodami, radzie familijnój do dalszój decyzji.

454. Ostatni rachunek składany będzie małoletniemu, gdy opieka ustanie przez dojście do pełnoletności, lub przez usamowolnienie; spadkobiercom jego, gdy opieka ustanie przez śmierć małoletniego; a opiekunowi przydanemu, gdy sprawowanie opieki przechodzi do innój osoby.

455. W tym ostatnim razie opiekun przydany, wysłuchawszy rachunku, przedstawi takowy wraz z złożonemi dowodami radzie familijnój, która jeżeli znajdzie potrzebę sprostowania, poleci mu takowe, bądź zasądzie z byłym opiekunem lub jego spadkobiercami, bądź drogą sądową.

456. Jeżeli zachodzą spory o złożenie rachunku, lub względem rachunku już złożonego, takowe sądzone będą tak, jak inne spory cywilne.

457. Każdy układ, któryby mógł zajść między opiekunem, wyjąwszy ojca i matkę, a małoletnim, gdy do lat doszedł, względem rachunku ze sprawowania opieki, będzie nieważnym, jeżeli takowego nie poprzedziło na dni dziesięć przynajmniej, złożenie temuż małoletniemu do lat doszłemu, ostatniego rachunku, i oddanie mu usprawiedliwiających dowodów.

458. Przyznane będą w rachunku sprawującemu opiekę wszelkie wydatki dostatecznie usprawiedliwione, których przedmiot był użytecznym.

459. Ilość, jakaby od zdającego ostatni rachunek należeć się okazała, przynosić będzie z prawa prowizyą, od dnia zamknięcia tegoż rachunku.

Od ilości zaś opiekunowi z rachunku ostatniego przypadającej, należeć się będzie również prowizya od czasu wezwania o zapłacenie po zamknięciu rachunku.

460. Opiekun jest odpowiedzialnym za wszelkie szkody i stracone korzyści, jakieby dla małoletniego ze złego sprawowania opieki wyniknąć mogły.

Podobnie odpowiedzialnymi są ci wszyscy, którzy opiekę tymczasowie sprawować obowiązani, jako i ci, którzyby ją nieprawnie sprawowali.

Kodex kar gł. i p. z r. 1847.:

art. 1092. Opiekunowie i kuratorowie, za fałsz i podstęp popełnione na szkodę osób, powierzonych opiece ich lub kurateli, niemniej za przywłaszczenie sobie i strwonienie własności tych osób, ulegną: wyższym w zakresie karom, za te przestępstwa w Dziale XII niniejszego Kodexu oznaczonym.

461. Jeżeli sprawujący opiekę stał się odpowiedzialnym, albo jeżeli przy nim należność jakowa dla małoletniego pozostaje, natenczas służy temuż małoletniemu, tak w ciągu małoletności, jako i po dojściu do lat, tytuł do hypoteki prawnej przeciw sprawującemu opiekę, która jednak dopiero od dnia wpisania skutek będzie miała, tudzież służy małoletniemu pierwszeństwo przed długami osobistemi, na całym ruchomym i nieruchomym majątku opiekę sprawującego.

462. W takowym przypadku, i tak długo jak trwa opieka, winien opiekun przydany bez zwłoki żądać wpisania prawnej hypoteki, a nadto starać się o ściąganie i korzystne użycie należności.

Takowego wpisania hipoteki prawnej domagać się mogą, każdy członek rady familijnej, każdy krewny, tudzież Prokurator ^{Królewski}, a nawet i sam małoletni.

463. Opiekun przydany jest głównie odpowiedzialnym za niedopełnienie obowiązku w art. 395 onemu wskazanego, tudzież względnie tych wszystkich czynności, w których, stosownie do art. 389, z powodu sprzeczności interesu opiekuna głównego z interesem małoletniego, działać jest obowiązany.

Jest solidarnie z opiekunem odpowiedzialny, w przypadkach, w których mu wspólne z opiekunem działanie prawem jest polecane.

Ściąga na siebie odpowiedzialność posiłkową na przypadek, gdyby opiekun nie był w stanie wynagrodzić małoletniego:

1) Jeżeli zaniechał uwiadomić dłużników małoletniego w przypadkach art. 443 wskazanych.

2) Jeżeli zaniedbał donieść radzie familijnej okoliczności, któreby niezdolność opiekuna, albo potrzebę złożenia go z opieki za sobą pociągały.

3) Jeżeli względnie odebrania rachunku z opieki lub zabezpieczenia małoletniego, co do odpowiedzialności opiekuna, lub należności od niego, nie dopełnił ściśle obowiązków art. 453, 455 i 462 wskazanych.

464. W tych wszystkich przypadkach służą małoletniemu takie same prawa na majątku opiekuna przydanego, jakie podług art. 461 służą temuż małoletniemu na majątku opiekuna głównego, który się stał odpowiedzialnym.

Dochodzenie takowych praw sposobem w art. 462 przepisany, tudzież w ogóle poszukiwanie odpowiedzialności

na opiekunie przydanym, poleci rada familijna, jeżeli opieka trwa jeszcze, jednemu z pomiędzy swych członków.

Gdyby zaś rada familijna uznała potrzebę złożenia z opieki tegoż opiekuna przydanego, w takowym razie nowy opiekun przydany przeciw niemu czynić będzie.

465. Członki rady familijnej stają się odpowiedzialnemi małoletniemu za podstęp i za wielkie a szkodliwe niedbalstwo.

466. Wszelkie sprawy małoletniego, dotyczące się czynów opieki przeciw temu, który ją sprawował, przeciw opiekunowi przydanemu, i przeciw członkom rady familijnej, upadają przedawnieniem czteroletniém, rachując od pełnoletności.

D Z I A Ł III.

O usamowlonieniu dzieci prawych.

467. Małoletni jest usamowlonionym z prawa przez małżeństwo, wyjąwszy przypadek w art. 254 *) przewidziany.

*) artykuł 254 niniejszego kodexu uchylony przez art. 248 pr. o małż. z r. 1836, — jednak porównać punkt 2 art. 480 niniejszego kodexu.

468. Małoletni, niebędący małżonkiem, może, po dojściu lat piętnastu, być usamowlonionym przez ojca, albo, gdyby ten nie żył, lub władzy rodzicielskiej nie sprawował, przez matkę władzę taką sprawującą.

Takowe usamowlonienie nastąpi przez oświadczenie ojca lub matki przed Sądem, a jeżeli małoletni należy do wymienionych w art. 374,

przed Prezydentem, Burmistrzem lub Wójtem, miejsca zamieszkania małoletniego.

Usamowolnienie przez matkę niesprawującą opieki, wtedy tylko ważnym będzie, gdy przez radę familijną potwierdzonym zostanie.

Instrukcyja dla wiejskich wójtów gminy, o opiekach i zabezpieczeniu spadku małoletnich i nieobecnych 7 (19) Lipca 1868 r. (Dzien. pr. T. LXVIII, str. 239).

art. 35. Jeżeli małoletni przed ukończeniem dwudziestu jeden lat wieku wstąpił w związki małżeńskie, przez to samo uwalnia się od opieki i obejmuje zarząd swego majątku.

art. 36. Gdyby małoletni przed skończeniem dwudziestu jeden lat, nabył już potrzebnej wprawy do zarządu swym majątkiem, może być wypuszczony z pod opieki, czyli usamowolnionym. Usamowolnienie nastąpić może nie wcześniej, jak po dojściu przez małoletniego ośmnastu lat wieku skończonych.

art. 37. Jeżeli ojciec lub matka sprawuje opiekę, usamowolnienie nastąpi przez proste oświadczenie ojca lub matki na posiedzeniu Sądu Gminnego, że małoletniego z pod opieki wypuszcza i oddaje mu zarząd majątku. Gdy opiekunem jest kto inny, usamowolnienie nie może nastąpić inaczej, jak przez uchwałę rady familijnej, gdy taż rada zgodnie z opiekunem uzna, że małoletni zdolnym jest do zarządu majątkiem. Uchwała taka winna być potwierdzona przez Sąd Gminny.

art. 38. Małoletni usamowolniony może tylko zarządzać swym majątkiem, ale ani przedawać, ani zastawiać, ani długiem obciążać, ani sprawy o własność majątku przed sądami wytaczać nie może bez zezwolenia rady familijnej, potwierdzonego przez Sąd Gminny.

469. Gdyby ojciec nie żył, lub władzy rodzicielskiej nie sprawował, a matka również nie żyła, albo władzy rodzicielskiej nie sprawowała, małoletni może także, lecz dopiero po skończonych latach ośmnastu, być usamowolnionym, jeżeli rada familijna usposobionym go w téj mierze uzna.

W takowym przypadku usamowolnienie nastąpi z mocy uchwały, która je postanowi, i przez oświadczenie Sędziego, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, w radzie familijnej prezydującego,

w tymże samym akcie uczynione: że małoletni jest usamowolnionym.

por. art. 37 instrukcyi dla wiejskich wójtów gmin, zamieszczony wyżej pod art. 468 niniejszego kodeksu.

470. Gdyby opiekun zaniedbywał z swój strony postarać się o usamowolnienie małoletniego, o którym w artykule poprzedzającym jest mowa, natenczas opiekun przydany, albo który z krewnych lub powinowatych małoletniego, aż do czwartego stopnia włącznie, jeżeli go sądzą być usposobionym do usamowolnienia, mogą domagać się zwołania rady familijnej, celem postanowienia w téj mierze. Sąd, Prezydent, Burmistrz, lub Wójt, do którego z nich zwołanie rady należy, zwołania tego odmówić nie może.

471. Każdy usamowolniony będzie miał kuratora. Ojciec i matka, opiekę bez doradcy lub doradców przez ojca mianowanych sprawująca, są z prawa kuratorami.

Jednak gdy matka, będąca kuratorką, ma iść za mąż, natenczas przepisy art. 361 i 362 względem opieki, zastosowane będą i do kurateli.

Gdyby ojciec i matka nie żyli; albo kurateli sprawować nie mogli, lub też jój przyjąć nie chcieli, w takim razie mianowany będzie kurator przez radę familijną.

Zresztą przepisy Oddziału 6, Działu II o przyczynach uwalniających od opieki, i Oddziału 7 tegoż Działu o niezdolności, o wyłączeniach i złożeniu z opieki, zastosowane będą i do kuratorów.

472. Małoletniemu usamowolnionemu złożony będzie, przy assystencyi kuratora, rachunek z opieki, a to stosownie

do przepisów Oddziału 9 Działu II, i zdana będzie sprawa z strony ojca podług przepisu art. 341.

Jeżeli składający rachunek jest kuratorem usamowolnionego, rada familijna przyda usamowolnionemu kuratora szczególnego do odebrania rachunku.

473. Małoletni usamowolniony mocen jest wypuszczać dobra swe nieruchome w dzierżawę lub najem, lecz nie na dłużej, jak na lat trzy; również mocen pobierać swe dochody i z takowych kwitować; niemniej przedsiębrać wszelkie czynności, do prostego tylko zarządzania ściągające się.

Względem takowych czynności nie będzie mu służyło prawo żądania przywrócenia do pierwszego stanu w tych wszystkich przypadkach, w którychby to przywrócenie pełnoletniemu nie służyło.

por. art. 38 instrukcyi dla wiejskich wójtów gminy, zamieszczony wyżej pod art. 468 niniejszego kodexu.

474. Nie może przedsiębrać ani bronić sprawy tyczącej się własności dóbr nieruchomych, albo kapitałów, lub praw hipotekowanych; nie może podnosić żadnego kapitału i z niego kwitować, bez assistencyi swego kuratora, który w ostatnim przypadku czuwać będzie nad korzystnym podniesionego kapitału użyciem.

por. art. 38 instrukcyi dla wiejskich wójtów gminy, zamieszczony wyżej pod art. 468 niniejszego kodexu.

475. Małoletni usamowolniony nie może pod żadnym pozorem zaciągać pożyczki, bez uchwały rady familijnej, potwierdzonej przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

por. art. 38 instrukcyi dla wiejskich wójtów gminy, zamieszczony wyżej pod art. 468 niniejszego kodexu.

476. Również, bez zachowania form dla małoletniego nieusamowolnionego przepisanych, nie może przedawać lub zbywać dóbr swoich nieruchomości, ani żadnych innych przedsiębrać czynności, wyjąwszy tych, które do prostego tylko zarządzania należą. Zobowiązania, któreby przez kupno lub innym sposobem zaciągnął, mogą być przez Sąd miarkowane, gdy się zbyt obciążającymi okażą. W takowym razie Sąd na względzie mieć będzie majątek małoletniego, dobrą lub złą wiarę osób, które z nim w umowę wchodziły, użyteczność lub nieużyteczność wydatków.

pod. art. 38 instrukcyi dla wiejskich wójtów gminy, zamieszczony wyżej por. art. 468 niniejszego kodexu.

477. Małoletni usamowolniony, wyjąwszy usamowolnionego przez małżeństwo, którego zobowiązania, stosownie do przepisu artykułu poprzedzającego, przez Sąd miarkowane być musiały, może być pozbawionym dobrodziejstwa usamowolnienia, które to pozbawienie z zachowaniem tychże samych formalności, jakie do udzielenia są przepisane, następować powinno.

478. Od dnia, w którym usamowolnienie jest odwołane, wraca się małoletni pod władzę rodzicielską, albo pod opiekę, która, jeżeli ma miejsce, powinna być podług przepisów prawa na nowo urządzoną. Takowy małoletni nie może być przez rodziców lub opiekę powtórnie usamowolnionym.

479. Małoletni usamowolniony, do czynności handlowych upoważniony, uważa się za pełnoletniego co do wszelkich działań dotyczących się tychże interesów handlowych.

480. Małoletni usamowolniony mocen jest sam upoważnić żonę swoją do czynności takich, jakie co do własnego

swego majątku bez assistencyi kuratora przedsiębrać jest mocen; do innych zaś czynności żona powinna pozyskać upoważnienie od Sądu.

Jeżeli mąż małoletni, dla braku zezwolenia rodziców na małżeństwo, nie jest usamowolnionym, żona potrzebuje upoważnienia Sądowego w tych wszystkich przypadkach, w których upoważnienie męża jest dla niej przepisane.

D Z I A Ł I V.

O opiece nad dziećmi nieprawemi i tychże usamowolnieniu.

481. Dzieci małoletnie nieprawe, do szpitala publicznego przyjęte, zostają, co do starania o ich osobie i co do zarządzania ich majątkiem, pod opieką przełożonych szpitala, podług urządzeń administracyjnych tegoż szpitala; w czynnościach cywilnych zastąpionemi będą przez osobę, którą do każdego szczególnego przypadku ciż przełożeni szpitala upoważnią.

482. Opieka takowa trwa do pełnoletności lub usamowolnienia małoletniego, chyba szpital pierwój z pod swego starania tegoż małoletniego zupełnie wypuścił.

483. Co do usamowolnienia, służą przełożonym szpitala te same prawa, które ojcu i matce w poprzedzającym dziale są udzielone.

484. Usamowolniony, w przypadkach, w których, podług przepisów działy poprzedzającego, sam czynić nie jest mocen, potrzebować będzie szczególnego upoważnienia od

przełożonych szpitala, albo assistencyi osoby przez nich upoważnionej.

485. Dzieci nieprawe, do szpitala publicznego nie przyjęte, albo z pod jego starania wypuszczone, zostają samém przez się prawem, pod opieką tego z rodziców, przez które dobrowolnie prawnie uznanemi zostały; a jeżeli dobrowolnie uznane przez obojgu, opieka należy z prawa do matki, a po śmierci jej, albo gdyby opiekunką być nie mogła, do ojca.

486. Gdy takowe dziecko zostaje bez ojca i matki, i bez opiekuna przez ojca lub matkę obranego, albo gdyby też osoby znajdowały się w przypadku wyłączenia od opieki albo prawnego wymówienia się, również gdyby dziecko przez żadne z rodziców uznane nie było, mianowany będzie opiekun przez radę opiekuńczą sprawującą obowiązki rady familijnej.

487. Rada opiekuńcza złożoną będzie z sześciu osób, znanych z dobroczynności, a w miejscu urządzenia opieki zamieszkałych.

488. Zresztą wszelkie przepisy poprzedzających działów o opiece nad dziećmi prawymi, i usamowolnieniu dzieci prawych, stosują się także do dzieci nieprawych małoletnich, pod opieką szpitala publicznego nie będących.

Instrukcja dla wiejskich wójtów gminy, o opiekach i zabezpieczeniu spadku małoletnich i nieobecnych 7 (19) Lipca 1868 r. (Dzien. pr. T. LXVIII, str. 239).

XII. O opiece nad sierotami, majątku niemającymi.

art. 40. Gdy po śmierci obojga rodziców pozostaną dzieci małoletnie bez żadnego majątku, wójt gminy spisze protokół zaświadczający, że żaden majątek ruchomy lub nieruchomy nie pozostał,

art. 41. Jeżeli żyje dziad lub baba sierot majątku nie mających, czy to z matki czy z ojca, obowiązkiem ich będzie sieroty te żywić i wychować wedle swęj możności, a wójt gminy nie zwołując rady familijnej, tymże wstępny opiekę nad sierotami powierzy i czuwać będzie, aby oni obowiązki swe uczciwie względem sierot spełnili.

art. 42. Jeżeli ani dziadowie ani baby sierot nie żyją, lub też znajdują się w stanie ubóstwa zupełnego; wójt gminy sam lub przez sołtysa zwoła gromadę wioskową tęj wsi, w której sieroty mają zamieszkanie i po naradzeniu się z gromadą, umieści sieroty razem lub pojedynczo u zamożniejszych i uczciwych mieszkańców gminy, którzyby je przyjąć zechcieli. Gdyby gromada wioskowa nie mogła na dłuższy czas zapewnić sierotom wyżywienia i wychowania, wójt gminy na najbliższém zebraniu gminy, takimże sposobem, sieroty u mieszkańców innych wsi teże gminy na wyżywienie i wychowanie umieści. Gdyby zaś i na zebraniu gminnem nikt się nie znalazł, ktoby sieroty chciał przyjąć, wójt gminy doniesie o tem Kommissarzowi do spraw włościąńskich, i starać się będzie, aby sieroty w najbliższym zakładzie dobroczynnym na koszt gminy lub bezpłatnie umieszczone być mogły.

art. 43. Mieszkaniec gminy, który przyjął sierotę, uważa się za opiekuna; obowiązany dać sierocie według swęj możności wychowanie i może posługiwać się wychowawcem w zatrudnieniach gospodarskich w miarę sił i wieku jego.

art. 44. Po dojściu wieku lat szesnastu, sierota wolny jest od opieki. Może pozostać nadal u swego opiekuna, jeżeli oba na to się zgodzą, ale ma prawo do wynagrodzenia za pracę wedle jęj rodzaju i wedle tego, jak są wynagradzani jego rówieśnicy. Może również wedle swęj woli u kogo innego objąć obowiązki służebne.

art. 45. Wójt gminy czuwać będzie troskliwie nad sierotami oddanemi na wychowanie. Gdy opiekun zaniedbuje sierotę, albo ją krzywdzi, wójt może wychowawca odebrać i powierzyć innej osobie. W razie zaś uporczywego nieposłuszeństwa sieroty, narowów, albo próżniactwa, Sąd Gminny na zażalenie opiekuna mocen jest albo wymierzyć na wychowawca odpowiednią karę, albo użyć innych środków zgodnych z prawem i uczuciem ludzkości.

art. 46. Sieroty umieszczone w dobroczynnych zakładach, zostają pod opieką zwierzchności tychże zakładów.

T Y T U Ł X I.

o pozbawieniu i ograniczeniu własnej woli.

489. Tak pełnoletni, jako też małoletni usamowolniony, w ciągłym stanie niedoleżności, pomieszczenia zmysłów, albo szaleństwa zostający, powinien być pozbawionym własnej woli, choćby nawet w stanie tym znajdowały się przerwy rozsądek okazujące. Takowe pozbawienie własnej woli, żądane być może także względem małoletniego nieusamowolnionego, a to na rok przed dojściem do pełnoletności, czyli po skończonym roku dwudziestym.

I. Jak postępować wzajemnie w Cesarstwie i w Królestwie, w razie potrzeby ustanowienia opieki z przyczyny pomieszczenia zmysłów, nad osobami posiadającymi dobra nieruchome tak w Cesarstwie, jako i w Królestwie.

Zdanie R. P., 28 Marca 1835 r. (D. P. T. XVII, str. 75).

I. Osoby posiadające dobra nieruchome tak w Cesarstwie Rosyjskiem, jako i w Królestwie Polskiem, w razie pomieszczenia zmysłów ulegają formalnościom sprawdzenia takowego stanu, podług ustaw tego kraju, w którym podówczas są zamieszkali.

II. Jeżeli uznany za pomieszanego na umyśle znajduje się w Cesarstwie, Rządzący Senat, wydawszy stosowne rozporządzenie względem ustanowienia opieki, tak nad nim samym, jako i nad jego majątkiem, tym tylko, który w granicach Cesarstwa jest położony, odnosi się przez pośrednictwo Ministra Sprawiedliwości do Namiestnika Królestwa, względem przedsięwzięcia podobnychże środków ku zabezpieczeniu tego majątku, który się znajduje w Królestwie, stosownie do ustaw tam obowiązujących. Jeżeli zaś osoba pomieszanych zmysłów mieszka w Królestwie, wówczas tameczne władze Rządowe, rozporządziwszy, podług praw miejscowych, zabezpieczenie jój samój i majątku w Królestwie, o ustanowienie opieki nad majątkiem będącym w Cesarstwie, czynią przedstawienie Namiestnikowi, który kommu-

nikuje to od siebie Ministrowi Sprawiedliwości, dla przełożenia Rządzącemu Senatowi.

III. W razie zupełnego wyzdrowienia takowych osób, śledzenie, dla przekonania się o tém, czynione ma być również na zasadzie praw tego kraju, w którym osoby te podówczas się znajdują; w zdjęciu zaś opieki z nich samych i z ich majątków zachowywany być powinien tenże sam porządek, jaki wyżej, względem ustanowienia téj opieki, jest wskazany.

II. O sposobie postępowania w przypadku, gdy poddany Królestwa Polskiego, ulegnie obłąkaniu umysłu za granicą.

Najwyższy Ukaz 20 Lutego (4 Marca) 1861 r. (Dz. P. T. LVII, str. 409).

Uznawszy za pożyteczne izby zatwierdzone przez NAS 28 Marca 1860 r., Zdanie Rady Państwa, o sposobie postępowania w przypadku sprawdzenia stanu umysłu Rosyjskich poddanych przebywających za granicą, i podległych obłąkaniu miało wykonawczą siłę prawa i względem poddanych Naszych, Królestwa Polskiego, znajdujących się w podobnym stanie, w skutek przedstawienia Namiestnika Naszego w Królestwie rozkazujemy:

art. 1. Sprawdzanie stanu umysłu Naszych poddanych Królestwa Polskiego znajdujących się za granicą i podległych tam obłąkaniu, dokonywać według praw tego kraju w którym oni przebywają,— w obecności deputata lub delegowanego ze strony miejscowej Rosyjskiej Missyi albo Konsulatu.

art. 2. Ciż sami poddani Nasi dla przekonania się po ich wyzdrowieniu o stanie umysłowych ich zdolności podlegają sprawdzeniu w razie pobytu ich za granicą, w sposób wskazany w poprzednim artykule, w razie zaś powrócenia do Królestwa w sposób przepisany miejscowemi prawami.

art. 3. W obu wyżej wymienionych przypadkach sprawdzenie stanu umysłu dokonane za granicą bez udziału delegowanego lub deputata ze strony Cesarsko-Rosyjskiej Missyi albo Konsulatu, uważa się za ważne tylko wtedy, jeżeli udzielone będzie zapewnienie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, że w tym kraju, gdzie dokonane zostało sprawdzenie, w owym czasie nie było ani Rosyjskiej Missyi ani Konsulatu.

art. 4. Akty o takim sprawdzeniu, z tłumaczeniem na język ruski i należytém ulegalizowaniem, przesyłają się za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Zagranicznych do Ministra Sekretarza Stanu Królestwa Polskiego, celem ich przesłania do Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości, dla wydania stosownych rozporządzeń.

art. 5. W przypadku nieznajdowania się krewnych lub znajomych którzyby zgodzili się przyjąć opiekę nad osobą i majątkiem Naszego poddanego podległego obłąkaniu umysłu za granicą, i którzyby

złożyli na to deklaracją piśmienną, wówczas opieka ta wkłada się na Rossyjskiego konsula w jurydycei którego obłąkany przebywa.

art. 6. Koszta wynikające z wyznaczenia przez Missyę lub Konsulat delegowanego, do assistencyi przy sprawdzeniu za granicą stanu umysłu, osoby, jak również skutkiem przedsięwzięcia niezbędnych środków dla zabezpieczenia tam jego osoby lub odesłania do Królestwa Polskiego, pokrywają się z majątku obłąkanego, w przypadku zaś jego ubóstwa wkładają się na Skarb Królestwa.

490. Każdy jest mocen żądać pozbawienia własnej woli względem swego krewnego, również małżonek jeden względem drugiego, opiekun względem małoletniego nieusamowolnionego, a kurator względem usamowolnionego.

491. W przypadku szaleństwa, gdy ani małżonek ani żaden krewny pozbawienia własnej woli nie domagają się, winien to dopełnić Prokurator Królewski, który także może żądać pozbawienia woli względem osoby, która, znajdując się w stanie niedoleżności lub pomieszczenia zmysłów, nie ma ani małżonka, ani krewnych znanych.

492. Każde żądanie pozbawienia własnej woli zanesioném będzie do Sądu Ziemskiego, i zawierać powinno czyny niedoleżności, pomieszczenie zmysłów albo szaleństwa, przy załączeniu dowodów i wymienieniu świadków.

Ustawa post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd., 19 Lutego 1875 r.

art. 27. Podanie o pozbawienie własnej woli zanesione będzie do sądu okręgowego miejsca zamieszkania osoby, względem której pozbawienie woli jest żądane. W przypadkach wskazanych w artykułach 489, 490, 491-ym kodexu cywilnego z r. 1825, tenże sąd rozpoznawać będzie przełożenia urzędu publicznego, dotyczące rzeczzonego przedmiotu.

art. 28. Przy podaniu, lub przełożeniu prokuratora o pozbawienie własnej woli, ma być załączone, pomiędzy dowodami, wymaganymi przez artykuł 492 kodexu cywilnego z r. 1825, świadectwo lekarskie.

art. 29. Prezes sądu zaleci zakommunikować podanie prokuratorowi i wyznaczy sędziego do złożenia sprawozdania w dniu oznaczonym.

art. 30. Po wysłuchaniu sprawozdania sędziego i wniosków prokuratora sąd, jeżeli uzna przytaczane celem pozbawienia własnej woli zasady zasługującymi na uwagę, postanowi, że rada familijna udzieli zdanie swe względem stanu umysłowego osoby, której bezwłasnowolność jest żądaną.

art. 31. W dalszym przebiegu sprawy, zastosowane będą ogólne zasady ustawy postępowania sądowego cywilnego z zachowaniem przepisów, zamieszczonych w artykułach 492 — 521-go kodexu cywilnego z r. 1825. Jeżeli okazałoby się potrzebném zbadanie lekarskie osoby, co do której toczy się sprawa, zbadanie takowe odbędzie się na posiedzeniu sądu.

art. 32. Podania o uchylenie decyzji izby sądowej, w sprawach tego rodzaju zapadłych, wnoszone być mogą w zastosowaniu się do ogólnych przepisów ustawy postępowania sądowego cywilnego.

493. Do składu rady familijnej, która podług przepisów kodexu postępowania da zdanie swoje względem stanu osoby, której pozbawienie woli jest żądane, nie mogą należeć ci, którzy się tegoż pozbawienia domagają; przeciwż współmałżonek i dzieci tejże osoby mogą być do rady przypuszczonemi, ale w niej głosu stanowczego mieć nie będą.

por. art. 30 Ustawy postępow. rozm. zamieszczony wyżej pod art. 492 niniejszego kodexu.

494. Sąd, powziąwszy zdanie rady familijnej, jeżeli takowe jest za pozbawieniem woli osoby, względem której żądanie to zaszło, zapozwać ją nakaze, i badać będzie przy zamkniętych drzwiach; jeżeli zaś osoba ta w Sądzie stawić się nie może, albo gdyby pomimo zapozwania, nie stawiła się, badania czynione będą w jej mieszkaniu przez Sędziego do téj czynności delegowanego, z przybraniem Pisarza. W każdym przypadku Prokurator Królewski obecnym będzie badaniom.

495. Sąd, po pierwszém badaniu, wyznaczy, jeżeli uzna tego potrzebę, tymczasowego zarządcę, który o osobie i majątku pozwanego staranie mieć będzie.

496. Wyrok w sprawie o pozbawienie własnej woli nie może być wydanym, jak tylko na audyencyi publicznej po wysłuchaniu stron, lub zaocznie, gdy te zapozwane będąc, nie stawiają się.

Gdy pozbawienie woli żądane jest względem małoletniego przez opiekuna lub kuratora jego, w takim razie pozwanemu wyznaczony będzie przez Sąd kurator szczególny do assystowania mu w sprawie.

497. Sąd, odrzucając żądanie pozbawienia woli osoby pełnoletniej, może jednak, gdy tego okoliczności wymagają, postanowić, iż pozwany odtąd nie ma być mocen, bez assystencyi doradcy, który mu tym samym wyrokiem przydany zostanie, stawać w Sądach jako strona, układów pojednawczych zawierać, długów zaciągać, kapitałów podnosić, z nich kwitować, dóbr nieruchomości lub kapitałów hipotekowanych zbywać albo hipoteką obciążać.

Ust. post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 35. Sprawy o ograniczeniu zdolności do działań przez wyznaczenie doradcy sądowego w przypadkach wskazanych w artykułach 497 i 518 kodexu cywilnego z r. 1825, rozpatrywane i rozstrzygane będą w sposób, wskazany w rozdziale poprzedzającym (art. 27—34 niniejszej Ustawy o pozbawieniu własnej woli).

498. W przypadku appellacyi od wyroku pierwszej instancyi, Sąd Appellacyjny *), gdy tego uzna potrzebę, może osobę, której pozbawienie woli jest żądane, na nowo badać albo takowe nowe badanie Delegowanemu polecić.

*) Izba sądowa.

499. Każdy wyrok pozbawienie woli uznający, lub doradcę wyznaczający, będzie przez stronę powodową wyjęty, stronie wręczony i, w przeciągu dni dziesięciu, wciągnięty do listy, która w izbie audyencyonalnej Sądowej, i w kancelaryach Urzędników aktowych, w okręgu Sądu Ziemskiego *), wywieszona być powinna; Prokurator Królewski wykonania przepisu tego dopilnuje. Nadto wyrok powinien być, na wniosek strony powodowej, albo Prokuratora Królewskiego, w równym przeciągu czasu, wpisany w księgi hipoteczne dóbr nieruchomości osoby, która za pozbawioną woli jest uznana, albo której doradca Sądowy jest wyznaczony, tudzież tych dóbr, na których taż osoba ma kapitał zahypotekowany.

*) Sąd okręgowy.

500. Skazany prawomocnie wyrokiem naoczny na karę główną, z prawa pozbawionym jest własnej woli.

Wyrok, natychmiast po osiągnięciu prawomocności, powinien być za staraniem Prokuratora Królewskiego, lub którejkolwiek strony interesowanej, wciągnięty do listy, o której w poprzedzającym artykule jest mowa, tudzież w księgi hipoteczne dóbr nieruchomości osoby bezwłasnowolnej, jako też i tych, na których taż osoba ma kapitał zahypotekowany.

501. Pozbawienie woli z powodu niedoleżności, pomieszczenia zmysłów lub szaleństwa, albo wyznaczenie doradcy, osiąga swój skutek, zaraz od zapadnięcia wyroku; a pozbawienie woli w skutek kary sądowej, od ogłoszenia skazanemu przez Sąd Karny wyroku prawomocnego.

Wszelkie czynności, przez pozbawionego własnej woli, lub też bez asystencyi doradcy przez osobę, której tenże jest wyznaczony, później przedsięwzięte, z prawa będą nieważne. Jednak unieważnienie czynności tyczących się dóbr nieruchomości, albo należności hipotekowanych osoby własnej

woli pozbawionój, albo doradcę wyznaczonego mającój, nie może być przeciw trzeciemu dobrój wiary nabywcy poszukiwaném, jeżeli wyrok w księgi hipoteczne, stosownie do przepisów art. 499 i 500 wpisanym nie był, w czasie podania do tychże ksiąg praw przez tegoż trzeciego nabytych.

502. Czynności, które nastąpiły przed wyrokiem, pozbawienie woli z powodu niedoleżności, pomieszania zmysłów, albo szaleństwa uznającym, mogą być unieważnione, jeżeli w czasie ich przedsięwzięcia przyczyna do pozbawienia woli oczywistą, albo powszechnie wiadomą była, nie naruszając jednak praw przez trzeciego w dobrój wierze nabytych.

503. Po śmierci osoby, która przed swém zejściem za pozbawioną własnej woli wyrokiem uznaną nie została, i względem której nawet żądanie o to do Sądu wniesione nie było, nie mogą być zaskarżane jój czynności z przyczyny niedoleżności, pomieszania zmysłów, albo szaleństwa, chyba, że dowód stanu takowego z samego już aktu zaskarżonego wykazuje się.

504. Gdy wyrok pierwszej instancyi, pozbawienie woli uznający, stał się prawomocnym, lub w appellacyi potwierdzonym został, również gdy wyrok naoczny na karę główną skazujący stał się prawomocnym, opieka nad pozbawionym własnej woli urządzoną będzie podług przepisów Tytułu o małoletności, o opiece i usamowolnieniu. Urzędowanie tymczasowego zarządcy ustaje i tenże zda rachunek opiekunowi, jeżeli sam opiekunem nie został.

Jeżeli jednak pozbawiony własnej woli jest małoletnim pod opieką zostającym, opieka nad nim jako małoletnim, prowadzoną być powinna nadal, aż do jego pełnoletności.

505. Mąż z prawa jest opiekunem żony swojej pozbawionej własnej woli.

506. Żona może być przez radę familijną mianowana opiekunką męża swojego, pozbawionego własnej woli, a w takim razie ustanowi też rada sposób i warunki zarządzania: wolno jednak żonie zaskarżyć jej uchwałę do Sądu, gdyby się przez nią pokrzywdzona być mniemała.

Aż do postanowienia rady familijnej względem nadania lub nienadania żonie opieki, też żona tymczasowie zarządzać powinna.

507. Gdyby osoba własnej woli pozbawiona, nie miała małżonka do sprawowania opieki zdolnego, albo gdyby rada familijna postanowiła żonie nie nadać opieki, wtenczas opieka samém przez się prawem, należy do ojca lub matki, stosownie do przepisów Oddziału I Działu II i Działu IV Tytułu o małoletności, opiece nad małoletnimi i usamowolnieniu.

508. Gdy osoba własnej woli pozbawiona nie ma ani małżonka, ani ojca i matki, również gdy ciż znajdują się w przypadku wyłączenia od opieki, albo prawnego wymówienia się, mianowany będzie opiekun przez radę familijną, lub opiekuńczą, podług prawideł przepisanych w Oddziale 4 Działu II i w Dziale IV Tytułu o małoletności, opiece nad małoletnimi i usamowolnieniu.

509. Oddziały 5, 6 i 7 Działu II tegoż Tytułu stosują się i do opieki nad pozbawionym własnej woli.

510. Nikt, oprócz małżonków, wstępnych i zstępnych, obowiązany nie jest dłużej jak lat dziesięć sprawować opieki nad pozbawionym własnej woli. Po upłynieniu tego cza-

su, może żądać opiekun główny i opiekun przydany, aby kto inny w miejsce jego był mianowany i powinien to otrzymać.

511. Pozbawiony własnej woli, porównany jest z małoletnim nieusamowolnionym, co do osoby i majątku swego; nie jest jednak mocen zawierać związków małżeńskich, ani majątkiem swoim przez testament rozporządzać. Prawa o opiece nad małoletnimi stosują się do opieki nad pozbawionymi własnej woli, z wyjątkami co do pozbawionych własnej woli w skutek kary sądowej, które w art. 21 i 22 niniejszego prawa są postanowione.

512. Przychody pozbawionego własnej woli z powodu niedoleźności, pomieszania zmysłów lub szaleństwa, powinny być szczególnie na osłodzenie losu i przyśpieszenie wyleczenia jego obracane. Rada familijna, stosownie do rodzaju choroby i stanu majątku jego, będzie mogła postanowić, czyli ma być w prywatnym mieszkaniu opatrywany, czyli też do domu zdrowia albo nawet do szpitala przeniesiony.

513. Gdy pozbawiony własnej woli żyje w małżeństwie, żonie przez czas trwania téj przeszkody służyć będą prawa, jakie podług artykułu 67, służą żonie, której mąż za znikłego jest uznany, z ograniczeniami tymże artykułem objętymi.

514. Gdy osoba własnej woli pozbawiona ma jedno lub więcej dzieci pełnoletnich, rada familijna postanowić może względem sposobu zarządzania majątkiem; może takowy zarząd pomiędzy dziećmi podzielić, a nawet im pewny udział majątku zadatkowy na przyszły spadek uchwalić; również gdy dziecię osoby własnej woli pozbawionej ma wejść w związki małżeńskie, oznaczenie posagu, albo ilości zadatkowej na

przyszły udział spadkowy, jako też i inne małżeńskie umowy, zależec będą od uznania w téj mierze rady familijnej.

Uchwały w tych przedmiotach wtenczas dopiero wykonane będą, gdy przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, potwierdzone zostaną.

515. Pozbawienie własnej woli, oraz ograniczenie w czynnościach cywilnych, stosownie do art. 497, przez przydanie doradcy Sądowego, ustaje z ustaniem przyczyn, które do niego powodem były.

516. Gdy toż pozbawienie lub ograniczenie własnej woli uznane było z przyczyny niedoleżności, pomieszania zmysłów, lub szaleństwa, zniesienie zawyrokowaném tylko być może przy zachowaniu formalności do otrzymania wyroku, pozbawienie własnej woli postanawiającego, przepisanych; jednak i sam pozbawiony własnej woli, albo doradcę Sądowego wyznaczonego mający, mocen jest domagać się takowego zniesienia, a Sąd może przedsięwziąć badanie, oraz dalsze postępowanie, chociażby zdanie rady familijnej było przeciw przywróceniu własnej woli. Pozbawiony własnej woli albo doradcę Sądowego wyznaczonego mający, nie może się wrócić do używania praw swoich aż po wyroku zniesienia.

Ustawa post. roz. w Warsz. Okr. Sąd. 19 Lutego 1875 r.

art. 34. Sposób postępowania, w rozdziale niniejszym (o pozbawieniu własnej woli. art. 27—34) przepisany przestrzegany będzie i przy rozpoznawaniu spraw o zniesieniu pozbawienia własnej woli.

517. Pozbawienie własnej woli w skutek kary sądowej, ustaje samém przez się prawem przez wycierpienie kary lub ulaskawienie.

518. Marnotrawnemu zabroniono być może, ażeby, bez assystencyi doradcy przez Sąd wyznaczonego, w Sądach jako strona nie stawał, układów pojednawczych nie zawierał,

dlugów nie zaciągał, kapitałów żadnych nie odbierał i z odebranych nie kwitował, dóbr nieruchomości lub kapitałów hipotekowanych nie zbywał, ani hypoteką nie obciążał.

por. art. 35 Ustawy post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd. d. 19 Lutego 1875 r., zamieszczony wyżej w przypisie do art. 497 niniejszego kodexu.

519. Mąż, mający doradcę przez Sąd wyznaczonego, nie może bez jego assistencyi upoważnić żony do tych czynności, których sam względem swego majątku bez assistencyi doradcy przedsiębrać nie jest mocen.

520. Zabronienie działań, bez assistencyi doradcy, przez tych samych żądane być może, którzy, według art. 490, mają prawo domagać się pozbawienia kogo własnej woli, a takowe ich żądanie tymże samym sposobem rozstrząsane i sądzone być powinno.

Również zabronienie takowe, tylko przy zachowaniu takichże samych formalności zniesione być może.

por. art. 35 Ustawy post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd., d. 19 Lutego 1875 roku, zamieszczony wyżej w przypisie do art. 497 niniejszego kodexu.

521. Żaden wyrok w przedmiocie tyczącym się pozbawienia własnej woli, albo mianowania doradcy, nie może być wydanym, bądź w pierwszej instancyi, bądź w appellacyi, jak tylko po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.

Ustawa post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd., 19 Lutego 1875 r.

art. 33. Sprawy o pozbawieniu własnej woli rozstrzygane będą po wysłuchaniu wniosków Prokuratora.

por. także art. 35 Ustawy post. rozm. w Warsz. Okr. Sąd., dnia 19 Lutego 1875 roku, zamieszczony wyżej pod art. 497 niniejszego kodexu.

PRAWO PRZECHODNIE

DO KODEXU CYWILNEGO KRÓLESTWA POLSKIEGO,

uchwalone dnia 1 (13) Czerwca 1825 r., a ogłoszone dnia 28 Listopada t. r.
(D. P. T. X, str. 291).

---

1. Księga I, oraz Tytuł V i XVIII Księgi III Kodexu Cywilnego dotąd obowiązującego, nakoniec Oddział I, Działu V, Prawa sejmowego z dnia 26 Kwietnia 1818 r., z końcem dnia 31 Grudnia 1825 r., w swój mocy ustają, a w miejsce tych praw, Księga I, Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego i prawo osobne o przywilejach i hypotekach z dniem 1 Stycznia 1826 r., zaczną obowiązywać.

2. Małżeństwa, za Kodexu Cywilnego dotąd obowiązującego religijnie bez dopełnienia formy cywilnej zawarte, mają wszelkie skutki cywilne od czasów zawarcia, nie naruszając jednak wyroków prawomocnych, do dnia 1-go Stycznia 1826 r., na téj zasadzie zapadłych, iż nie istniało cywilne małżeństwo.

3. Małżeństwa, przed 1 Stycznia 1826 r. cywilnie tylko zawarte, zachowują swe skutki cywilne i nie mogą być zaskarżane z powodu, że ślubu religijnego nie było.

Z tej przyczyny małżonkowie cywilnie połączeni nie mogą przed rozwiązaniem małżeństwa cywilnego wchodzić w inne związki małżeńskie religijnie, tudzież stopnie powinowactwa z takowego cywilnego małżeństwa wynikłe stanowić będą prawne przeszkody do małżeństw, po dniu 31 Grudnia 1825 r. zawrzeć się mających.

4. Małżeństwa, przed 1 Stycznia 1826 r., bądź religijnie tylko, bądź cywilnie i religijnie zawarte, nie mogą być od 1 Stycznia 1826 r. unieważnione, ani rozwiązane, ani co do stołu i łoża rozłączone, jak tylko podług przepisów Księgi I, Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego.

Sprawy takowe, przed 1 Stycznia 1826 r., podług Kodexu Cywilnego dotąd obowiązującego rozpoczęte, lub w Konsystorzach toczące się, a do tegoż dnia prawomocnie nierozsądzone, ustają i tylko podług przepisów księgi I Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego na nowo wprowadzane i sądzone być mogą.

5. Małżeństwa, przed 1 Stycznia 1826 r. cywilnie tylko zawarte, od 1 Stycznia 1826 r. mogą tylko z powodów w Kodexie Cywilnym dotąd obowiązującym ustanowionych i w formie tymże Kodexem przepisanej, być unieważnione, rozwiązane i rozłączone.

6. Małżonkowie, podług Kodexu Cywilnego dotąd obowiązującego, wyrokiem prawomocnym rozwiedzeni, mogą się przez nowe śluby po dniu 31 Grudnia 1825 r., z sobą połączyć.

7. Jeżeli związek religijny mimo rozvodu cywilnego trwa jeszcze między małżonkami, wtenczas potrzebne tylko

będzie ich oświadczenie się przed utrzymującym księgi aktów stanu cywilnego, iż od wyroku Sądu cywilnego rozwód stanowiącego odstępują i chcą nadal żyć z sobą w związku małżeńskim.

W takowym przypadku spisany będzie przez utrzymującego księgi małżeństw protokół w obudwóch egzemplarzach téjże księgi i uczyniona o tém wzmianka przy protokóle, który z powodu złożenia wyroku rozwodowego był spisany.

Przepis ten stosuje się również do przypadku, gdy mimo wyrzeczonego przez Sąd cywilny unieważnienia małżeństwa, trwa jeszcze związek religijny.

8. Skutki cywilne połączenia się na nowo małżonków zaczynają się, w przypadku art. 6 — od nowego ślubu, a w przypadku art. 7 — od oświadczenia się małżonków, że od wyroku cywilnego odstępują.

9. Jeżeli małżeństwo, cywilnie i religijnie zawarte, unieważnione lub rozwiązane zostało tylko cywilnie, a związek religijny do dnia 1 Stycznia 1826 r. prawomocnie unieważniony lub rozwiązany nie był, wolno będzie małżonkom żądać unieważnienia lub rozwiązania podług przepisów Księgi I Kodexu Cywilnego Królestwa Polskiego.

10. Jeżeli małżeństwo, religijnie i cywilnie zawarte, przez wyrok prawomocny przed 1 Stycznia 1826 r., religijnie unieważnione lub rozwiązane, trwa jeszcze cywilnie, na ówczas, jeżeli oboje małżonkowie lub jedno z nich chcą korzystać z tego wyroku, chcący, winien udać się do Urzędnika stanu cywilnego, który załączy ten wyrok do księgi małżeństw, spíše o tém w obudwóch egzemplarzach protokół,

i uczyni na brzegu aktu małżeństwa wzmiankę o tymże wyroku.

Od czasu wpisania tego ustają skutki cywilne małżeństwa.

Jeżeli zaś, pomimo takowego wyroku, małżonkowie w pożyciu małżeńskim trwają, małżeństwo ich, stosownie do art. 3 niniejszego prawa, jako cywilnie tylko zawarte uważaném będzie.

11. Z dniem 1 Stycznia 1826 r. prawa i obowiązki, mocą samych przepisów prawnych ze stanu osób wynikające, będą, co do czynów lub wypadków w dniu lub po dniu 1-ym Stycznia 1826 r. zdarzonych, uważane podług nowego prawa, chociażby stan osób wziął pierwój początek.

12. Stosunki jednak majątkowe między małżonkami będą uważane podług przepisów tego prawa, które w czasie zawarcia małżeństwa obowiązywało.

13. Czas przedawnienia dla spraw małoletniego, dotyczących się czynów opieki, uważany będzie podług Kodexu obowiązującego, jeżeli małoletni za tegoż Kodexu do lat doszedł.

Gdyby jednak do upłynienia dziesięcio-letniego czasu, przeznaczonego dawnym Kodexem, zostawało jeszcze więcej jak cztery lata od dnia 1 Stycznia 1826 r., przedawnienie nastąpi z upłynieniem lat czterech od tegoż dnia.

PRAWO O MAŁŻEŃSTWIE.

P R A W O

O MAŁŻEŃSTWIE,

zatwierdzone dnia 16 (28) Marca 1836 r., a ogłoszone 12 (24) Czerwca t. r.
(Dz. Praw T. XVIII, str. 47)

Z Bożej łaski

My M I K O Ł A J I,

Cesarz Wszech Rossyi, Król Polski,

etc., etc, etc.

Statutem organicznym w dniu 14 Lutego 1832 roku, Królestwu Polskiemu nadanym, określając główne zasady urządzenia tego kraju, już wtedy zwróciliśmy szczególniejszą NASZĄ uwagę na jego cywilne prawodawstwo, oddawna wymagające, przejrzenia i uzupełnienia.

W rządzie praw cywilnych pierwsze miejsce zajmują prawa o związku familijnym. Sprawy małżeńskie, co do głównego przedmiotu, za dawniej Polski, ulegały rozpoznaniu władzy duchownej; następnie ten starożytny porządek zupełnej uległ zmianie; małżeństwo uznano za umowę cywilną, i zarazem tak zawarcie onego, jakoteż rozwiązanie, uczyniono zawisłym od władz cywilnych. W roku 1825 sprostowaniem zostało to zboczenie od dawnych zasad, lecz sprostowanie nastąpiło w części, o ile okoliczności ówczesne dozwalały; zawarcie małżeństwa urządzono podług pierwiastkowych przepisów; stanowienie zaś o rozwiązaniu onego, przy władzy cywilnej pozostawiono.

Nakoniec w roku 1833 zamierzono rozpoznawanie wszystkiego co jest w małżeństwie duchowném, zwrócić władzy do której to początkowo należało, mianowicie władzy duchownej, a same tylko cywilne skutki małżeństwa, poruczyć rozpoznawaniu sądów cywilnych.

Przyjąwszy takie prawidło wypadało oprzeć na niem tryb działania jednej i drugiej władzy: władzy duchownej zgodnie z prawami kanonicznemi; władzy cywilnej, zgodnie z ogółem praw cywilnych.

Należało nadto wskazać przepisy małżeństwa osób nietylko religii Rzymsko-Katolickiej, ale jeszcze i innych wyznań w Królestwie istniejących.

Na tych głównych zasadach ułożone po wielokrotnych naradach i znośzeniach się duchownej i świeckiej władzy, prawo o małżeństwie, które było rozstrząsane, co do wszelkich szczegółów, przez Departament do interesów Królestwa Polskiego w Radzie Państwa i następnie uzyskało NASZĄ sankcyę.

Przez prawo to spełnia się życzenie i wola w Bogu spoczywającego Najukochańszego Brata NASZEGO, Cesarza i Króla ALEXANDRA I-go i zarazem rozpoczyna się zbiór ustaw cywilnych, który z pomocą Bożą uzupełnić i poddanym NASZYM Królestwa nadać zamierzamy, celem ubezpieczenia cywilnych praw każdego i ugruntowania ich dobra na niezachwianej podstawie prawa.

W skutek czego Zalecamy przesłać pomienione prawo o małżeństwie Namiestnikowi Królestwa, dla niezwłocznego ogłoszenia i wykonania.

Dan w Petersburgu, dnia 16 (28) Marca 1836.

przez Cesarza i Króla

(L. S.)

Minister, Sekretarz Stanu

Stefan hr. Grabowski.

O MAŁŻEŃSTWIE.

ROZDZIAŁ I.

O małżeństwie pomiędzy osobami wyznającymi religię Rzymsko-Katolicką.

Prawidła ogólne.

Artykuł 1. Małżeństwo zawarte między osobami wyznającymi religię Rzymsko-Katolicką stanowi związek kończący się jedynie ze śmiercią jednego z małżonków.

2. Małżeństwo może być zawarte tylko w obliczu kościoła, podług przepisów i z dopełnieniem uroczystości religijnych.

3. Aby małżeństwo było prawnie zawartém potrzeba:
1) Ażeby zachowane były warunki istotne do zawarcia onego wymagane.

2) Ażeby niezachodziły przeszkody zawarcia małżeńskich związków niedopuszczające.

3) Ażeby spełnione zostały uroczystości ustawami kościoła nakazane.

Zawarcie nieprawne małżeństwa, pociąga za sobą w niektórych przypadkach nieważność onego; w innych zaś, nie naruszając związku małżeńskiego, ściąga tylko na osoby w zawarciu onego udział mające, kary niniejszém prawem wskazane. Przypadki nieważności objęte są prawem kano-

niezném, i na zasadzie tegoż prawa, w prawie niniejszém wymienione.

4. Rozpoznawanie spraw o nieważność małżeństwa, należy do zwierzchności duchownej.

ODDZIAŁ I.

O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa.

5. Warunki istotne do zawarcia małżeństwa są:

- 1) Wiek prawem przepisany.
- 2) Wzajemne zezwolenie stron.
- 3) Pozwolenie rodziców albo opieki, a dla wojskowych, zwierzchniej ich komendy.
- 4) Zdolność fizyczna stron.

1) O wieku stron.

6. Mężczyzna przed ukończeniem lat ośmnastu, a kobieta przed ukończeniem lat szesnastu, nie mogą wchodzić w związek małżeński.

Co do oficerów, zostających w czynnej służbie wojskowej,— zob. p. 2 rozdz. I zdania Rady Państwa, 6 Maja 1875 r., zamieszczonego w przypisie do art. 8 kod. cywil. Król. Pols.

7. Strony wykraczające przeciwko powyższemu zakazowi, tudzież rodzice i opiekunowie, toż wykroczenie dopuszczający, podpadną karze pieniężnej; duchowny zaś, któryby dał ślub osobie niemającej potrzebnego wieku, ulegnie karze porządkowej pieniężnej i karze dyscyplinarnej.

Kodex kar gł. i p. z r. 1866.

art. 1563. Za zawarcie małżeństwa przed dojściem lub po przejściu lat, ustawami Kościoła lub Państwa oznaczonych, osoby mał-

żeństwo zawierające, tudzież świadomie zezwalający na to lub skłaniający ich do tego rodzice, opiekunowie lub starsi krewni, ulegną:

osadzeniu w więzy od dwóch do czterech miesięcy;
albo aresztowi od trzech tygodni do trzech miesięcy.

art. 1575. Kapłani Rzymsko-Katolickiego, niemniej Ormiano-Gregoryańskiego i Ormiano-Katolickiego wyznania, oraz Pastorowie Protestantckich wyznań, za dopełnienie obrzędu ślubu, który podług prawa uznany być powinien za nieważny, ulegną, jeżeli to świadomie uczynili,

pozbawieniu godności duchownej i osadzeniu w więzy od ośmiu miesięcy do roku jednego i miesięcy czterech.

Jeżeliby zaś winnymi byli jedynie błędu, mniej lub więcej zbiegiem szczególnych okoliczności wymówić się dającego,

za pierwszym razem, surowej naganie;
a za drugim — oddaleniu od obowiązków.

Ciż kapłani, za dopełnienie obrzędu małżeństwa prawem zabronionego, chociaż unieważnieniu nie podpadającego, ulegną, jeżeli się dopuścili tego świadomie, dla zysku lub innych osobistych widoków, pozbawieniu duchownej godności;

jeżeli zaś przeciwnie, uczynili to jedynie skutkiem błędu, okolicznościami wymówić się dającego,

za pierwszym razem, surowej naganie;

a za dopuszczenie się powtórnej tego rodzaju niebaczności,

oddaleniu od obowiązków, z zabronieniem przypuszczenia nadal do ich sprawowania.

Tymże karom i podług tychże samych prawideł ulegną i ci kapłani i pastory obcych wyznań, którzy, choćby sami obrzędu ślubu prawem zabronionego nie dopełnili, wszakże przez udzielenie stosownego świadectwa, ogłoszenie zapowiedzi, lub przez inną z urzędu dopełnioną czynność, innemu kapłanowi lub pastrowi dali powód do dopełnienia takowego obrzędu.

8. Gdyby mężczyzna nie miał w chwili zawarcia związków małżeńskich lat czternastu skończonych, lub kobieta nie miała wtedy lat dwunastu skończonych, małżeństwo jest nieważnym.

2) O wzajemnym zezwoleniu stron.

9. Nie masz małżeństwa tam, gdzie nie zachodzi obydwóch stron zezwolenie.

10. Zezwolenie osób wchodzących w związek małżeński nie jest ważnym, jeżeli nastąpiło w skutek przymusu lub błędu.

11. Zachodzi przymus niweczący zezwolenie, skoro jedna ze stron skłonioną była do zawarcia związków małżeńskich przez pogroźki, którym się oprzeć nie była w stanie, i które czynione jój były w ten sposób, iż mogły zastraszyć nawet osobę nietrwożliwą.

12. Błąd co do tożsamości osoby, z którą zawarty został związek małżeński, czyni nieważnym zezwolenie.

13. Niewiasta porwana nie może zezwalać ważnie na związek małżeński z tym który ją porwał, dopóki w jego znajduje się mocy.

14. Osoby cierpiące obłąkanie ciągle umysłu, nie mogą ważnego oświadczyć zezwolenia na zawarcie związków małżeńskich. Osoby czasowo téj słabości podpadające, mogą tylko ważne oświadczyć zezwolenie w chwili wolnej od obłąkania.

3) O pozwoleniu rodziców lub opieki, tudzież pozwoleniu zwierzchności wojskowej.

15. Osoby które nie skończyły lat dwudziestu jeden, nie mogą zawierać małżeństwa bez pozwolenia ojca; jeżeli ojciec nie żyje, nieobecnym jest, lub bezwłasnowolnym, bez pozwolenia matki; a w niedostatku matki, bez pozwolenia opiekuna.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1866.

art. 1566. Za zawarcie małżeństwa jawnie lub potajemnie, wbrew wyraźnemu zakazowi rodziców, lub bez uproszenia ich po-

zwolnienia, winni, na zaskarżenie przez rodziców ich zanesione, ulegną:

karom, postanowionym w powyższym 1549 artykule za porwanie niezameżnej niewiasty za jej zezwoleniem, i oprócz tego pozbawieni zostaną brania spadku z prawa z majątku tego z rodziców, którego obrazili przez swoje nieposłuszeństwo.

Jednakże, rodzicom nadaje się prawo oświadczyć według ich uznania, w testamencie, lub innym prawnie sporządzonym akcie, albo też w prośbie, lub innym dokumencie wniesionym do władzy sądowej, administracyjnej lub takiegoż Urzędnika, iż oni przebaczą winnym i przywracają ich do praw spadkowych w całości lub w części (art. 1592).

Najwyższy Ukaz, 13 Września 1876 r. (Zbiór praw i rozp. rządu 1876 r. N. 84).

p. 22. Przy stosowaniu art. 1566, winni, ulegając określonej niniejszym artykułem karze osobistej, nie pozbawiają się brania spadku z prawa z majątku tego z rodziców którego obrazili przez swoje nieposłuszeństwo.

art. 1549. . . . .

Gdyby zaś porwanie za zgodą porwanej nastąpiło, winni, na zaskarżenie rodziców lub opiekunów jednej lub drugiej ze stron, skazani zostaną, —

porywający,

na osadzenie w więzy od czterech do ośmiu miesięcy;

a zezwalająca na porwanie siebie, —

na zamknięcie przez tyleż czasu w klasztorze,

jeżeli w obrębie Cesarstwa znajduje się klasztor tego wyznania, do którego należy;

albo też na samotne życie w domu rodziców lub opiekunów, pod ścisłym ich dozorem.

Na prośbę rodziców lub opiekunów, którzy skargę zanieśli, czas zamknięcia winnych może być skróconym.

art. 1567. Kto, wbrew ogólnym lub szczególnym w tym względzie istniejącym przepisom, zawrze małżeństwo, nie uprosiwszy w sposób należyty pozwolenia swoich opiekunów, ten na ich zaskarżenie, skazanym zostanie:

na areszt od trzech tygodni do trzech miesięcy.

16. Jeżeli nie ma ojca, matki, ani opiekuna, osoby które nieskończyły lat dwudziestu jeden, nie mogą zawierać małżeństwa bez pozwolenia zwierzchności opiekuńczej.

Co do kary za zawarcie małżeństwa bez pozwolenia zwierzchności opiekuńczej, zob. art. 1567 kodexu kar gł. i popr. z 1866 r., zamieszczony wyżej pod art. 15 niniejszego prawa.

17. Opiekun i zwierzchność opiekuńcza, mogą odmówić pozwolenia na związek małżeński nieletniego w przypadkach następujących:

1) Jeżeli strona, która zamierza połączyć się z osobą nieletnią, jest złych obyczajów, jeżeli dotknięta jest chorobą zaraźliwą, jeżeli wycierpiała karę główną lub poprawczą.

2) Jeżeli pomiędzy osobami zamierzającymi zawrzeć związek małżeński, znaczna zachodzi nierówność co do wieku lub wychowania.

18. Opiekun i jego zstępni, nie mogą wchodzić w związki małżeńskie z osobami pod jego opieką zostającymi, bez szczególnego pozwolenia zwierzchności opiekuńczej, która udzielając takowe pozwolenie, powinna sprawdzić rachunki opiekuńcze.

19. Rodzice, których pozwolenie na związek małżeński jest wymagane, mogą zmniejszyć o połowę część nierozrządzalną dzieciom swym, bez tegoż pozwolenia, przed skończeniem lat dwudziestu jeden, zawierającym małżeństwo: prawo to nie służy rodzicom, jeżeli po zawarciu ślubów małżeńskich dozwolenie swe objawili.

20. Osoby w służbie wojskowej zostające, nie mogą zawierać małżeństwa bez pozwolenia zwierzchniej komendy.

I. O pozwoleniu władzy do wstąpienia w związki małżeńskie dla osób zostających w służbie cywilnej.

Ustawa o służbie cywilnej w Królestwie Polskiem 10 (22) Marca 1859 r. (Dz. pr. T. LIII, str. 69).

art. 68. Każdy zostający w służbie zamierzający wejść w związki małżeńskie obowiązany jest uzyskać na to zezwolenie władzy. Pozwolenia na zawarcie związków małżeńskich udzielane będą dla

urzędników klasy VI i wyższych, przez Radę Administracyjną Królestwa *) dla wszystkich innych przez władze które ich mianują.

*) obecnie Warszawski Jenerał-Gubernator.

art. 69. Przy ocenianiu prośb o pozwolenie do zawarcia małżeństwa, władze udzielające takowe, będą miały na względzie aby urzędnik lub oficyalista przez niestosowność związku nie pogorszył swego położenia.

art. 70. Otrzymane od władzy pozwolenie na zawarcie związków małżeńskich, złożonóm być winno do akt stanu cywilnego.

art. 71. Zostający w służbie, któryby bez poprzedniego pozwolenia właściwej władzy zawarł związek małżeński, jako nieuległy rozporządzeniom rządu, ze służby uwolnionym będzie.

Kodex kar gł. i p. z r. 1866.

art. 1565. Zostający w rządowej służbie, za zawarcie związku małżeńskiego bez pozwolenia właściwej władzy ulegnie surowej naganie z zapisaniem takowej do stanu służby.

art. 72. Duchowni dopełniający obrzędu ślubnego, bez złożenia sobie rzeczzonego pozwolenia, ulegną karze z mocy art. 21 prawa o małżeństwie z d. 16 (28) Marca 1836 r.

art. 73. Rozporządzenia artykułów 66 — 68 nie stosują się do osób ze skarbu nie płatnych, chociażby nominacya ich od rządu zależała, aplikanci wszakże i dyetaryusze przy władzach rządowych takowym podlegają.

II. Co do żołnierzy niższego stopnia i oficerów zostających w czynnej wojennej służbie, — zob. p. 1 i 2, rozdz. I, zdania Rady Państwa z dnia 6 Maja 1875 r., którego osnowa zamieszczona jest w przypisie do art. 8 kodexu cywilnego Król. Polskiego.

21. Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu religijnego osoby nieletniej, bez pozwolenia jej ojca, matki, opiekuna lub zwierzchności opiekuńczej, podpadnie karze pieniężnej porządkowej i karze dyscyplinarnej; podobnymże karom podpadnie duchowny, któryby przystąpił do obchodu małżeństwa osoby w służbie wojskowej zostającej, bez pozwolenia jej zwierzchniej kommandy. Wojskowy wykraczający przeciw powyższemu zakazowi, ulegnie także karze porządkowej, którą jego własna zwierzchność wyrzeczy.

O karze na zostającego w służbie cywilnej urzędnika, któryby bez poprzedniego pozwolenia właściwej władzy zawarł związek mał-

żeński, a także na duchownego, któryby dopełnił obrzędu ślubnego bez złożenia sobie rzezonego pozwolenia, — zob. art. 71 i 72 Ustawy o służbie cywilnej w K. P. 10 (22) Marca 1859 r., zamieszczone wyżej pod art. 20 niniejszego prawa.

4) O zdolności fizycznej stron.

22. Jeżeli jedna ze stron znajdowała się już przed zawarciem związku małżeńskiego w niemocy wiecznej, czyli nieuleczonej, wykonywania powinności małżonka, małżeństwo może być, na żądanie drugiej strony, uznanem za nieważne.

ODDZIAŁ II.

O przeszkodach niedopuszczających zawarcia małżeństwa.

23. Stanowią przeszkody niedopuszczające zawarcia związku małżeńskiego, a nawet po zawarciu małżeństwa unieważniające:

- 1) Różność religii (disparitas cultus).
- 2) Wielożęństwo.
- 3) Śluby zakonne i wyższe święcenia.
- 4) Przestępstwo.
- 5) Pokrewieństwo i powinowactwo.
- 6) Przystojność publiczna (honestas publica).

1) Różność religii.

24. Różność religii stanowi przeszkodę do małżeństwa pomiędzy osobami wyznającymi religię Rzymsko-Katolicką i osobami nienależącymi do żadnego z wyznań chrześcijańskich.

2) Wielożeństwo.

25. Mąż jedną tylko żonę, a żona jednego tylko męża w jednymże czasie mieć może. Nie można wchodzić w następne związki małżeńskie, dopóki trwa poprzednie małżeństwo prawnie nie unieważnione.

26. Osoba, która się stała winną wielożeństwa, nie może, nawet po śmierci prawego małżonka, zawierać ślubów ze współsprawcą popełnionego przez nią przestępstwa.

3) Śluby zakonne i wyższe święcenia.

27. Osoby, które w zakonie wykonały ślub czystości, i duchowni, którzy przyjęli wyższe święcenie, jako to: subdyakoniat, dyakoniat, albo kapłaństwo, nie mogą zawierać ślubów małżeńskich.

4) Przestępstwo.

28. Cudzołóstwo połączone z morderstwem jednego z małżonków, stanowi przeszkodę do małżeństwa między osobą, która się cudzołóstwa dopuściła, i jej współsprawcą; takąż przeszkodę stanowi cudzołóstwo, połączone z przyrzeczeniem pobrania się, na przypadek śmierci niewinnego małżonka.

29. Osoba, która się dopuściła morderstwa na osobie swego małżonka, lub zmówiła się w tym celu z osobą trzecią, nie może zawierać małżeństwa ze sprawcą, współsprawcą, ani współnikiem popełnionego morderstwa.

5) Pokrewieństwo i powinowactwo.

30. Pokrewieństwo i powinowactwo, wynikające, bądź z prawych, bądź z nieprawych związków, stanowi przeszkodę do małżeństwa w linii prostej pomiędzy wszystkimi wstępnymi i zstępniemi.

31. W linii pobocznej pokrewieństwo i powinowactwo, wynikające z prawych związków, stanowi przeszkodę do małżeństwa, aż do czwartego stopnia kanonicznego włącznie.

32. Pokrewieństwo i powinowactwo w linii pobocznej, wynikające z nieprawych związków, stanowi przeszkodę do małżeństwa, a mianowicie: pokrewieństwo pomiędzy krewnymi, aż do czwartego stopnia kanonicznego włącznie; powinowactwo, pomiędzy powinowatami, aż do drugiego stopnia kanonicznego włącznie,

33. Pokrewieństwo duchowne stanowi przeszkodę do zawarcia małżeństwa:

1) Pomiedzy osobą dającą chrzest, z jednej strony, a osobą chrzest przyjmującą i jej rodzicami, z drugiej strony.

2) Pomiedzy osobą chrzest przyjmującą, lub bierzmowaną i jej rodzicami, z jednej strony, a ojcem i matką chrzestną, lub osobami do bierzmowania podającymi, z drugiej strony.

34. Rodzicami chrzestnymi są tylko osoby trzymające dzieci do chrztu w pierwszej parze, i wtedy gdy chrzest udzielony był uroczyście ze zwykłemi ceremoniami.

35. Pokrewieństwo i powinowactwo cywilne stanowi przeszkodę do małżeństwa:

1) Pomiedzy osobą przysposabiającą, osobą przysposobioną i jej zstępniemi.

2) Pomiedzy dziećmi przysposobionemi i dziećmi z małżeństwa spłodzonymi z jednej i tej samej osoby.

3) Pomiedzy przysposabiającym i małżonkiem przysposobionego.

4) Pomiedzy przysposobionym i małżonkiem przysposabiającego.

36. Duchowna władza mocną jest, przez dyspensę usunąć przeszkody do małżeństwa, wynikające z pokrewieństwa w linii bocznej, w drugim stopniu kanonicznym i dalszych. Ta władza mocną jest również, przez dyspensę, usunąć przeszkody, wynikające z powinowactwa *) w linii bocznej, z pokrewieństwa i powinowactwa duchownego i cywilnego.

*) W tekście znajdującym się w Tomie XVIII, Dziennika praw jest tu zamieszczony wyraz *pokrewieństwa*, który poprawiony został na wyraz *powinowactwa*, a to podług rozporządzeń znajdujących się w Dzienniku praw w Tomie XXVI, na str. 316 i w Tomie XXXVI, na str. 396.

6) Przystojność publiczna.

37. Nie może, dla przystojności publicznej, zawierać małżeństwa, strona zaręczona z krewnymi w pierwszym stopniu kanonicznym drugiej strony, jeżeli zaręczyny były zawarte uroczyście, ważnie, przy kapłanie i świadkach.

38. Jeżeli małżeństwo, w którym spełnienie powinności małżeńskiej nie nastąpiło, unieważnioném zostało przez wyrok władzy duchownej, albo jeżeli rozwiązane zostało przez śmierć lub wstąpienie do zakonu jednej strony, wów-

czas nie będzie mógł drugi małżonek, dla przystojności publicznej, zawierać ślubów z krewnymi współmałżonka swego, aż do czwartego stopnia kanonicznego włącznie. W przypadku jednak, gdyby małżeństwo pierwsze unieważnionem zostało, dla braku zezwolenia, żadna przeszkoda z powodu przystojności publicznej nie zachodzi.

39. Przeszkoda do małżeństwa, wynikająca z przystojności publicznej, może być usunięta przez dyspensę władzy duchownej.

40. Władza duchowna obowiązana jest uwiadomić natchmiast Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego, w każdym razie, tak o zaniesionych do niej podaniach celem uzyskania dyspens, jako i o sposobie, w jakim te podania rozwiązane zostały.

NAJWYŻEJ pod dniem 10 (22) Lipca 1871 r., zatwierdżonem postanowieniem komitetu do spraw Królestwa Polskiego. (Zbiór pr. i rozp. rządu 1871 r. Nr 844) zniesionym został zarząd sprawami duchownymi obcych wyznań w guberniach Królestwa i załatwianie interesów należących do tego zarządu przeniesiono do ministerstwa spraw wewnętrznych do wydziału obcych wyznań.

ODDZIAŁ III.

O uroczystościach małżeńskich.

41. Osoby, które pragną wstąpić w związek małżeński, powinny uwiadomić o zamiarze swym proboszcza parafii, w której są zamieszkałe. Obowiązkiem jest proboszcza przekonać się poprzednio o wzajemném stron zezwoleniu, a następnie ogłosić, w trzech po sobie idących niedzielach, w kościele, z ambony, zapowiedzi o zamierzonym związku małżeńskim.

42. Zapowiadający ogłosi imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie przyszłych małżonków, oraz imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ich rodziców; następnie, w spisany akcie tegoż samego dnia, oprócz szczegółów powyższych, wymieni dzień, godzinę i miejsce ogłoszenia.

43. Zapowiedzi ogłoszone będą w parafii każdego z przyszłych małżonków. Jeśli jeden z nich, lub obadwa, nie dłużej mieszkają w jednym miejscu jak trzy miesiące, wówczas zapowiedzi nadto w kościele parafialnym poprzedzającego ich zamieszkania nastąpić powinny.

44. Jeżeli obrzęd ślubu nie został w ciągu sześciu miesięcy od ostatniej zapowiedzi dopełnionym, takowy nie może nastąpić jak za poprzedniem zapowiedzi ponowieniem.

45. Władza duchowna mocną jest dozwalać, w szczególnych przypadkach, aby, zamiast trzekrotnego ogłoszenia zapowiedzi, jedno tylko jój ogłoszenie nastąpiło. Wszelako w każdym przypadku jedna zapowiedź jest nieodzownie potrzebną.

46. Jeżeli władza duchowna uwolniła od drugiej i trzeciej zapowiedzi, obrzęd ślubu religijnego dopiero po upływie trzech dni od dnia ogłoszenia pierwszej i ostatniej zapowiedzi, nielicząc tegoż dnia, dopełnionym być może.

47. W następnych przypadkach wolno jest duchownemu przystąpić do dania ślubu bez zapowiedzi:

1) Gdy przyszły małżonek wybierać się ma nagle w długą lub niebezpieczną podróż, w interessach rządowych.

2) Gdy osoby, o których powszechnie mniemano, iż zostają w związku małżeńskim, pragną dopełnić obrzędu ślubu religijnego.

48. Obrzęd ślubu małżeńskiego dopełnionym być winien w kościele, publicznie, w obecności dwóch świadków przynajmniej, przez proboszcza parafii, w której jeden z przyszłych małżonków jest zamieszkały, lub przez jego zastępcę. Jednak ślub dany być może w innej parafii, i przez innego duchownego, bądź za zezwoleniem przełożonego właściwej parafii, bądź za pozwoleniem zwierzchności dyecezalnej.

49. Zamieszkanie stron i właściwość proboszcza co do obrzędu ślubnego, wynika z pobytu ich sześciomiesięcznego w jednej parafii. Jednak ten przeciąg czasu liczy się podwójnie, jeżeli strony mieszkały poprzednio nie w tej dyecezyi, w której ślub ma być dany.

50. Osobom, które nie mają stałego zamieszkania, jako to, wojskowym i innym, może być ślub dany przez proboszcza, w parafii, w której chwilowo przebywają.

51. Małżeństwo jest nieważne, jeśli ślub był dany:

1) Przez duchownego niewłaściwego i niemającego na to upoważnienia od przełożonego parafii jednego z małżonków, lub od zwierzchności dyecezalnej,

2) Nie w obecności dwóch przynajmniej świadków.

52. Obowiązkiem jest proboszcza przekonać się, przed przystąpieniem do obrzędu ślubnego, czy nie zachodzą przeszkody wymienione w Oddziale drugim niniejszego Rozdzia-

lu, i za odkryciem której z nich, wstrzymać się z daniem ślubu.

53. Proboszcz, przed przystąpieniem do dania ślubu, obowiązany jest także żądać złożenia sobie aktu urodzenia przyszłych małżonków, lub jeżeli jeden z nich jest wdowcem lub wdową, aktu zejścia poprzedniego małżonka, wyjąwszy przypadek, w którymby osobistą i niewątpliwą posiadał wiadomość, że strony mają lata potrzebne do zawarcia małżeństwa, lub że poprzednie ich związki małżeńskie ze śmiercią współmałżonka ustały.

Co do małżeństw zawieranych przez wdowy po wojskowych.

Rozporządzeniem K. R. S. W. i D. z d. 23 Sierpnia (4 Września) 1849 r. Nr 1815/12462, wezwani zostali Biskupi i Administratorowie dyecezyj o polecenie duchownym, szczególnie zaś proboszczom i rządcom kościołów parafialnych, jako zarazem urzędnikom stanu cywilnego, iżby ci odtąd nie wprzód przystępowali do błogosławienia powtórnych związków małżeńskich i spisywania aktu stanu cywilnego zawartego małżeństwa przez wdowy po wojskowych, dopóki o śmierci w wojsku pierwszego małżonka nie powezmą przekonania z nadesłanych, przez pośrednictwo Prokuratorów Kr., do aktów stanu cywilnego szczegółowych wiadomości, wyjąwszy w przypadku przewidzianym w art. 54 pr. z r. 1836 o małżeństwie, który dozwala zastąpić akt zejścia aktem znania, i dopóki strony nie przedstawią aktów zawierających odpowiednie wiadomości bezpośrednio przez świadków powzięte o zgonie wojskowego.

Jednocześnie wezwane zostały Konsystorze wyznań Ewangelicko-Augsburgskiego, tudzież Ewangelicko-Reformowanego, o wydanie stosownych pod tym względem zarządzeń do Duchowieństwa tychże wyznań; wydanie zaś podobnych zarządzeń do urzędników stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich polecane zostało Rządowi Gubernialnym i Magistratowi miasta Warszawy. (Zaw. T. I, str. 293).

54. Jeżeliby zachodziła trudność w otrzymaniu aktów urodzenia lub zejścia, duchowny dopełniający obrzędu ślubnego, może poprzestać na świadectwie dwóch osób, dobrze mu znanych. Zeznania ich przyjęte do protokołu przez pro-

boszcza, sąd pokoju, burmistrza, lub wójta, dołączone być winny do księgi stanu cywilnego.

55. Jeżeli wstępuje w nowe związki małżeńskie osoba, której poprzednie małżeństwo unieważnioném zostało, i jeżeli o tém unieważnieniu księgi stanu cywilnego, przez proboszcza utrzymywane, wzmianki nie zawierają, osoba pomieniona winna złożyć proboszczowi, poświadczoną przez duchowną władzę kopią wyroku, uznającego poprzednie małżeństwo za nieważne.

56. Pozwolenie zwierzchności wojskowej lub opiekuńczej na małżeństwo, złożoném być winno duchownemu w oryginale. Pozwolenie rodziców i opiekunów, jeżeli nie są obecnymi obrzędowi ślubu, może być objawione w akcie z podpisem prywatnym, i ten akt dołączonym będzie do księgi małżeństw; jednak podpis prywatny będzie musiał być poświadczony przez władzę sądową, lub administracyjną.

O pozwoleniu na zawarcie małżeństwa od władzy cywilnej otrzymaném,— zob. art. 70 Ustawy o służbie cywilnej w Kr. P., 10 (22) Marca 1859 r. zamieszczony wyżej pod art. 20 niniejszego prawa.

57. Jeżeli proboszcz, przystępujący do obrzędu ślubu, nie ma pewności względem przeciągu czasu, przez który strony mieszkają w jego parafii, obowiązany jest domagać się złożenia w tym celu świadectwa miejscowej policji.

58. Po dopełnionym obrzędzie religijnym, proboszcz utrzymujący księgę aktów stanu cywilnego, spisze w przytomności dwóch świadków, akt cywilny, obejmujący w sobie:

1) Imiona, nazwiska, powołanie, miejsce urodzenia, zamieszkanie i wiek małżonków.

2) Imiona, nazwiska, powołanie i zamieszkanie ojców ich i matek.

3) Pozwolenie rodziców, opieki i zwierzchności wojskowej, w przypadkach, w których prawo tego wymaga.

4) Wymienienie dnia i miejsca, w których nastąpiły zapowiedzi, lub, jeżeliby nie było zapowiedzi, wymienienie zwierzchności, która uwolniła od ich ogłoszenia; tudzież datę dyspensy.

5) W przypadku zawierania małżeństwa przez osobę, która była w poprzednich związkach małżeńskich, wzmiankę o czasie, w którym pierwsze małżeństwo ustało, lub unieważnione zostało.

6) Oświadczenie małżonków, czy zawarli lub nie, umowę przedślubną; a w pierwszym przypadku, wymienienie daty i miejsca jej zawarcia, oraz rejenta, przed którym zawartą została.

7) Imiona, nazwiska, powołanie, wiek i zamieszkanie świadków; jeżeli są krewnymi lub powinowatymi małżonków, wymienienie z której strony i w jakim stopniu.

8) Oświadczenie duchownego i świadków, iż małżeństwo religijne zawartém zostało.

O spisywaniu aktów małżeństwa w języku ruskim, a także o wyrażaniu w nich daty, imion i nazwisk osób do aktu wchodzących, — zob. postanowienia i rozporządzenia, zamieszczone w przypisie I do art. 75 K. C. P.

59. Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu małżeństwa zawartego z przekroczeniem rozporządzeń w niniejszym Oddziale objętych, podpadnie karze dyscyplinarnej.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1866.

art. 1577. Kapłani Prawosławnego, niemniej kapłani i pastrowie innych Chrześcijańskich wyznań, którzyby, nie otrzymawszy na

to szczególnego pozwolenia, dopełnili obrzędu ślubu, bez zachowania istniejących przepisów co do zapowiedzi i innych środków ostrożności, ulegną:

- za pierwszym razem, naganie mniej lub więcej surowej;
- za drugim — usunięciu od obowiązków, z zabronieniem przeznaczania ich nadal do parafii.

Tymże karom ulegną duchowni, którzyby dali ślub osobie, czasowo w ich parafii przebywającej, bez dostatecznego przekonania się, że osoba ta w małżeństwie nie zostaje.

Najwyższy Ukaz 13 Września 1876 r. (Zbiór praw i rozp. rząd. 1876 r. N. 84):

p. 23. W uzupełnieniu 2-giej części art. 1577 postanawia się, że jeżeli w jakiej parafii Rzymsko-Katolickiego, Ormiano-Gregoryańskiego, Ormiano-Katolickiego lub Protestantckiego wyznania, kapłan lub pastor, obrzędu ślubu, który w innej parafii danym być był powinien, dopełni bez upoważnienia właściwego téj ostatniej parafii proboszcza lub bez pozwolenia wyższej duchownej zwierzchności, wówczas kapłan ten lub pastor ulegnie: naganie, mniej lub więcej surowej; albo karze pieniężnej do pięćdziesięciu rubli.

O D D Z I A Ł I V.

O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa, i ustaniu pożycia małżeńskiego.

60. Małżeństwo ustaje:

- 1) Przez śmierć jednego z małżonków.
- 2) W skutek wyroku władzy duchownej stanowiącego nieważność.
- 3) Małżeństwo niespełnione fizycznie, rozwiązuje się przez wstąpienie jednego z małżonków do zakonu, i wykonanie tamże ślubu czystości.

61. Rozwiązanie małżeństwa w ostatnim z powyższych przypadków, wyrzeczonem być powinno przez zwierzchność duchowną, i wolno jest małżonkowi, który do zakonu nie wstąpił, nowe zawrzeć związki małżeńskie.

62. Pożycie małżeńskie ustaje, w skutek rozłączenia co do stołu i łoża. Rozłączenie co do stołu i łoża, może być wyrzeczone przez zwierzchność duchowną, na żądanie jednego z małżonków:

- 1) Z powodu cudzołóstwa.
- 2) Z powodu ciężkich obelg doznanych od współmałżonka.
- 3) W razie, gdy jeden ze współmałżonków dopuszcza się zbrodni lub występków, lub znagła drugiego do popełnienia onych.

63. Nie służy małżonkowi pokrzywdzonemu skarga o rozłączenie co do stołu i łoża z powodu cudzołóstwa, jeżeli sam dopuścił się tego przestępstwa, lub jeżeli przebaczył stronie winnej.

64. Strona niewinna ma prawo żądać w powyższym przypadku, aby pożycie małżeńskie, które ustało z mocy wyroku, było następnie przywróconém.

65. Mąż nie ma prawa żądać rozłączenia co do stołu i łoża z powodu cudzołóstwa, jeżeli sam skłonił żonę do popełnienia tego przestępstwa, lub jeżeli gwałtem przymuszoną była do przelamania wiary małżeńskiej.

66. Rozłączenie co do stołu i łoża może być żądane i w skutek wzajemnego zezwolenia, lecz tylko dla przyczyn godziwych.

67. Rozłączenie co do stołu i łoża, może być wyrzeczone przez zwierzchność duchowną, na czas ograniczony, lub nieograniczony.

O D D Z I A Ł V.

O terminach do wstąpienia w nowe związki małżeńskie.

68. Zabrania się kobietom, które w poprzedniem zostawały małżeństwie, wchodzić w nowe związki małżeńskie, aż dopiero po upływie dziesięciu miesięcy, od dnia, w którym poprzednie ustały, ze śmiercią męża, lub uznane zostały za nieważne. Za wykroczenie przeciw temu zakazowi, ulegną one karze pieniężnej, która to kara rozciągniętą będzie także na rodziców i opiekunów, pozwoleniem swém zawarciu małżeństwa upoważniających.

69. Zabrania się, tak kobietom, jako też mężczyznom, których małżeństwo uznane zostało za nieważne z powodu: *a)* niezdolności fizycznej jednej ze stron; *b)* pokrewieństwa w linii bocznej w drugim stopniu kanonicznym i dalszych; *c)* powinowactwa w linii bocznej we wszystkich zakazanych stopniach; *d)* pokrewieństwa duchownego; *e)* pokrewieństwa i powinowactwa cywilnego; *f)* przystojności publicznej,—zawierać, za życia współmałżonka, nowego małżeństwa, aż po upłynieniu lat trzech, od dnia, w którym zapadł ostateczny wyrok, uznający nieważność poprzedniego małżeństwa, w drugiej lub trzeciej instancji. Zakaz powyższy nie ściąga się do osób, które, po unieważnieniu ich małżeństwa, z powodu pokrewieństwa lub powinowactwa wyżej opisanego, tudzież przystojności publicznej, otrzymawszy potrzebną od zwierzchności duchownej dyspensę, zażądają na nowo się pobrać i ważne zawrzeć małżeństwo.

70. Zabrania się osobom, których związek małżeński uznany został za nieważny: *a)* z powodu niedostatecznego zezwolenia w przypadkach art. 10, 11, 12, 13 i 14 opisanych; *b)* z powodu niewłaściwości proboszcza; *c)* z powodu niedostatecznej liczby świadków przy obrzędzie ślubnym, stosownie do art. 51,—za życia współmałżonka, nowego zawierając małżeństwa, aż po upłynieniu lat sześciu od dnia, w którym zapadł ostateczny wyrok, uznający nieważność w drugiej lub trzeciej instancji. Też osoby nie są obowiązane wstrzymywać się przez jakibądź przeciąg czasu z ponowieniem małżeństwa, uznanego za nieważne, skoro pragną zawrzeć je ważnie, z dopełnieniem warunków i uroczystości prawem wymaganych.

71. Strona, z obrazą zakazów art. 69 i 70 objętych, nowe zawierająca małżeństwo, niemniej też rodzice jej i opiekunowie. pozwoleniem swoim zawarcie małżeństwa upoważniający, ulegną karze art. 455 Kodexu Karnego, na osoby tające przeszkody do małżeństwa, postanowioną; kara ta wyrzeczona będzie przez Sąd Poprawczy, na domaganie się Prokuratora Królewskiego.

por. § II zdania Rady Państwa z d. 5 Lipca 1856 r. (Dz. Praw T. L., str. 77).

72. Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu religijnego małżeństwa, zawartego z przekroczeniem zakazów art. 68, 69 i 70 postanowionych, podpadnie karze porządkowej pieniężnej i karze dyscyplinarnej.

Zdanie Rady Państwa 5 Lipca 1856 r. (D. P. T. L. str. 77):

§ III. Duchowny, któryby dopełnił obrzędu ślubu religijnego małżeństwa, z przekroczeniem zakazu art. 68 Prawa o małżeństwie z r. 1836 postanowionego, podpadnie karze porządkowej pieniężnej, i prócz tego, osobnej karze Kościelnej.

ODDZIAŁ VI.

O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów.

73. Nieważność małżeństwa i rozłączenie małżonków co do stołu i łoża, nie zależy od woli ich, ani wzajemnego zezwolenia, lecz wyrzeczonym być może przez zwierzchność duchowną.

74. Również do zwierzchności duchownej należy wyrzeczenie względem przywrócenia pożycia małżonków, rozłączonych co do stołu i łoża.

75. Zwierzchność duchowna jest właściwym sądem do rozpoznawania wykroczeń, którychby stali się winnymi

kapłani dopełniający obrzędu ślubu małżeńskiego, i do wyrzekania przeciw nim kar dyscyplinarnych. Jednakże, ilekroć postanowiona jest prawem niniejszém kara pieniężna porządkowa, na duchownych dających śluby, kara ta wymierzona będzie przez Kommissyę Rządową Sprawiedliwości.

Rozp. K. R. S. 10 (22) Sierpnia 1855 r. N. 16956:

Jeżeli będzie chodziło o ukaranie duchownego za uchybienia przeciw prawu o małżeństwie, na które postanowioną jest kara dyscyplinarna i kara pieniężna, Prokuratorowie Trybunałów o wymierzenie pierwszej odnosić się powinni do właściwej zwierzchności duchownej, a dla wyrzeczenia kary pieniężnej, obowiązani są akta wykrytego nadużycia wraz ze swą opinią do decyzji Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości nadsyłać. (Zaw. T. I, str. 300).

76. Kara pieniężna wynosić będzie najmniej 40 złp., najwięcej złp. 1800.

77. Sędziowie duchowni, rozpoznając sprawy małżeńskie, ograniczą się na samém tylko wyrzeczeniu ważności lub nieważności sakramentu, na samém dopuszczeniu lub odrzuceniu żądanego rozłączenia eo do stołu i łoża, i na wyrzeczeniu kary dyscyplinarnéj na wykraczającego kapłana. Oznaczenie skutków cywilnych, z nieważności małżeństwa lub rozłączenia onego eo do stołu i łoża wynikających, niemniej środków tymczasowych, z wytoczeniem processu połączonych, należy do sądów cywilnych.

I. Post. R. A. Kr. oznajmione w odezwie Sekr. Stanu téjże Rady do D. G. P. w K. R. S. z d. 28 Sierpnia (9 Września) 1853 r. Nr. 14963. (Akta K. R. S. tyczące się pr. o małż. z roku 1836 r. Vol. III).

Przy rozbiórce w r. 1848 kwestyi: czy wyroki sądów duchownych, wyrzekające unieważnienie lub rozłączenie małżeństwa, mają wpływ stanowczy na oznaczenie skutków cywilnych ze względu na winę jednego z małżonków, jako to: co do opieki nad dziećmi, alimentów, stosunków majątkowych i t. p., lub czyli mimo uznania winy jednego z małżonków przez Sądy duchowne, Sądy cywilne mogą przyjąć lub nakazać dowody prawne ku wyjaśnieniu téj winy dla oznaczenia

skutków cywilnych? Rada Administracyjna skłoniła się do podzielenia zasady przyjętej przez IX Departament Senatu, w wyroku wydanym 1846 r., w którym tenże Departament uznał, że w duchu art. 77 prawa o małżeństwie z r. 1836, skoro wyrzeczenie unieważnienia lub rozłączenia należy do Sądów Duchownych, i skoro te uznają prawnocześnie czyny winę stanowiące i powodujące rozłączenie, Sądy cywilne nie mogą na nowo tych czynów sprawdzać, ale są w obowiązku na zasadzie uznanej winy przez Sądy Duchowne oznaczyć skutki cywilne.

II. Postanowienia o postępowaniu w sprawach dotyczących praw cywilnych, bądź osobistych, bądź majątkowych samym małżonkom, lub dzieciom w małżeństwie spółdzionym służących i z istnieniem prawnego związku małżeńskiego ściśle złączonych, zawarte w art. 1337—1345 ust. postępow. cyw. 1864 r., i w art. 231—234 post. o zast. ust. sąd. 1864 r., do Warsz. Okr. Sąd., zamieszczone są w przypisie do art. 260 kod. cyw. Kr. Pols. 1825 r.

78. Sprawy o nieważność małżeństwa, tudzież sprawy o rozłączenie co do stołu i łoża rozpoznawane będą: w pierwszej instancji, przez Biskupa lub Administratora dyecezyi zamieszkania małżonków, w drugiej instancji, przez Arcybiskupa lub Administratora Archidyecezyi Warszawskiej.

79. Jeśli małżonkowie zamieszkali są w Archidyecezyi Warszawskiej, sprawy ich o nieważność małżeństwa i rozłączenie co do stołu i łoża, będą rozpoznawane w pierwszej instancji, przez Arcybiskupa lub Administratora Archidyecezyi, w drugiej przez duchownych, których wyznaczy tenże, w skutek nadanej mu władzy przez Stolicę Apostolską.

a) Zdanie Rady Państwa 5 Lipca 1856 r. (Dz. P. T. L. str. 77):

ogłoszone 3 (15) Kwietnia 1857 r.:

I. Celem zgodzenia przepisów prawa o małżeństwie z nowo-ustanowionym, za zgodą Dworu Rzymskiego, porządkiem rozpoznawania spraw małżeńskich, zamiast art. 78, 79, 81 i 82 pomienionego prawa, postanowić co następuje:

a) pierwszą instancję sądu duchownego w sprawach małżeńskich w Królestwie Polskiem, stanowią miejscowi biskupi dyecezyalni, a w archidyecezyi warszawskiej arcybiskup, ze swemi konsystorzami.

b) drugą instancję sądu duchownego stanowią; w sprawach osądzonych w pierwszej instancji przez biskupów — arcybiskup warszawski, a w sprawach, które były rozpoznawane w pierwszej instancji przez tegoż arcybiskupa, — biskup jednej z sąsiednich dyecezyj, według poprzedniego wyznaczenia przez dwór Rzymski.

c) w razie niezgadzania się wyroków dwóch pierwszych instancyj sądu duchownego, również i w skutek appellacji, skarg i prote-

stacyi, rozpoznawanie spraw małżeńskich w trzeciej instancji, należy do Stolicy Apostolskiej.

d) skargi na wyroki sądów duchownych Królestwa w sprawach małżeńskich podawane będą do sądu trzeciej instancji w konsystorzu warszawskim, który przedstawi takowe do Rzymu, porządkiem przepisany, za pośrednictwem poselstwa Cesarsko-Rosyjskiego.

b) Artykuły umówione między pełnomocnikami Najjaśniejszego Cesarza Jegomości i pełnomocnikiem Jego Świątobliwości Papieża w Rzymie 22 Lipca (3 Sierpnia) 1847 r. (Dz. P. T. L, str. 101),

ogłoszone 1 (13) Czerwca 1857 r..

art. 13. Biskup sam jednem jest sędzią i zarządcą spraw duchownych swęj dyecezyi, nie ubliżając wszakże swęj zawisłości kanonicznej od Stolicy Świętej.

art. 14. Sprawy które winny być rozpoznawane poprzednio przez Konsystorze dyecezyalne, są następujące :

a) sprawy małżeńskie, sprawdzenie prawności małżeństw . . .
. . . i t. p.

Uwaga. Po podpisaniu i ratyfikacji zawarowań umówionych z Dworem Rzymskim w niniejszym akcie, postanowiono, na mocy osobnego z tymże dworem układu, następujący bieg co do rozsądzania spraw małżeńskich i innych duchownych. Pierwszą instancję juryzdykcyi duchownej w sprawach tej kategorii, składać będą biskupi dyecezyalni miejscowi, a w dyecezyi arcybiskupiěj, arcybiskup, z ich właściwemi konsystorzami, stosownie do prawideł oznaczonych w artykule XV niniejszej konwencyi; drugą instancję co do spraw sądzonych w pierwszej instancji przez biskupów, będzie arcybiskup, a co do spraw sądzonych w pierwszej instancji przez arcybiskupa, będzie biskup jednej z najbliższych od arcybiskupstwa dyecezyi, naprzód ku temu przez Papieża wyznaczonęj. Jeżeli zajdzie niezgodność między wyrokami dwóch pierwszych instancji juryzdykcyi duchownej, jakoteż i w przypadkach appellacyi, skargi lub protestacyi, rozsądzenie spraw małżeńskich, należeć będzie do Stolicy Świętej w Rzymie.

art. 15. Powyższe sprawy rozstrzygane będą przez biskupa po ich roztrząśnieniu w konsystorzu, którego charakter jest li tylko doradczym, biskup nie jest obowiązany objawiać powodów swych decyzji, nawet i w wypadkach w których jego zdanie byłoby odmienne od zdania konsystorza.

c) Z powodu zerwania stosunków dyplomatycznych pomiędzy Dworem Cesarskim a Rządem Papieżkim, w Ukazie NAJWYŻSZYM z d. 12 Lipca 1867 r. (D. P. T. LXVII, str. 207), polecone było, wszelkie

czyrności dotyczące znoszenia się z Papieżem skoncentrować w Kolegium duchowném Rzymsko-Katolickim, tak, ażeby wszyscy zwierzchnicy dyecezyj tak Cesarstwa jako i Królestwa Polskiego, przedmioty przechodzące zakres ich władzy duchownej, przedstawiali rzeczonemu kolegium, które w razie gdyby samo bezpośrednio sprawy rozstrzygnąć nie mogło, wydawało postanowienie zalecające Prezydującemu w kolegium udać się do Rzymu ze stosowném przedstawieniem. Wszelako, Rozkazem NAJWYŻSZYM objawionym w odezwie Ministra Spraw Wewnętrznych do Warszawskiego Jenerał-Gubernatora z d. 18 Lutego 1875 r. Nr 43, istniejący dawniej, to jest do roku 1867, porządek znoszenia się duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego ze stolicą papieżką, został przywrócony, o czem też, Warszawski Jenerał-Gubernator zawiadomił Zarządzającego Kommissyą Rządową Sprawiedliwości, przez odezwę swą z d. 10 (22) Marca 1875 r. Nr 348, która jest osnowy następującej:

P. Minister Spraw Wewnętrznych odezwą z dnia 18 Lutego 1875 r. Nr 43 zawiadomił mnie, że NAJJAŚNIEJSZY PAN NAJWYŻEJ rozkazał raczyć: 1-o dla *spraw małżeńskich* osób wyznania Rzymsko-Katolickiego przywrócić istniejące poprzednio, na mocy szczególnego układu Rządu z Dworem Papieżkim w r. 1848, instancye, a mianowicie: biskupi dyecezyalni, a w archi-dycezyi arcybiskup, wraz z konsystorzami swemi, stanowić będą dla spraw tego rodzaju *pierwszą instancye*; *drugą* instancye dla spraw osądzonych w pierwszej instancyi, — biskup jednej z dyecezyj, wyznaczony w tym celu przez Papieża; w razie niezgodności wyroków dwóch pierwszych instancyj sądu duchownego, również w przypadku appellacyj, skarg i protestów, rozsądzenie spraw małżeńskich ma być pozostawione *Stolicy Apostolskiej*; — 2-o Znieść włożony w dniu 10 Maja 1867 r., na Kollegium duchowne Rzymsko-Katolickie obowiązek pośredniczenia w stosunkach władz dyecezyalnych z Ojcem S. W tym względzie Jego Cesarskiej Mości podobało się rozkazać, aby w stosunkach takowych zachowywany był porządek, istniejący do r. 1867, a mianowicie, aby Zwierzchnicy dyecezyj wszelkie swe przedstawienia do Papieża w sprawach duchownych, wymagających z natury swojej odniesienia się do Papieża, jako głowy kościoła Rzymsko-Katolickiego, przesyłali do Ministerium Spraw Wewnętrznych (departament wyznań obcych), na którym leży obowiązek przesłania ich dalszego, celem uzyskania na nie decyzyj papieskich, tudzież komunikowania wspomnianych decyzyj władzom dyecezalnym, za uzyskaniem poprzednio NAJWYŻSZEGO zezwolenia na ich wykonanie. W skutek ustanowienia takiego sposobu znoszenia się katolików rzymskich z Papieżem, wszelkie stosunki tego rodzaju winny odbywać się *wyłącznie w drodze przez NAJWYŻSZY rozkaz uprawnionej*. Wszystkie bez wyjątku akta i rozporządzenia Jego Świątobliwości i rządu duchownego rzymskiego, jakkolwiek nosiłyby nazwę, i jakkolwiek inną drogą doszłyby do władz duchownych Rzymsko-Katolickich i osób, należących do duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego, winny być przedstawione w oryginale Ministerium Spraw Wewnętrznych natychmiast po ich

otrzymaniu i przed wszelkiem onych ogłoszeniem lub czynnością do wykonania onych zmierzającą. Pomienione akta Stolicy Apostolskiej nie mogą mieć w kraju znaczenia prawnego, jeżeli nie będą przedewszystkiēm przedstawione do Ministeryum Spraw Wewnętrznych, a za naruszenie wskazanego wyżej sposobu znoszenia się z rządem Papieskim, tudzież za nieprzedstawienie aktów, gdzie należy, winni pociągnięci będą do surowej odpowiedzialności. (Akta K. R. S. dotyczące się prawa o małż. 1836 r. Vol. V).

80. Potrzebne są dwa wyroki jednozgodne do stanowczego unieważnienia małżeństwa.

Ukaz Najwyższy 23 Kwietnia (5 Maja) 1840 r. Dz. P. T. XXV, str. 107):

art. 80. Potrzebne są dwa wyroki jednozgodne do stanowczego unieważnienia małżeństwa.

Z pod przepisu tego wyłącza się przypadek uznania małżeństwa za nieważne, z powodu trwania poprzedniego związku małżeńskiego, prawnie nie unieważnionego, w którym to przypadku dostateczny jest wyrok jednego sądu.

81. Jeżeli wyrok pierwszej instancyi nie zgadza się z wyrokiem drugiej, stronom wolno udać się do trzeciej instancyi.

82. Sprawy małżeńskie sądzone będą w trzeciej instancyi przez duchownych, których wyznaczy Stolica Apostolska, na skutek przedstawienia Rady Administracyjnej Królestwa, uczynionego wspólnie z Arcybiskupem Warszawskim, lub Administratorem Archidiecezyi.

por. § I. Zdania Rady Państwa 5 Lipca 1856 r., osnowa którego przytoczona wyżej w przypisie a) do art. 78 i 79 niniejszego prawa.

83. Tak Biskupi, jako też Arcybiskup, Administratorowie dyecezyi i Archidiecezyi, mają prawo wyręczać się, w obowiązkach sędziego spraw małżeńskich, innymi duchownymi, których w tym celu wyznaczą.

84. W sądach duchownych zachowane być winno sądowe postępowanie kanoniczne.

85. Wyrzeczenie nieważności małżeństwa zawartego przez mężczyznę, przed skończeniem lat 14, wyrzeczenie nieważności małżeństwa zawartego przez kobietę, przed skończeniem lat 12, tudzież małżeństwa zawartego przez osobę cierpiącą pomieszanie zmysłów, może być żądaniem przez obiedwie strony; a jeżeli te są nieletnie lub bezwłasnowolne, przez ich ojca, matkę lub opiekunów.

86. Wyrzeczenie nieważności małżeństwa, które zawartóm zostało, chociaż nie było zezwolenia, albo, chociaż zezwolenie nastąpiło w skutek przymusu lub błędu, może być żądaniem tylko przez stronę, która prawnego zezwolenia na małżeństwo nie oświadczyła.

87. Wszakże nie będzie przyjęta skarga strony domagającej się wyrzeczenia nieważności zawartego przez nią małżeństwa, w skutek doznanego przymusu, jeżeli zanieśioną została po upływie ośmnastu miesięcy, od chwili, w której przymus ustał, lub jeżeli przed upływem tego przeciągu czasu spełniona była przez nią dobrowolnie powinność małżeńska.

Ukaz Najwyższy 23 Kwietnia (5 Maja) 1840 r. (Dz. P. T. XXV, str. 107):

art. 87. Wszakże nie będzie przyjęta skarga strony domagającej się wyrzeczenia nieważności zawartego przez nią małżeństwa, w skutek doznanego przymusu, jeżeli zanieśioną została po upływie ośmnastu miesięcy, od chwili, w której przymus ustał, lub jeżeli przed upływem tego przeciągu czasu spełnioną była przez nią dobrowolnie powinność małżeńska.

Przepis ten obowiązuje i co do małżeństw, przed ogłoszeniem niniejszego prawa zawartych. Lecz przy rozpoznawaniu skarg o unieważnienie małżeństw takowych, z powodu przymusu, rzeczoney ośmnaście-miesięczny przeciąg czasu liczyć się ma, nie od chwili ustania przymusu, ale od dnia ogłoszenia tegoż prawa *).

*) Prawo to ogłoszone d. 18 (30) Czerwca 1840 r.

88. Nieważność małżeństwa, wynikająca z niemocy fizycznej jednej ze stron, może być wyrzeczoną również tylko na żądanie drugiej strony.

89. Wyrzeczenia nieważności małżeństwa zawartego pomimo przeszkód, w Oddziale drugim niniejszego Rozdziału opisanych, dyspensą zwierzchności duchownej nieusuniętych, mogą domagać się obiedwie strony, a jeżeli strony są nieletnie, ich rodzice lub opiekunowie.

90. Wszakże rodzice i opiekunowie nie mogą, w powyższych przypadkach, zaskarżać małżeństwa, jeżeli na one swe udzielili pozwolenie.

91. Skarga o unieważnienie małżeństwa, z powodu, iż ślub dany był przez duchownego niewłaściwego, niemającego na to upoważnienia od przełożonego parafii jednego z małżonków, lub od władzy dyecezalnej, niemniej skarga o unieważnienie małżeństwa, z powodu, iż ślub dany był w nieobecności dwóch przynajmniej świadków, zanesioną być może przez każdego z małżonków; a w razie nieletności tychże, przez ich rodziców i opiekunów, jeżeli ci wszakże nie upoważnili swém pozwoleniem małżeńskiego związku.

92. Małżeństwo zawarte pomimo przeszkód wynikających: z różności religii, z wielożeństwa, z ślubów zakonnych i wyższych święceń, z przestępstwa, z pokrewieństwa i powinowactwa w linii wstępnej i zstępnej, pomiędzy braćmi i siostrami rodzonymi i przyrodnymi, podlega unieważnieniu w skutek skargi Prokuratora Królewskiego, na którego wkłada się obowiązek, takowe małżeństwa z urzędu zaskarżać, chociażby nie domagali się ich unieważnienia małżonkowie, rodzice tychże i opiekunowie.

93. Strona, która w dobrej wierze małżeństwo zawarła, może połączyć swą skargę ze skargą Prokuratora Królewskiego.

94. Prokuratorowie Królewscy zostają nadto w obowiązku przestrzegać użycia stempla w sprawach małżeńskich.

por. uwagę pod art. 96 niniejszego prawa.

95. Prokuratorowie Królewscy mają prawo żądać komunikowania sobie aktów dotyczących się spraw małżeńskich, w każdym stanie interessu.

96. Sędziowie duchowni stanowić będą prócz tego w sprawach małżeńskich, bez względu na żądanie stron, na wnioszek Prokuratora Królewskiego przy Trybunale cywilnym pierwszej instancyi.

1) Ilekroć będzie poszukiwaną z urzędu nieważność małżeństwa zawartego w przypadkach prawem niniejszém wskazanych (art. 92);

2) Ilekroć wypadnie wyrzec karę dyscyplinarną przeciwko duchownemu, który, dopełniając obrzędu ślubu religijnego, wykroczył przeciw rozporządzeniom ustawy niniejszój.

a) Na mocy postanowienia Rady Administracyjnej z d. 3 (15) Grudnia 1843 r. N. 9753, i rozporządzenia K. R. S. z d. 24 Grudnia (5 Stycznia) 1843/4 r. N. 16,180, obowiązki Prokuratora przy sądzie duchownym katolickim drugiej instancyi pełnić ma prokurator przy sądzie Appellacyjnym Królestwa; pełnienie zaś takichże obowiązków przy każdym sądzie duchownym katolickim pierwszej instancyi dyecezyalnym pozostawione zostało przy właściwych prokuratorach cywilnych każdój gubernii. (Akta K. R. S. dotyczące się pr-va o małż. z roku 1836, Vol. III).

Najwyżej pod dniem 6 Sierpnia 1876 r., zatwierdzone przepisy o włożeniu na sądowe instytucye i urzędujące osoby Okręgu Sądowego Warszawskiego niektórych czynności poprzednich Sądów i urzędników Sądowych gubernij Królestwa Polskiego.

p. 4. Na przyszłość aż do dalszego rozporządzenia obowiązki prokuratorskie w sprawach małżeńskich rozstrzyganych w sądach

duchownych rzymsko-katolickich I-jej instancyi wykonywane będą przez prokuratorów właściwych sądów okręgowych; w sprawach zaś sądzonych w II-jej instancyi tegoż wyznania, jakoteż i w sądach konsystorskich wyznania ewangelicko-augsburgskiego i reformowanego wkładają się na Prokuratora Warszawskiej Izby Sądowej, zachowując tak ostatniemu jak i Prokuratorowi Warszawskiego Sądu Okręgowego oddzielne wynagrodzenie za wykonywanie tych czynności jakie przyznane było Prokuratorowi Sądu Appellacyjnego i Trybunału Cywilnego w Warszawie.

97. Sędzia duchowny, przyjmując skargę o nieważność małżeństwa zaskarżonego z powodu: *a)* niedostatecznego zezwolenia; *b)* niezdolności fizycznej; *c)* pokrewieństwa w drugim stopniu kanonicznym i dalszych; *d)* powinowactwa w linii bocznej; *e)* pokrewieństwa duchownego; *f)* pokrewieństwa i powinowactwa cywilnego; *g)* przystojności publicznej; *h)* niewłaściwości proboszcza *i)* niedostatecznej liczby świadków przy obrzędzie ślubnym;—ostrzedz powinien stronę powodową o karze, prawem niniejszém postanowionéj na osoby, któreby, po unieważnieniu ich małżeństw z powodów powyższych, przed upływem oznaczonych przeciągów czasu, weszły w nowe związki małżeńskie. Obrońca małżeństwa, stosownie do sądowego postępowania kanonicznego wyznaczony, postara się, aby strona pozwana o téj karze była ostrzeżoną.

Artykuł niniejszy utracił moc swoją z powodu uchylecia przepisów objętych w art. 69 i 70 niniejszego prawa.

ROZDZIAŁ II.

O małżeństwie pomiędzy osobami wyznania Grecko-Rossyjskiego.

Prawidła ogólne.

98. Zawarcie i rozwiązanie małżeństwa pomiędzy osobami wyznającemi religię Grecko-Rossyjską podlega, co do wszelkich szczegółów, przepisom objętym w prawie cywilném Cesarstwa, które są osnowy następującej:

Obowiązujące w tym przedmiocie przepisy w Cesarstwie Rossyjskiém zawarte są w art. 34 do 78 włącznie, części I, tomu X, Swodu

praw cyw., wydania z r. 1857, w art. 796 do 819 włącznie części II-jej tegoż Tomu Swodu praw, oraz w art. 1337 — 1356 Ustawy o postęp. sąd. cyw. 1864 r.

ODDZIAŁ I.

O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa.

99. Warunki istotne do zawarcia małżeństwa pomiędzy osobami wyznającymi religię Grecko-Rossyjską, są:

- 1) Wiek prawem przepisany, a mianowicie: ze strony mężczyzny lat 18, ze strony niewiasty lat 16 skończonych.
- 2) Zezwolenie osób wstępujących w związek małżeński.
- 3) Pozwolenie rodziców lub opiekunów.
- 4) Pozwolenie zwierzchności dla osób w służbie zostających.

por. postanowienia i rozporządzenia, zamieszczone w przypisach do art. 20 niniejszego prawa.

- 5) Pozwolenia panów dla Rossyjskich swych poddanych włościan lub służących, w Królestwie Polskiem przebywających.

ODDZIAŁ II.

O przeszkodach do zawarcia małżeństwa.

100. Nie mogą zawierać związków małżeńskich:

- 1) Szaleni i waryaci;
- 2) Osoby, których poprzednie małżeństwo nie jest rozwiązane;
- 3) Osoby, które już trzykrotnie w nich zostawały;
- 4) Osoby, które doszły lat 80 wieku,

Również nie wolno jest zawierać małżeństwa z osobami nienależącymi do żadnego z wyznań chrześcijańskich.

101. Pokrewieństwo i powinowactwo stanowi oprócz tego przeszkodę do małżeństwa, w stopniach zakazanych ustawami kościoła Grecko-Rossyjskiego.

102. Też ustawy oznaczają skutki wynikające z przestąpienia powyższych przepisów.

O D D Z I A Ł III.

O uroczystościach małżeńskiego związku.

103. Żądający zawrzeć związek małżeński, powinien uwiadomić na piśmie lub słownie, duchownego parafii w której mieszka, o swém imieniu, nazwisku, stopniu albo powołaniu, jako też o imieniu, nazwisku i powołaniu narzeczonej.

104. Po tém uwiadomieniu, duchowny ogłosi zapowiedzi, i zajmie się wysiedzeniem przeszkód małżeństwa, podług prawideł przepisanych przez duchowną zwierzchność kościoła Grecko-Rossyjskiego.

105. Po ogłoszeniu zapowiedzi, każdy mający wiadomość o przeszkodach do zawarcia małżeństwa, obowiązany jest donieść o tém duchownemu, w terminie ustawami kościoła wskazanym.

106. Wysiedzenie przeszkód do małżeństwa nastąpi w ten sposób: że świadkowie obecni zawarciu małżeństwa, zaręczą, iż strony nie są przymuszone, ani téż zachodzi między nimi pokrewieństwo, lub inna przeszkoda. Zaręczenie podpiszą świadkowie własną ręką, w księdze na ten koniec utrzymywanej. Nieumiejący pisać upoważnią kogobądź do podpisania w ich imieniu.

107. Jeżeli, w skutek ogłoszonych zapowiedzi lub przedsięwziętego wyśledzenia, odkryje się przeszkoda tamująca związek małżeński, albo jeżeli przeszkoda odkrytą zostanie w czasie przystąpienia do zawarcia ślubów, duchowny wstrzyma się z dopełnieniem obrządku religijnego, i o zachodzącej przeszkodzie doniesie miejscowemu Biskupowi. Jeżeli Biskup nie jest mocen sam rozwiązać zachodzącego przypadku, odnieść się powinien do Świętego Synodu.

108. Małżeństwo powinno być zawsze zawarte w kościele, w osobistej przytomności stron łączących się, w dniu i godzinach pozwolonych, w obecności dwóch lub trzech świadków, wraz z aktem zwanym obruczenie (обручение), we wszystkiém zgodne z obrządkiem kościoła Grecko-Rossyjskiego.

109. Po dopełnieniu obrzędu ślubnego, spisany być winien akt małżeństwa, wedle przepisów art. 58.

110. Pod zagrożeniem surowych kar, zabronioném jest przymuszać duchownego, do dania ślubu z obrazą ustaw kościelnych i rozporządzeń wyżej opisanych.

ODDZIAŁ IV.

O ustaniu małżeństwa i rozwiązaniu związku małżeńskiego.

111. Małżeństwo kończy się ze śmiercią jednego z małżonków; rozwiązuje się zaś:

1) Przez zesłanie jednego z małżonków, wyrzeczone sądownie, za przestępstwo; bądź z przeznaczeniem osoby

zesłanej do robót (БЪ РАБОТЫ), bądź z przeznaczeniem jéj na osiedlenie; które to kary odpowiadają karze śmierci, lub karze więzienia warownego na całe życie, Kodexem Karnym Królestwa Polskiego postanowionym.

obecnie art. 17 kodexu kar gł. i p. 1866 r.

- 2) Przez nieobecność jednego z małżonków.
- 3) Przez rozwód.

1) Rozwiązanie małżeństwa przez zesłanie jednego z małżonków.

112. Jeżeli jeden z małżonków skazany jest na zesłanie, zwierzchność dycezyjalna ma prawo, na proźbę drugiego małżonka, dozwolić temuż, zawarcia nowych związków małżeńskich.

113. Żony winowajców, z zesłania w skutek Najwyższego ulaskawienia powracających, powinny pozostać z nimi w związkach małżeńskich, jeżeli, w ciągu ich zesłania, nie zniosły prośby o dozwole nie im zawarcia nowego małżeństwa. Toż samo rozumie się i o mężach.

114. Jeżeli mąż lub żona, udaje się za skazanym współmałżonkiem, na miejsce, gdzie, w skutek wyrzeczonej przeciw niemu kary, obowiązany jest przebywać, małżeństwo nie przestaje trwać w swéj mocy.

2) Rozwiązanie małżeństwa przez nieobecność.

115. Kiedy po wyprowadzeniu prawem przepisanego śledztwa, zapadnie wyrok uznający nieobecność jednego z małżonków, którego pobyt od lat pięciu nie jest wiadomym, drugi małżonek ma prawo prosić dycezyjalnego Biskupa o rozwiązanie małżeństwa.

116. Rozwiązanie małżeństwa będzie wyrzeczonóm skoro zwierzchność dyecezalna przekona się: że wyrok nieprzytomność uznający jest ostateczny, i że śledztwo, zmierzające do ogłoszenia nieprzytomności, było należycie wyprowadzonóm. Wyrok zwierzchności dyecezalnej przedstawiony będzie porządkiem przepisany, pod zatwierdzenie Świątego Synodu.

3) Rozwiązanie małżeństwa przez rozwód.

117. Przyczyny rozwodu wyszczególnione są w ustawach kościoła Grecko-Rossyjskiego.

118. Nie może być zatwierdzony wyrok, którym rozwiązane jest małżeństwo na zasadzie prostego przyznania strony obwiniającej się o cudzołóztwo, jeżeli inne okoliczności nie stwierdzą należycie tego przyznania. Przyznanie się strony powinno być uczynione w sądzie, przed sędzią, dobrowolnie, rzetelnie i zgodnie z okolicznościami sprawy.

119. Nie należy przyjmować zaskarżeń przeciwko osobom zawierającym przeciwne prawu małżeństwa, jeżeli te zaskarżenia nie są wsparte jasnemi dowodami.

120. Osoby, które wstąpiły w związek małżeński, niedoszedłszy wieku prawem przepisanego, rozłączone być powinny, chociażby nawet jedna tylko strona była małoletnią. Po należytém wysłedzeniu zachodzącej przeszkody, małżeństwo powinno być sądownie rozwiązane; będzie wszakże mogło być znowu zawartém, po dosięgnienu przez strony lat prawem wymaganych, po oświadczeniu przez nie na mał-

żeństwo zezwolenia, i dopełnieniu obrzędów przepisanych. Wykraczający przeciw temu rozporządzeniu, karani będą podług praw kościelnych.

por. art. 1563 kod. kar. gł. i p. 1866 r., zamieszczony w przypisie pod art. 7 niniejszego prawa.

121. Osoby wstępujące w związek małżeński przed dojściem wieku prawem przepisanego, powinny być rozłączone wtedy nawet, gdy, w czasie zaskarżenia ich związku, doszły do lat zupełnych; jeżeliby zaś pragnęły pozostać w małżeństwie, zanesiona przez nie prośba poniesioną być powinna pod rozstrzygnięcie Świętego Synodu.

ODDZIAŁ V.

O władzach, do których należy zastosowanie powyższych przepisów,

122. Zastosowanie przepisów objętych w Oddziałach I i II niniejszego Rozdziału, o warunkach i przeszkodach małżeństwa, i podług tego stanowienie o ważności samego związku małżeńskiego, należy do władzy duchownej religii Grecko-Rossyjskiej. Również rozpoznawanie wykroczeń przeciw prawdom kościelnym, ściągającym się do obrzędów małżeństwa, należy do sądów duchownych téjże religii.

123. Wszelkie sprawy o rozwody, podlegają także rozpoznaniu sądów duchownych, i nie kończą się ostatecznie bez zatwierdzenia Świętego Synodu.

ROZDZIAŁ III.

O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Unicką.

124. Małżeństwa pomiędzy osobami wyznającymi religię Grecko-Unicką, podlegają, co do zawarcia i rozwiązania, przepisom kościoła wschodniego.

125. Rozporządzenia cywilne, zawarte w art. 6, 7, 9, 15, 16, 17, 18, 19, 20 i 21, również i w art. 24, 25, 28, 29 i 68, obowiązującymi są i względem osób wyznania Grecko-Unickiego.

126. Duchowieństwo Grecko-Unickie, dopełniając obrzędu ślubu religijnego, stosować się powinno do przepisów objętych w art. 41 do 47 włącznie, tudzież do art. 53, 54, 55, 56 i 58 dotyczących się zapowiedzi, i spisania aktu cywilnego po dopełnionym obrzędzie religijnym.

127. Rozpoznawanie spraw małżeńskich osób wyznających religię Grecko-Unicką, należy do sądów duchownych tejże religii.

128. Rozporządzenia zawarte w art. 75, 76 i 96 ustępie 2, 77, 94 i 95, dotyczące władz, do których należy wykonanie prawideł o małżeństwach, ściągają się także co do małżeństw Greko-Unitów.

ROZDZIAŁ IV.

O małżeństwie pomiędzy osobami wyznań Ewangelicko-Augsburskiego i Ewangelicko-Reformowanego.

ODDZIAŁ I.

O warunkach istotnych do zawarcia małżeństwa.

129. Rozporządzenia zawarte w art. 6, 7, 9, 15, 16, 17, 18 i 20, dotyczące się warunków istotnych do zawarcia małżeństwa, są obowiązującymi i dla osób obu wyznań Ewangelickich.

130. Małżeństwa, do zawarcia których wymaganiem jest, stosownie do art. 15, 16 i 20, dozwoleń rodziców, opiekunów, zwierzchności opiekuńczej i wojskowej, pozostają ważnymi, jeżeli nie będzie zanesiona przeciw nim skarga, przez osoby i władze, których prawa, zawarciem onych zostały nadwreżone. W razie zanesienia skargi, i udowodnienia, iż małżeństwo zawartem jest z obrazą przepisów, objętych w wzmiankowanych artykułach, związek małżeński powinien być unieważniony, jako przeciwny prawu.

131. Osoby, których prawa nadwreżone zostały zawarciem małżeństwa, mogą żądać unieważnienia onego, najdalej w ciągu roku, wyjąwszy, gdyby dowiodły, iż w tym czasie, albo nie miały wiadomości o zawarciu onego, albo nie były w możności zanesienia skargi.

O D D Z I A Ł II.

O przeszkodach niedopuszczających zawarcia małżeństwa.

132. Stanowią przeszkody niedopuszczające zawarcia małżeństwa:

- 1) Różność religii.
- 2) Wielożeństwo.
- 3) Przestępstwo.
- 4) Pokrewieństwo i powinowactwo.

133. Z powodu różności religii, nie wolno zawierać małżeństwa, z osobami które nie należą do żadnego z wyznań Chrześcijańskich.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1866:

art. 1568. Osoby Rzymsko-Katolickiego wyznania w ogóle za zawarcie małżeństwa z niechrześcianami, a osoby ewangelicko-augsburgskiego wyznania za zawarcie małżeństwa z mahometanami i żydami, bez zachowania prawideł określonych ustawą kościoła ewangelicko-augsburgskiego, oraz za małżeństwo z poganami, skazane zostaną: na osadzenie w wieży przez dwa miesiące i dni dwadzieścia.

Najwyższy Ukaz 13 Września 1876 r. (Zbiór praw i rozporządzeń rządu 1876 r. Nr 84):

p. 25. Karze postanowionej w art. 1568 na osoby rzymsko-katolickiego wyznania, ulegają i osoby wyznania ewangelicko-augsburgskiego i reformowanego za zawarcie małżeństwa z osobą niechrześcijańskiej wiary.

134. Rozporządzenia zawarte w art. 25, 28 i 29, wzbraniające małżeństwa, z powodu wielożeństwa lub przestępstwa, obowiązują i osoby wyznań Ewangelickich.

135. Małżonek rozwiedziony dla cudzołóztwa, nie może zawierać związków małżeńskich, ze współsprawcą popełnionego przezeń przestępstwa.

136. Małżeństwo zabronione jest z powodu pokrewieństwa i powinowactwa:

1) Między wszystkimi krewnami w linii wstępnej i zstępnej.

2) Między braćmi i siostrami, rodzonymi lub przyrodnymi.

3) Między ojczymem i pasierbicą, macochą i pasierbem, między zięciem i matką żony, między synową i świekrem, i to bez względu, czy poprzedni związek rozwiązany został, przez śmierć jednego z małżonków, lub przez wyrok Konsystorza, czyli małżonkowie spłodzili potomstwo, lub żyli bezpotomnie.

4) Między siostrzeńcem i ciotką.

We wszystkich tych stopniach pokrewieństwa i powinowactwa zabronione jest małżeństwo, pomiędzy krewnami i powinowatami, bez względu na to, czy pokrewieństwo lub powinowactwo wynika ze związku prawnego lub nieprawnego.

137. Zabronione jest małżeństwo pomiędzy przysposabiającym i przysposobionym, wyjąwszy, gdyby przeszkoda, z przysposobienia wynikająca, usunięta została przez dyspensę Konsystorza Ewangelickiego Jeneralnego. Małżeństwo zawarte pomimo tego zakazu, jest nieważne.

por. przypis a) pod art. 173 niniejszego prawa.

138. Małżeństwo pomiędzy wujem i siostrzenicą, pomiędzy stryjem i synowicą, pomiędzy wdową po stryju lub wuju i synowcem lub siostrzeńcem, dozwolone jest tylko w przypadkach nader ważnych, i na skutek uchylecia zachodzącej przeszkody przez Konsystorz Ewangelicki Jeneralny, który

tak w niniejszym razie, jako też w razie uchylenia przeszkody, w artykule poprzednim opisanéj, obowiązany jest uwiadomić natychmiast o udzielonéj dyspensie, Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego. **Małżeństwo zawarte pomimo powyższego zakazu jest nieważne.**

por. przypis *a*) do art. 173 i przypis do art. 40 niniejszego prawa.

O D D Z I A Ł III.

O uroczystościach małżeńskich.

139. Rozporządzenia zawarte w art. 41 i 47 włącznie, tudzież rozporządzenia zawarte w art. 53, 54, 55, 56 i 58, dotyczące zapowiedzi i spisania aktu cywilnego małżeństwa, po dopełnionym obrzędzie religijnym małżeństwa, obowiązujące są i co do małżeństw osób wyznań Ewangelickich.

140. Ślub religijny danym być winien podług obrzędu wyznania Ewangelickiego, do którego należą małżonkowie, w przytomności dwóch świadków przynajmniej, przez pastora gminy wstępujących w małżeństwo, a jeżeli być może przez pastora narzeczonéj. Wszakże dopełnienie obrzędu ślubnego przez pastora innéj gminy nie czyni małżeństwa nieważném, jeżeli nie zachodzą powody nieważności prawem oznaczone.

por. odezwę K. R. S. do Konsystorza Ew. Augs. w Kr. P. z d. 28 Kwietnia (10 Maja) 1867 r. za N. 13,274, przytoczoną pod art. 95 K. C. P.

141. Jeżeliby w gminach administracyjnych zamieszkania przyszłych małżonków, lub w gminach pobliskich, nie

było pastora Ewangelickiego, wolno jest stronom udać się do przełożonego parafii Katolickiej, celem dopełnienia obrzędu ślubnego.

142. Małżeństwo powinno być zawartém w osobistej stron przytomności, o ile być może, w kościele; nie jest wszakże zabronioném dopełniać obrzędu religijnego i w domach prywatnych.

143. Osoby wyznań Ewangelickich nie mogą zawierać małżeństwa, dopóki nie zostały bierzmowane, i nie przyjęły świętej komunii.

144. Pastor, dopełniający obrzędu ślubu religijnego, z obrazą przepisów w niniejszym Oddziale objętych, ulega karze dyscyplinarnej.

por. art. 1577 kodexu kar gł. i popr. z 1866 r. zamieszczony pod art. 59 niniejszego prawa.

ODDZIAŁ IV.

O ustaniu i rozwiązaniu małżeństwa.

145. Małżeństwo osób wyznających religię Ewangelicką, ustaje ze śmiercią jednego z małżonków, a rozwiązuje się przez rozwód.

146. Stanowią prawne przyczyny rozwodu:

- 1) Cudzołóstwo.
- 2) Złośliwe opuszczenie współmałżonka.
- 3) Długa nieprzytomność jednego z małżonków, choćby niedobrowolna, lecz przeszło pięć lat trwająca.

4) Niemożność fizyczna spełnienia powinności małżeńskiej.

5) Choroba zaraźliwa i nieuleczona, albo choroba zaraźliwa i odrażająca.

6) Pomieszanie zmysłów.

7) Życie rozwiązłe.

8) Postępowanie gwałtowne i wzniecające obawę o życie małżonka.

9) Udowodniony sądownie zamiar pozbawienia współmałżonka honoru, wolności, urzędu lub rzemiosła.

10) Przepęstwa, pociągające za sobą karę śmierci, więzienia warownego lub ciężkiego, i występki przeciwko naturze.

por. art. 17 kodexu kar gł. i popr. z 1866 r.

1) Cudzołóstwo.

147. Może być wyrzeczony rozwód, z powodu cudzołóstwa, nie tylko wtenczas, kiedy tego przestępstwa są zupełne dowody, ale nawet w przypadku, gdy gwałtowne podejrzenie, wynikające z czynów przez inkwizycją wykrytych, jest tego rodzaju, iż wedle przepisów Kodexu Postępowania Karnego, pociąga za sobą ukaranie przestępnego.

148. Jeżeli strona skarżąca, sama także dopuściła się złamania wiary małżeńskiej, skarga jej nie będzie przyjęta, wyjąwszy przypadek, w którymby udowodniono, iż ta strona, wiedząc oddawna, a przynajmniej od roku, o przestępstwie współmałżonka, nie zaniósła przeciw niemu skargi.

149. Cudzołóstwo nie może także uzasadnić skargi rozwodowej, jeżeli strona obrażona dopełniła powinności mał-

żeńskiej, chociaż wiedziała o przemieszczeniu się małżonka, jeżeli wybaczyła winę małżonkowi występniemu, lub nie podała na niego skargi w ciągu roku, od dnia, w którym poznała wiadomość o popełnionem przez niego przestępstwie.

150. Skoro będzie wyrzeczony rozwód z powodu cudzołóstwa, akta sprawy powinny być natychmiast komunikowane Prokuratorowi właściwego Sądu Karnego, dla uczynienia wniosków o wyrzeczenie, przeciwko stronie winnej, kary Kodexem Karnym postanowionej.

2) Złośliwe opuszczenie współmałżonka.

151. Małżeństwo może być rozwiązane, na żądanie jednego z małżonków, jeżeli drugi, bez dostatecznych powodów i ważnych okoliczności, opuszcza go i wzbrania się do niego wrócić.

152. Prosta zmiana mieszkania ze strony męża, nie stanowi jeszcze złośliwego opuszczenia żony, przeciwnie, żona obowiązana jest, podług żądania męża, udać się za nim, gdzie mu się mieszkać podoba.

153. Jeżeli żona porzuci męża, bez jego zezwolenia i bez prawych przyczyn, mąż mocen jest wtedy dopiero żądać rozwodu, gdy żona nie zechce wrócić do niego, pomimo otrzymanego od władzy policyjnej wezwania.

154. Strona zamierzająca zanieść skargę rozwodową, z powodu złośliwego opuszczenia, powinna wyjednać sobie, u Konsystorza Jeneralnego Ewangelickiego, pozwolenie do zapoznania strony przeciwniej przez woźnego, aby stawi-

ła się przed tymże Konsystorzem i podała przyczyny porzucenia strony skarżącój.

por. przypis *a*) pod art. 173 niniejszego prawa.

155. Jeżeli jedna ze stron, porzuciwszy drugą, przed rokiem nie daje onój żadnych o sobie wiadomości, strona przeciwna może żądać rozwodu; lecz poprzednio udać się winna do Konsystorza *Jeneralnego*, z prośbą o uczynienie do władz krajowych potrzebnych kroków, celem wysledzenia miejsca pobytu nieobecnego małżonka. W przypadku, gdyby pobyt jego wysledzonym być nie mógł, zapozwanie, o którym mowa w artykule poprzednim, uczynione być winno przez pisma publiczne.

por. przypis *a*) pod art. 173 niniejszego prawa.

156. W jednym i drugim przypadku, rozwód będzie mógł być wyrzeczonym, dopiero po upływie roku, od dnia doręczenia lub ogłoszenia zapozwu.

157. Mąż ma prawo żądać rozwodu, jeżeli żona, powracająca do niego po nieprawém oddaleniu się, nieudowodni godnemi wiary świadectwy, że postępowanie jój, w czasie niebytności, było nienaganném.

3) Nieprzytomność.

158. Nieprzypotomność jednego z małżonków, dłużej jak lat pięć trwająca, i sądownie ogłoszona, upoważnia drugiego małżonka do żądania rozwodu.

4) Niemożność fizyczna.

159. Będzie mógł być wyrzeczony rozwód, na żądanie jednej ze stron, jeżeli druga strona znajdowała się już,

przed zawarciem małżeństwa, w niemożności pełnienia powinności małżeńskiej, albo, jeżeli popadła później w tę niemożność, z własnej swój winy.

160. Nie będzie mógł być żądany rozwód z powodu niemożności fizycznej, aż po upływie lat trzech, od czasu powzięcia wiadomości o niemożności fizycznej jednego z małżonków.

5) Choroba zaraźliwa.

161. Małżeństwo może być także rozwiązane, na żądanie jednej strony, jeżeli druga podlega chorobie nieuleczonj i zaraźliwej, lub chorobie zaraźliwej i mocno odrażającej, którj nie miała, lub którą ukrywała w chwili zawarcia małżeńskiego związku.

6) Pomieszanie zmysłów.

162. Rozwód może być wyrzeczony na żądanie jednego z małżonków, jeżeli sądownie udowodnionj będzie, że drugi małżonek cierpi pomieszanie zmysłów, lub ma napady szaleństwa, że ten stan trwa przynajmniej od roku, i że, wedle opinii lekarzy, potwierdzonej przez Radę Ogólną Lekarską, nie ma nadziei, aby ten małżonek wrócił do zdrowia. Strona poszukująca rozwodu, powinna przedewszystkiem zapewnić utrzymanie się drugiej strony, jeżeli ta nie ma dostatecznego funduszu.

NAJWYŻSZYM Ukazem 20 Lipca 1867 r. (Dz. Pr. T. LXVII, str. 226), Rada Lekarska Królestwa Polskiego zniesioną została, zaś wydziały lekarskie w rządach gubernialnych gubernij Królestwa Polskiego poddane zostały pod bezpośrednią władzę departamentu medycznego ministerstwa spraw wewnętrznych.

7) Życie rozwiąże.

163. Rozwód może być wyrzeczony, na żądanie jednej ze stron, jeżeli prowadzenie się drugiej strony jest zupełnie złe, jeżeli ta strona oddaje się pijaństwu, innym poniżającym nałogom, lub marnotrawstwu, tak dalece, iż majątek małżonków przywiedziony jest do upadku, a wszelkie przestrogi, które jej dawali przyjaciele, pastor i zwierzchność miejscowa, nie przyniosły żadnego skutku.

8) Postępowanie gwałtowne i wzniecające obawę o życie małżonka.

164. Postępowanie gwałtowne, wzniecające obawę o życie małżonka, połączone z łajaniem, uderzeniem, i innymi ciężkimi obelgami, dają prawo stronie cierpiącej niewinnie, żądania rozwodu, który wszakże nie będzie mógł być wyrzeczonym, aż wtedy, gdy usiłowania pastora i przyjaciół wspólnych, o pogodzenie małżonków, i wśród tego nakazane im, na prośbę, rozłączenie się czasowe, przez Konsystorz Ewangelicki Jeneralny, pozostaną bez skutku.

por. przypis *a*) pod art. 173 niniejszego prawa.

165. Jednakże rozwód nie będzie mógł być wyrzeczonym, jeżeli okaże się, iż strona pokrzywdzona, swoim prowadzeniem się nieprzyzwoitóm, lub swą złośliwością, ściągnęła na siebie doznane od małżonka nieprzyjemne obejście, jeżeli wywołała je dla otrzymania rozwodu, jeżeli wybaczyła urazę stronie winnej, lub nie zaniósła skargi w ciągu roku, rachując od dnia wyrządzenia jej obelgi.

9) Udowodniony zły zamiar.

166. Jeżeli jeden z małżonków usiłował, bądź spowtarzeniem współmałżonka, bądź innemi nieprawemi postępami, pozbawić go honoru, wolności, urzędu lub rzemiosła, strona przeciwna będzie mogła otrzymać rozwód, lecz jedynie wtedy, gdy zły zamiar i złe postęпки swego małżonka, należycie udowodni. Gdyby wszelako strona pokrzywdzona, której postęпки strony przeciwnéj były wiadome, w ciągu sześciu miesięcy nie zaniósła skargi, przedłużenie z jéj strony pożycia małżeńskiego, będzie uważane jako darowanie winy współmałżonkowi.

10) Przestępstwo.

167. Współmałżonkowie skazanych na karę śmierci, na karę więzienia warownego lub ciężkiego, mają prawo żądać rozwodu. To prawo służy również małżonkowi niewinnemu, jeżeli drugi skazany został na karę za występki przeciwko naturze, lub jeżeliby zbiegł, popełniwszy zbrodnię lub występki.

por. art. 17 kodexu kar gł. i p. z r. 1866.

O D D Z I A Ł V.

O terminach do wstąpienia w nowe związki małżeńskie.

168. Zabrania się niewiastom, które zostawały w poprzedniém małżeństwie wstępować w nowe związki małżeńskie, przed upłynieniem dziesięciu miesięcy, od dnia ustania lub rozwiązania poprzednich.

169. Osoby przestępujące powyższy zakaz, tudzież ich rodzice i opiekunowie, na przestąpienie onego zezwalający, podpadną karze pieniężnej; téj karze ulegnie również pastor, obrząd religijny ślubu dopełniający, a nadto karze dyscyplinarnéj.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1866.

art. 1570. Wdowcy i wdowy wyznania ewangelicko-augsburskiego, niemniej małżonkowie, których małżeństwo unieważnione zostało, za wstąpienie w nowe związki małżeńskie przed upływem przeciągów czasu w tym względzie prawem zakreślonych, ulegną:

oprócz kary, w ustawach kościelnych ich wyznania oznaczonej, karze pieniężnej do pięćdziesięciu rubli.

170. Ilekróć rozwód wyrzeczonym zostanie, z powodu: a) rozwiązłego życia; b) postępowania gwałtownego; c) udowodnionego złego zamiaru; i d) przestępstwa, strona winna, nie będzie mocną zawierać nowych związków małżeńskich, za życia swego małżonka, przed upłynieniem lat trzech, od dnia wyrzeczenia rozwodu.

por. art. 1570 kodexu kar. gł. i popr. 1866 roku, przytoczony w przypisie do art. 169 niniejszego prawa.

171. Jeżeli rozwód wyrzeczonym zostanie z powodu cudzołóstwa, lub złośliwego opuszczenia, strona winna nie będzie mocną zawierać nowych związków małżeńskich, za życia drugiego małżonka, aż po upływie lat sześciu, od dnia wyrzeczenia rozwodu.

por. art. 1570 kodexu kar. gł. i p. z r. 1866, zamieszczony wyżej pod art. 169 niniejszego prawa.

172. Małżeństwo, zawarte z obrazą zakazów w art. 170 i 171 objętych, będzie nieważnym i zaskarżonym być powinno, z urzędu, przez Prokuratora Królewskiego.

O D D Z I A Ł VI.

**O władzach, do których należy zastosowanie
powyższych przepisów.**

173. Sprawy o nieważność małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami wyznań Ewangelickich, tudzież o rozwią-

zanie onego, rozpoznawane będą wyłącznie przez Konsystorz Ewangelicki Generalny, w pierwszej i ostatniej instancyi.

a) Ukaz Najwyższy 8 (20) Lutego 1849 r. (D. P. T. XLII, str. 5).

Uznawszy odpowiedniemi Zarząd interesów wyznania Ewangelicko-Augsburgskiego i Ewangelicko-Reformowanego w NASZEM Królestwie Polskiem zastosować do istniejącego w Cesarstwie porządku, jako opartego na zasadach każdego w szczególności kościoła, na przedstawienie Namiestnika Królestwa, postanowiliśmy co następuje:

art. 1. Konsystorz wyznań ewangelickich, istniejących obecnie w Królestwie Polskiem, otrzymuje nazwanie Konsystorza Ewangelicko-Augsburgskiego i zawiadywać będzie wszelkimi interessami Kościoła i szkół wyznawców Ewangelicko-Augsburgskich, na zasadzie zatwierdzonej przez NAS w dniu dzisiejszym i do niniejszego Ukazu dołączonej, oddzielnej Ustawy dla kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiem. Konsystorz Ewangelicko-Augsburgski będzie się również trudnił sprawami Hernhutów czyli Braci Morawczyków i Menonistów w Królestwie zamieszkałych, podług dotychczasowego porządku.

art. 2. Zarząd interesów Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Królestwie Polskiem poruczonym zostaje Synodowi Ewangelicko-Reformowanemu, który zbierać się będzie raz do roku; dla załatwiania zaś bieżących interesów, ustanawia się w Warszawie Konsystorz Ewangelicko-Reformowany. Zakres działania tak Synodu jak i Konsystorza oznaczony jest w zatwierdzonych jednocześnie i do Ukazu obecnego dołączonych oddzielnych przepisach.

b) Ustawa dla kościoła Ewangelicko-Augsburgskiego w Królestwie Polskiem z dnia 8 (20) Lutego 1849 roku. (Dz. P. T. XLII, str. 11):

§ 144. Sprawy o nieważność małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami wyznania Ewangelicko-Augsburgskiego, tudzież o rozwiązanie onego, rozpoznawane będą wyłącznie przez Konsystorz Ewangelicko-Augsburgski w pierwszej i ostatniej instancyi.

Przy sądzeniu tych spraw, Konsystorz stosuje się do NAJWYŻEJ potwierdzonego d. 16 Marca 1836 r., dla Królestwa Polskiego prawa o małżeństwie, oraz do form i przepisów, jakie dotąd przez Konsystorz, na zasadzie tegoż prawa zachowywane były.

por. przypis do art. 47 prawa o małżeństwie z r. 1836.

§ 127. Do składu Sądu Konsystorskiego wyznania Ewangelicko-Augsburgskiego należy Prokurator, którego obowiązki sprawuje, stosownie do zarządzenia Namiestnika Jego Cesarsko-Królewskiej Mości, Prokurator Sądu Appellacyjnego Królestwa Polskiego.

por. p. 4 NAJWYŻEJ pod d. 6 Sierpnia 1876 r. zatwierdzonych przepisów o włożeniu na sądowe instytucje i urzędujące osoby Warszawskiego Okręgu Sądowego niektórych czynności poprzednich sądów i urzędników sądowych gubernii Królestwa Polskiego,— zamieszczone w przypisie *b*) do art. 96 niniejszego prawa o małżeństwie.

c) Przepisy o zarządzie spraw kościoła Ewangelicko-Reformowanego w temże Królestwie, z d. 8 (20) Lutego 1849 r. (Dzien. Pr. T. XLII, str. 239):

§ 7. Oprócz załatwienia bieżących interessów, Konsystorz Ewangelicko - Reformowany wyłącznie i ostatecznie rozpoznawać będzie sprawy o nieważność tudzież rozwiązanie małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami wyznania Ewangelicko-Reformowanego, jako też pomiędzy osobami tegoż wyznania, z osobami wyznania Ewangelicko-Augsburskiego lub Rzymsko-Katolickiego, jeżeli małżeństwo pobłogosławione było jedynie przez Duchownego Ewangelicko-Reformowanego. Prokurator Królewski przy Sądzie Appellacyjnym, z urzędu swego, pełni obowiązki Prokuratora Sądu Konsystorskiego Ewangelicko-Reformowanego.

por. p. 4. NAJWYŻEJ pod d. 6 Sierpnia 1876 r., zatwierdzonych przepisów o włożeniu na sądowe instytucje i urzędujące osoby Warszawskiego Okręgu Sądowego niektórych czynności poprzednich sądów i urzędników sądowych gubernij Królestwa Polskiego,— pomieszczone w przypisie *b*) do art. 96 niniejszego prawa o małżeństwie.

174. Proces odbywać się będzie wedle form i przepisów, jakie dotąd zachowywane były przez Sądy Cywilne w sprawach małżeńskich. Ustanie wszakże przypozywanie obrońcy związku małżeńskiego.

W rozwinięciu art. 173 i 174 prawa o małżeństwie, wydane i zatwierdzone zostały przez Radę Administracyjną Królestwa w dniu 17 (29) Stycznia 1861 r., oddzielne organizacje dla Sądów konsystorskich Ewangelicko - Augsburskiego i Ewangelicko - Reformowanego, tudzież postępowanie w sprawach przed te sądy wytoczonych. Organizacje te załączają się przy niniejszém. (D o d a t e k IX).

175. Unieważnienia małżeństwa, zawartego pomimo przeszkód opisanych w Oddziale II niniejszego Rozdziału, żądać mogą obiedwie strony. Jeżeli zaś tego nie żądają, Pro-

kurator Królewski winien, z urzędu, domagać się wyrzeczenia nieważności.

176. W tym ostatnim przypadku, niewinna strona może połączyć swą skargę ze skargą Prokuratora.

177. Skarga o unieważnienie małżeństwa, zawartego bez dyspensy Konsystorza Jeneralnego Ewangelickiego między osobą przysposabiającą i osobą przysposobioną, z rodzoną synowicą lub wdową po rodzonym stryju lub wuju, może być zamiesiona przez obiedwie strony.

zob. przypis po art. 173 niniejszego prawa.

178. Artykuły 77, 94, 95 i 96, dotyczące władz, do których należy stosowanie przepisów o małżeństwach, i obowiązków Prokuratorów Królewskich, ściągają się równie i co do małżeństw pomiędzy Ewangelikami.

ROZDZIAŁ V.

O małżeństwie osób, należących do wyznań nieobjętych w poprzedzających Rozdziałach.

179. Małżeństwa osób, należących do różnych wyznań Chrześcijańskich, poprzedniami Rozdziałami nieobjętych, i małżeństwa osób należących do różnych wyznań niechrześcijańskich, małżeństwa Starozakonnych i Mahometan, podlegają, co do wszelkich szczegółów, przepisom ich religii właściwej.

180. Są jednak obowiązującymi względem nich, przepisy cywilne, objęte w art. 6, 7, 9, 15, 16, 17, 18, 20 i 21.

Co do kary za dopełnienie obrzędu ślubu osoby wyznania niechrześcijańskiego przed dojściem jęj do wieku prawem przepisanego,— zob. art. 1579 kodexu kar gł. i p. z r. 1866, zamieszczony w przypisie II, do art. 191 niniejszego prawa.

181. Osobom, należącym do wyznań wyżęj wymienionych, zabrania się także zawierać małżeństwa, z obrazą przepisów zawartych w art. 24, 25, 28 i 168.

Kodex kar gł. i p. z r. 1866.

art. 1558. Kto, nie należąc do żadnego z wyznań Chrześcijańskich, w nowy lub w nowe związki małżeńskie, w czasie trwania poprzednich, wstąpi, gdy to zasadam jego religii lub szczególnym rozporządzeniom rządu o mieszanych małżeństwach protestantów z mahometanami jest przeciwne, ulegnie:

zamknięciu w domu poprawy od ośmiu miesięcy do roku jednego i miesięcy czterech, z utratą niektórych, w artykule 50 niniejszego kodexu opisanych, szczególnych praw i przywilejów.

Najwyższy Ukaz 13 Września 1876 r. (Zb. pr. i rozp. rządu 1876 r. N. 84):

p. 24. Rozporządzenie art. 1558 o karze na mahometan za naruszenie szczególnych przepisów o ich małżeństwach z protestantami nie ma zastosowania.

Co do kary za dopełnienie obrzędu ślubu osoby wyznania niechrześcijańskiego, w skutek nieprawnie udzielonego rozwodu, — zob. art. 1579 kodexu kar gł. i p. z r. 1866, zamieszczony w przypisie II do art. 191 niniejszego prawa.

182. Niewolno im również zawierać małżeństwa, ze wszystkimi krewnymi i powinowatemi linii wstępnej i zstępnej, a w linii pobocznej, z braćmi i siostrami, rodzonymi i przyrodnymi.

183. Przysposobienie stanowi przeszkodę do małżeństwa osób wyżęj wymienionych, pomiędzy przysposabiającym i przysposobionym.

184. Też osoby obowiązane są zachować przepisy swych właściwych wyznań, co do przeszkód wynikających z pokrewieństwa, chociażby w stopniach dalszych, aniżeli te, które są wymienione w art. 182.

185. Obchód ślubu osób należących do jednego z wyznań wyżej wymienionych, powinien być dopełnionym przez duchownego przełożonego gminy, lub starszego gminy duchownej, w której te osoby są zamieszkałe, albo przez duchownego, lub starszego gminy najbliższej, wedle właściwego obrządku małżonków.

186. Nim dopełniony będzie obrządek ślubu religijnego, ogłoszone być winny zapowiedzi, w sposobie, urządzeniami szczególnymi przepisany; po dopełnionym obrzędzie, spisany być winien akt cywilny, art. 58 wymagany.

I. Podług ogólnego urządzenia K. R. W. R. i O. P. z d. 29 Grudnia 1825 r. N. 20,480, oraz reskryptu téjże K. R. z d. 26 Marca 1827 r. N. 8331/1250, w wyznaniach niechrześcijańskich, mianowicie w wyznaniu Mojżeszowém: zapowiedzi ogłaszać się mają w bożnicy przez Rabina miejscowego lub jego zastępcę, w okręgach właściwych zamieszkania każdego z przyszłych małżonków, podczas nabożeństwa w uroczystość szabasu, z tygodniową przerwą między zapowiedziami; a w wyznaniu Mahometańskiem, ogłoszenia podobne odbywać się powinny przy domach modlitwy czyli meczetach, w czasie nabożeństwa tygodniowego.

W razie koniecznej potrzeby udzielenia dyspensy od dwóch i trzech zapowiedzi w wyznaniach niechrześcijańskich, właściwy Rząd Gubernialny, lub gdyby każdy z przyszłych małżonków w innej mieszkał gubernii, oba Rządy Gubernialne, a w mieście Warszawie Magistrat tego miasta, po oceniu słuźności przyczyn, dyspensy takowe udzielać mogą. (Pismo o aktach st. cyw. 1858 r., str. 63).

II. Na mocy rozporządzeń K. R. S. W. i D. z d. 1 (13) Sierpnia 1858 r. N. 1087/18329, oraz K. R. S. z dnia 11 (23) b. m. i r. N. 15323, rabini i urzędnicy stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich, pod osobistą odpowiedzialnością, nie wprzód mogą co do rozwiedzionych małżonków nowe śluby dawać i akta cywilne tak zawartych małżeństw sporządzać, dopóki Trybunał właściwy poprzednich związków małżeńskich nie rozwiąże i dopóki strona interesowana nie

złoży im wyroków prawomocnych, poprzednie małżeństwo za rozwiązane uznających. (Zaw. T. I, str. 338).

187. Kiedy zawarte będzie małżeństwo, między osobami należącymi do wyznania Mojżeszowego lub Mahomekańskiego, rabin i iman, lub inny duchowny, który dopełnił obchodu religijnego, powinien udać się, ze świadkami i narzeczonymi, do urzędnika utrzymującego akta stanu cywilnego, i ten, podług udzielonych mu objaśnień, sporządzi akt małżeństwa, w sposobie art. 58 opisanym.

Kodex kar. g. i p. z r. 1847:

art. 918. Rabini, Imani i inni duchowni niechrześcijańskiego wyznania, którzy po dopełnieniu ślubnego obrzędu między osobami ich wyznania, dla spisania aktu małżeństwa, przed urzędnikiem utrzymującym akta stanu cywilnego razem z nowożeńcami się nie stawiają, ulegną:

Rabini -- karze pieniężnej dziesięciu rubli;
a Imani i inni duchowni niechrześcijańskich wyznań -- podobnejże karze trzech rubli.

zob. p. 21 NAJWYŻSZEGO Ukazu z d. 13 Września 1876 r. o rozciągnięciu na Okręg sądowy warszawski mocy obowiązującej kodexu kar gł. i popr. wydania 1866 r.

188. Obowiązkiem jest urzędnika, utrzymującego akta stanu cywilnego, przekonać się, czy małżeństwo nie zostało zawarte z obrazą przepisów prawa niniejszego; a jeżeli odkryje jakie wykroczenie, uwiadomi o tém natychmiast Prokuratora Królewskiego.

Kodex kar. g. i p. z r. 1847:

art. 919. Urzędnik utrzymujący akta stanu cywilnego, który, przekonawszy się, że małżeństwo między osobami niechrześcijańskich wyznań zawartém było wbrew istniejącym przepisom, o tém bezzwłocznie właściwemu Prokuratorowi nie doniesie, ulegnie karze pieniężnej trzech rubli.

zob. p. 21 NAJWYŻSZEGO Ukazu z d. 13 Września 1876 r. o rozciągnięciu na Okręg sądowy warszawski mocy obowiązującej Kodexu kar gł. i popr. wydania 1866 r.

189. Ważność lub nieważność małżeństwa, zawartego pomiędzy osobami należącymi do wyż wspomnianych wyznań, będzie ocenioną podług zasad wyznania strony powodowej. Rozwód będzie na żądanie stron wyrzeczonym, o ile, podług tychże zasad, jest dozwolony. Rozpoznawanie spraw małżeńskich tego rodzaju, należy do Trybunałów Cywilnych, które sądzić je powinny, przy zamkniętych drzwiach. Przy-pozwanie obrońców związku małżeńskiego nie będzie miało miejsca.

I. Wyjątek z Alkoranu tyczący się rozwiązania małżeństw między wyznawcami religii Mahometańskiej,— komunikowany Sądom przez Kommissyę R. S. przy rozp. z d. 18 Marca 1826 r. N. 3328:

Jeżeli małżeństwo, z poróżnienia się między sobą, idzie do rozwodu, i jeżeli przez ciąg 4-ch miesięcy niepojedna się, wtenczas rozwód jest ważny: wolno jednak w czasie powyżej tu nadmienionym pogodzić się.

W razie kiedy małżonkowie z obu stron dobrowolnie idą do rozwodu, i gdy takowy rozwód między nimi nastąpi, żona powinna czekać z wyjściem za mąż dotąd, dopóki 3 miesięczną regularność odbędzie; przytém nie wolno jej tańc tego, jeżeli zaszła w ciążę.

Jak żona od męża, tak też mąż od żony nie równie większego ma prawo wymagać uszanowania; gdyby więc mąż żony, albo żona męża nie szanowała, nie była onemu posłuszną, wolno przeto które-mukolwiek z nich domagać się rozwodu. Jeżeli mąż żąda rozwodu, powinien żonie oddać to, co jest jej własnością, — tak też i żona, jeśli z powyższych przyczyn żąda rozwodu, ma, oddać mężowi to, co jego jest własnością, odstępując przytém swojego posagu i należności za wiano, lecz to wtenczas tylko, jeśli sama jest przyczyną do rozwodu.

Gdyby który z małżonków, np. mąż albo żona, przestępował granice małżeńskie, wówczas ważny bardzo jest punkt do rozwodu; jednak i w tym razie rozwodząc się, ani mąż od żony, ani też żona od męża odbierać tego, co ich jest własne, nie może; zawsze przecież mąż żonę przy rozwodzie z korzyściami oddalać powinien.

Po pierwszym i drugim rozłączeniu się, wolno jest małżonkom znowu złączyć się z sobą; lecz gdy raz trzeci małżonkowie się rozwiodą, wtenczas nie wpierviej żona z przeszłym swym mężem złączyć się będzie mogła, aż chyba wstąpi w związki małżeńskie z kim innym, z którym rozwiodłszy się, może pójść po raz czwarty za dawnego swojego męża, z którym już trzy razy rozwodziła się.

Jeżeli małżonkowie idą do rozwodu z kłótni domowej, obowiązkiem jest męża trzymać żonę w swym domu przez ciąg 3 miesięcy, do-

starczając jęj wszystkiego co do życia i innych wygód nieodzownie jest potrzebne. Po skończeniu tego terminu, może się mąż z żoną znowu złączyć, albo się rozwieść na zawsze; rozwodząc się jednak, nie wolno jest w niczem krzywdzić przeszłej swej żony, tak co do majątku, jako i co do osoby.

II. Wyciąg z prawa o rozwodach z książki *Ewen-Hueser*, przez Komitet starozakonnych w d. 28 Grudnia (9 Stycznia) 183^e, r. sporządzony, komunikowany władzom sądowym przez K. R. S. pod d. 27 Września (9 Października) 1837 r. Nr. 1551:

Główne zasady praw i ustaw religii żydowskiej, tyczące się rozwodów u Izraelitów, znajdują się w księdze kanonicznej *Ewen Hueser*, wyjęte z Talmudu i innych pism religijnych obowiązujących.

Przepisy i ustawy w tej księdze zawarte, zawierają 36 Rozdziałów co do samych rozwodów, a mianowicie od Rozdziału 155 inclusive téjże księgi.

Zbiór ten jest kompletny i obejmuje wszystkie przepisy tyczące się rozwodów.

Pierwszą zasadą prawa rozwodowego u Izraelitów, według tych przepisów, jest, że mąż wydaje rozwód żonie swej w obecności rabina i dwóch duchownych. Prawo to służyło w dawnych czasach w sposobie nieograniczonym i bezwarunkowym. Później dopiero, mianowicie za czasów rabina Gierszona około lat 600 po narodzeniu Chrystusa, zgromadzenie rabinów w liczbie tysiąca, na którego czele stał wyż wyrażony Gierszon, postanowiło przepisać mężowi pewne określenia z duchem praw talmudowych zgodne co do powodów wydać się mającego żonie rozwodu. Określenia te znajdują się szczególnie w Rozdziale 144 wzmiankowanej powyżej księgi *Ewen Hueser*; a główniejsze z pomiędzy nich są:

1) Ażeby mąż pierwój żonie swej nie dawał rozwodu, bez powodów przynajmniej tak ważnych, iżby te w oczach bogobojnego człowieka za słuszne uznane być mogły.

2) Iżby, przy zawieraniu aktu małżeńskiego, nie rezerwował sobie w duchu i myśli swej wypadku rozwodu, dla zapobieżenia związkowi małżeńskiemu któreby tylko w widokach pieniężnych lub innych prywatnych mogły mieć miejsce.

3) Że gdyby powody przez męża przytoczone nie były od żony dobrowolnie za ważne do rozwodu uznane, wyrok rabina w asystencyi dwóch duchownych stanowić powinien ważność rozwodu. W przeciwnym razie rozwód jest tylko separacją nie mającą żadnej legalnej cechy wyraźnego rozwodu i mąż żonę i dzieci obowiązany jest utrzymywać.

Ogólna uwaga, tycząca się praw męża we względzie rozwodów, jest ta, że nawet za najdawniejszych czasów, gdzie mąż miał nieograniczone prawo dawania żonie swej rozwodu, użycie tego prawa uważane było za niemoralne w duchu religijnym i tylko w takim razie przed sumieniem usprawiedliwione być mogło, gdy do tego zachodziły nader ważne i słuszne powody.

W dalszym ciągu określeń postanowione zostały także i takie, które tyczyły się powodów, jakie żona mieć mogła, do żądania z mężem rozwodu: głównejsze z tych są:

4) Fizyczne dolegliwości męża, po nastąpiącym związku małżeńskim wynikłe lub odkryte, czyniące niepodobnem pożycie.

5) Zajęcie się męża po nastąpiącym związku małżeńskim pracami i obowiązkami takimi, które niebezpieczeństwem utraty zdrowia lub życia żonie zagrażają.

6) Oddanie się męża obyczajom i nałogom zapamiętałym, zagrażającym żonie utratą życia.

7) Kiedy mąż bądź przez lenistwo, lub ze złej woli, nie chce pracować i dać funduszu żonie na jej utrzymanie.

8) Kiedy mąż przejdzie na inną religię, lub nie wypełnia przykazań Boskich i religijnych swojego zakonu, i żonę wprowadza w grzech we względzie religii.

Wszystkie te powody żony wyrokowi rabina i dwóch duchownych ulegają, i wtenczas tylko są ważne, gdy przez nich za takie uznane zostaną.

We wszystkich tych wypadkach ma prawo żądać od męża zwrócenia sobie posagu wniesionego i oprawy (ksuby), wyjąwszy gdy żądała rozwodu z tytułu niemożności męża.

W przypadkach zaszłego legalnie rozwodu, mąż powinien dzieci żywić i utrzymywać.

Mąż nie jest winien zwracać żonie oprawy (ksuby), jeżeli żąda i otrzyma rozwód z powodu rozwiązłości żony lub przejścia jej na inną religię, pod warunkiem jednak jeżeli dowiedzie przez świadków, że ją poprzednio w tej mierze napominał. Posag przecież oddać jej powinien.

Te są w krótkości zebrane przepisy i ustawy, dotyczące się rozwodów pomiędzy Izraelitami.

W ogólności nadmienić należy, iż wszystkie szczegóły przedmiotu tego dotyczące się, jako też i duch samego prawa o rozwodach, dokładnie poznanym być może tylko przez wytłumaczenie wzmiankowanych powyżej 36 Rozdziałów księgi *Ewen Hueser*, o rozwodach traktującej, do której każdego, chcącego dostatecznie rzecz tę zgłębić, odsyłamy.

(Tłumaczenie na język Polski powołanych 36 Rozdziałów księgi *Ewen Hueser* dokonane zostało z polecenia Rządu w r. 1841, przez J. Tugendholda).

III. *Rozp. K. R. S. W. i D. 19 (31) Sierpnia 1856 r. N. 3993/23713, i K. R. S. 9 (21) Marca 1857 r. N. 2601.*

W ściśłym wykonaniu art. 189 prawa z r. 1836 o małżeństwie, rabini nie mogą współwyznawcom swoim udzielać rozwodów religijnych, a to pod odpowiedzialnością z art. 303 i 351 K. *) K. G. i P. na drodze sądowo-karnej. (Zaw. T. I, str. 334—338).

*) art. 289 i 338 kar gł. i popr. z r. 1866.

IV. *Post. o zast. ust. sąd. z 20 Listopada 1864 r., do Warsz. Okr. Sąd.*

art. 105. Sprawy, dotyczące małżeństw pomiędzy osobami wyznań chrześcijańskich, w rozdziale I—IV prawa o małżeństwie z 16 (28) Marca 1836 roku nie wyszczególnionych, jak również sprawy dotyczące małżeństw pomiędzy osobami wyznań niechrześcijańskich, ulegają władzy sądu okręgowego, w ścisłym stosowaniu się do artykułów 179—191 wymienionego prawa; stosownie do artykułu 191 tegoż prawa do tego sądu należy rozpatrywanie wykroczeń duchowieństwa przy dopełnianiu obrządku ślubnego. (W uzup. art. 1012—1015 Ust. post. karn. 1864 r.)

Zob. także art. 106 i 231 powołanego wyżej postanowienia.

190. Nieważnemi są i podlegającemi zaskarżeniu Prokuratora, jeśliby strony nie zniosły skargi, wszelkie małżeństwa zawarte:

1) Pomiedzy osobami wyznającemi religię Chrześcijańską i osobami niewyznającemi téj religii.

por. art. 1568 kod. kar. gł. i popr. z 1866 r., i p. 25 NAJWYŻSZEGO Ukazu z 13 Września 1876 r. zamieszczone w przypisie do art. 133 niniejszego prawa.

2) Pomiedzy wszystkimi krewnymi linii wstępnej, zstępnej, braćmi i siostrami rodzonemi i przyrodniami.

3) Pomimo trwającego poprzedniego małżeńskiego związku.

por. art. 1558 kod. kar. gł. i popr. 1866 r. zamieszczony w przypisie do art. 181 niniejszego prawa.

191. Trybunały cywilne są właściwe do rozpoznawania wykroczeń, jakichby się stali winnymi duchowni, dający ślub z obrazą przepisów niniejszego prawa. Wykraczający podpadną karze pieniężnej od 40 do 1800 złotych.

I. por. art. 105 post. o zast. ust. sąd. z 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd., zamieszczony wyżej w przypisie IV do art. 189 niniejszego prawa.

II. *Kodex kar. gł. i p. z r. 1866.*

art. 1579. Za dopełnienie obrzędu ślubu osoby wyznania niechrześcijańskiego przed dojściem jęj do wieku prawem przepisanego, lub w skutek nieprawnie udzielonego rozwodu, winni ulegną:

oddaleniu od obowiązków i osadzeniu w więzy od dwóch do czterech miesięcy.
Rabini, przekonani o naruszenie tego przepisu po raz drugi ulegną; oddaniu do poprawczych aresztanckich rot na lat cztery.

III. *Post. R. Adm. Król. 24 Maja (5 Czerwca) 1846 r.*
(D. P. T. XXXVII, str. 415):

Gdyby duchowni wyznania starozakonnego i strony do tegoż wyznania należące, za dopuszczenie się uchybień przeciw prawu o małżeństwie z d. 16 (28) Marca 1836 r., przy zawieraniu związku małżeńskiego, skazani na kary pieniężne, temże prawem oznaczone, nie byli w stanie takowych z przyczyny ubóstwa ponieść, Rządy Gubernijalne, a w Warszawie Magistrat tegoż miasta, jako władze zarządzające ściąganie tychże kar, mocne będą zamieniać takowe na karę aresztu, przy zastosowaniu się do przepisów art. 475 lit. b, Księgi III Kodexu Karnego *).

*) art. 84 kodexu kar gł. i popr. z r. 1866.

IV. Podług rozporządzenia K. R. S. z d. 9 (21) Lutego 1852 r. Nr. 18,500, w razie dostrzeżenia, że rabin dał ślub osobom, które niedoszły wieku, Prokuratorowie Trybunału obowiązani są takie sprawy odsyłać Prokuratorom Kryminalnym, dla pociągnięcia winnych do kary art. 1072*) K. K. G. i P. oznaczonej, a ci ostatni o zapadłych wyrokach, niezwłocznie donosić powinni Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych. (Zaw. T. I, str. 332).

*) art. 1579 kod. kar gł. i popr. z 1866 r.

ROZDZIAŁ VI.

O małżeństwach osób wyznających różną religię.

ODDZIAŁ I.

O małżeństwie osób wyznających religię Rzymsko-Katolicką z osobami wyznającemi inną religię.

1) O małżeństwach z osobami wyznań Ewangelickich.

192. Obrząd ślubu religijnego osób, z których jedna wyznaje religię Rzymsko-Katolicką, a druga religię Ewangelicką, powinien być dopełniony przez duchownego wyznania, do którego należy narzeczona.

193. Wolno jest jednak stronom żądać pobłogosławienia zawartego już małżeństwa, i przez duchownego wyznania, do którego należy przyszedł małżonek.

194. Gdyby duchowny Rzymsko-Katolicki wzbraniał się dopełnić obrzędu ślubu religijnego małżeństwa, pomiędzy osobami Rzymsko-Katolickiego i Ewangelickiego wyznania, ślub danym być może przez duchownego Ewangelickiego.

195. Synowie spłodzeni w tych małżeństwach, wychowani być winni w religii ojców, a córki w religii matek, jeżeli rodzice inaczej się przed ślubem nie umówili.

196. Sąd duchowny tego wyznania, którego jest kapłan dający ślub, będzie właściwym do rozpoznawania ważności związku małżeńskiego. Wyrok jego będzie obowiązywał obiedwie strony, jednakże strona Rzymsko-Katolicka, której małżeństwo unieważnionem zostało, przez Konsystorz Ewangelicki, nie będzie mogła w żadnym przypadku, w nowe wchodzić związki małżeńskie, póki poprzednie jej związki, przez zwierzchność duchowną Katolicką, unieważnione nie będą, i póki nie upłynie przeciąg czasu art. 69 i 70 zakreślony.

197. Jeżeli ślub dany był przez duchownego jednego i drugiego wyznania, zwierzchność duchowna Rzymsko-Katolicka będzie jedynie właściwą do rozpoznawania ważności zawartego małżeństwa; żadna strona nie będzie mocną w takim przypadku poszukiwać rozwodu.

2) O małżeństwach z osobami innych wyznań Chrześcijańskich.

198. Rozporządzenia w poddziale poprzedzającym objęte, służą za prawidło co do małżeństw pomiędzy osobami

wyznającami religię Rzymsko-Katolicką, i osobami innych wyznań Chrześcijańskich, wyjąwszy małżeństwa z osobami wyznającami religię Grecko-Rossyjską, niemniej małżeństwa, w których obrząd ślubu dopełniony był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego, takowe ulegają przepisom zawartym w Oddziale następującym.

O D D Z I A Ł II.

O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Rossyjską z osobami wyznającami inną religię; niemniej o małżeństwach, w których obrząd ślubu dopełniony był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego.

1) O małżeństwach osób wyznających religię Grecko-Rossyjską z osobami wyznającami inną religię.

199. Małżeństwa osób wyznających religię Grecko-Rossyjską, z osobami innych wyznań, podlegają, co do zawarcia i rozwiązania, przepisom objętym w prawach Cesarstwo obowiązujących.

por. przypisek, zamieszczony pod art. 98 niniejszego prawa.

Co do zapowiedzi o mających nastąpić małżeństwach, w których jedna osoba należy do wyznania Prawosławnego, a druga do Rzymsko-Katolickiego albo Greko-Unickiego.

Rozp. K. R. S. W. i D. z dnia 2 (14) Czerwca 1848 r. Nr 3406/22,282. (Postan. dotyczące czynn. Rz. Gub. i Nacz. Pow. Wydz. Spr. Duch.—Wyzn. prawosł. N. 12).

W przedmiocie poruszonej kwestyi: w jaki sposób mają być komunikowane proboszczom kościołów prawosławnych wiadomości, czy istnieją przeszkody prawne do udzielania ślubów małżeńskich w takich razach, gdy jeden z przyszłych małżonków należy do wyznania prawosławnego, a drugi do rzymsko-katolickiego lub grecko-unickiego, JO. Książę Namiestnik Królestwa, na przedstawienie Arcybisкупа Warszawskiego i Nowogiejorgiewskiego, oraz K. R. S. W. i D.

polecił wydać rozporządzenie, aby w każdym wypadku, gdy osoba wyznania prawosławnego oświadcza zamiar zawarcia związku małżeńskiego z osobą wyznania rzymsko-katolickiego, duchowni prawosławni nie żądali dopełnienia zapowiedzi w kościołach rzymsko-katolickich i poprzestawali na świadectwach wójta gminy lub burmistrza miejsca zamieszkania osoby wyznania rzymsko katolickiego, na dowód, że nie ma żadnych przeszkód prawnych do zawarcia małżeństwa, mianowicie: że pomieniona osoba ma wiek, prawem wymagany do wstąpienia w związku małżeńskie, iż może takowe zawierać, jako w stanie wolnym będąca, to jest w stanie kawalerskim, panieńskim lub wdowim, i że nie zostaje w żadnym stopniu pokrewieństwa z osobą wyznania prawosławnego, z którą ma zawrzeć małżeństwo.

W wykonaniu takiej woli Księcia Namiestnika, objawionej przez odezwę Sekretarza Stanu przy Radzie Administracyjnej Królestwa z d. 13 (25) Maja 1848 r. N. 21,798, Kommissya Rządowa wzywa Rząd Gubernialny, aby polecił władzom administracyjnym odeń zależnym, w każdym podobnym wypadku udzielać na żądanie duchownych prawosławnych wskazane wyżej wiadomości.

200. Podług tych praw:

1) Obrząd religijny ślubu osoby Grecko-Rossyjskiej, z osobą różnego wyznania, powinien być dopełnionym koniecznie i pod nieważnością, przez duchownego Grecko-Rossyjskiego.

2) Wszystkie dzieci splodzone w tych małżeństwach, powinny być wychowane w religii Grecko-Rossyjskiej.

3) Sądy duchowne Grecko-Rossyjskie, są jedynie właściwymi do rozpoznawania nieważności lub rozwiązania związku małżeńskiego.

201. Strona innego wyznania zawierająca związek małżeński z osobą Grecko-Rossyjskiej religii, powinna dać przyrzeczenie na piśmie: że nie będzie, z powodu religii, prześladować swego małżonka; że nie przywiedzie go, ani złudzeniem, ani groźbami, ani żadnym innym sposobem, do przejścia na jój własne wyznanie; że nakoniec, dzieci splodzone w małżeństwie, będą chrzczone i wychowywane w religii Grecko-Rossyjskiej.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1866.

art. 187. Kto osobę Prawosławnego wyznania skłoni do przejścia na inne chrześcijańskie wyznanie, ukarany zostanie: pozbawieniem wszystkich szczególnych osobistych i stanowi jego właściwych praw i przywilejów i zesłaniem na mieszkanie do Syberyi, albo oddaniem do poprawczych aresztanckich rot według 5 stopnia 31 artykułu niniejszego kodexu (zob. uwagę do artykułu 30).

Jeżeliby zaś, celem skłonienia do przejścia z prawosławnego na inne chrześcijańskie wyznanie, użytym był przymus lub gwałt, winny ukarany zostanie:

pozbawieniem wszelkich praw stanu i zesłaniem na osiedlenie w Syberyi.

art. 190. Rodzice prawem obowiązani do wychowywania swych dzieci w zasadach prawosławnego wyznania, którzyby je przywodzili do chrztu lub do innych Sakramentów, i wychowywali w zasadach innego chrześcijańskiego wyznania, skazani zostaną:

na osadzenie w więzy od ośmiu miesięcy do roku jednego i miesięcy czterech.

Dzieci ich oddane zostaną na wychowanie krewnym prawosławnego wyznania, lub w braku ich, wyznaczonym od rządu, tegoż wyznania opiekunom.

Też samej karze ulegną i opiekunowie, którzyby, powierzone sobie dzieci wyznania prawosławnego, wychowywali w zasadach innego wyznania. Oprócz tego zaś, bezzwłocznie usunięci zostaną od sprawowania opieki.

202. Wolno jest przysłym małżonkom żądać dopełnienia obrzędu ślubu religijnego, i przez duchownego strony, która nie należy do wyznania Grecko-Rossyjskiego, skoro już dopełniony był obrząd, przez duchownego téj religii.

Kodex kar gł. i p. z r. 1866.

art. 1576. Kapłani Rzymsko - Katolickiego, Ormiano - Gregoriańskiego i Ormiano - Katolickiego wyznania, niemniej pastorowie wyznań Protestanckich, którzyby dopełnili obrzędu ślubu osoby wyznania Prawosławnego z osobą innego Chrześcijańskiego wyznania, wprzód nim obrzęd jój ślubu dopełnionym został przez kapłana Prawosławnego, bez formalnego poświadczenia właściwej duchownej zwierzchności, że podług zasad Wschodniego kościoła żadna do zawarcia małżeństwa nie zachodzi przeszkoda, ulegną, stosownie do tego czy się następnie okazały lub nie okazały jakie przeszkody do tegoż małżeństwa, niemniej w miarę innych zwiększających lub zmniejszających winę okoliczności:

karze pieniężnej do pięćdziesięciu rubli;
albo zawieszeniu w sprawowaniu obowiązków na czas od dwóch
do sześciu miesięcy;
albo zupełnemu od tychże obowiązków oddaleniu.

2) O małżeństwach, w których obrząd ślubu dopełniony był przez
duchownego Grecko-Rossyjskiego.

203. Ilekroć ślub dany był przez duchownego Grecko-Rossyjskiego, sąd duchowny Grecko-Rossyjski będzie właściwym do uznania nieważności, lub rozwiązania zawartego małżeństwa.

204. Wyrok wydany przez sąd duchowny Grecko-Rossyjski, będzie obowiązującym dla stron obudwóch; jednakże małżonek Rzymsko-Katolicki nie będzie mocen w żadnym przypadku zawierać nowego małżeństwa, dopóki, po uznaniu nieważności, lub wyrzeczeniu rozwiązania, przez sąd duchowny Grecko-Rossyjski, poprzednie małżeństwo unieważnioném nie będzie, przez zwierzchność duchowną Rzymsko-Katolicką, i póki nie uplynie przeciąg czasu art. 69 i 70 opisany.

O D D Z I A Ł III.

O małżeństwie osób, które przechodzą z jednej wiary na drugą.

205. Małżonek religii Rzymsko-Katolickiej, któryby, po zawarciu małżeństwa, przeszedł do jednego z wyznań Chrześcijańskich, objętych Rozdziałami III, IV i V, nie przestanie podlegać, co do ważności i nierozwiązalności małżeńskiego związku, przepisom w niniejszej ustawie postanowionym, dla osób wyznających religię Rzymsko-Katolicką. Sądy duchowne Katolickie pozostaną względem niego właści-

wemi. Rozporządzenie to nie ściąga się do małżonka religii Rzymsko-Katolickiej, któryby, po zawarciu małżeństwa z osobą różnego wyznania, przeszedł do którego z innych wyznań Chrześcijańskich.

206. Małżeństwo osób, któreby, należąc do jednego z wyznań niechrześcijańskich, przyjęły chrzest święty, nie przestaje być ważnym, chociażby było zawartym w stopniach pokrewieństwa, zakazanych w nowym wyznaniu, jeżeli, wedle przepisów wiary, w których poprzednio zostawały, małżeństwo nie podlegało unieważnieniu.

207. Małżonek, który, należąc do jednego z wyznań niechrześcijańskich, przyjął chrzest święty, ma prawo żądać rozwiązania małżeństwa, jeżeli jego współmałżonek, który pozostał w dawniej wierze, wzbrania się w dalszym z nim zostawać pożyciu, albo przeszkadza mu w pełnieniu obowiązków nowej jego wiary.

ROZDZIAŁ VII.

O prawach i obowiązkach z małżeństwa wynikających.

208. Mąż obowiązany jest kochać i szanować swą żonę, winien jej wierność i obronę.

209. Żona powinna być posłuszną mężowi, jako głowie rodziny, winna mu miłość, uszanowanie i wierność.

210. Żona obowiązana jest mieszkać z mężem i iść za nim wszędzie, gdzie mu się zostawać podoba. Mąż zaś

jest obowiązany przyjąć żonę i opatrywać ją we wszelkie potrzeby życia, według swój możliwości.

211. Nie wolno jest małżonkom samowolnie rozrywać małżeńskiego związku; wszelkie przeto umowy, mające na celu rozwiązanie małżeństwa, są nieważne.

212. Żona nosi nazwisko męża, przybiera jego tytuły familijne, i nieutraca ich, choćby mężowi wyrokiem były odjęte.

Kodex kar gł. i popr. z r. 1866.

art. 24. Pozbawienie praw nie rozciąga się ani do żony, ani do dzieci skazanego, zrodzonych lub poczętych przed osądzeniem, ani też do potomstwa tychże dzieci. Żona i dzieci zachowują wszystkie prawa swego stanu w tym nawet przypadku, kiedy, po otrzymaniu na to właściwego pozwolenia, dobrowolnie udadzą się za skazanym na miejsce zesłania. W czasie pobytu ich ze skazanym, w miejscu jego zesłania, mogą być, z powodu koniecznej tylko potrzeby, w przypadkach szczególniej ważności, dopuszczone niektóre ograniczenia co do sposobu używania takowych praw, i to nie inaczej, jak w skutek uznania i rozporządzenia wyższej władzy. Pomimo tych ograniczeń wszakże, wolno będzie żonie zesłanego do ciężkich robót lub na osiedlenie, i dzieciom jego, zrodzonym lub poczętym przed osądzeniem, używać tytułu i rangi lub godności, które posiadał małżonek lub ojciec.

art. 46.

Utrata szczególnych osobistych i co do stanu praw i przywilejów służących skazanemu, nie rozciąga się ani do żony, ani do dzieci jego zrodzonych przed skazaniem.

213. Małżeństwo ze szlachcicem, nadaje szlachectwo niewieście stanu nieszlacheckiego.

Prawo o szlachectwie w Królestwie Polskiem 25 Czerwca (7 Lipca) 1836 r. (D. P. T. XIX, str. 187);

art. 11. Szlachectwo dziedziczne przechodzi i udziela się:

- 1) Przez urodzenie.
- 2) Przez małżeństwo.

Szlachectwo osobiste udziela się tylko przez małżeństwo.

art. 14. Każdy szlachcic udziela swój żonie szlachectwo, bez względu na jej pochodzenie lub poprzednie małżeństwo.

art. 15. Córka szlachcica dziedzicznego, wstępująca w związek małżeński z nieszlachcicem, zachowuje stan swój, lecz go nie udziela

ani mężowi, ani dzieciom. Toż samo rozumie się o wdowie szlachcica, wstępującej w związek małżeński z nieszlachcicem, jakiegokolwiekby ona była pochodzenia.

Prawo o tytułach honorowych w Królestwie Polskiem, Najwyżej w d. 23 Września (5 Października) 1840 r. zatwierdzone. (D. P. T. XXVI, str. 49—59):

art. 3. Tytuły honorowe przechodzą, tak na żonę tego, komu prawnie należą, jako też i na prawe dzieci jego, i płci obojęj potomków.

art. 6. Niewiasty utracają prawo do tytułu honorowego, który na nie przeszedł po ojcu lub mężu, mianowicie zaś, panny przez pójście za mąż, wdowy, przez wstąpienie w nowe związki małżeńskie.

214. Żona potrzebuje upoważnienia od męża do różnych czynności życia cywilnego i umów, jak to jest urządzone prawami obowiązującymi.

ROZDZIAŁ VIII.

O obowiązkach i stosunkach stron, w razie zachodzącej przyczyny nieważności; o skutkach przekroczenia ustawy niniejszej, tudzież o skutkach unieważnienia, rozwiązania małżeństwa, lub rozłączenia co do stołu i łoża.

ODDZIAŁ I.

O obowiązkach i stosunkach małżonków przed rozpoczęciem kroków o nieważność małżeństwa.

215. Skoro małżonkowie przekonają się, iż małżeństwo ich zawarte zostało z obrazą przepisów, z powodu których Prokurator Królewski obowiązany jest z urzędu poszukiwać nieważności małżeństwa, powinni natychmiast się rozłączyć.

216. Skoro małżeństwo nie było za życia małżonków zaskarżone jako nieważne, nie będzie już mogło być skarżone po śmierci jednego z małżonków.

O D D Z I A Ł II.

O obowiązkach i stosunkach małżonków po rozpoczęciu kroków sądowych o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa i rozłączenie co do stołu i łoża.

217. Opiekowanie się dziećmi w ciągu sprawy o nieważność, rozwiązanie małżeństwa, lub rozłączenie co do stołu i łoża, należy do męża, bez względu na to kto rozpoczął sprawę.

218. Mocen jest jednak sąd cywilny właściwy postanowić, na żądanie żony, rodziny, albo Prokuratora Królewskiego, aby opiekowanie się tymczasowe dziećmi poruczone było matce, lub osobie trzeciej, jeżeli tego wymaga korzyść dzieci.

219. Wolno jest żonie w czasie sprawy o nieważność, rozwiązanie małżeństwa, albo rozłączenie co do stołu i łoża, opuścić wspólne mieszkanie. Sąd cywilny właściwy, na żądanie stron, oznaczy mieszkanie, w którym żona obowiązana będzie ciągle przebywać, i oznaczy ilość alimentów, które mąż obowiązany będzie dostarczać jej w ciągu procesu.

220. Żona w każdym razie, gdy o to wezwana będzie, udowodnić powinna, że mieszka w domu dla niej wyznaczonym; czego gdy nie dopełni, mąż mocen jej odmówić alimentów, a nadto żądać, aby sąd oddał ją pod dozór.

221. Po rozpoczęciu sprawy o unieważnienie lub rozwiązanie małżeństwa, albo rozłączenie co do stołu i łoża, wolno jest małżonkom urządzić, przed rejentem, swoje stosunki majątkowe, na wypadek, gdyby nieważność, rozwód, albo rozłączenie co do stołu i łoża, stanowczo były wyrzeczone.

222. Jeżeli jedna ze stron umiera przed wyrzeczeniem nieważności małżeństwa, rozwodu lub rozłączenia co do stołu i łoża, w pierwszej instancyi, proces umorzony będzie z mocy samego prawa.

ODDZIAŁ III.

O skutkach wykroczeń przeciw niniejszemu prawu.

223. Strony zawierające małżeństwo z obrazą przepisów prawa niniejszego, wzbraniających zawarcia związku małżeńskiego dla zachodzących przeszkód, podpadną karze pieniężnej od 40 do 1800 zł., jeżeli ich wykroczenie nie pociąga za sobą kar Kodexem Karnym postanowionych. Podobnej karze ulegną strony, ilekroć zawrą małżeństwo nie dopełniwszy warunków, których zachowanie, pod zagrożeniem kary pieniężnej, ustawą niniejszą jest nakazane.

Por. art. 1549, 1550, 1551, 1554, 1555, 1558, 1559, 1560, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570 i 1579 kodexu kar gł. i popr. 1866 r., tudzież p. 22, 24 i 25 NAJWYŻSZEGO Ukazu 13 Września 1876 r.

224. Ulegną również tej karze pieniężnej rodzice i opiekunowie, pozwalający na nieprawne nieletniego związku.

Kodex kar gł. i p. z r. 1866..

art. 1562. Rodzice lub opiekunowie, za dopuszczenie świadomie małżeństwa w takim stopniu pokrewieństwa lub powinowactwa, w którym małżeństwo jest prawem zabronione, ulegną:

aresztowi od trzech dni do trzech miesięcy.

Przepisy niniejszego artykułu nie ściągają się do tych, którzyby małżeństwa w pierwszym lub drugim stopniu pokrewieństwa świadomie dopuścili, ci bowiem ukarani zostaną,

jako współnicy kazirodztwa, podług przepisów, w artykule 119 niniejszego kodexu objętych.

art. 1563. . . . : zamieszczony w przypisie do art. 7 niniejszego prawa o małżeństwie.

225. Obowiązkiem jest szczególnym Prokuratorów Królewskich przy Trybunałach cywilnych pierwszej instancji *), poszukiwać wykroczeń przeciwko ustawie niniejszej. Trybunały cywilne pierwszej instancji *), będą właściwymi do wyrzeczenia, przeciwko stronom wykraczającym, ich rodzicom i opiekunom, na wnioski Prokuratora, kar pieniężnych, artykułami poprzednimi oznaczonych.

*) obecnie sądy okręgowe.

226. Jeżeli bądź z instrukcyi sprawy małżeńskiej, bądź innym sposobem, okaże się, że zaszło przestępstwo Kodexem Karnym przewidziane, Prokurator Królewski pociągnie obwinionych przed Sąd Karny właściwy.

O D D Z I A Ł I V.

O skutkach wynikających z unieważnienia lub rozwiązania małżeństwa, tudzież z rozłączenia co do stołu i łoża.

1) O skutkach wynikających z unieważnienia i rozwiązania małżeństwa.

227. Skoro małżeństwo uznaném będzie przez wyrok za nieważne, albo zostanie rozwiązaném, prawa i obo-

wiązki małżonków, opisane w Rozdziale VII-mym, zupełnie ustaną.

Względem postępowania w sprawach dotyczących praw cywilnych, osobistych lub majątkowych tak samym małżonkom, jak i dzieciom w małżeństwie zrodzonym służących i z istnieniem prawnego związku małżeńskiego ściśle związanych, — zob. art. 1337—1345 ust. post. cywil. 1864 r. i art. 231—234 post. o zast. ust. sąd. 1864 r. do Warsz. Okr. Sąd. zamieszczone w przypisie do art. 260 Kodexu cywil. Król. Polsk.

2) O skutkach z rozłączenia co do stołu i łoża.

228. Rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony, pociąga za sobą wszelkie skutki rozwiązania małżeństwa, wyjąwszy, iż utrzymany jest węzeł małżeński, który stanowi przeszkodę do nowego małżeństwa.

229. Jeżeli rozłączenie co do stołu i łoża na czas nieograniczony, zostanie następnie zniesioném, małżeństwo, co do wszelkich swych skutków cywilnych, uważa się jako na nowo zawarte w dniu, w którym wyrok przywracający małżeńskie pożycie został wydanym przez sąd duchowny właściwy.

230. Rozłączenie co do stołu i łoża na czas ograniczony, nie znosi skutków cywilnych małżeństwa. W razie sporu między małżonkami, Sąd cywilny właściwy urządzi wzajemne ich obowiązki, podług przepisów wymienionych w oddziale II, niniejszego Rozdziału.

ROZDZIAŁ IX.

O dowodach małżeństwa.

231. Dowodem zawartego małżeństwa będzie akt sporządzony po dopełnieniu religijnego obrzędu w myśl art. 58.

232. Gdyby księgi utrzymywane nie były, zaginęły, albo zniszczonymi zostały, lub gdyby akt w nich spisany, wydarty lub zniszczony został, małżeństwo zawarte udowodnioném być może przez dokumenta, lub przez świadków. Dowód przez dokumenta, lub przez świadków, dopuszczonym być może wtedy także, jeżeli akt spisany nigdy nie był, a znajdują się ślady zawartego małżeństwa, bądź w księgach stanu cywilnego, bądź w księgach kościelnych.

233. W przypadku sporu prawnego, samo posiadanie stanu małżonków odwołujących się do tego stanu nawzajem, nie uwalnia ich od udowodnienia, iż małżeństwo zawartém zostało.

234. Gdy prawny obchód małżeństwa udowodnionym będzie w drodze procesu karnego, złożenie wyroku do księgi małżeństw, i spisanie o tém protokołu w téjże księdze, zapewni małżeństwu, od dnia obchodu jego, wszystkie skutki cywilne.

235. Jeżeli małżonkowie, albo jeden z nich przed rozpoczęciem sprawy karnéj, umarł, sprawa karna wytoczona.

być może przez wszystkich, którzy mają interes, aby zawarcie małżeństwa udowodnioném było.

236. Jeżeli przestępni, przed rozpoczęciem sprawy karnéj, lub w ciągu jéj umarli, sprawa może być wytoczona w drodze cywilnéj.

237. Wyrok właściwego sądu, uznający nieważność małżeństwa, rozwód, lub rozłączenie co do stołu i łoża, skoro się stanie prawomocnym, będzie natychmiast przez Prokuratora Królewskiego przesłanym do aktów stanu cywilnego, celem uczynienia wzmianki, na brzegu aktu małżeństwa, o nastąpionym powyższym wyroku. Sędziowie duchowni, rozpoznawający sprawy małżeńskie, komunikować będą tym końcem wyroki, ostatecznie przez nich wydane, Prokuratorom Królewskim przy Trybunałach.

W uzupełnieniu przepisów zawartych w art. 128 i 85 K. C. P. które obecnie art. 237 prawa o małżeństwie z r. 1836 są zastąpione, istnieją następujące rozporządzenia:

I. W przypadku, gdyby urzędnik stanu cywilnego wzbraniał się w właściwych księgach uczynić wzmiankę o wyroku unieważniającym lub rozłączającym małżeństwo, Prokurator Trybunału mocen jest upoważnić wybranego przez siebie urzędnika, mianowicie właściwego Podśędka, do zejścia na miejsce aktów stanu cywilnego, dla zapisania obok wskazanego aktu małżeństwa wzmianki o wyroku prawomocnym małżeństwo takowe rozwiązującym lub rozłączającym, o dopełnieniu czego delegowany Prokuratorowi Kr. rapport złożyć powinien. (R. A. d. 19 Lutego (3 Marca) 1835 r. Nr. 20881, i K. R. S. dnia 6 (18) Marca t. r. Nr. 2338).

II. NAJJAŚNIEJSZY PAN rozkazać raczył, aby wszelkie prawomocne wyroki stanowiące rozwód lub rozłączenie co do stołu i łoża pomiędzy małżonkami wyznania Rzymsko-Katolickiego i Protestantckiego, w Królestwie zamieszkałemi, a których akt ślubu w Cesarstwie znajduje się, przesyłane były do Departamentu Wyznań Religijnych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Cesarstwa, która to władza ze swéj strony komunikować będzie też wyroki Władzy Duchownéj, pod którój wiedzą spisany został akt małżeństwa, w celu uczynienia przy akcie rzeczonym wzmianki o zapadłym wyroku, a to w myśl art. 237 prawa z r. 1836 o małżeństwie. W skutku tego Kommissya

Rządowa Sprawiedliwości poleciła Prokuratorom, aby, o ile otrzymają podobne wyroki, przesyłali je téż Kommissyi do dalszego postępowania. (M. S. S. d. 4 (16) Lutego 1841 r. Nr. 86.— R. A. d. 28 Lutego (12 Marca) t. r. Nr. 13452, i K. R. S. d. 18 (30) Marca t. r. Nr. 2939).

III. Powyższe rozporządzenie, zamieszczone pod pozycją II, stosuje się tylko do małżeństw w Cesarstwie Rossyjskiém zawartych, lecz bynajmniej nie rozciąga się do przypadku, w których wyrokami Sądów Duchownych Królestwa wyrzeczono względem małżeństwa zawartego w innych krajach obcych; formalność zaś art. 237 objęta, powinna być dopełnioną tylko wtenczas w tym ostatnim przypadku, gdy akt małżeństwa, za granicą Królestwa spisany, wniesionym został do ksiąg stanu cywilnego w Królestwie Polskiém utrzymywanych, jak to wskazuje art. 94 K. C. P. (K. R. S. d. 7 (19) Listopada 1841 roku. Nr. 12012, i 6 (18) Lutego 1852 r. Nr. 21517). (Zaw. T. I, str. 350).

238. Przepis powyższy ściąga się i do przypadku, w którym rozłączenie co do stołu i łoża wyrokiem zostało zniesione.

ROZDZIAŁ X.

O zaręczynach.

239. Zaręczyny mają miejsce, skoro nastąpiło wzajemne przyrzeczenie małżeństwa pomiędzy mężczyzną i kobietą, bądź słownie, bądź na piśmie, w akcie urzędowym lub prywatnym.

240. Zaręczyny nie są ważne, jeżeli pomiędzy osobami zaręczonemi, dla niedostatku warunków potrzebnych, lub dla przeszkód niedopuszczających związku małżeńskiego, nie mogło być zawarte małżeństwo.

241. Zaręczyny, nawet ważne, nie dają prawa żadnej stronie zniewalania strony przeciwniej, drogą sądową, do za-

warcia małżeństwa; lecz osoba, bez powodów słuszych, niedotrzymująca uczynionego przyrzeczenia na piśmie lub w przytomności świadków, obowiązana jest przeciwnej stronie wynagrodzić poniesione koszta i szkody.

242. Stają się powodem słusznym niedotrzymania uczynionego przyrzeczenia:

- 1) Obelgi ciężkie, domierzone stronie odstępującej od zamezcia, przez stronę przeciwną;
- 2) Rozwiązłe lub występne życie strony przeciwnój;
- 3) Nieokazywanie należnego uszanowania rodzicom drugiej strony; i nakoniec
- 4) Podstępne wyludzenie danego słowa.

243. Jeżeli niewiasta zaszła w ciążę z mężczyzną, który po zaręczynach wzbrania się zawrzeć małżeństwo, zaręczony ulegnie karom, w Kodexie Karnym postanowionym, a nadto obowiązany będzie dostarczać, w każdym przypadku, alimentu dziecku, niewieście zaś tylko, gdyby nie miała własnego dostatecznego majątku.

ROZDZIAŁ XI.

Rozporządzenia przechodnie.

244. Z dniem ogłoszenia niniejszego prawa, ustają wszelkie sprawy toczące się w sądach cywilnych o nieważność, rozwiązanie małżeństwa, lub rozłączenie co do stołu i łoża, pomiędzy osobami wyznającymi religię Rzymsko-Katolicką, Grecko-Rossyjską, Grecko-Unicką i Ewangelicką.

245. Ustają również z dniem ogłoszenia prawa niniejszego, sprawy powyższego rodzaju, wytoczone pomiędzy małżonkami różnych wyznań, na żądanie małżonka, który wyznaje religię Rzymsko - Katolicką, Grecko - Rosyjską, Grecko-Unicką lub Ewangelicką.

246. Wyroki prawomocne sądów cywilnych, wydane w sprawach o nieważność, lub rozwiązanie małżeństwa, pomiędzy osobami, z których jedna, lub obydwie, wyznają religię Rzymsko-Katolicką, Grecko-Rosyjską, Grecko-Unicką lub Ewangelicką, utrzymuje się w swój mocy, co do wszelkich swych skutków cywilnych.

247. Nie będą mocni wszelako małżonkowie Rzymsko-Katolicy, Grecko-Rosyjscy i Grecko-Unicy, w przypadkach, w których małżeństwo zostało unieważnione lub rozwiązane wyrokami sądów cywilnych, na przyszłość nowych zawierać związków małżeńskich, nim poprzednie, przez zwierzchność duchowną właściwą, nie zostaną unieważnione, lub rozwiązane. Jednakże małżonkowie Rzymsko-Katolicy, którychby małżeństwo unieważnione było przez sądy cywilne, pod powagą praw dotąd obowiązujących, a następnie uznane było za nieważne, przez zwierzchność duchowną, wolni są od zachowania terminów, art. 69 i 70 przepisanych.

248. Z dniem ogłoszenia niniejszego prawa, przestają obowiązywać Tytuły V i VI Prawa cywilnego Królestwa Polskiego, z dnia 1 (13) Czerwca 1825 roku, z wyłączeniem art. 182 i następnych, aż do art. 245 włącznie, tudzież art. 260 i następnych, aż do art. 270 włącznie. Artykuły pomienione, jako ściągające się do przedmiotów prawem

niniejszém nieurządzonych, a mianowicie do stosunków majątkowych między małżonkami, utrzymują się nadal w swój mocy.

249. Aż do nowój Organizacyi Sądownictwa, rady familijne i rady opiekuńcze, udzielać będą wymagane prawem niniejszém pozwolenia na małżeństwa osób, które nie dosięgły pełnoletności, prawem obowiązującym ustanowionój, i nastawać na nieważność małżeństw, bez ich pozwolenia zawartych.

D O D A T K I.

I.

do art. 9 i 17 k. c. p.

Przepisy o przyjmowaniu poddaństwa ruskiego i występowaniu z takowego przez cudzoziemców.

Ukaz Najwyższy 31 Grudnia 1867 r.

(D. P. T. LXVII, str. 439).

Uznawszy za rzecz stosowną, obowiązujące dotąd w guberniach Królestwa Polskiego postanowienia o przyjmowaniu cudzoziemców w NASZE poddaństwo, zastąpić przez ogólne przepisy, ustanowione w tym przedmiocie w Cesarstwie, rozkazujemy:

Art. 1. Moc obowiązującą zatwierdzonych przez NAS, a w zdaniu Rady Państwa z dnia 10 Lutego 1864 r. zawartych przepisów o przyjmowaniu ruskiego poddaństwa i występowaniu z takowego przez cudzoziemców, rozciągnąć na gubernie: Warszawską, Kaliską, Kielecką, Łomżyńską, Lubelską, Petrokowską, Płocką, Radomską, Siedlecką i Suwałkską.

Art. 2. Ogólny przez powyższe przepisy ustanowiony porządek, zastosować i do osiedlających się w pomienionych guberniach cudzoziemców rolników, kolonistów i robotników, nie rozciągając do nich wskazanego w art. 18-m tych przepisów wyjątku. . . . .

Zdanie Rady Państwa 10 Lutego 1864 r.

(D. P. T. LXVII, str. 441).

Rada Państwa w Departamencie Praw i w Ogólném Zebraniu, rozpoznawszy wniesiony przez Główniezarządzającego II Wydziałem Własnej JEJÓ CESARSKIEJ MOŚCI Kancellaryi protokół NAJWYŻEJ ustanowionego oddzielnego Komitetu do rozpatrzenia postanowień o przyjmowaniu poddaństwa ruskiego i występowaniu z takowego przez cudzoziemców, zawierający w sobie projekt przepisów w tym przedmiocie; *uchwaliła*:

I. Zmieniając art. 1538—1558 Prawa o stanach (Zb. Praw 1857 roku T. IX), co do przyjmowania poddaństwa ruskiego i występowania z takowego przez cudzoziemców, postanowić następujące przepisy:

1. Dla przyjęcia cudzoziemca w poddaństwo ruskie, wymaganem jest jego poprzednie osiedlenie się w granicach Cesarstwa.

2. Życzący osiedlić się w granicach Cesarstwa Ruskiego podaje stosowną deklarację do Naczelnika téj gubernii, w której się zaliczyć lub osiedlić zamierza, z objaśnieniem: czém trudnił się w ojczyźnie i jakie chce obrać dla siebie zatrudnienie w Rosyji. Na dowód otrzymania takiej deklaracji, Naczelnik gubernii udziela świadectwo, od daty podpisania którego interesent uważany będzie za osiadłego w Rosyji, nie tracając przecież, aż do czasu przyjęcia ruskiego poddaństwa, charakteru cudzoziemca i nie przestając podlegać wszystkim obowiązującym przepisom o cudzoziemcach.

3. Cudzoziemcom, którzy przed wydaniem niniejszych przepisów osiedlili się w Rosyji, i odznaczyli się użyteczną działalnością w sztukach, rzemiosłach, handlu lub innym zawodzie publicznym, pozwala się udowodnić dawniejsze swe osiedlenie i innemi od tego, jaki w art. 2-m wskazano, dowodami prawnymi. Dawność tego osiedlenia oblicza się od daty otrzymania najwcześniejszego z rzeczonych dowodów.

4. Po pięcioletniem osiedleniu w Rosyji, cudzoziemiec może prosić o przyjęcie go w poddaństwo ruskie. Przypadki skrócenia tego ogólnego terminu wskazane są poniżej w art. 11—14.

Uwaga. Dla poddanych tych Państw, z którymi zawarte są w tym przedmiocie oddzielne Konwencye, Konwencye te zachowują i na przyszłość moc swoją.

5. Cudzoziemki zamężne nie mogą być przyjęte w poddaństwo ruskie oddzielnie od swych mężów.

6. Przyjęcie poddaństwa ruskiego jest zawsze osobiste dla téj osoby, która je pozyskała, z tym jedynie wyjątkiem, jaki wskazany jest niżej w art. 17-m i nie rozciąga się do dzieci wcześniej urodzonych, bez różnicy, czy one są pełnoletnie czy nieletnie. Dzieci urodzone po przyjęciu poddaństwa, uważają się za ruskich poddanych.

7. Prośba o przyjęcie w poddaństwo podaną być winna do Ministra Spraw Wewnętrznych, i zawierać ma w sobie następujące wiadomości: *a)* w których miejscach zamieszkiwał proszący przez cały czas swego osiedlenia w Rosyji, czém się trudnił, i jakie posiada świadectwa o sposobie swego życia; *b)* do jakiego stanu i gminy pragnie i ma prawo być przypisanym; *c)* w którym mieście chce wykonać przysięgę, i *d)* jeżeli żąda zastosowania do niego skróconego terminu osiedlenia, to na jakich zasadach opiera się to jego żądanie. Do prośby dołączone być winny: *a)* dowody o stanie proszącego, sporządzone według form w jego ojczyźnie przyjętych i poświadczone przez NASZYCH agentów dyplomatycznych, jako też przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, albo też w razie, gdyby w ojczyźnie proszącego nie było agentów Rosyjskich, przez samo Ministerstwo; *b)* świadectwo o poprzedniem osiedleniu się cudzoziemca w Rosyji. Od cudzoziemców płci męskiej, którzy podług praw swój ojczyzny podlegają powinności wojskowej, wymaganem jest nadto świadectwo tych Państw, z którymi

zawarte są Konwencje Kartelowe, co do wydawania osób służbie wojskowej ulegających, przekonywające, że proszący o uwolnienie z ich poddaństwa, dopełnił powinności wojskowej, lub że od niej jest wolny.

8. Minister Spraw Wewnętrznych, w skutek prośby do niego wniesionej, albo przychylił się do niej, albo też odmówił przyjęcia proszącego w poddaństwo ruskie, chociażby ten ze swój strony dopełnił wszystkich przepisów formalności.

9. Przyjęcie poddaństwa dokonywa się przez wykonanie przysięgi na takowe.

10. Przysięga na poddaństwo wykonaną być winna według przepisanej formy, przez każdego w jego ojczystym lub innym znanym mu języku, w miejscu posiedzeń Rządu Gubernialnego, przed osobą duchowną tego wyznania, do którego należy wykonywający przysięgę, albo gdzie to nie byłoby możebnym, przed najstarszym z zasiadających urzędników. O wykonaniu przysięgi sporządza się protokół, i tak ten protokół jako i samą rotę przysięgi podpisać powinni: osoba, która przysięgę wykonała, odbierający przysięgę, jako też wszyscy, którzy przy tém byli obecni. Następnie najstarszy z tych ostatnich przedstawi obydwu dowody w oryginale Naczelnikowi Gubernii, który osobie, która wykonała przysięgę, wyda świadectwo o przyjęciu jej w poddaństwo.

Uwaga 1. Naczelnikom Gubernii służy prawo pozwalania cudzoziemcom, dla przyczyn szczególnie na uwagę zasługujących, wykonać przysięgę na poddaństwo, zamiast w Rządzie Gubernialnym, w miejscowym Zarządzie Policyjnym.

Uwaga 2. Dla przyczyn szczególnie na uwagę zasługujących, na przedstawienie NASZYCH zagranicznych agentów (posłów, ambasadatorów i t. p.), wykonanie przysięgi może nastąpić i w NASZYCH missyach.

11. Dla cudzoziemców, którzy szczególnie zasłużyli się Rossyi lub znani są ze znakomitych talentów, niepospolitej nauki i t. p., jako też, którzy umieścili znaczne kapitały w przedsiębiorstwach ruskich użyteczności publicznej, termin osiedlenia, przyjęcie w poddaństwo poprzedzać mającego, może być skrócony za decyzją Ministra Spraw Wewnętrznych. Pod każdym innym względem przepisy ogólne wyżej postanowione stosują się i do tych cudzoziemców.

12. Dzieci cudzoziemców nie będących poddanymi ruskimi urodzone i wychowane w Rossyi, albo chociażby i urodzone za granicą, lecz które ukończyły nauki w wyższych lub średnich zakładach naukowych ruskich, nabywają przez to prawa do wykonania przysięgi na poddaństwo Rossyi, jeżeli tego zażądadzą, w przeciągu roku od czasu dojścia do pełnoletności. Dopuszczenie do przysięgi zgłaszających się przed upływem tego terminu, zależy od decyzji miejscowego Rządu Gubernialnego, który również zarządza zapisanie ich do tego stanu, do którego mają prawo być zaliczonymi. Dzieci cudzoziemców, jeżeli stosownie do miejsca, w którym wychowanie pobierały, mają prawo wstąpić do służby cywilnej, mogą być na swe żądania

nie do takowej przyjęte, na zasadzie Ustawy o służbie cywilnej, bez wstępowania w ruskie poddaństwo. W każdym atoli przypadku wykonania przysięgi na poddaństwo lub na wierność służby, niezbędnym jest przedstawienie wskazanych w art. 7-m świadectw tych Państw, z którymi konwencye kartelowe są zawarte. Nakoniec, te ze wspomnionych dzieci cudzoziemców, które w terminie wyżej oznaczonym, ani przysięgi na poddaństwo nie wykonają, ani téż do służby nie wejdą, następnie, nie inaczej w poddaństwo przyjęte być mogą, jak z zachowaniem wszelkich ogólnych prawideł, niniejszém postanowieniem dla innych cudzoziemców przepisanych.

13. Tym samym porządkiem mogą wstępować w poddaństwo ruskie i pełnoletnie dzieci cudzoziemców, przyjętych w takowe na zasadzie Art. 1—11-go, albo jednocześnie ze swemi rodzicami, albo w przeciągu jednego roku od czasu przyjęcia ich w poddaństwo, po przedstawieniu dowodów, wspomnionych w Art. 7-m, z wyjątkiem jedynie świadectwa osiedlenia.

14. Cudzoziemcy zostający w służbie ruskiej wojskowej lub cywilnej, tudzież duchowni wyznań obcych, z rozporządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na służbę do Rossyi wezwani, mogą być, jeśli tego zażądadają, dopuszczani do wykonania przysięgi na poddaństwo, w każdym czasie i bez wszelkich terminów, podług uznania ich bezpośredniej zwierzchności: wojskowi w pułkach i komendach, a inni w miejscach swój służby. Rota przysięgi w takim razie przez cudzoziemca wykonanej, sporządzona być winna w dwóch egzemplarzach podpisanych przez wszystkich przy jej wykonaniu obecnych, i jeden z tych egzemplarzy przesyła się miejscowemu Gubernatorowi, a drugi zachowuje się w aktach téj Władzy lub Zarządu, w którym przysięga wykonaną została.

15. Poddana ruska, zamężna za cudzoziemcem i w skutek tego uważana za cudzoziemkę, po śmierci męża lub po zerwaniu związków małżeńskich, może wrócić do poddaństwa ruskiego, i w takim razie obowiązana jest tylko przedstawić Naczelnikowi Gubernii, w której sobie miejsce zamieszkania obierze, stosowny dowód ustania zamężnego jój stanu. Wydane przez Naczelnika Gubernii świadectwo, że rzeczony dowód został mu przedstawiony, służyć będzie dla okazicielki za dowód powrócenia jój do poddaństwa Rossyi.

16. Dzieci poddanej ruskiej, która była zamężną z cudzoziemcem, lecz która owdowiała lub rozwiodła się z mężem, pod względem wstąpienia w ruskie poddaństwo, podlegają przepisowi Art. 12.

17. Cudzoziemki, które zawarły związek małżeński z poddanymi ruskimi, jako téż żony cudzoziemców przyjętych w poddaństwo Rossyi, stają się tém samém ruskimi poddanymi, bez wykonywania oddzielnéj przysięgi. Wdowy zaś i rozwódki zachowują poddaństwo swych mężów.

18. Istniejące dotychczas oddzielne przepisy o porządku zaliczania w poczet poddanych Rossyi cudzoziemców kolonistów i robotników, osiedlających się w Rossyi dla uprawy roli za umową z właścicielem gruntu, pozostają w swój mocy i na przyszłość. Nie znoszą się również szczególne

przywileje, udzielone kolonistom niektórych kategorii przy przenoszeniu się ich do Rosyji, jako to: przesiedlającym się do Gruzji Bułgarom i innym jednowiercom, osiadającym w Kraju Noworossyjskim (Ust. o pod. art. 833), cudzoziemcom wpisującym się do stanu mieszczańskiego, przenoszącym się do Rosyji z Królestwa Polskiego (tamże art. 490) i t. p.

19. Cudzoziemcy w poddaństwo Rosyji przyjęci, nabywają tém samém wszystkie prawa i przyjmują na siebie wszystkie obowiązki tego stanu, do którego są zaliczeni, bez żadnej różnicy od krajowców.

20. Szczegółowy porządek załatwiania czynności dotyczących przyjmowania poddaństwa ruskiego i występowania z takowego przez cudzoziemców, tudzież termina, o ile można najkrótsze, w ciągu których czynności tego rodzaju winny być we władzach gubernialnych ukończone, oznaczony będzie przez Ministra Spraw Wewnętrznych, za porozumieniem się z innymi Zarządami, i podany zostanie przez gazety do powszechnej wiadomości.

II. Obok wydania powyżej wyrażonych przepisów postanowić następujące prawidła przechodnie:

1. Cudzoziemcy, przyjęci w poddaństwo ruskie przed ogłoszeniem niniejszych przepisów, po spłaceniu wszelkich obciążeń ich mogących długów i zaległości skarbowych, gminnych i prywatnych, mogą w każdym czasie wrócić do swego poprzedniego poddaństwa.

2. Występujący z ruskiego poddaństwa na powyższej zasadzie, mogą podług swęj woli, albo wyjechać za granicę, albo téż pozostać w Rosyji i nadal, na prawach jednakowych z innymi cudzoziemcami. W tym ostatnim razie obowiązani są wyjednać dla siebie od swego rządu należyty paszport lub świadectwo, a do tego czasu zaopatrywani być mają przez miejscową zwierzchność gubernialną w stosowne karty pobytu. Do uzyskania przez cudzoziemców paszportów narodowych oznaczają się termina; dla zamieszkałych w Rosyji Europejskiej, jeżeli paszporty otrzymać mają z innych Państw Europejskich, jednoroczny, a dla zamieszkałych w Syberyi, lub mających otrzymać swe paszporty z innych części świata, dwuletni. Termina te liczyć się mają od daty podania przez chcącego wystąpić z poddaństwa ruskiego prośby o uwolnienie z takowego; cudzoziemcy zaś, którzy w tych terminach nie zaopatrzą się w paszporta narodowe, obowiązani są albo niezwłocznie wyjechać za granicę, albo téż wrócić w NASZE poddaństwo; przyczém należący do stanu podatkowego, zapisani być winni do poprzednich spisów, ze ściąganiem od nich prawem przepisanych podatków i powinności za cały czas od ostatniej opłaty ich upłyniony.

3. Postanowienia te stosują się również i do przyjętych w NASZE poddaństwo niewolników wojennych i Azyatów, którzy w razie gdyby chcieli powrócić do swęj poprzedniej ojczyzny, uwalniani być mają na zasadach jednakowych z innymi cudzoziemcami, którzy wykonali przysięgę na wierność poddaństwa Rosyji; istniejące zaś w tym przedmiocie oddzielne przepisy w Art. 1,557 i 1,558 pr. o stan. za uchylone na przyszłość uważane być winny.

4. Również za uchylone uważane być winny postanowienia, nakazujące poddanym ruskim, wyszłym za mąż za cudzoziemców, sprzedawać posiadane przez nich w Rosyi nieruchomości, wyjąwszy takie jedynie, których one, jako mające charakter cudzoziemek, posiadać już nie mogą. Co do postanowienia o opłacie przez cudzoziemców, z poddaństwa ruskiego występujących, trzyletniego podatku i cła wywozowego, to takowe winny być uważane za uchylone odnośnie do tych Państw, które nawzajem postanowią toż samo na korzyść poddanych ruskich, i

III. Z punktu 1-go Art. 67 pr. cyw. (Zb. Pr. 1857 r. T. X cz. 1) wyłączyć przepisy wkładające na małżonka obcego wyznania, nie będącego poddanym ruskim, obowiązek wykonania przed ślubem przysięgi na poddaństwo i o wyjednaniu za każdym razem **NAJWYŻSZEGO** zezwolenia na pobłogosławienie małżeństwa kobiet wyznania prawosławnego z mężczyznami innych wyznań.

II.

do art. 9 i 17 k. c. p.

Przepisy o porządku przesiedlenia się mieszkańców Cesarstwa do gubernij Królestwa Polskiego, oraz mieszkańców tych gubernij do innych części Cesarstwa.

Ukaz Najwyższy 8 Lipca 1868 r.

(D. P. T, LXVIII, str. 421).

Uznawszy za niezbędne zastosować do obowiązującego obecnie prawodawstwa, wydane w r. 1836 przepisy o porządku przesiedlania się mieszkańców Cesarstwa do gubernij Królestwa Polskiego, oraz mieszkańców tych gubernij do innych części Cesarstwa, na przedstawienie Komitetu Urządzącego, roztrząsnięte w Radzie Państwa, rozkazujemy:

I. Mieszkańcom wszystkich części Cesarstwa, wszelkich stanów i wyznań, dozwolić przesiedlać się swobodnie, dla stałego zamieszkania, do gubernij: Warszawskiej, Kaliskiej, Kieleckiej, Łomżyńskiej, Lubelskiej, Piotrkowskiej, Płockiej, Radomskiej, Suwałkskiej i Siedleckiej, a mieszkańcom tych gubernij przesiedlać się dla stałego zamieszkania, w inne gubernie i prowincye Cesarstwa, na zasadach i w porządku wskazanym w poniżej wyszczególnionych artykułach:

1) Dla przesiedlenia się mieszkańców wszystkich części Cesarstwa do wyżej wyszczególnionych 10-u gubernij, oraz z tych gubernij do innych części Cesarstwa, nie jest wymagane nabycie majątku nieruchomego w miejscu obieraném na stałe zamieszkanie.

2) Przesiedlenie do pomienionych 10-ciu gubernij z innych części Cesarstwa, dokonywa się podług przepisów, ustanowionych w Cesarstwie dla przesiedlania osób rozmaitych stanów z jednej gubernii do drugiej, przyczem atoli nie ma być wymagane od przesiedlającego się świadectwo, co do przyjęcia go w nowém miejscu zamieszkania.

3) Przesiedlający się do jednej z pomienionych 10-ciu gubernij, na mocy wydanego mu, na zasadzie istniejących w Cesarstwie przepisów, świadectwa uwalniającego z gminy, obowiązany zapisać się w ciągu 9-ciu miesięcy do liczby ludności stałej miejskiej lub wiejskiej, w gminie téj gubernii, do której przesiedla się. W tym celu składa pomienione świadectwo gubernatorowi miejscowemu, a w Warszawie ober-policmajstrowi, z prośbą o przesiedlenie go do nowo-wybranego przez niego miejsca zamieszkania. Gubernator lub ober-policmajster, zarządzwszy zapisanie proszącego do ksiąg ludności stałej właściwej gminy lub cyrkułu policyjnego, zawiadamia o tém zwierzchność gubernialną poprzedniego miejsca zamieszkania przesiedlającego się; o osobach zaś stanów opodatkowanych, nadto i miejscową izbę skarbową, dla wykreślenia ich z rejestrów podatkowych. Przesiedleni z innych części Cesarstwa do jednej z wyżej wyszczególnionych 10-u gubernij, szlachta i kupcy, oprócz zapisania ich do ksiąg ludności, mają być zapisywani także, podług porządku ustanowionego, i do innych ksiąg właściwych.

4) Przesiedlenie się z wyżej wyszczególnionych 10-ciu gubernij do innych części Cesarstwa, dokonywa się na mocy świadectw uwalniających, wydawanych przez gubernatorów miejscowych, a w Warszawie przez ober-policmajstra, z zachowaniem istniejącego tam porządku wydawania takich świadectw. Kto uzyska świadectwo uwalniające, obowiązany jest w ciągu 9-ciu miesięcy, obrać sobie na miejscu swego nowego zamieszkania, sposób do życia i zapisać się do właściwego stanu lub do jednej z gmin miejskich albo wiejskich, na zasadzie praw obowiązujących w Cesarstwie.

Uwaga 1-sza. Do czasu wydania nowego rozporządzenia, pozostaje wzbronioném przesiedlanie się osób pochodzenia polskiego z 10-ciu wyżej wyszczególnionych gubernij do gubernij północno i południowo-zachodnich, oraz do gubernii tymże przyległych i prowincji Besarabskiej.

Uwaga 2-ga. Żydzi z wyżej wyszczególnionych 10-u gubernij, mogą przesiedlać się do wszystkich miejsc Cesarstwa, położonych w ogólnym obrębie ich zamieszkania; do innych zaś części Cesarstwa mogą przesiedlać się ci tylko z pomiędzy nich, którym prawo przemieszkiwania wszędzie w Cesarstwie, nadane zostało przez szczególne rozporządzenia rządu.

5) Mieszkańcy 10-ciu wyżej wyszczególnionych gubernij, którzy osiedlają się w innych częściach Cesarstwa bez nabycia majątku nieruchomego,

mogą zapisywać się do wszystkich gmin miejskich, z wyjątkiem stolic i miast uprzywilejowanych, z zachowaniem porządku, ustanowionego dla takiego zapisywania się prawami obowiązującymi w Cesarstwie.

6) Zapisywanie się mieszkańców 10-ciu pomienionych gubernij do gmin wiejskich, dokonywa się na zasadzie przepisów, objętych ustawą o włościanach i dodatkowemi do niej postanowieniami.

7) Świadcstwo uwalniające dla przesiedlenia się (art. 3—4), służy przesiedlającemu się, w ciągu 9-ciu miesięcy, jako paszport na wolny przejazd i pobyt w tej miejscowości, do której tenże przesiedla się. Kto nie osiedli się w miejscu obraném w ciągu tego terminu, ten utracą prawo na przesiedlenie się, i miejscowa władza policyjna postąpi z nim jako z przetrzymującym paszport.

8) Przesiedleni do wyżej wyszczególnionych 10-ciu gubernij, jak również z tych gubernij do innych części Cesarstwa, po dokonaniu formalności przesiedlenia się, wchodzą w używanie wszelkich praw i ulegają wszelkim obowiązkom stałych mieszkańców obranej miejscowości; przyczém zachowują wszystkie osobiste prawa i prerogatywy, jakich używali w miejscu poprzedniego zamieszkania

Uwaga. Szlachta dziedziczna Cesarstwa, osiedlająca się w 10-u wyżej wyszczególnionych guberniach i pozostawiająca majątki nieruchomości w innych częściach Cesarstwa, uwalnia się, jeśli zyczyć sobie tego będzie, od służby z wyborów i od obowiązku uczestniczenia w zgromadzeniach szlachty. Szlachta i pociężni obywatele Cesarstwa, nie ulegają powinności rekruckiej w pomienionych guberniach.

9) Przesiedlający się, mający prawo pozostawiania w swoim posiadaniu i nabywania na nowo majątków nieruchomości w poprzednim miejscu zamieszkania i w innych częściach Państwa, ulegają pod względem nabywania, posiadania, zbywania i dziedziczenia takich majątków, wszystkim tak ogólnym, jako też szczególnym prawom, obowiązującym w tej miejscowości, w której majątki takie są położone.

10) Osoby pozostawiające nadal w swoim posiadaniu majątki nieruchomości w miejscu poprzedniego zamieszkania, lub nabywające tam także majątki po przesiedleniu się, korzystając z praw z posiadaniem takich majątków połączonych, obowiązane są pełnić wszystkie ogólne i szczególne powinności państwowe i ziemskie, do tych majątków przywiązane; niepozostawiające zaś w swoim posiadaniu żadnego majątku nieruchomości w miejscu poprzedniego zamieszkania, uwalniają się tam od wszelkich powinności i ponoszą takowe jedynie podług praw nowego miejsca zamieszkania.

11) Z wydaniem niniejszych przepisów, obowiązujące dotychczas w Królestwie Polskiem przepisy z d. 27 Maja 1836 roku, oraz wszelkie inne postanowienia, niezgodne z niniejszemi przepisami, przestają obowiązywać, jak również przepisy te zastąpić winny dołączone do art. 195 zbioru praw o stanach, tomu IX-go, wydania 1857 r., przepisy o porządku przesiedlania

się mieszkańców Cesarstwa do Królestwa Polskiego i mieszkańców Królestwa do Cesarstwa. Rządzący senat nie omieszka wydać, w celu wykonania niniejszego, właściwego rozporządzenia.

III.

do artykułów 11 i 12 kod. cyw. k. p., oraz do tytułów kodeksu Napoleona o prawie własności i o spadkach.

Artykuły traktatów, konwencye, oraz inne przepisy określające prawa cywilne poddanych państw zagranicznych w Rosyji i Królestwie Polskiem, i nawzajem prawa poddanych ruskich i polskich w państwach zagranicznych.

A) Konwencya zawarta z Portugalią 3 (15) Maja 1844 r. względem uchylenia prawa zajmowania na skarb majątków po zmarłych cudzoziemcach pozostałych (droit d'aubaine), tudzież prawa czynienia potrąceń od majątków za granicę wyprowadzanych (droit de détraction).

(Dz. Pr. T, XXXVI, str. 20).

Art. 1. Poddanym Najjaśniejszej Królowej Portugalskiej wolno będzie obejmować w Cesarstwie Rosyjskiem, jako téż i Królestwie Polskiem, spadki, dostające się im na mocy testamentu, lub bez takowego, bądź po ich spółziomkach, bądź po poddanych JEHO CESARSKIEJ MOŚCI, bądź téż po wszelkich innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnej takiej opłacie lub taksie, której nie ulegają, w podobnych przypadkach, właśni NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI poddani.

Art. 2. Nawzajem, poddanym NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI dozwolono będzie w Państwach Najjaśniejszej Królowej Portugalskiej obejmować spadki, dostające się im, na mocy testamentu, lub bez takowego, bądź po ich spółziomkach, bądź po poddanych JÉJ Królewskiej Mości, bądź téż po wszelkich innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnej takiej opłacie lub taksie, której nie ulegają, w podobnych przypadkach, właśni Najjaśniejszej Królowej Portugalskiej poddani.

Art. 3. Poddani Portugalsey mogą wywozić z Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego spadki i inne należące do nich mienie, bez ulegania za to jakimkolwiek potrąceniom (droit de détraction) na korzyść Skarbu Cesarского. Również i nawzajem poddani Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego, mogą wywozić z Państw Najjaśniejszej Królowej Portugalskiej spadki i inne należące do nich mienie, bez ulegania jakimkolwiek potrąceniom na korzyść Skarbu Portugalskiego.

Art. 4. Objęte powyższemi artykułami przepisy mieć będą zupełną moc, nie tylko we wszystkich przypadkach na przyszłość, lecz nawet w każdym takim przypadku, gdy uchylane powołanemi artykułami opłaty, nie zostały jeszcze rzeczywiście i ostatecznie ściągnięte do dnia podpisania niniejszej konwencji.

Art. 5. Rozumie się, że przepisy objęte w art. 1 i 2-m nie zmieniają przepisów prawa, istniejących w Państwach obu Wysokich Stron umawiających się, co do warunków pod jakimi wolno jest cudzoziemcom w ogólności odziedziczać dobra ziemskie, lub inne jakiegokolwiek nieruchomości.

Również rozumie się, że przepisy art. 3-go nie zmieniają ustaw celnych i taryf, obecnie obowiązujących lub mogących być na przyszłość wydanemi w Państwach obu Wysokich Stron umawiających się.

Art. 6. Konwencja niniejsza będzie miała moc obowiązującą, w całej rozległości obu Państw, tak w ich teraźniejszych, jako i przyszłych granicach, dokąd wstęp mają lub mieć będą cudzoziemcy.

B) Konwencja zawarta z Belgią 2 (14) Lutego 1846 r. względem uchylenia prawa zajmowania na skarb majątków po zmarłych cudzoziemcach pozostałych (droit d'aubaine), tudzież prawa czynienia potrąceń od majątków za granicę wyprowadzanych (droit de détraction).

(Dz. Pr. T. XXXVII, str. 432).

Art. 1. Poddanym NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI wolno będzie obejmować w Państwach Najjaśniejszego Króla Belgów spadki, przypadające im beztestamentowo, lub na mocy testamentu, bądź po ich spółziomkach, bądź po poddanych Najjaśniejszego Króla Belgów, bądź też po wszelkich innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnej opłacie lub taksie, którym nie ulegają w podobnych przypadkach własni Najjaśniejszego Króla Belgów poddani.

Nawzajem, poddanym Najjaśniejszego Króla Belgów dozwoloném będzie w Cesarstwie Rossyjskiem i Królestwie Polskiem obejmować spadki, przypadające im beztestamentowo, lub na mocy testamentów, tak po ich

spółziomkach, jako téż i po poddanych JEGO CESARSKIEJ MOŚCI, lub innych cudzoziemcach. Od takowych spadków nie będą ulegali żadnej takiej opłacie lub taksie, jakim nie ulegają w podobnych przypadkach właśni NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI poddani.

Art. 2. Taż sama wzajemność istnieć będzie dla poddanych obu Państw, co do darowizn pomiędzy żyjącymi.

Art. 3. Poddani Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego, będą mogli wywozić z Królestwa Belgijskiego spadki i inne należące do nich mienie, bez ulegania za to jakimkolwiek potrąceniom (droit de détraction), na korzyść Skarbu Belgijskiego. Również i nawzajem poddani Belgijscy będą mogli wywozić z Cesarstwa Rossyjskiego i Królestwa Polskiego spadki i inne należące do nich mienie, nie podlegając żadnym potrąceniom na korzyść Skarbu Cesarstwa.

Art. 4. Przepisy, powyższemi artykułami objęte, mieć będą zupełną moc, nie tylko we wszystkich przypadkach na przyszłość, lecz wówczas nawet, gdy uchylane powołanemi artykułami opłaty, do dnia podpisania niniejszej Konwencji, nie zostały jeszcze rzeczywiście i ostatecznie ściągnięte.

Art. 5. Rozumie się, że przepisy art. 1-go nie zmieniają przepisów prawa w Państwach Obu Wysokich umawiających się Stron istniejących, co do warunków, pod jakimi wolno jest cudzoziemcom w ogólności odziedziczać dobra ziemskie lub inne jakiegokolwiek nieruchomości.

---

*C) Traktat handlowy i nawigacyjny zawarty z Niderlandami
1 (13) Września 1846 r.*

(Dz. Pr. T. XXIX, str. 175).

Art. I. Statkom i poddanym NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI i Najjaśniejszego Króla Niderlandzkiego pozostawioną będzie nawzajem wolność handlu i żeglugi we wszystkich częściach krajów Ich obustronnych, gdzie żegluga i handel są teraz dozwolone, lub będą, w przyszłości dozwolane poddanym i statkom jakiegokolwiek innego narodu.

Art. II. Poddani obu Wysokich umawiających się Stron będą mogli wolno zawiązać do portów, stanowisk i przystani, należących do posiadłości obustronnych Państw, gdzie handel zagraniczny jest dozwolony. Wolno im będzie przebywać i przemieszkiwać dla interesów swych w jakiegokolwiekbądź części pomienionych posiadłości, i dla tego będą używali, co do siebie samych i swego mienia, téżże samej opieki i tegoż samego bezpieczeństwa, jak i mieszkańcy krajowi, z warunkiem jednak ulegania istniejącym prawom i przepisom, a osobliwie obowiązującym ustawom handlowym i policyjnym. W prowadzonym przez nich handlu lub przemyśle, w portach,

miastach lub jakiegokolwiek innych miejscach obu Państw, nie będą podlegali żadnym innym, ani też wyższym cłom, taksom lub opłatom jakiegobądź nazwania, oprócz tych, które są lub na przyszłość pobierane będą z tegoż tytułu od narodów najwięcej uprzywilejowanych. W tenże sam sposób używać będą, pod względem handlowym, wszystkich przywilejów, swobód lub wszelkich innych prerogatyw, jakich używają teraz, lub na przyszłość używać będą najwięcej uprzywilejowane narody.

Art. III. Poddani Wysokich umawiających się Stron będą mieli prawo wolnego rozrządzania, na całej przestrzeni zobopólnych Państw, swoim mieniem i swoją własnością, za pośrednictwem sprzedaży, zamiany, darowizny, przez testamenta i wszelkim innym dozwolonym sposobem; w tych wszystkich względach będą używali tych samych przywilejów i tej samej swobody, co i krajowcy; wolno im też będzie przenosić swoje mienie z jednego kraju do drugiego, nie ulegając, w tych przypadkach lub okolicznościach, innym ani wyższym potrąceniom lub opłatom, jak te, które są już lub na przyszłość będą ustanowione dla krajowców. W razie śmierci, i jeżeli sukcesorowie nie znajdują się na miejscu, Konsulowie tego narodu, do którego należał zmarły, a pod ich niebytność właściwe władze miejscowe, zajmują się tymczasowo zachowaniem pozostałego majątku, tak zupełnie, jakby postąpiono w podobnymże razie z majątkiem mieszkańca krajowego, dopotąd, póki sukcesor prawny nie przedsięwzięmie należytych środków dla objęcia spadku. Wszelkie spory o sukcesyą będą rozsądzone aż do ostatniej instancyi, podług praw i przez sędziów tego kraju, gdzie się spadek otworzył.

Art. IV. Poddani Najjaśniejszego Króla Niderlandzkiego, w krajach NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI, będą mieli prawo zajmowania się interesami swemi sami, lub powierzenia tychże innym, z własnego wyboru, osobom, i obierania swoich meklerów, faktorów i agentów; przytém poddani Jego Królewskiej Mości nie będą obowiązani uiszczać żadnej opłaty lub wynagrodzenia jakiegokolwiek nieobranej przez nich osobie.

Zupełna i nieograniczona swoboda zapewnia się w każdym przypadku kupującemu i sprzedającemu, co do układania się pomiędzy sobą i oznaczania ceny wszelkiego przedmiotu lub towaru, przywiezionego do krajów NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI, lub też wywożonego ztamtąd; wyjąwszy jednak takie interesa, które podług praw i zwyczajów kraju, wymagają pośrednictwa szczególnych agentów.

Poddani NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI, będą używali w krajach Najjaśniejszego Króla Niderlandzkiego tych samych przywilejów i pod temiż warunkami.

Art. XVII. Traktat niniejszy obowiązywać będzie przez lat dziesięć, licząc od dnia zamiany ratyfikacyi i dalej, aż do upływu dwunastu miesięcy po zawiadomieniu przez jedną z Wysokich Stron umawiających się drugiej o zamiarze jej pozbawienia tego traktatu mocy obowiązującej.

*D) Traktat handlowy i nawigacyjny zawarty z Wielką
Brytanią 31 Grudnia (12 Stycznia) 1858/9 r.*

(Dz. Pr. T. LII, str. 243).

Art. 1. Między Państwami i wszystkimi posiadłościami obydwóch Wysokich Stron kontraktujących, istnieje ma wzajemna swoboda handlu i żeglugi. Poddani każdej z Wysokich Stron kontraktujących, będą mogli z wszelką wolnością i bezpieczeństwem ze statkami swemi i ładunkami, wchodzić we wszelkie miejsca, porty i rzeki w Państwach i Posiadłościach strony drugiej, dokąd wejście innym cudzoziemcom jest teraz lub na przyszłość będzie dozwolonym; i na całej rozległości Państwa i posiadłości strony drugiej używać będą, pod względem handlu i żeglugi takich samych praw, przywilejów, ulg, prerogatyw i swobód, jakie służą lub służyć będą poddanym miejscowym.

Przyczem wszakże rozumie się, że powyższe warunki nie zmieniają w niczem praw, postanowień i oddzielnych przepisów co do handlu, przemysłu i policyi obowiązujących w obu Państwach, i stosujących się w ogólności do wszystkich cudzoziemców.

Art. 10. Jéj Królewska Mość Królowa Wielkiej Brytanii: przyrzeka, że w Jéj Państwie i posiadłościach, poddani CESARZA ROSSYJSKIEGO, we wszystkim co się tycze handlu i żeglugi, używać będą tych samych przywilejów, prerogatyw i ulg, jakie służą obecnie lub na przyszłość przez Jéj Królewską Mość nadane być mogą poddanym lub obywatelom innego jakiegokolwiek kraju; a NAJJAŚNIEJSZY CESARZ WSZECH ROSSYI, w zamiarze sprzyjania podniesieniu i rozszerzeniu stosunków handlowych w obu Państwach, przyrzeka z swojej strony, że wszelkie przywileje, prerogatywy lub ulgi w handlu i żegludze, jakie są lub będą przez JEGO CESARSKĄ Mość nadane poddanym lub obywatelom jakiego obcego kraju, będą się rozciągać i do poddanych Wielkiej Brytanii.

Art. 11. Poddani każdej z Wysokich stron kontraktujących, stosownie do praw krajowych, używać będą:

- 1) Zupełnej swobody, wraz z familiami swemi, do przebywania, podróŜowania, lub przemieszkowania w jakiegokolwiek części Państwa i posiadłości strony drugiej.
- 2) Prawa najmowania i posiadania w miastach i portach domów, magazynów, sklepów i gruntów, jakie im będą potrzebne.
- 3) Prawa prowadzenia handlu swego osobiście lub przez obranych przez siebie agentów, i
- 4) Nie będą podlegać ani osobiście, ani z posiadanej własności, ani téŜ za paszporty, karty pobytu, pozwolenie osiedlenia i z tytułu prowadzenia handlu lub przemysłu, żadnym innym lub większym opłatom ogólnym lub miejscowym, jako téŜ podatkom i jakiegokolwiek bądź rodzaju ciężarom, prócz tych, które są lub będą ustanowione dla poddanych miejscowych.

Art. 12. Mieszkania i magazyny poddanych każdej z Wysokich Stron kontraktujących w Państwie i posiadłościach strony drugiej, będą szanowane, jak również wszelkie należące do nich grunta, zajęte na mieszkanie lub handel. Jeżeli zajdzie potrzeba odbycia śledztwa lub rewizji w takowych mieszkaniach i na takowych gruntach, lub przejrzenia ksiąg, papierów i rachunków, czynność ta będzie mogła być dopełnioną jedynie na mocy wyroku lub piśmiennego polecenia sądowego, albo innej właściwej Władzy.

Poddani każdej z Wysokich Stron kontraktujących, będą mieli wolny dostęp do Władz Państwa i posiadłości Strony drugiej, dla obrony lub dochodzenia praw swoich. W tym względzie używać oni będą tychże praw i przywilejów, jak miejscowi poddani i na równi z nimi, będą mieli prawo w sprawach swoich używać adwokatów, plenipotentów lub agentów, wybranych z osób posiadających prawne do tego kwalifikacje.

Art. 13. Poddani każdej z Stron kontraktujących w Państwie i Posiadłościach Strony drugiej, będą używać zupełnej swobody co do nabywania, posiadania i zbywania wszelkiego rodzaju własności, których nabywanie i posiadanie, na mocy praw miejscowych dozwoloném jest cudzoziemcom, jakiegobądź narodu. Będą mogli nabywać je i rozrządzać niemi przez kupno, sprzedaż, darowiznę, zamianę, intercyzę, testamenta, spadki beztestamentowe, lub innym sposobem, na mocy przepisów kraju obowiązujących wszystkich cudzoziemców. Sukcesorowie i reprezentanci ich praw, mogą oddziedziczać takową własność i obejmować ją w posiadanie osobiście lub przez działających w ich imieniu agentów, zarówno z miejscowymi poddanymi i z zachowaniem obowiązujących formalności prawnych. W razie nieobecności sukcesorów i reprezentatów praw zmarłego, z własnością postąpieniem będzie tak, jakby postąpiono z podobną własnością znajdującą się w takim samym położeniu i należącą do miejscowego poddanego.

W żadnym z powyższych wypadków, z szacunku własności nie będą ściągane inne albo większe podatki, opłaty lub ciężary, prócz tych, jakie uiszczają poddani miejscowi.

W każdym razie poddanym Stron kontraktujących, dozwolony będzie swobodny wywóz własności swojej lub jej wartości, pochodzącej ze sprzedaży, jeżeli ta sprzedana zostanie bez pociągania ich, z powodu wywozu do żadnej opłaty, jako cudzoziemców, i w ogólności do żadnych innych lub większych opłat, prócz tych, którym ulegają miejscowi poddani w podobnym wypadku.

Art. 14. Poddani każdej z Wysokich Stron kontraktujących, w Państwach i Posiadłościach Strony drugiej, będą wolni od wszelkiej przymusowej służby wojskowej, w wojsku lądowym i morskim, w gwardyi narodowej i milicyi. Wolni będą od wszelkiej służby sądowej i obywatelskiej, niemniej od wszelkich powinności pieniężnych lub w naturze, ustanawianych w zamian służby osobistej; nakoniec od wszelkiej pożyczki przymusowej i od wszelkich wojennych dostaw i rekwizycji.

Z sądowych i obywatelskich obowiązków wyłączają się wszelako te, które przywiązane są do nieruchomości posiadanej lub dzierżawionej;

a z wojennych dostaw i rekwizycyi, te które mogą być nałożone na wszystkich poddanych kraju, jako właściciele ziemskich lub dzierżawców.

Art. 18. Poddani i statki Wysp Jońskich, zostających pod protekcyą Jéj Królewskiej Mości Królowej Wielkiej Brytanii, w Państwie i posiadłościach CESARZA WSZECH ROSSYI, używać będą wszelkich korzyści zapewnionych niniejszym traktatem poddanym i statkom Angielskim, skoro Rząd Wysp Jońskich objawi życzenie zapewnienia tych samych korzyści na wyspach swoich poddanym i statkom Rossyjskim; a dla uniknienia nadużyć, postanawia się, że każdy statek Joński, życzący sobie korzystać z traktatu niniejszego, winien posiadać patent z podpisem Lorda Najwyższego Komisarza, lub zastępcy jego.

Art. 20. Wysokie Strony kontraktujące, pragnąc każda w Państwie swoim, zapewnić zupełną i skuteczną opiekę wyrobom przemysłu rękodzielnego Strony drugiej, przeciw ich podrabianiu, zgodziły się, że w Państwach Stron kontraktujących, surowo będzie zakazane i ścigane każde podstępne naśladowanie lub fałszowanie fabrycznych i rękodzielniczych znaków początkowo położonych w dobrej wierze (bona fide), na towarach i wyrobach Strony drugiej, jako cechy ich pochodzenia i dobroci. Jéj Królewska Mość obowiązuje się przełożyć Parlamentowi swemu takie środki, któreby postawiły Jéj Królewską Mość w możności zupełnego dopełnienia warunku objętego niniejszym artykułem.

Deklaracya w przedmiocie niniejszego artykułu, wymieniona między Rossyą i Wielką Brytanią 29 Czerwca (11 Lipca) 1871 r., zamieszczona jest w Dodatku XIII pod literą *a*.

Art. 21. Wsokie Strony kontraktujące zastrzegają sobie w czasie późniejszym ułożenie oddzielnej konwencji, dla zapewnienia wzajemnej opieki w Państwach swoich, co do prawa własności literackiej i artystycznej.

Art. 22. Niniejszy traktat handlu i żeglugi, będzie obowiązywał przez lat dziesięć, licząc od daty wymiany ratyfikacyi, a po upływie tego terminu. w ciągu dwunastu miesięcy, od chwili, gdy jedna z Wysokich Stron traktujących zawiadomi drugą, że życzy sobie rozwiązania traktatu; każda z Stron kontraktujących zastrzega sobie prawo uczynić to wypowiedzenie Stronie drugiej po upływie pierwszych lat dziewięciu, lub w każdym czasie później.

---

*E) Traktat handlowy i nawigacyjny zawarty z Austryą
2 (14) Września 1860 r.*

(Dz. Pr. T. LVIII, str. 7).

Art. 1. Między posiadłościami obudwóch Wysokich Stron kontraktujących, istnieć ma wzajemna swoboda żeglugi i handlu dla ich statków

i poddanych we wszystkich portach, tak obecnie odwiedzanych, jako też w przyszłości dla żeglugi zagranicznej morskiej otworzyć się mogących.

Art. 3. Stosownie do zastrzeżonej w art. 1-m wzajemnej swobody handlu, dozwoloném będzie poddanym obydwóch Wysokich Stron kontraktujących w portach obydwóch Państw prowadzenie handlu przywozowego, wywozowego i tranzytowego, używanie w tym względzie w całej rozciągłości praw miejscowym służących i uleganie tymże samym przepisom.

Przyczém wszakże rozumie się, że powyższe warunki nie zmieniają w niczém praw, postanowień i oddzielnych przepisów co do handlu, przemysłu i policyi, obowiązujących w obu Państwach i stosujących się do cudzoziemców bardziej przychylnego narodu.

Art. 13. Poddanym każdej z Stron kontraktujących, stosownie do praw krajowych, służyć ma:

1) Zupełna swoboda przybywania wraz z familiami swemi, podróżowania lub przemieszkowania w którejkolwiek części Mocarstwa i posiadłości Strony drugiej.

2) Prawo najmowania w miastach i portach, domów, magazynów, sklepów i gruntów, jakich potrzebować będą, lub też posiadanie takowych.

3) Prawo prowadzenia handlu swego osobiście, lub przez obranych przez siebie agentów; nakoniec:

4) Nie będą podlegać ani osobiście, ani z posiadanej własności, ani też za paszporty, karty pobytu, pozwolenie osiedlenia, i z tytułu prowadzenia handlu lub przemysłu, żadnym innym lub większym opłatom, ogólnym lub miejscowym, jako też podatkom i jakiegokolwiek bądź rodzaju ciężarom, prócz tych, które są lub będą ustanowione dla poddanych miejscowych.

Przyczém rozumie się, że ograniczenia ustanowione dla Starozakonnych w jednym Mocarstwie Wysokich Stron kontraktujących, również stosować się mają do poddanych tegoż wyznania Strony drugiej.

Art. 14. Poddani każdej z Wysokich Stron kontraktujących, trdniący się handlem w posiadłościach Strony drugiej, lub przybywający dla załatwienia innych interesów, korzystać będą z tegoż bezpieczeństwa i takiejże opieki, co i poddani miejscowi, pod warunkiem wszakże ulegania prawom i przepisom w miejscu obowiązującym. Władze właściwe nie będą im tamowały rozrządzenia według własnej woli swoją własnością, bez naruszenia wszakże praw i legalnych żądań, jakie mogą być wnoszone przeciwko tymże przez osoby trzecie, lub ich względem skarbu zobowiązań, jak również ograniczeń co do posiadania nieruchomości prawem krajowym zastrzeżonych.

Art. 15. Poddani każdej z Wysokich Stron kontraktujących, w Państwach i posiadłościach Strony drugiej, będą wolni od wszelkiej przymuszonej służby wojskowej, w wojsku lądowym i morskiem, w gwardyi narodowej lub milicyi. Również wolni będą od wszelkiej służby sądowej i obywatelskiej, niemniej od wszelkich powinności pieniężnych lub w naturze, ustanowionych w zamian służby osobistój; nakoniec od wszelkiej pożyczki przymusowej i od wszelkich wojennych dostaw i rekwizycyi. Z sądowych

i obywatelskich obowiązków wyłączają się wszelako te, które przywiązane są do nieruchomości posiadanej lub dzierżawionej, z wojennych zaś dostaw i rek wizycyi, te które mogą być nałożone na wszystkich poddanych kraju, jako właścicieli ziemskich lub dzierżawców.

Art. 19. W razie śmierci poddanego Rossyjskiego w Austrii, lub Austryackiego w Rosyi, wszędzie gdzie tylko Konsul, Vice-Konsul lub Ajent Konsularny, a w razie nieobecności tychże Ajent dyplomatyczny ziomka zmarłego, z powodu bliskiego swego zamieszkania, będzie mógł mieć udział w rozporządzeniach przy spisaniu inwentarza ruchomości w spadku pozostałej i zabezpieczeniu téjże, władze miejscowe dopełnić mają wszystkich tych formalności, łącznie z tymże Ajentem konsularnym lub dyplomatycznym, który oprócz pieczęci władzy miejscowej, wycisnie jeszcze pieczęć Konsulatu lub Poselstwa i łącznie z tąż Władzą przedsięwzięmie wszelkie środki, celem zapewnienia korzyści spadkobierców. Jednakże ruchomości spadkowe mogą być oddane w rozporządzenie Ajenta konsularnego lub dyplomatycznego, biorącego udział przy wyż rzeczonych formalnościach, lecz tylko na zasadzie wydanych przez osoby do spadku prawo mających plenipotencyi lub z mocy pełnomocnictwa jeneralnego lub specjalnego w tym celu od Rządu udzielonego. Przyczém wszakże rozumie się, iż rzeczony wydanie nastąpić może za poprzedniem strąceniem wszelkich opłat, jakie w kraju, gdzie się odkrył spadek należeć mogą.

Rozp. K. R. S. 29 Czerwca (11 Lipca) 1872 r. N. 4319
(Rocz. Sądowy 1873 r. str. 254).

Kancelarya Namiestnika Królestwa zawiadomiła, że w myśl art. 19-go traktatu handlowego i nawigacyjnego, między Rosyją i Austryją, w d. 2 (14) Września 1860 r. zawartego (dz. praw t. 58), austryacko-węgierski konsul jeneralny w Warszawie, otrzymał od swego rządu jeneralne pełnomocnictwo, do odbierania spadków, jakie pozostają się po zmarłych w kraju tutejszym poddanych austryackich.

W skutku tego, Komisyja Rządowa Sprawiedliwości wzywa trybunał cywilny, aby nieodmawiał rzeczonemu konsulowi, wydawania spadków, o których mowa, przy zastosowaniu się jednak do zastrzeżeń powołanym artykułem traktatu objętych.

Jeżeli spadek składać się będzie w części lub całkowicie z dóbr nieruchomości, których posiadanie, z mocy prawa miejscowego, odziedziczającemu rzeczony spadek jest wzbronione, w takim wypadku, osobom w tym spadku udział mającym, naznacza się przez obie Strony dostateczny, stosownie do okoliczności termin do sprzedaży tych dóbr, o ile być może korzystniejszej.

Celem skuteczniejszego zapewnienia wykonania poprzedzających przepisów, władze miejscowe obowiązane będą niezwłocznie zawiadamiać ajentów konsularnych lub dyplomatycznych o każdym wypadku śmierci poddanych każdego respective Państwa.

Art. 21. Postanawia się również:

1) Że traktat niniejszy handlu i żeglugi w niczém nie narusza wzajemnych obowiązków, wypływających z traktatów poprzednio między Ros-

syą i Austryą zawartych, jak również deklaracyi między obydwoma Mocarstwami w dniu 18 (30) Marca i 25 Marca (6 Kwietnia) 1859 roku wymienionych, w przedmiocie służby peryodycznej statków parowych Rossyjskich i Austryackich.

2) Że traktat niniejszy ma moc obowiązującą w Królestwie Polskiem i w Wielkiem Księstwie Finlandzkim, jako stanowiących nierozdzielne części Cesarstwa Rossyjskiego, o ile tychże dotyczyć może i że Postanowienia w poprzedzających artykułach objęte, mają stosować się do wszystkich statków żeglujących pod flagą Rossyjską bez wszelkiej różnicy pomiędzy właściwie flotą kupiecką Rossyjską, i statkami należącemi do Wielkiego Księstwa Finlandzkiego.

Art. 22. Niniejszy traktat handlu i żeglugi mieć będzie moc obowiązującą przez lat ośm, licząc od dnia wymiany ratyfikacyi, a po upływie tego terminu w ciągu dwunastu miesięcy, od chwili, gdy jedna z Wysokich Stron kontraktujących zawiadomi drugą, że życzy sobie rozwiązania traktatu; każda z Stron kontraktujących zastrzega sobie prawo uczynić to wypowiedzenie Stronie drugiej po upływie pierwszych lat siedmiu: Strony umówiły się, że po upływie dwunastu miesięcy, od daty wypowiedzenia, niniejszy traktat i wszystkie postanowienia tymże objęte, nadal Strony kontraktujące obowiązywać nie będą.

F) Ukaz Jego Cesarzkiej Mości do Rządzącego Senatu z dnia 3 Maja 1861 roku, co do zastosowania art. 1-go traktatu handlowego i nawigacyjnego na dniu 2 (14) Czerwca 1857 r., z Francją zawartego, do poddanych Państw Niemieckich, należących do związku celnego (Zollverein).

(Dz. Pr. T. LVIII, str. 227).

NAJJAŚNIEJSZY PAN na przedstawienie Ministra Spraw Zagranicznych, w dniu 21 Lutego 1861 r. NAJWYŻEJ rozkazał raczyć: zastosować u nas do poddanych Państw Niemieckich, należących do Związku Celnego (Zollverein), z zastrzeżeniem zupełnej wzajemności dla poddanych Rossyjskich, zamieszkałych w tychże Państwach, artykuł 1-szy traktatu handlowego i nawigacyjnego, zawartego z Francją w d. 2 (14) Czerwca 1857 roku *).

*) W art. 1 m traktatu handlowego i nawigacyjnego, zawartego z Francją 2 (14) Czerwca 1857 r. postanowiono co następuje:

„Statki i poddani obu Wysokich Stron układających się, używać będą wzajemnie zupełnej swobody handlu i żeglugi we wszystkich tych portach ich respective posiadłości, do których dozwoloném jest obecnie, lub na przyszłość dozwoloném zostanie, wpływać statkom, którekolwiekby narodu obcego.

Rossyanom we Francyi, a Francuzom w Rossyi, ma służyć zupełna, swoboda przybywania, podróżowania lub przemieszkowania, dla załatwiania

swych interesów, w którejkolwiek prowincyi posiadłości respective, i w skutku tego, korzystać oni będą tak co do swych osób, jak i mienia, z takiéjże opieki i z tegoż bezpieczeństwa, co i poddani miejscowi.

Służy im prawo najmowania w miastach i portach: domów, magazynów, sklepów i gruntów, jakich potrzebować będą, lub téż posiadania takowych, ulegają za to, takim tylko ogólnym lub miejscowym opłatom, podatkom lub ciężarom, jakie ponoszą lub na przyszłość ponosić będą poddani miejscowi.

Również pod względem handlu i przemysłu, korzystać oni będą ze wszystkich przywilejów i ulg, jakie obecnie udzielone są lub na przyszłość udzielone zostaną poddanym miejscowym.

Ma się atoli przytém rozumieć, że warunki powyższe nie mogą zmieniać w czémkolwiek szczególnych praw, przepisów i prawideł dotyczących handlu, przemysłu i policyi, w obu Państwach obowiązujących i stosujących się do wszystkich bez wyjątku cudzoziemców“.

*G) Traktat o handlu i żegludze zawarty z Turcyą
22 Stycznia (3 Lutego) 1862 r.*

(Dz. Pr. T. LXI, str. 85).

Art. 1. Wszystkie prawa, przywileje i ulgi, zawarowane dla Rossyjskich poddanych i statków w Turcyi poprzednimi traktatami, pozostają w swéj mocy, z wyjątkiem tych artykułów pomienionych traktatów, które ulegają zmianie na mocy niniejszego traktatu.

Nadto, Prześwietna Porta obiecuje i zapewnia poddanym, statkom, handlowi i żegludze Rossyi wszystkie prawa, przywileje i ulgi, jakie dotąd nadaje albo w przyszłości nadać może poddanym, statkom, handlowi lub żegludze jakiegobądź innego obcego Państwa, albo na używanie których może zezwolić.

Art. 2. Każdy kupiec i poddany Rossyjski mocen jest kupować, osobiście lub przez swoich plenipotentów we wszystkich częściach i posiadłościach Ottomańskiego Cesarstwa (tak do wywozu jak i na handel wewnątrz Państwa) wszelkie towary, bez żadnego wyłączenia; pochodzące z gruntu i przemysłu Ottomańskiego Cesarstwa i posiadłości, od których towarów nie będą pobierane, oprócz opłat celnych, w następnych artykułach wyrażonych, żadne opłaty ani cła znane pod nazwą teskere, mururie, albo jakiegobądź inne; Prześwietna Porta zobowiązuje się formalnie niedopuszczać więcej monopolów bądź na produkta gruntu, bądź na inne jakiegokolwiek przedmiota, ani bez wyłącznych pozwoleń, wydawanych przez Władze prowincjonalne, do zakupywania lub sprzedaży jakiegobądź towaru, albo przewożenia tegoż z jednego miejsca na drugie. Każdy ze strony Paszów, Mutesaryfów, Kajmakanów albo Mudyków, przymus poddanych NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI do przyjęcia podobnych wyłącznych po-

zwoleń, poczytywany będzie za naruszenie traktatów i Prześwietna Porta zobowiązuje się pociągać do kary urzędnika, jakiegobądź stopnia, który się okaże winnym tego naruszenia i dawać zupełną satysfakcyę poddanym Rosyjskim, za każdą stratę, należyście udowodnioną, jako z tego powodu pochodzącą.

Art. 8. Statki Rosyjskie zkądkolwiek idące, gdy wchodzą z ładunkiem albo balastem do jednego z portów Państwa i posiadłości Najjaśniejszego Sułtana, nie będą uiszczać ani przy wejściu, ani przy wyjściu, lub téż podczas swego pobytu, żadnych innych lub większych opłat ładunkowych, portowych, przewoźniczych kotwicznych, latarnicznych, kwarantanowych, lub innych jakichbądź, jakiejkolwiek natury i nazwy, pobieranych w imieniu lub na korzyść Państwa Ottomańskiego, lub jakichbądź urzędników, osób prywatnych, stanów albo instytucyi, nad te jakie są lub będą pobierane od statków najbardziej uprzywilejowanych krajów.

Również z poddanymi i kupcami Prześwietnej Porty i jój kupieckiemimi statkami. odwiedzającymi posiadłości Rosyjskie i prowadzącymi w takowych handel, jak niemniej z produktami posiadłości Ottomańskich, będzie postępowano w posiadłościach Rosyjskich zupełnie tak samo, jak z poddanymi, kupcami, statkami i produktami najwięcej uprzywilejowanych krajów obcych, nie uchylając wszakże w niczem szczególnych praw, ustaw i przepisów, obowiązujących w Cesarstwie Rosyjskiém i dotyczących handlu, przemysłu i policyi, którym ulegają także cudzoziemcy najbardziej uprzywilejowanych krajów.

Art. 18. Samo z siebie wynika, że Rząd NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI nie ma na widoku ani jednym z artykułów niniejszego traktatu zastrzegać cokolwiekbądź więcej nad naturalne i ściśle znaczenie użytych wyrażeń, ani téż przeszkadzać w jakikolwiek sposób Rządowi Najjaśniejszego Sułtana do wykonywania swoich praw w zakresie administracyi wewnętrznej, o ile tylko prawa te nie będą jawnie nadwierać warunków dawniejszych traktatów i prerogatyw, nadawanych mocą niniejszego traktatu Rosyjskim poddanym i ich własności.

Art. 19. Niniejszy traktat będzie mieć moc obowiązującą w przeciągu lat czternastu, licząc od dnia wymiany ratyfikacyi. Na rok przed upływem tego terminu, każda z Wysokich umawiających się stron będzie mocna oświadczyć drugiej stronie, że zamierza traktat ten przejrzeć; gdyby takie oświadczenie nie nastąpiło, należy rozumieć, że traktat ten pozostanie obowiązującym na dalsze siedm lat.

Niniejszy traktat ma być wykonany we wszystkich prowincjach Państwa Ottomańskiego, to jest we wszystkich posiadłościach Najjaśniejszego Sułtana, znajdujących się w Europie, Azyi, Egipcie i we wszystkich innych częściach Północnej Afryki, należących do Prześwietnej Porty, w Serbii i połączonych Księstwach Multan i Wołoszczyzny.

*H) Traktat handlowy i nawigacyjny zawarty z Włochami
16 (28) Września 1863 r.*

(Dz. Pr. T. LXII, str. 191).

Art. 1. Pomiedzy wszystkimi posiadłościami obydwóch Wysokich umawiających się Stron będzie wzajemna swoboda handlu i żeglugi.

Poddani każdej z obydwóch Wysokich umawiających się Stron będą mogli z zupełną swobodą i bezpieczeństwem ze swemi statkami i ładunkami wchodzić do portów i rzek w Państwie i posiadłościach drugiej Strony, do których wejście jest lub w przyszłości będzie dozwolone innym cudzoziemcom.

Poddanym każdej z obydwóch Wysokich umawiających się Stron ma być dozwoloném, z warunkiem stosowania się do obowiązujących w kraju przepisów, z zupełną swobodą wjeżdżać, podróżować i przemieszczać, wraz z rodzinami, w jakiejbądź części Państwa i posiadłości drugiej umawiającej się Strony; w jakim celu względem swoich osób i majątków używać mają opieki i bezpieczeństwa, na równi z krajowcami.

Będą używać prawa prowadzenia handlu hurtowego i częstkowego.

Będą mieli prawo wynajmowania w miastach i portach, potrzebnych dla nich domów, magazynów, sklepów i gruntów, lub posiadania takowych, nie będąc zobowiązani do uiszczania innych opłat, bądź ogólnych, bądź miejscowych, albo do ponoszenia innych podatków lub ciężarów, oprócz tych, do jakich obecnie są, albo na przyszłość mogą być obowiązani krajowcy.

Będą używać prawa przewozu towarów i pieniędzy, tudzież odbierania przesyłanych na ich imię towarów, tak z wnętrza kraju jak i z zagranicy, nie opłacając innych albo większych ceł nad te jakie opłacają krajowcy.

Będą mogli z zupełną i całkowitą swobodą naznaczać ceny na majątki, towary, lub jakiebądź przedmioty, tak sprowadzane jak i krajowe, bez względu, czy takowe będą sprzedawane w kraju, czy wywożone za granicę, z zachowaniem jedynie obowiązujących w kraju przepisów prawa.

Będą mocni prowadzić handel osobiście albo przez siebie wybranych agentów, nie będąc obowiązani do opłacania z tego tytułu jakiegobądź wynagrodzenia osobom lub stanom uprzywilejowanym.

Nie będą podlegać z osób albo własności, ani za paszporta, świadectwa na wolny pobyt albo osiedlenie się, ani z tytułu prowadzonego przez nich handlu lub przemysłu, opłatom bądź ogólnym, bądź miejscowym, ani podatkom z ruchomości lub nieruchomości, lub jakimkolwiekbądź ciężarom, nad te, do jakich są albo na przyszłość mogą być obowiązani krajowcy.

Również w przedmiocie handlu, żeglugi i przemysłu, będą używać tych wszystkich praw, przywilejów, zwolnień, swobód i wszelkich innych korzyści, jakich używają lub używać mogą krajowcy.

Przyczém wszakże rozumie się, że powyższe warunki nie zmieniają w niczém praw, postanowień i przepisów, co do handlu, przemysłu i policyi, obowiązujących w obu umawiających się Państwach i stosujących się do wszystkich w ogólności cudzoziemców.

Art. 2. Będą szanowane pomieszkania i magazyny poddanych każdej z obydwóch Wysokich umawiających się Stron w Państwie i posiadłościach

drugiej, niemniej jak i należące do nich grunta, służące bądź do zamieszkania, bądź do handlu. W razie potrzeby odbycia rewizji lub przeglądu w tych mieszkaniach lub na tych gruntach, albo też przejrzenia lub sprawdzenia ksiąg, papierów lub rachunków, ten środek może być użyty jedynie za wyrokiem prawnym lub na mocy piśmiennego polecenia odpowiedniej Władzy Sądowej lub innej.

Poddani każdej z obudwóch Wysokich umawiających się Stron w Państwie i posiadłościach drugiej Strony będą mieli wolny przystęp do wszystkich Władz Sądowych, w celu obrony lub dochodzenia swoich praw. Pod tym względem będą używać tychże praw i przywilejów, jakich używają krajowi poddani, i narówni z niemi będą mocni używać do wszystkich swoich spraw, własnych swoich adwokatów, plenipotentów lub agentów, ustanowionych z pomiędzy tych osób, którym na mocy praw kraju wolno jest przyjmować na siebie tego rodzaju obowiązki.

Art. 3. Poddanym każdej z obudwóch Wysokich umawiających się Stron w Państwie i w posiadłościach drugiej Strony pozostawia się zupełna wolność nabywania, posiadania i aljenowania wszelkiej własności, której nabycie lub posiadanie dozwolone jest cudzoziemcom jakiegobądź narodowości. Będą mocni nabywać lub aljenować takową drogą kupna i sprzedaży, obdarowania, zamiany, ślubnej intercyzy, testamentów, spadku beztestamentowego i wszelkimi innemi drogami, na warunkach, jakie obowiązujące przepisy stanowią dla wszystkich w ogólności cudzoziemców. Ich spadkobiercy lub wstępujący w ich prawa będą mocni takową własność odziedziczyć i objąć w posiadanie osobiście lub przez działających w ich imieniu agentów, tym porządkiem i z zachowaniem tychże przepisanych formalności, jak i poddani krajowi. W razie nieobecności spadkobierców lub wstępujących w prawa, z tą własnością postąpiono będzie w ten sam sposób, jak z podobną własnością poddanego krajowego, w podobnych będącego okolicznościach.

W żadnym z powyższych wypadków, od wartości majątku nie będą pobierane inne lub większe podatki, cła lub opłaty aniżeli jakie opłacają lub opłacać będą poddani krajowi. W każdym razie poddanym Wysokich umawiających się Stron wolno będzie swobodnie wywozić swój majątek, lub otrzymane ze sprzedaży takowego pieniądze, nie podlegając opłacie, z powodu wywiezienia żadnego szczególnego cła jako cudzoziemcy, ani też jakiegobądź innych lub większych ceł, do uiszczania jakich są albo będą obowiązani w podobnych wypadkach poddani krajowi.

Art. 4. Poddani każdej z Wysokich Stron umawiających się w Państwach i posiadłościach Strony drugiej, będą wolni od wszelkiej przymusowej służby w wojsku lądowym i morskim, w gwardyi narodowej lub milicyi. Również wolni będą od wszelkiej służby sądowej i obywatelskiej, niemniej od wszelkich powinności pieniężnych lub w naturze, ustanowionych w zamian służby osobistej, nakoniec od wszelkiej pożyczki przymusowej i od wszelkich wojennych dostaw i rekwizycyi.

Z sądowych i obywatelskich obowiązków wyłączają się wszelako te, które przywiązane są do nieruchomości posiadanej lub dzierżawionej, z wo-

jennych zaś dostaw i rekwizycyi te, które mogą być nałożone na wszystkich poddanych kraju, jako właścicieli ziemskich lub dzierżawców.

Art. 11. Wysokie umawiające się Strony, pragnąc, każda w swoim Państwie, dla rękodzielного przemysłu, zapewnić zupełne i istotne zabezpieczenie od podstępu, umówiły się, że wszelkie sfałszowanie albo podrobienie, w celu oszustwa w jednym z tych dwóch krajów takich fabrycznych i rzemieślniczych znaków, które naprzód *w dobrej wierze* przyłożone będą do towarów, produkowanych w drugim ze wspomnianych krajów, na dowód ich pochodzenia i dobroci, będzie surowo zabronione i karane.

Najjaśniejszy Król Włoski zobowiązuje się wezwać swój Parlament do postanowienia takich środków, któreby postawiły Jego Królewską Mość w możności przestrzegania wykonania w całej rozciągłości warunków w tym artykule zawartych.

Art. 12. Papiery procentowe wypuszczone albo poręczone przez Rząd Jego Królewskiej Mości Króla Włoskiego i notowane na giełdzie Turyńskiej, będą mogły być notowane w urzędowych kurscetlach na giełdach Rossyjskich. Nawzajem też papiery procentowe, wypuszczone albo poręczone przez Rząd CESARSKO-ROSSYJSKI i notowane w urzędowym kurscetlu na giełdzie St. Petersburgskiej, będą mogły być urzędownie notowane w kurscetlach giełd Włoskich.

Przepis ten jednak nie dotyczy papierów wypuszczonych z loteryjnemi wygranemi albo nagrodami, zapewniających pożyczającemu lub posiadaczowi takich papierów procent niższy od 3% od kapitału nominalnego, albo od kapitału rzeczywiście wypożyczonego, skoro ten nie dochodzi wysokości nominalnego.

Art. 21. Obiedwie Wysokie umawiające się Strony zastrzegają sobie ułożenie w następstwie, przez oddzielną konwencyę, środków mających zapewnić własność literacką i artystyczną w ich respective Państwach.

Art. 23. Niniejszy Traktat handlu i żeglugi mieć będzie moc obowiązującą przez lat dziesięć, licząc od dnia wymiany ratyfikacyi, a po upływie tego terminu w ciągu dwunastu miesięcy od chwili, gdy jedna z Wysokich umawiających się Stron zawiadomi drugą *na drodze urzędowej*, że życzy sobie rozwiązania Traktatu, każda z Stron umawiających się zastrzeżę sobie prawo uczynić to wypowiedzenie Stronie drugiej po upływie pierwszych lat dziewięciu, lub następnie w każdym czasie.

*I) Konwencya o osiedlaniu się i handlu, zawarta pomiędzy
Rossyją a Szwajcaryą 14 (26) Grudnia 1872 r.*

(Zbiór praw i rozporz. rządu 1873 r., str. 1984).

Art. 1. Pomiedzy Cesarstwem Rossyjskiem a Związkiem Szwajcarskim będzie istniała wzajemna wolność osiedlania się i handlu. Poddanym

NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA WSZECH ROSSYI będzie dozwolone mieszkać w każdym kantonie Szwajcarskim, na takich samych warunkach, jak obywatelom innych kantonów Szwajcarskich; również jak i obywatelom Szwajcarskim, wolno będzie mieszkać w granicach Cesarstwa Rosyjskiego na takich samych warunkach, i z używaniem takich samych praw jak ruscy poddani.

Dla tego poddani i obywatele każdej z umawiających się Stron, oraz ich rodziny, będą używali prawa wjeżdżania do wszystkich części posiadłości drugiej Strony, osiedlania się tam i zamieszkiwania, aby tylko ulegali prawom krajowym. Będą oni używali prawa najmowania i zajmowania domów i sklepów na mieszkanie i do prowadzenia handlu; zatrudniania się, zgodnie z prawami kraju, wszelkimi profesjami i przemysłem, i prowadzenia handlu, hurtowego albo detalicznego, wszelkimi przedmiotami, przez prawa dozwolonemi, sami albo za pośrednictwem wybranych, według własnego ich uznania meklerów lub agentów, aby tylko ci meklerzy i ajenci osobiście odpowiadali warunkom, ustanowionym do dopuszczania do zamieszkania w kraju. Pod względem miejsca zamieszkania, osiedlenia się, paszportów, świadectw na mieszkanie, osiedlenie się i na prowadzenie handlu, oraz pod względem dozwolenia zajmowania się swemi profesjami, prowadzenia interesów i przemysłu, nie będą obkładani wyższemi powinnościami, ani podlegali uciążliwym warunkom od tych, jakimi są obłożeni i jakim podlegają, albo w przyszłości mogą być obłożeni lub podlegać poddani lub obywatele kraju, w którym zamieszkują; i będą pod wszelkimi temi względami, używali wszelkich praw, prerogatyw i wyłączeń, nadanych krajowym poddanym lub obywatelom, albo poddanym lub obywatelom kraju najbardziej uprzywilejowanego.

Przytém jednakże rozumie się, że przez wyżej wyłuszczone postanowienia w niczém nie uchyla się działanie szczególnych praw, postanowień i przepisów pod względem handlu, przemysłu i policyi, istniejących w każdym z umawiających się Państw i stosujących się do wszystkich cudzoziemców w ogóle.

Art. 2. Poddani albo obywatele jednego z umawiających się Państw, mieszkający lub osiedleni w granicach drugiego, w razie ich życzenia powrotu do ojczyzny lub wysłania ich tam za wyrokiem Sądowym, albo za rozporządzeniem policyi, prawnie zapadłym, i wprowadzanym w wykonanie, lub téż na zasadzie praw o żebractwie i porządku policyjnym, będą w każdym czasie i we wszelkich okolicznościach przyjmowani na powrót, również jak ich rodziny do kraju, do którego należą pod względem pochodzenia, i w którym według obowiązujących przepisów, zachowali swe prawa.

Art. 3. Poddanym i obywatelom, każdej z Wysokich Stron umawiających się w posiadłościach drugiej Strony, będzie pozostawiony wolny dostęp do instytucji Sądowych dla obrony swych praw. Pod tym względem będą używali, takich samych praw i prerogatyw, jak i krajowi poddani lub obywatele i podobnie jak tym ostatnim, wolno im będzie używać we wszystkich sprawach własnych swych adwokatów, pełnomocników albo upoważnionych, wybranych z liczby osób, którym przez prawa kraju dozwolone jest podejmowanie się takich zatrudnień.

Art. 4. Poddanym i obywatelom każdej z obudwóch Wysokich Stron umawiających się w posiadłościach drugiej Strony, będzie pozostawiona zupełna wolność, nabywania, posiadania i aljenowania wszelkiego rodzaju własności, nabywanie lub posiadanie której według praw kraju, dozwolone jest cudzoziemcom, jakiegokolwiek bądź narodu. Będą mogli nabywać aljenować takową za pomocą kupna, sprzedaży, darowizny, zamiany, interczyzy przedślubnej, testamentów, spadku bez testamentu, i wszelkiemi innemi sposobami, na tych samych warunkach, jakie przez obowiązujące kraju prawa są postanowione, dla wszystkich w ogóle cudzoziemców.

Spadkobiercy lub dziedzice ich praw będą mogli własność taką dziedziczyć i obejmować w posiadanie, osobiście albo przez działających w ich imieniu ajentów, taką samą drogą, i z zachowaniem takich samych prawnych formalności, jak i krajowi poddani lub obywatele. W razie nieobecności spadkobierców lub dziedziców praw, z taką własnością będzie postępowano, w taki sam sposób, jak z podobną własnością należącą do krajowego poddanego lub obywatela, i znajdującą się w takich samych okolicznościach.

W żadnym z wyżej przytoczonych wypadków nie będą pobierane, od wartości majątku inne lub cięższe podatki, powinności lub opłaty, od tych jakie pobierają się od krajowych poddanych lub obywateli.

Zaden podatek od spadku nie będzie pobierany w Szwajcaryi od ruskiego poddanego, mieszkającego w niej bez prawnego osiedlenia się, ani w Cesarstwie Rosyjskiem od poddanego Szwajcarskiego, w taki sam sposób w niem mieszkającego, od kapitałów dostających się im drogą spadku, i znajdujących się w ich ojczyźnie.

We wszelkich wypadkach poddanym i obywatelom obudwóch Wysokich Stron umawiających się, będzie dozwolone wywozić swe majątki, a mianowicie poddanym Szwajcarskim z posiadłości rosyjskich, a ruskim poddanym z posiadłości Szwajcarskich, zupełnie swobodnie, bez podlegania przy ich wywozie poborowi jakiejbądź szczególnej opłaty, ze względu na ich stanowisko cudzoziemca, ani téż w ogóle innych lub większych opłat, niż te jakie będą obowiązani płacić sami krajowi poddani lub obywatele.

Art. 5. Poddani lub obywatele każdej z Wysokich Stron umawiających się, mieszkający w posiadłościach drugiej, będą wyłączeni od wszelkiej obowiązkowej służby wojskowej, tak w wojskach lądowych i na flocie, jak i w gwardyi narodowej i pospolitém ruszeniu, również będą wyłączeni od wszelkiej powinności w pieniądzech, lub w naturze, nakładanej w zamian służby osobistej, oraz wszelkich rekwizycyi wojskowych. Z tego jednakże wyłącza się obowiązek udzielania kwatery dla wojsk i żywienie wojsk w marszu, według zwyczaju kraju, i wkładany jednakowo na obywateli krajowych i cudzoziemców, oraz obowiązki połączone z posiadaniem własności nieruchomości lub dzierżawieniem takowej, i powinności na potrzeby wojenne i rekwizycye wojskowe, do udziału w których mogą być powołani wszyscy poddani kraju, w charakterze właścicieli lub dzierżawców gruntów.

Art. 6. Ani w czasie pokoju, ani w czasie wojny, w żadnym wypadku nie mogą być nakładane na majątki poddanego lub obywatela jednej z Wysokich Stron umawiających się w posiadłościach drugiej Strony, ani

wymagane od nich żadne uciążliwe podatki, opłaty lub powinności; od tych, jakimi majątek ten byłby obłożony, lub jakieby były od niego wymagane, gdyby należał do poddanego lub obywatela narodu najbardziej uprzywilejowanego.

Przytém w ogóle rozumie się, że od poddanego lub obywatela, jednéj z Stron umawiających się, znajdującego się w posiadłościach drugiejj Strony, nie będą pobierane ani wymagane, żadne inne albo cięższe podatki lub opłaty jakiegokolwiek rodzaju, niż te jakimi są lub będą obłożeni, albo jakie ponoszą lub będą ponosili, poddani lub obywatele najbardziej uprzywilejowanego narodu.

Art. 7. We wszystkim co się tycze handlu, osiedlenia się i zakładów przemysłowych, obie Wysokie umawiające się Strony wzajemnie obiecują nie nadawać żadnemu innemu Państwu żadnych prerogatyw, ulg lub swobód, któreby nie były również i bezzwłocznie rozciągnięte na obustronnych poddanych lub obywateli Stron umawiających się, bezpłatnie, jeżeli nadanie takowych innemu Państwu nastąpiło bezpłatnie i za takie same lub inne równoznaczne wynagrodzenie, oznaczone, za wzajemnem porozumieniem się, jeżeli nadanie innemu Państwu było warunkowe.

Art. 12. Obecna konwencya będzie pozostawała w swéj mocy i działaniu w ciągu dziesięciu lat, licząc od dnia wymiany ratyfikacyi.

W razie jeżeli przez żadną z Wysokich Stron umawiających się, na rok przed upływem tego dziesięcioletniego terminu nie będzie oznajmione o jéj zamiarze uchylenia działania niniejszej konwencyi, takowa będzie zachowywała moc obowiązującą do upływu roku od dnia oznajmienia przez tę lub drugą z Wysokich Stron umawiających się o uchyleniu jéj działania.

K) Protokół o prawie ruskich poddanych posiadania własności nieruchomości w Turcyi, podpisany w Konstantynopolu 8 (20) Marca 1873 r.

(Zb. pr. i rozp. rz. 1873 r., str. 1821).

Postanowienie, nadające cudzoziemcom prawo posiadania nieruchomości własności, wcale nie znosi uświęconych przez traktaty przywilejów, które będą po dawnemu zabezpieczały osobistość i majątek ruchomy cudzoziemców, którzy nabyli własność nieruchomą.

Ponieważ używanie tego prawa posiadania własności nieruchomości, powinno pobudzać większą niż poprzednią ilość cudzoziemców do osiedlania się w posiadłościach Ottomańskich, przeto Rząd Cesarski stawia sobie za obowiązek przewidzenie i zapobieżenie trudnościom, które mogą, przy stosowaniu tego postanowienia, wyniknąć w niektórych miejscowościach. To stanowi cel poniższych umów. Ponieważ mieszkanie każdej osoby, zamieszkałej na terytoryum Ottomańskiem, używa nietykalności, i nikt nie ma

prawa wchodzić do niego bez zezwolenia gospodarza, inaczej jak w skutku polecenia właściwej władzy i w asystencyi Sądowego albo innego urzędnika, mającego sobie nadaną właściwą władzę, przeto i mieszkanie poddanego zagranicznego, powinno używać takiej samej nietykalności, na zasadzie traktatów, i służba policyjna nie ma prawa wchodzić do takowego bez udziału Konsula lub osoby wydelegowanej przez Konsula, pod którego zwierzchnictwem pozostaje pomieniony cudzoziemiec.

Pod mieszkaniem rozumie się dom, w którym mieszka cudzoziemiec i ze wszystkimi jego attynencyami, to jest zabudowaniami, podwórzami, ogrodami, i bezpośrednio przylegającemi przestrzeniami ogrodzonymi, nie włączając wcale innych części nieruchomości.

W miejscach odległych mniej niż o dziewięć godzin drogi od miejsca pobytu Konsula, służba policyjna nie może, jak powiedziano wyżej wchodzić do mieszkania cudzoziemca, bez udziału Konsula. Konsul zaś ze swojej strony obowiązany jest bezzwłocznie okazać pomoc miejscowej władzy, najdalej w ciągu sześciu godzin od chwili otrzymania przezeń wiadomości, do chwili jego odjazdu lub wysłania delegowanej przez niego osoby, tak aby działania władzy nie mogło być wstrzymaném dłużej nad godzin dwadzieścia cztery.

W miejscach odległych więcej niż o dziewięć godzin drogi od miejsca pobytu Konsularnego Ajenta, służba policyjna może, na żądanie władz miejscowych, i w asystencyi trzech członków Rady Starszych Gminy, wejść do mieszkania obcego poddanego, i bez udziału ajenta konsularnego, lecz tylko w przypadkach ostatecznej konieczności, i dla poszukiwania, lub przeświadczenia się o przestępstwach zabójstwa, usiłowania zabójstwa, podpalania, kradzieży zbrojnej lub gwałtownej, albo w nocnej porze w domu zamieszkałym, powstania z bronią w rękę, i wyrabiania fałszywej monety, czy przestępstwo to będzie popełnione przez obcego, czy też przez Ottomańskiego poddanego, i w mieszkaniu tego cudzoziemca, lub zewnątrz takowego, i w jakimkolwiek inném bądź miejscu.

Postanowienia te stosują się tylko do tych części nieruchomości, które stanowią mieszkanie w tém znaczeniu, jakie określone było wyżej. Po za granicami mieszkania, policya używa swęj władzy swobodnie, i bez ograniczenia; lecz w razie aresztowania osoby oskarżonej o przestępstwo lub przekroczenie, jeżeli osoba ta okaże się obcym poddanym, względem niej powinny być zachowane wszystkie przynależne jej przywileje.

Urzędnik, któremu poruczona jest taka rewizya mieszkania w wyżej wskazanych wyjątkowych wypadkach, i asystujący mu członkowie Rady Starszych, powinni spisać protokół odbytej rewizyi mieszkania i bezzwłocznie przedstawić takowy wyższej zwierzchności, której podlegają; a ta ostatnia powinna także bezzwłocznie sama zakomunikować takowy najbliższemu Ajentowi Konsularnemu.

Wysoka Porta ogłosi osobne postanowienie dla określenia sposobu działania miejscowej policji w różnych wyżej wskazanych przypadkach.

W miejscach odległych więcej niż dziewięć godzin drogi, od miejsca pobytu Konsularnego Ajenta, a w których będzie wprowadzone w wykonanie prawo o wilajetowej organizacyi sądowej, obcy poddani będą sądzeni, bez udziału Konsularnego Deputata, przez sprawującą obowiązki Sędziego

Pokoju Radę Starszych i Sąd Kazatu, nie tylko w sporach cywilnych nieprzenoszących tysiąca piastrow, ale i w sprawach o przekroczenia prawa, za które ustanowiona jest kara pieniężna nieprzenosząca pięćset piastrow.

Poddanym obcym we wszystkich wypadkach, nadane będzie prawo podawania na wyroki zapadłe, na wyżej wspomnianej drodze skarg apellacyjnych do Sądu Sandzak i taka przeniesiona w skutku apellacji sprawa, powinna być roztrząsana i wyrokowana przy udziale Konsula, zgodnie z traktatami.

Przez podanie skargi apellacyjnej, wykonanie wyroku zawsze powinno wstrzymywać się.

We wszystkich wypadkach wykonanie w drodze egzekucyi wyroków zapadłych w taki sposób, dokonywa się nie inaczej, jak przy udziale Konsula, lub delegowanej przezeń osoby.

Rząd Cesarski wyda postanowienie, które określi porządek postępowania Sądowego, jaki powinien być zachowywany przez obie Strony, przy zastosowaniu wyżej pomienionych postanowień.

Poddanym obcym, w jakimkolwiek znajdowaliby się miejscu, nadaje się prawo podlegania dobrowolnie Juryzdyceji Rady Starszych, lub Sądu Kazatu, bez udziału Konsula, w takich sporach cywilnych, przedmiot których nieprzekracza atrybucyi pomienionych Rad i Sądów, i przytém z zachowaniem prawa apellowania do Sądu Sandzak, gdzie sprawa powinna być roztrząsana i wyrokowana, z udziałem Konsula, lub delegowanej przezeń osoby.

Zgoda poddanego obcego na podleganie juryzdyceji sądowej, jak powiedziano wyżej, bez udziału Konsula, powinna być jednakże oświadczona na piśmie i przed rozpoczęciem wszelkich kroków sądowych.

Rozumie się samo przez się, iż wszystkie te ograniczenia nie rozciągają się wcale na te sprawy cywilne, których przedmiotem jest i jakakolwiek bądź kwestya, o własności nieruchomej; takie sprawy roztrząsają się i wyrokują drogą ustanowioną przez prawo.

Cudzoziemcom sądzonym w sądach Ottomańskich, również jak i poddanym Ottomańskim, powinny być zapewniane we wszystkich sprawach prawo obrony i jawność sądu.

Wyżej wyłuszczone postanowienia będą pozostawały w swój mocy, aż do przejrzenia traktatów, co do którego to przejrzenia, Wysoka Porta zastrzega sobie możność umówienia się następnie z przyjaznemi mocarstwami.

---

*L) Traktat handlu i żeglugi, zawarty pomiędzy Rosyją a Francyją
20 Marca (1 Kwietnia) 1874 r.*

(Zbiór praw i rozp. rządu 1874 r., str. 1087).

Art. 1. Statki i poddani Stron umawiających się będą wzajemnie używali całkowitej i zupełnej wolności handlu i żeglugi we wszystkich miastach, portach, rzekach i innych miejscowościach obudwóch Państw i ich posiadłości, dostęp do których obecnie jest dozwolony, lub w przyszłości będzie upoważniony dla poddanych i statków wszelkiego innego obcego narodu.

Rossyanom we Francyi i francuzom w Rossyi wzajemnie nadaje się, pod warunkiem zachowania praw kraju, zupełna wolność wjeżdżania, przejeżdżania, przebywania w jakiegokolwiek bądź części terytoryum i posiadłości obudwóch Państw, albo zatrudniania się swemi interesami, przyczém będą korzystali tak z osobistój, jak i co do swego mienia obrony i zabezpieczenia na równi z poddanymi miejscowymi.

Mogą oni na całej przestrzeni obudwóch Państw zajmować się przemysłem i prowadzić handel, tak hurtowny, jak i detaliczny, najmować na swoje potrzeby domy, magazyny, sklepy i grunta, lub posiadać takowe, nie podlegając ani osobiście, ani co do swego mienia, ani co do prowadzenia przez nich handlu lub przemysłu innój, ani większój opłacie, ogólnej lub miejscowój, oraz innym lub większym podatkom i powinnościom jakiegokolwiek bądź rodzaju od tych, jakie obecnie są ustanowione dla poddanych miejscowych.

Przytém rozumie się jednakże, że przez wyżej wyluszczone postanowienie w niczém nie uchyla się działanie praw, ustaw i szczególnych postanowień w przedmiocie handlu, przemysłu i policyi, obowiązujących w każdym z umawiających się Państw i stosowanych do wszystkich cudzoziemców w ogóle.

Art. 2. Rossyanie we Francyi i francuzi w Rossyi, będą wzajemnie korzystali z swobodnego dostępu do władz sądowych, stosownie do praw kraju, tak dla poszukiwania, jak i dla obrony swych praw we wszystkich ustanowionych instancyach sądu. Mogą posyłać za siebie do wszystkich instancyi adwokatów i pełnomocników wszelkiego rodzaju dopuszczanych przez prawa kraju i będą pod tym względem używali wszelkich praw i przywilejów, jakie są nadane poddanym miejscowym.

Art. 3. Rossyanie we Francyi i francuzi w Rossyi, mogą zupełnie swobodnie nabywać, mieć w posiadaniu, aljenować na całej przestrzeni terytoryum i posiadłości obudwóch Państw wszelkiego rodzaju własność nabywanie lub posiadanie, którój dozwolone jest obecnie lub będzie dozwolone w przyszłości przez prawa poddanym jakiegokolwiek bądź innego obcego narodu.

Co do pomienionych nabyć, oraz co do aljenacyi drogą sprzedaży, darowizny, zamiany, intercyzy ślubnej, testamentu lub innego jakiego sposobu, podlegają zachowaniu tych właściwie warunków, jakie obecnie są ustanowione dla poddanych wszelkiego innego obcego narodu, nie podlegając przytém płaceniu opłat, podatków lub poborów, pod jakąkolwiek bądź nazwą innych lub znaczniejszych od tych, jakie obecnie są ustanowione lub w przyszłości będą ustanowione dla poddanych miejscowych.

Również dozwala się im swobodnie wywozić summy ze sprzedaży ich własności i w ogóle należący do nich majątek, nie podlegając w charakterze cudzoziemców za pomieniony wywóz płaceniu innych lub znaczniejszych opłat od tych, jakim w podobnych okolicznościach podlegałyby miejscowi poddani.

Art. 4. Rossyanie we Francyi i francuzi w Rossyi, wzajemnie wyłączają się od wszelkiej służby osobistój, tak w lądowych i morskich wojskach,

jak i gwardyi narodowej i pospolitém ruszeniu, oraz c d wszelkich w zamian służby osobistej powinności w pieniądzach lub w naturze, od wszelkiej pomocy przymusowej i od wszelkich wojennych powinności i rekwizycyi.

Wyłączają się jednakże z tego powinności, połączone z posiadaniem na jakiegokolwiek bądź zasadzie majątku nieruchomego, oraz wojenne powinności i rekwizycye, do odbywania których mogą być powołani wszyscy poddani miejscowi, w charakterze właścicieli ziemskich lub dzierżawców.

Również nie będą przymuszani do sprawowania jakiegokolwiek bądź obowiązków i urzędów w służbie sądowej lub miejskiej gminnej.

Art. 19. Wszelkie podrabianie w jednym z dwóch umawiających się Państw cech fabrycznych lub handlowych, nakładanych w drugim z pomienionych Państw, na niektóre towary, dla oznaczenia miejsca ich wyrobu i gatunku, oraz wszelkie wystawione na sprzedaż lub puszczenie w obieg pŁódów z ruskimi lub francuzkimi cechami fabrycznymi lub handlowymi, podrobionemi w jakimkolwiek bądź obcém Państwie, zabrania się w granicach obudwóch umawiających się Państw i naraża winnych na kary oznaczone w obowiązujących w kraju prawach.

Poszkodowany z powodu wymienionych w niniejszym artykule czynów przeciw prawu, ma prawo wytoczyć przed władzami sądowymi i według praw kraju, gdzie te czyny zostają wykryte, akcyę o wynagrodzenie za szkody i stracone korzyści.

Poddani jednego z umawiających się Państw, pragnący zabezpieczyć w drugim Państwie prawo własności do swych cech fabrycznych lub handlowych, obowiązani są deklarować takowe cechy francuzkie w St-Petersburgu, w Departamencie Handlu i Rękodzieł, zaś cechy ruskie w Paryżu, w Kancellaryi Sądu Handlowego Departamentu Sekwany.

W razie wątpliwości lub sporu, za fabryczne lub handlowe cechy, do których stosuje się niniejszy artykuł, powinny być uważane, które w każdym z dwóch umawiających się Państw, stosownie do obowiązujących w nich praw, uznają się za prawnie należące do fabrykantów i handlarzy, cech tych używających.

Art. 20. Traktat niniejszy będzie pozostawał w swój mocy do 10-go Sierpnia 1877 r. W razie, jeżeli żadna z Wysokich Stron umawiających się nie oznajmi na dwanaście miesięcy przed pomienionym terminem życzenia ustania jego działania, będzie zachowywał moc obowiązującą do upływu jednego roku od dnia, kiedy jedna lub druga z Wysokich Stron umawiających się oznajmi życzenie ustania jego działania.

*E) Traktat handlu i żeglugi między Rossyą i Rzeczp. Peru
4 (16) Maja 1874 r.*

(Zbiór praw i rozp. rządu 1875 r., str 540).

Art. 2. Statki i poddani Wysokich Stron umawiających się, będą wzajemnie korzystały z całkowitej i zupełnej wolności handlu i żeglugi we

wszystkich miejscach w obudwóch Państwach i ich posiadłościach, dostęp do których obecnie jest dozwolony i w przyszłości może być dozwolony poddanym i statkom wszelkiego innego obcego narodu.

Rossyanom w Peru, a peruwianom w Rosyji będzie wzajemnie nadana, jedynie pod warunkiem podlegania prawom kraju, zupełna wolność wjazdu, przejazdów lub pobytu w jakiegokolwiek bądź części obustronnych terytoryów i posiadłości, dla zajmowania się swemi interesami, a dla tego, tak osobiście, jak i pod względem swych majątków, będą korzystali z takiej samej obrony i bezpieczeństwa, jak i krajowi poddani.

Będą oni korzystali na całej przestrzeni obudwóch Państw, z prawa prowadzenia profesyi i handlu, tak hurtownego, jak i częstkowego, najmowania potrzebnych im domów, magazynów, sklepów lub gruntów, albo posiadania takowych, nie podlegając ani osobiście, ani pod względem swoich majątków, ani też ze względu na prowadzone handel lub profesye, innym ani cięższym opłatom ogólnym lub miejscowym, ani też innym lub cięższym jakiegokolwiek bądź rodzaju podatkom, powinnościom lub ograniczeniom, niż jakie są obecnie ustanowione, lub mogą być w przyszłości ustanowione względem poddanych krajowych.

Przy wszystkich swych kupnachs, jak również i przy wszystkich swych sprzedażach, będzie im wolno określać i oznaczać cenę rzeczy, towarów i wszelkich przedmiotów, tak sprowadzanych, jak i krajowych, bez różnicy, czy takowe będą sprzedawali w kraju, czy przeznaczali do wywozu.

Z takiej samej wolności będą korzystali pod względem prawa osobistego prowadzenia swych spraw i podawania do komór własnych deklaracji, lub wyznaczania za siebie pełnomocników, faktorów, agentów, komisantów lub tłumaczy, według własnego wyboru, z zastrzeżeniem tylko, aby wybierane przez nich osoby, według praw kraju miały prawo podejmować się zatrudnień tego rodzaju.

Przytém rozumie się jednakże, że przez wyżej wyłuszczone postanowienia, w niczém nie uchyla się działanie szczególnych praw, postanowień i przepisów w przedmiocie handlu, profesyi, postępowania na komorach i policyi, obowiązujących w każdym z umawiających się Państw i stosujących się do wszystkich cudzoziemców w ogóle.

Art. 4. Rossyianie w Peru, a peruwianie w Rosyji będą wzajemnie korzystali z wolnego dostępu do władz sądowych, z warunkiem stosowania się do praw kraju, tak dla poszukiwania jak i dla obrony swych praw, we wszystkich ustanowionych przez prawo instancyach sądowych. Będą mieli prawo używania we wszystkich instancyach adwokatów, patronów i pełnomocników wszelkiego stopnia, dopuszczonych przez prawa kraju i będą pod tym względem korzystali z tych samych praw i przywilejów, jakie są nadane, albo w w przyszłości będą nadane poddanym krajowym.

Art. 5. Rossyianie w Peru, a peruwianie w Rosyji będą korzystali z zupełnej wolności nabywania, posiadania i aljenowania na całej przestrzeni obustronnych terytoryów i posiadłości wszelkiego rodzaju nieruchomości, nabywania lub posiadania których według praw kraju, obecnie dozwala się lub w przyszłości będzie dozwolone poddanym jakiegokolwiek bądź innego obcego narodu.

Będą mieli prawo takowe nabywać i rozporządzać niemi za pomocą sprzedaży, darowizny, zamiany, intercyz ślubnych, testamentów lub jakichkolwiek bądź innych sposobów, na takich samych warunkach, jakie obecnie są ustanowione, lub w przyszłości mogą być ustanowione dla poddanych jakiegokolwiek bądź innego obcego narodu, nie będąc obkładani żadnemi innemi lub większemi opłatami, podatkami lub składkami, pod jakąkolwiek bądź nazwą, niż te, jakie są obecnie ustanowione, albo w przyszłości będą ustanowione od poddanych krajowych.

Również będzie im wolno wywozić uzyskane ze sprzedaży tych nieruchomości summy i wszelki swój majątek w ogóle, nie będąc obowiązani z powodu takiego wywozu płacenia z tytułu cudzoziemców, jakichkolwiek innych lub znaczniejszych opłat, niż te, jakie przypadłoby płacić w podobnych okolicznościach poddanym krajowym.

Art. 6. Rosyianie w Peru, a peruwianie w Rosyi będą obustronnie wyłączeni od wszelkiej służby osobistej, tak w wojsku lądowem i na flocie, jak i w gwardyi narodowej i pospolitych ruszeniach, oraz od wszelkich powinności w pieniądzach lub w naturze, mających zastępować osobistą służbę, od wszelkich pożyczek przymusowych i wszelkich powinności na potrzeby wojny lub rekwizycyi wojennych.

Z tego jednakże wyłączają się powinności, na jakiejkolwiek bądź podstawie, połączone z posiadaniem majątku gruntowego, oraz powinności na potrzeby wojenne i rekwizycye wojenne do udziału, w których mogą być powołani wszyscy poddani krajowi, w charakterze właścicieli ziemskich lub dzierżawców.

Będą również wolni od wszelkiej powinności i obowiązkowej służby w sądownictwie i w zarządzie gminnym.

Art. 21. Niniejszy traktat będzie miał moc obowiązującą w ciągu 6-ciu lat, poczynając od dnia wymiany ratyfikacyi, po tym zaś terminie w ciągu 12 miesięcy każda z Wysokich umawiających się Stron będzie mogła drugą stronę zawiadomić o swoim zamiarze ustania dalszego trwania.

IV.

do art. 17 k. c. p.

Przepisy o porządku postępowania przeciwko osobom opuszczającym kraj bez pozwolenia Rządu.

Post. o wprov. w wyk. praw o urządz. sąd. w Warsz. okr. sąd. 1 (13) Czerwca 1875 r.

art. 53. Do czasu rozstrzygnięcia w drodze prawodawczej kwestyi, co do postępowania sądowego na przyszłość w sprawach o samowolne opu-

szczenie ojczyzny, sprawy te rozstrzygane będą przez sądy okręgowe, na mocy obowiązujących w tym przedmiocie praw.

Ukaz Najwyższy 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. (Dz. Pr. T. XLIII, str. 211 i nast).

Zwracając uwagę, iż wielu poddanych NASZYCH z Królestwa Polskiego, opuszczając kraj swój potajemnie, lub pozostając za granicą dłużej nad termin w paszporcie zakresłony, trwonią tam swoje fundusze, obarczają długami pozostałe po nich majątki, i wyrzekają się tym sposobem wszelkich rodzinnych i ojczystych stosunków; zwracając obok tego, iż podobne nadużycia, w artykułach 340 i 341 Kodeksu Kar głównych i poprawczych, przewidziane, odwrócić będzie zdolne prawo, dokładnie oznaczające następstwa, jakim ulegną osoby, które popełniwszy takowe, nie stawiają się na wezwanie Rządu, i uchybią przez to obowiązkom winnego dlań posłuszeństwa; na przedstawienie NASZEGO Namiestnika w Królestwie Polskiem postanowiliśmy i stanowimy:

art. 1. W przypadkach artykułami 340 i 341 Kodeksu przewidzianych, właściwy Rząd Gubernialny, a w Warszawie Ober-Policmajster miasta, obowiązany jest przedewszystkiem sprawdzić nieobecność osób, o których powzięto wiadomość, że się samowolnie z kraju wydalili, lub za granicą dłużej nad czas przez Rząd dozwolony przebywają, tudzież objaśniać wszelkie towarzyszące wydaleniu się okoliczności, a to przez zarządzenie, za pośrednictwem Władz Administracyjno-Policyjnych, śledztwa, najprzód w miejscu ich zamieszkania, a następnie w całym kraju. W tym celu Władze te mają obowiązek wezwać ich przez gazety i dzienniki Gubernialne, do zgłoszenia się w najbliższym Urzędzie policyjnym, w ciągu sześciu tygodni.

a) Przepisy dodatkowe d. 29 Lutego 1868 r. do Najwyższej zatwierdzonego postanowienia 19 (31) Grudnia 1866 roku o zarządzie gubernialnym i powiatowym w guberniach Królestwa Polskiego (D. P. T. LXVIII, str. 27).

art. III. Rozpoznaniu i decyzji Rządu Gubernialnego, pod prezydencją Gubernatora, oprócz spraw wymienionych w art. 34 Ustawy o zarządzie gubernialnym i powiatowym, podlegają:

... 2) Wzywaniu osób, które samowolnie wydalili się za granicę, pociąganie ich do odpowiedzialności prawnej, a stawiających się osiedlanie w miejscu zamieszkania.

b) Por. art. 1 Instrukcyi dla sądów Królestwa, zakomunikowanej przy rozporządzeniu Kom. Rz. Sprawiedliwości z d. 17 (29) Stycznia 1875 r. N. 14290, pomieszczonej pod art. 5 niniejszego Ukazu.

c) Post. Kom. Urz. 13 (25) Października 1867 r. (Dz. P. T. LXVII, str. 329).

Na przedstawienie Dyrektora Głównego Spraw Wewnętrznych z dnia 23 Stycznia r. b. 1867, Komitet Urządzący w rozwinięciu NAJWYŻEJ w d. 19 (31) Grudnia 1866 r. zatwierdzonej Ustawy o zarządzie Gubernialnym i Powiatowym w guberniach Królestwa Polskiego, stosownie do NAJWYŻSZEGO Rozkazu w d. 20 Września r. b. zapadłego, postanowił i stanowi:

art. 1. W interesach dotyczących poszukiwania osób i majątków, Rządy Gubernialne Królestwa Polskiego, stosować się mają do przepisów w tym względzie ustanowionych dla Rządów Gubernialnych Cesarstwa, zawierających się w art. 864 i następnych Tomu II Urządzeń Gubernialnych (wyd. 1857 r.). Na Rządy Gubernialne wkłada się przeto obowiązek:

a) aby podległym sobie władzom i osobom zaleciły do wykonywania przepisy zawarte w art. 871, 872 i 873 tegoż II Tomu Urządzeń Gubernialnych, jako téż określone w istniejących z obcimi mocarstwami konwencyach, przepisy co do ujętych dezertarów wojskowych tudzież co do poszukiwania poddanych państw obcych; i

b) aby pierwszy oddział Dziennika Gubernialnego, z należącymi do niego dodatkami o poszukiwaniach, niezależnie od rozsyłania do podległych każdemu Rządowi Gubernialnych władz i osób, stosownie do art. 875 i 885 Tomu II Urządzeń Gubernialnych, rozsyłały do wszystkich Rządów Gubernialnych Cesarstwa i Królestwa, w takiej ilości, jaka w każdym z nich jest potrzebną dla rozesłania do wszystkich podległych im władz i osób.

Art. 2. Upływ bezskuteczny powyższego terminu, stanowić będzie dowód nieobecności kraju poszukiwanych osób. Następnie przeto właściwy Rząd Gubernialny, lub Ober-Policmajster, o tych, które po wydaleniu się swoim za granicę pozostawiły jakowe fundusze, doniesie Prokuratorowi przy Trybunale Cywilnym, i wezwie go o zajęcie majątku nieobecnego w sekwestr, według prawideł w artykule 18-m przepisanych; o tych zaś, które żadnych nie posiadały funduszków, doniesie Prokuratorowi przy Sądzie Kryminalnym.

Por. § 3 Instrukcyi dla sądów karnych w Królestwie zakomunikowanej przy rozporządzeniu K. R. S. z d. 17 (29) Stycznia 1875 r. i pomieszczonej pod art. 5 niniejszego Ukazu.

Art. 3. Tak w pierwszym, jak i w drugim przypadku, komunikowane być powinny Prokuratorom, wszelkie dowody nieobecności poszukiwanej osoby stwierdzające.

Art. 4. Władze żądające zajęcia w sekwestr majątku nieobecnej osoby, powinny zarazem wskazywać gdzie, i jaki pozostał po niej majątek, niemniej donosić o każdym wykrytym się następnie mogącym funduszu. Prokurator zaś przy Trybunale Cywilnym, po zrobieniu z wszystkich wyszczegół-

nionych powyżej dowodów, właściwego użytku, to jest po wyrzeczeniu i zaprowadzeniu przez Trybunał sekwestru, dowody te odesła Prokuratorowi przy Sądzie Kryminalnym, dla dalszego na drodze karnej postąpienia.

Art. 5. Sąd Kryminalny na wniosek Prokuratora i po rozpoznaniu przedstawionych przezeń dowodów, naznaczy osobie przebywającej za granicą bez pozwolenia Rządu termin do powrotu, równie jak i usprawiedliwienia powodów, dla których nie wróciła na pierwotne ogłoszenie władzy, i takowe ogłosi w Gazecie Rządowej Królestwa *) i w pięciu pismach peryodycznych wydawanych w Cesarstwie, a mianowicie: St. Petersburgu, Moskwie, Wilnie, Rydze i Odessie, w szczególności zaś w tych, które wychodzą w językach: francuzkim, niemieckim i polskim.

*) obecnie Dziennik Warszawski.

Postan. Rady Adm. Król. 16 (28) Września 1856 r.
(Dz. Pr. T. L., str. 186).

W wykonaniu NAJWYŻSZEGO rozkazu przez odezwę Ministra Sekretarza Stanu z dnia 30 Marca (11 Kwietnia) r. b. N. 874, objawionego, w przedmiocie zmiany postępowania w sprawach przeciwko osobom bez pozwolenia Rządu za granicą przebywającym; pod względem sposobu ogłaszania im wezwań do powrotu, artykułem 5-m NAJWYŻSZEGO postanowienia z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 roku przepisanego, na przedstawienie Komisji Rządowej Sprawiedliwości, postanowiła i stanowi:

art. 1. Rozporządzenie w artykule 5-m NAJWYŻSZEGO postanowienia z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 roku zawarte, nakazujące: aby wezwania sądowe do powrotu osób nieprawnie za granicą przebywających zamieszczane były: w Gazecie Rządowej Królestwa *) i w pięciu pismach peryodycznych w Cesarstwie wydawanych, ulega zmianie w tém, iż wezwania takowe jedynie tylko w Gazecie Rządowej Królestwa *) trzykrotnie, w przerwach trzytygodniowych zamieszczane być mają, bez ogłaszania ich w pismach peryodycznych Cesarstwa.

Wezwania poprzednie, o ile jeszcze trzykrotnie we wszystkich pismach wyżej wyrażonych, ogłoszone nie były, mają być na nowo w Gazecie Rządowej Królestwa *) ogłaszane.

art. 2. Termin do powrotu osób, nieprawnie za granicą kraju przebywających i do złożenia przez nie usprawiedliwienia powodów, dla których nie wróciły na pierwotne wezwanie władzy, w artykule 6-m tegoż postanowienia przepisany, liczyć się ma od daty zamieszczenia po raz trzeci rzeczowego wezwania w Gazecie Królestwa *).

Nadto wezwania takowe zamieszczane być mają jeszcze jednorazowie i w Dziennikach Gubernialnych, co do każdej osoby wzywanej we wszystkich guberniach; termin wszakże, o jakim na początku niniejszego artykułu mowa, liczyć się ma jak wyżej, od daty ostatniego ogłoszenia wezwania w Gazecie Rządowej Królestwa *), bez względu na ogłoszenie w Dziennikach Gubernialnych.

art. 3. Przed podaniem wezwania do ogłoszenia w Gazecie Rządowej Królestwa *), ma być przedstawiona Namiestnikowi Królestwa lista osób wezwanemi być mających do rozpoznania i jego decyzji.

*) teraz Dziennik Warszawski.

Rozp. K. R. S. 17 (29) Stycznia 1875 r. N. 14290

(Rocznik sąd. 1875 r., str. 237).

Ułożoną według NAJWYŻEJ zatwierdzonego w dniu 27 Marca 1874 roku postanowienia Komitetu do spraw Królestwa Polskiego instrukcją dla sądów karnych Królestwa, o uchyleniu postępowania, przepisanego art. 3 postanowienia b. Rady Administracyjnej 16 (28) Października 1856 r. o wzywaniu do powrotu do kraju osób, które własnowolnie wydalily się za granicę, Komisya Rządowa Sprawiedliwości komunikuje dla dokładnego i należytego wykonania.

Dodatek do Nru 14290.

INSTRUKCYA

DLA SĄDÓW KARNYCH W WARSZAWIE, KIELCACH, LUBLINIE
I PŁOCKU.

Warszawski Jenerał Gubernator w poleceniach swoich do p. o. Dyrektora Głównego Komisji Rządowej Sprawiedliwości z dnia 10 (22) Maja i 3 (15) Czerwca 1874 r. wyjaśnił, że według istniejącego przepisu opartego na art. 3-m rozporządzenia b. Rady Administracyjnej z dnia 16 (28) Października 1856 r. o wychodźcach wzywanych na mocy NAJWYŻSZEGO Ukazu z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. do powrotu z zagranicy, Komisya Sprawiedliwości na przedstawienie Sądów Karnych, za każdym razem wyjednywa decyzją Głównego Naczelnika Kraju do rozpoczęcia postępowania sądowego o wychodźcach.

Tymczasem objęty w art. 3 m rzeczzonego postanowienia Rady Administracyjnej przepis, mający na celu uprzedzać możność wzywania takich osób, których próśby o dozwole nie powrotu do kraju były zostawione bez skutku, utracił swoją moc obowiązującą, w skutek uchylenia takowego ubocznie późniejszymi przepisami, mianowicie: NAJWYŻSZYM Rozkazem z dnia 18 (30) Czerwca 1871 r., na mocy którego dozwo lone jest wszystkim, bez różnicy winy wychodźcom, powracać do kraju, bez żadnego na to oddzielnego pozwolenia, pozostawiając jedynie swój los sprawiedliwości rządu i łasce Monarszej, jak również w skutku 2 punktu art. 3 NAJWYŻEJ zatwierdzonych w dniu 29 Lutego 1868 r. dodatkowych przepisów o zarządzie gubernialnym i powiatowym w guberniach Królestwa, według którego wezwanie osób, własnowolnie wyszłych z kraju, oddanie ich pod sąd i osiedlenie w miejscu zamieszkania podlega rozpatrzeniu i zatwierdzeniu Rządów Gubernialnych pod prezydencją Gubernatorów.

Nadto, w skutek uchylenia rzeczonego postępowania, nasuwa się i to jeszcze na uwagę, iż zarządy gubernialne, przy rozwinięciu takich spraw posiadając wiadomości o wychodźcach zamieszanych w polityczne przestępstwa znajdują się w zupełnej możności stosowania się do art. 14 NAJWYŻSZEGO Ukazu z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. zabraniającego wzywania takich wychodźców.

Dla tego Jenerał-Adjutant Hrabia Kotzebue uznał za rzecz niezbędną, iżby Komisyja Sprawiedliwości poleciła sądom karnym, aby w celu odpowiedniego biegu spraw o wychodźcach, i dla uniknięcia zbyt częstej korespondencji i zwłoki w postępowaniu, w przyszłości nie przedstawiały wykazów osób wzywanych do powrotu do kraju, do przedwstępnego rozpatrzenia i decyzji Głównego Naczelnika Kraju.

Zawiadamiając o takowem poleceniu Warszawskiego Jenerał-Gubernatora Sąd Karny dla należytego stosowania się i wykonania, Komisyja Rządowa Sprawiedliwości znajduje niezbędnym dołączyć przytém następujące objaśnienia:

1. W skutek uchylenia, art. 3 postanowienia b. Rady Administracyjnej z d. 16 (28) Października 1856 r., Sąd Karny, przed rozpoczęciem jakiegobądź działania w sprawach o wychodźcach, obowiązany jest przekonać się, że postępowanie administracyjne rozpoczęte zostało w przepisany porządku przez rozporządzenie właściwego Gubernatora lub Ober-Policmajstra miasta Warszawy. Następnie, po roztrząśnieniu przedstawionych przez Prokuratora dowodów o nieznajdowaniu się poszukiwanej osoby w granicach Królestwa i Cesarstwa (art. 5 i 14 NAJWYŻSZEGO Ukazu z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r.), Sąd Karny natychmiast wyznacza jój termin do powrotu do kraju i usprawiedliwienia przyczyn niestawiennictwa, i jednocześnie na wyraźnej zasadzie utrzymanych w swęj mocy art. 1 i 2-go wyżej wspomnianego postanowienia b. Rady Administracyjnej zarządza wydrukowanie sądowego wezwania takiej osoby do powrotu do kraju, w Dzienniku Warszawskim i dziennikach gubernialnych, bez wyjednywania oddzielnej decyzyi ani od głównego naczelnika kraju, ani naczelnika właściwej gubernii, ani Ober-Policmajstra M. Warszawy.

2. Wydane dotąd decyzye b. Namiestnika w Królestwie i Warszawskiego Jenerał-Gubernatora, wyłączające niektórych wychodźców z listy osób, wzywanych do powrotu do kraju, należy uznawać za zupełnie obowiązujące i nie wznawiać sądowego dochodzenia o takich wychodźcach. W przypadku zaś rozpoczęcia przez władzę administracyjną takiego dochodzenia, względem wychodźców takiej kategorii, sąd obowiązany jest przedstawiać o tém Komisyji Rządowej Sprawiedliwości do decyzyi.

3. W skutek zniesienia obowiązku przedstawienia głównemu naczelnikowi kraju listy osób wzywanych i zaprzestania poszukiwań z tego powodu, sąd kryminalny winien ściśle stosować się do obowiązku włożonego nań art. 5 Ukazu NAJWYŻSZEGO 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. i z tém większą uwagą i skrupulatnością sprawdzać składane mu dowody o nieznajdowaniu się w kraju kwalifikujących się do wzy-

wania osób, i w razie uznania takowych za nie zupełne, zwracać akta przez pośrednictwo Prokuratora, gdzie wypada, celem wyprowadzenia administracyjno-policyjnego śledztwa, albowiem podług art. 2 i 14-go powołanego Ukazu, na tém śledztwie, oparte jest domniemanie nieznajdowania się osób poszukiwanych w granicach Państwa.

Przy roztrząsaniu administracyjno-policyjnego śledztwa, sąd kryminalny winien kierować się NAJWYŻSZYM Ukazem, rozciągającym na gubernie Królestwa Polskiego, istniejące przepisy w Cesarstwie i objęte pozycyą 1375 postanowień Komitetu Urządzącego z 13 (25) Października 1867 r. (dz. pr. t. 67, str. 328), o poszukiwaniu osób i majątku, i wtedy tylko wydawać wezwania sądowe, gdy w śledztwie administracyjno-policyjnym, zachowane są wszystkie właściwe mu formy i terminy, przepisane w powołanych ogólnych prawidłach o poszukiwaniu osób i NAJWYŻSZYM Ukazie 1850 r. o sprawach wychodźców.

Art. 6. Termin powyższy, w miarę okoliczności towarzyszących wydaleni się za granicę i odległości miejsca przebywania nieobecnych, Sąd Kryminalny oznaczać może według swego uznania; dla wychodźców znajdujących się w Europie do miesiąca sześciu, dla przebywających zaś w innych częściach świata do roku jednego.

Art. 7. Ogłoszenie terminu, skuteczniać się powinno trzykrotnie w przerwach trzech-tygodniowych. Czas zakreślony do powrotu, liczy się od daty ostatniego wezwania. W każdym z takowych ogłoszeń, zamieszczonym być powinno ostrzeżenie, że w razie nieuległości i nieuczynienia zażądanej rzeczy Rządu, nieusprawiedliwiający się ściągnie na siebie skutki artykułami 340 i 341 kodeksu kar głównych i poprawczych zagrożone.

Art. 8. Dowody prawne przeszkód nie pozwalających powrotu do kraju, stanowią świadectwa Posłów i Konsulów naszych, a gdyby tych nie było, świadectwa władz miejscowych.—Również do usprawiedliwienia służyć może legalny dowód podania, i nie dojścia do swego przeznaczenia prośby, o przedłużenie paszportu. Dowody te przedstawiane być mogą Sądowi osobiście, lub przez inne interesowane w tej mierze osoby, lub nakoniec przesłane wprost Prokuratorowi.

Art. 9. Jeżeli wezwany wróci, a inne zarzuty polityczne, lub przestępstwa w artykułach 14 i 15 niniejszego Ukazu wyszczególnione, ciężcyć go nie będą; Sąd dalsze dochodzenie i wymierzenie kar artykułem 340 i 341 kodeksu przepisanych, przetnie. Podobnie postąpi, jeżeli wezwany nie powróci do kraju, lecz usprawiedliwienie za dostateczne przez Sąd uznane nadeszle.

Art. 10. Jeżeli nie powróci i usprawiedliwienia dostatecznego nie złoży, Sąd wyda wyrok skazujący go na pozbawienie wszelkich praw, i bez powrotne z obrębu Państwa wygnanie, z zagrożeniem zesłania na osiedlenie w Syberyi, gdyby do kraju, po prawomocności wyroku powrócił.

Art. 11. Zapadły w pierwszej instancji wyrok przeciw nieobecnemu, i na wezwanie sądu nie stawiającemu, ani usprawiedliwienia nie składające-

mu, ma być ogłoszony w gazetach wychodzących w Warszawie, z zastrzeżeniem, że mu służy jeszcze trzech miesięczny termin do usprawiedliwienia się, a tém samém i odwołania się do sądu wyższego, w której to drodze, zasady usprawiedliwiające jego nieobecność, przez sąd wyższej instancyi przyjęte być mogą.

Po upływie tego terminu, gdy skazany nie wróci, ani usprawiedliwienia się stosownego nie złoży, wyrok z urzędu w drodze rewizyi przedstawia się pod rozpoznanie Sądu Apelacyjnego *) i X-go Departamentu Rządzącego Senatu, a nadto co do szlachty, przedstawia się jeszcze pod NASZE zatwierdzenie.

*) obecnie izba sądowa.

*Post. o wpraw. w wyk. praw o urzędzeniu Sąd. w Warsz.
Okr. Sąd. 1 (13) Czerwca 1875 r.*

art. 49. Sprawy, które na mocy poprzednich praw ulegały rewizyi dziesiątego departamentu senatu, i w których przed 1-m Lipca 1876 roku zapadną już wyroki w sądach policyi poprawczej, kryminalnych i apelacyjnym, albo, które wejdą już do tego czasu tak do wymienionych sądów jak i do dziesiątego departamentu senatu w drodze rewizyi, odstępują się izbie sądowej, chociażby czyn przestępny, podług nowych ustaw, ulegał rozpoznaniu sądów pokoju.

Art. 12. Skutki cywilne postanowień Sądu Kryminalnego będą:

- a) w przypadkach artykułem 9-m przewidzianych,—ustanie sekwestru;
- b) w przypadkach artykułu 10-go, otwarcie spadku, tak jak po osobie rzeczywiście zmarłej.

Tak w pierwszym jednakże, jak i w drugim przypadku, jeżeliby śledztwo policyjne wykazało, że osoba przedmiotem sprawy będąca, przebyła granicę pokryjomu lub punktem zakazanym, albo że przetrzymała paszport nad termin zakresłony; ulegać ona za to będzie, oddzielnie karze fiskalnój; podług zasad przepisami skarbowemi wskazanych.

Art. 13. Postanowieniem niniejszém nie ubliża się bynajmniej, ani traktatom zawartym z Cesarstwem Austryackim i Królestwem Pruskiem, o przebywaniu granicy poddanych różnorządowych, ani przepisom stanowiącym prawidła o komunikacyi mieszkańców pogranicznych.

Art. 14. Samo z siebie wy pływa, iż rozporządzenia niniejszém Ukazem objęte, nie mogą się ściągać do mieszkańców Królestwa przebywających w guberniach i prowincyach Rosyjskich, jako w granicach jednego i tegoż samego Państwa.

Także nie dotyczą osób z powodów politycznych, z kraju zbiegłych, względem których pozostają w swój mocy przepisy kodeksu kar głównych i poprawczych, a mianowicie: artykułu 267, tudzież Postanowienia przez NAS lub Namiestnika NASZEGO i Radę Administracyjną wydane.

Niedotyczą wreszcie i zbiegów wojskowych lub popisowych, względem których istnieją oddzielnie zawarte między rządami kartele.

a) Najwyżej pod d. 13 Listopada 1871 r. zatwierdzone postanowienie Komitetu do spraw Król. Polsk. (Zbiór praw i rozp. rządu 1871 r. str. 947).

O uchyleniu art. 14-go NAJWYŻSZEGO Ukazu 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. o wezwaniach osób wyszłych samowolnie za granicę i w ogóle nieobecnych.

Komitet do spraw Królestwa Polskiego na posiedzeniu 2-go Listopada 1871 r. roztrząsał przedstawienie zarządzającego ministerstwem spraw wewnętrznych z d. 29 Września 1871 r. N. 431 z departamentu policyi wykonawczej: o uchyleniu 14 art. NAJWYŻSZEGO Ukazu 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. o wzywaniu osób wyszłych samowolnie za granicę i w ogóle o nieobecnych. Komitet Królestwa Polskiego uważał również, że w skutek ustania działalności konwencyj kartelowych istniejących z sąsiednimi państwami, przepisy Ukazu 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. o sposobie wzywania osób samowolnie wyszłych z Królestwa za granicę, oraz o środkach karnych przeciw tym osobom, w razie ich niestawienia się, powinny być stosowane i do spisowych, wyszłych samowolnie za granicę. Obok tego Komitet zauważył, że dla tego nie jest potrzebne wydawanie nowego prawa, ponieważ istniejące w art. 14 Ukazu z 1850 r. wyłączenie względem tych osób, polegało tylko na tém, iż one podlegały przepisom konwencyj kartelowych z państwami zagranicznymi i skutkiem tego, z powodu uchylenia tych konwencyj, moc obowiązująca tego przepisu ustała sama przez się. Dla tego Sądom Królestwa należy zalecić, iżby przyjmowały do roztrząsania zawiadomienia miejscowych władz administracyjnych o spisowych, wyszłych bez pozwolenia za granicę, na zasadzie ogólnej postanowionej dla osób samowolnie opuszczających ojczyznę. Na tej zasadzie Komitet do spraw Królestwa Polskiego uważał: pozostawić Namiestnikowi w Królestwie możność polecić przez pośrednictwo komisji sprawiedliwości sądom w guberniach Królestwa, iż z powodu ustania mocy obowiązującej konwencyj kartelowych z państwami sąsiednimi, istniejący tamże w art. 14 NAJWYŻSZEGO Ukazu 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. wyjątek względem spisowych od ogólnych postanowionych w tym ukazie prawideł nie ma już znaczenia, i że skutkiem tego sądy obowiązane są pociągać do odpowiedzialności wspomniane osoby na zasadzie ogólnych przepisów Ukazu.

b) Rozp. K. R. S. 31 Października (12 Listopada) 1874 r. N. 9802. (Rocznik sądowy 1875 r. str. 224).

O postępowaniu w sprawach zbiegłych za granicę wojskowych dezertarów.

Rozporządzenie warszawskiego generał-gubernatora 6 Sierpnia 1874 r. N. 15667, obejmujące porządek postępowania w sprawach

zbiegłych za granicę wojskowych dezertarów, Komisya Rządowa Sprawiedliwości przesyła w kopii sądowi kryminalnemu dla wiadomości i stosowania się przy postępowaniu w sprawach osób samowolnie wyszłych za granicę.

Dodatek do N-ru 9802.

WARSZAWSKI JENERAL-GUBERNATOR.

P. zarządzającemu komisją rządową sprawiedliwości.

W skutek zbiegostwa z warszawskiej zbiorowej komendy nieograniczenie urlopowanego żołnierza niższego stopnia, obowiązane go powrócić do czynnej służby, powstała kwestya: czy w skutek ustania istniejących między Rosyją i rządami Pruss i Austrii konwencyj kartelowych, podlegają dezertarowie naszych wojsk wezwaniu do powrotu z zagranicy, na zasadzie ogólnych przepisów postanowionych NAJWYŻSZYM Ukazem z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. i jaki w ogóle należy zachować sposób postępowania w tym względzie.

Minister wojny, do którego ministerstwo spraw wewnętrznych odnosiło się w tym przedmiocie, uważa, że według literalnego brzmienia NAJWYŻSZEGO Ukazu z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r., moc jego nierozciąga się na wojskowych dezertarów i osoby podlegające zaciągowi wojskowemu, co do których jak powiedziano w powyższym Ukazie, istnieją oddzielne kartelowe konwencye między Rządami zawarte. Ponieważ moc obowiązująca wspomnianych konwencyj z sąsiedniemi Państwami ustała i wydaną została decyzya, stosowania przepisów wspomnianego Ukazu do spisowych (zbiór pr. i rozp. 1871 r. N. 105 str. 947), przeto moc obowiązującą wspomnianego przepisu uważać należy za ustałą; zatem według opinii ministra wojny, przytoczone wyżej przepisy Ukazu z dnia 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r., mogą być rozciągnięte według ogólnej zasady i do ukrywających się za granicą dezertarów naszych wojsk, z tém jednak zastrzeżeniem iżby co do nich, jako osób wojskowych, jednocześnie z zastosowaniem wspomnianego Ukazu, były zachowane i oddzielne przepisy wojenno-karnych praw, określających ich odpowiedzialność, właściwość sądów i sam sposób postępowania w tego rodzaju sprawach.

Co się tycze odpowiedzialności, Minister wojny zauważył, że należy mieć na uwadze, iż według Ustawy wojenno-karnej (t. XXII, zbioru wojen. postan. 1869 r.), wszelkie własnowolne wydalenie się osoby wojskowo służącej ze swojej komendy, lub z miejsca służby, uważa się za oddzielne wykroczenie i w przypadku jeżeli trwa dłużej aniżeli terminem zakreślone, uważane jest za zbiegostwo (art. 133—134), zagrożone karą według art. 135 i 136 téjże ustawy, a przy pewnych okolicznościach obciążających, jak niemniej, jeżeli zbiegostwu towarzyszy przejście granicy, bez oznak zdrady, albo niedozwolonego opuszczenia ojczyzny według art. 138 ustawy, i że skutkiem tego, przy zastosowaniu powołanych wyżej przepisów Ukazu

do dezertorów wojskowych, oraz i w tych przypadkach, kiedy po wezwaniu ich przez rząd, zgłoszą się na oznaczony termin, albo chociaż i później, lecz złożą dowody usprawiedliwiające przyczyny uchylenia terminu, mają być poddani karze, na zasadzie wojennej karniej ustawy, za zbiegostwo ze służby z przejściem granicy. W przypadkach znów, kiedy po wezwaniu dezertierowie ci nie stawiają się na termin i nie przedstawiają wspomnianych wyżej dowodów, to wtedy kara powinna być wyrzeczoną na zasadzie przepisów o zbiegu przestępstw, tak za zbiegostwo, jak i z art. 326 wydania 1866 r. za niedozwolone opuszczenie ojczyzny.

Również co się tycze właściwości sądu, według zawiadomienia generał-adjutanta Milutina, nie należy spuszczać z uwagi, że w warszawskim wojennym okręgu, jak dawniej, tak i po wprowadzeniu od 1-go Czerwca r. b. nowej ustawy wojennej sądowej (t. XXIV woj. sw. pr. 1869 r.), wszystkie osoby zostające w wojskowej czynnej i nieczynnej służbie i za wszystkie przestępstwa podlegają sądowi wojennemu (wojsk. karna ust. księga II art. 5 i NAJWYŻEJ zatwierdzone postan. 9 Lutego 1874 r. o wprowadzeniu w wykonanie wojennej sądowej ustawy w warsz. wojen. okr. §§ 1—2) i że skutkiem tego, wspomnieni wyżej dezertierowie nie mogą być wyjęci z pod właściwości sądu wojennego, nie tylko w tym przypadku, gdy według tego co wyżej powiedziano, będą podlegać karze za zbiegostwo ze służby, lecz i wtedy, gdy kara ma być na nich wymierzona i za zbieg tego przestępstwa, z przewidzianem w art. 326 kodeksu niedozwolonym opuszczeniem ojczyzny.

W skutek tego, co się tycze samego sposobu postępowania w sprawach wojenno-sądowych, to minister wojny uważa, że w warszawskim wojennym okręgu wszystkie w ogóle wymienione sprawy prowadzą się obecnie według zasad ustanowionej księgą II woj. karn. ust. piśmiennej procedury, w oddzielnych wojenno-sądowych komisjach i przechodzą następnie razem z wyrokami komisji, do rewizji właściwych wojskowych naczelników i głównego wojennego sądu, których konfirmacya i wyroki poddane zostają w pewnych w prawie wskazanych przypadkach pod NAJWYŻSZE zatwierdzenie (art. 275, 415, 424 i 472), obok czego, w każdej sprawie, w przypadku uchylania się obwinionego od sądu, może być wydany i zaoczny wyrok, ponieważ według wskazanej procedury, ucieczka przestępcy nie wstrzymuje wyrokowania, lecz tylko odraża karę wyrokiem oznaczoną (sw. pr. t. XV, księga II art. 513).

Porządek ten i po wprowadzeniu do warszawskiego okręgu wojenno-sądowej ustawy pozostaje czasowo w swój mocy, dla pewnych spraw i z niewielu wyjątkami, dla wszystkich tych, z liczby pertraktowanych teraz w sądach wojennych, które według przepisów wymienionej ustawy, poddane są władzy ogólnego sądu karnego (przepisy o wprowadzeniu woj. sąd. ust. § 4); pozostałe zatem sprawy, a głównie te, które są poddane władzy sądu wojennego według zasad woj. sąd. ust. od czasu wprowadzenia jej w wykonanie, winny być instruowane według przepisanej tą ustawą ustnej procedury, w sądach

pułkowych albo w wojenno-okręgowym sądzie (§ 3), którego wyroki, jako ostateczne, mogą być uchylane tylko drogą kassacyjną, to jest na zasadzie skarg osób uczestniczących w sprawie i protestów urzędu publicznego podawanych w terminie 7-dniowym, z powodu niezachowania formalności i obrzędów i uchybienia lub mylnego zastosowania prawa; w razie niepodania takich skarg albo protestów, albo z powodu oddalenia takowych, wyroki sądu wojenno-okręgowego stają się prawomocnymi i wykonywają się, po poprzedniem w niektórych przypadkach przedstawieniu takowych pod Najwyższą decyzję (sw. woj. pr. 1869 r. t. XXIX, str. 906, 907, 927, 939, 1016 i 1020). Wyroki jednak zaoczne nie mają miejsca, ponieważ w razie niewyśledzenia miejsca pobytu obwinionego, lub jego ucieczki, przedsięwiora się tylko środki jego wynalezienia (art. 875), oraz dla tego, iżby w czasie jego ukrywania się nie mógł korzystać ze swego majątku (art. 878), sprawa jednak sama w nieobecności podsądnego, nie rozstrząsa się, lecz jedynie odracza do czasu zatrzymania lub stawiennictwa podsądnego (art. 877). W skutek tego, chociaż z ostatniego tego przepisu, objętego nową procedurą, na mocy obowiązujących razem z nim art. 325—327 kod. karn., powinien być uczyniony wyjątek dla spraw o przestępstwa, przewidziane, w powołanych artykułach, i między innymi dla spraw o wydalaniach się za granicę, połączonych z niestawieniem się na wezwanie rządu, które w skutek tego powinnyby podlegać zaocznemu wyrokowaniu podobnie w nowych jak i w dawnych sądach, to ponieważ jednak w rozwinięciu przepisów zawartych w przywiedzionych artykułach Ukaz 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. nastąpił przy istnieniu wyłącznie poprzedniego rewizoryjnego porządku proceduralnego i zawiera w sobie kilka takich rozporządzeń, które mogą być wykonane tylko przy tej procedurze, jak np. rozsądzanie spraw, in merito w kilku instancjach i udzielenie obwinionemu prawa apellacyi w terminie trzy-miesięcznym (art. 11), to w skutek tego, według opinii ministra wojny, po zastosowaniu do wojennych dezertersów przepisów powołanego Ukazu, wymienione wyżej sprawy o nich, dla ścisłego wykonania tych przepisów, powinny być poddane atrybucyi poprzednich wojenno-sądowych komisji, a nie sądu wojenno-okręgowego i ulegać dalszemu postępowaniu i rewizyi, według zasad księgi II wojenno-karnéj ustawy.

Tym sposobem uznając, iż zbiegły z warszawskiej zbiorowéj komendy za granicę nieograniczenie urlopowany żołnierz i inni ukrywający się za granicą dezertersowie naszych wojsk, ulegają na zasadzie ogólnych przepisów NAJWYŻSZEGO Ukazu 25 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. wzywaniu, z zachowaniem względem ich odpowiedzialności przepisów wojenno-karnéj ustawy i z przeprowadzeniem spraw o nich we właściwych wojenno-sądowych komisjach według przepisów księgi II wojenno-karnéj ustawy,—minister wojny uważał postanowić w tym względzie, iżby naczelnicy oddziałów wojsk o każdym zbiegostwie osoby służącój w wojsku, po dokonaniem sprawdzeniu, donosili na zasadzie art. 1-go Ukazu właściwym rządóm gubernialnym i warszawskiemu ober-policmajstrowi, ci zaś po przekonaniu

się przepisany w tym artykule porządkiem o pobycie dezertera za granicą, aby komunikowali zebrane dowody o dezertcach, którzy pozostawili majątek, prokuratorowi przy trybunale cywilnym, o innych zaś zwierzchności wojskowej, która te dowody, oraz te, które otrzyma od wymienionego prokuratora, komunikowałaby właściwym wojenno-sądowym komisjom, celem wzywania dezertców porządkiem ustanowionym w art. 5—7 Ukazu 24 Kwietnia (7 Maja) 1850 r. i dalszego następnie popierania sprawy, na zasadzie przedstawionych wyżej przepisów tego Ukazu i II księgi wojenno-karnej ustawy.

O takim rozporządzeniu generał-adjutanta Milutina, w skutek odezwy zarządzającego ministerstwem spraw wewnętrznych z dnia 17 Czerwca r. b. N. 2507, zawiadamiam JW. Pana dla stosownego, w czém dotycze podwładnych Mu sądów, wykonania. Warszawa, 6 Sierpnia 1874 r.

Art. 15. Gdyby osoba nieobecna w kraju, oskarżoną nadto była o czyny, które kodeks kar głównych i poprawczych za przestępstwo uważa, wtedy oprócz zastosowania do niej przepisów niniejszego Ukazu, pociągniętą być ma oddzielnie do kary tymże kodeksem, postanowioną.

Art. 16. Wyrzeczony przez trybunał cywilny sekwestr, trwać ma aż do czasu upłynienia terminu do powrotu oznaczonego, i ostatecznego przez sądy zawyrokowania względem osoby zbiegłej.

Art. 17. Sekwestr wszakże w ciągu trwania pomienionego terminu ustaje, jeżeli właściciel majątku do kraju powróci, lub jeżeli na dalsze swe za granicą przemieszkowanie, szczególne zezwolenie rządu otrzyma.

Art. 18. Ustanowienie sekwestru, następuje w sposób prawem cywilnym, tudzież postanowieniem Rady Administracyjnej z dnia 30 Stycznia (11 Lutego) 1842 r. *), wskazany, i w tym celu prokurator przy trybunale cywilnym, po otrzymaniu od władzy policyjnej dowodów nieobecności osoby poszukiwanej, przedsięweźmie właściwe środki, względem mianowania Kuratora majątku po téjże osobie pozostałego.

*) Te postanowienie zamieszczono w Dodatku XXIV.

Art. 19. Takim kuratorem nie może być mianowany współ-małżonek, tudzież krewni jego w linii prostój, tak wstępnej jak i zstępnej.

Art. 20. Wyrok sądu kryminalnego, z poświadczeniem prawomocności, przesłany zostanie prokuratorowi przy trybunale cywilnym, który kuratorowi majątek pod sekwestrem zostający, komu należy wydać poleci.

Kurator w przypadkach artykułu 9-go majątek właścicielowi odda, a w przypadkach artykułu 10-go:

- a) co do majątku nieruchomego, postępowanie spadkowe ogłosi;
- b) co do majątku ruchomego, zapozwie po odbiór massy.
  - 1, sukcessorów wiadomych przez pozwy, a
  - 2, sukcessorów niewiadomych przez pisma publiczne.

Art. 21. Skutki wyroku, tak co do ustania sekwestru, a przejścia majątku na successorów, jako téż co do zagrożenia kary na przypadek samowolnego powrotu do Królestwa, liczą się od daty wyroku X-go Departamentu Rządzącego Senatu, a w razach, w których przedstawiany jest wyrok pod NASZE zatwierdzenie, od daty NASZEGO Ukazu.

Art. 22. Nieważnemi są wszelkie akta, zeznane przez osobę w kraju nie obecną, co do majątku jęj, od daty pierwszego wezwania artykułem 5-m rozporządzonego.

Art. 23. Kurator, pod którego zarząd majątek przechodzi, upoważnionym i obowiązany jest bezzwłocznie podać do ksiąg hipotecznych nieruchomości lub kapitałów i praw hipotecznych, do nieobecnego należących, ostrzeżenie o rozciągnięciem na majątku jego sekwestrze.

Tenże Kurator, zaraz po jego mianowaniu, wszelki majątek w Królestwie znajdujący się i sobie wskazany, pod administracją zajmie, inwentarz spisze, fundusze zabezpieczy lub sądownie ich dochodzi, i na wszelkie poszukiwania sądowe odpowiada.

Jeżeli sekwestr dłużej jak rok potrwa, Kurator roczne rachunki Prokuratorowi składa, wiadomych i domniemanych successorów, o rezultacie rachunków zawiadamia.

Monitowanie składanych rachunków do successorów domniemanych, a rozpoznanie wyniknąć mogących sporów, do sądów należy.

Art. 24. Kurator ma prawo żądać za swój zarząd stosownego z majątku osoby nieobecnej wynagrodzenia, które w miarę jego zatrudnień i gorliwości o dobro massy, wynosić może rocznie 3 do 10 od sta, w stosunku do czystego dochodu z majątku pod zarządem jego zostającego, nie licząc mogącego mu się należeć zwrotu gotowych wydatków.

Żądanie takie należycie usprawiedliwione, będzie wniesione przez Kuratora do trybunału, który go mianował i rozpoznane przez tenże trybunał, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora.

Art. 25. Dochody z majątku nieobecnego zbierane, po opłaceniu długów i wszelkich niezbędnych wydatków, jakich zarząd takowym majątkiem wymagać będzie, tudzież po wyznaczeniu z nich funduszu na przyzwoite utrzymanie żony i dzieci w Królestwie lub Cesarstwie przebywających, potrzebnego, składane być mają do Banku Polskiego jak tylko summa rub. sr. 30, po zaspokojeniu wzmiankowanych potrzeb, zebraną zostanie.

Art. 26. Przeznaczyć się mający w myśl poprzedzającego artykułu fundusz na utrzymanie rodziny nieobecnego, nie może przenosić połowy jego dochodów, jeżeli w Państwie znajduje się żona jego i dzieci, czwartą zaś część, jeżeli znajduje się sama tylko żona, lub same dzieci.

Wszakże przepis ten ściąga się tylko do przypadków, w których czysty dochód z majątku przechodzi 750 rub. sr. Jeżeli zaś dochody summy téj nieprzenoszą, w takim razie, na prośbę rodziny, może być przeznaczone na jęj utrzymanie i więcej nad połowę lub czwartą część, może być nawet cały dochód przeznaczony, lecz to za otrzymaniem na to szczególnego upoważnienia NASZEGO Namiestnika w Królestwie.

Art. 27. Bliższy nadzór nad kuratorami majątku osób w kraju nie obecnych, wykonywać będą prokuratorowie przy trybunałach cywilnych.

Kuratorowie zdawać będą corocznie tymże prokuratorom sprawę, o stanie majątku tychże osób, z wymienieniem summ w Banku złożonych.

Art. 28. Rządy gubernialne, a w Warszawie ober-policmajster wspierać będą tak prokuratorów, jako i kuratorów w ścisłym wypełnianiu przepisów niniejszych, w szczególności zaś, obowiązkiem ich jest:

1. Przestrzegać powrotu w czasie należytych osób znajdujących się za granicą, i dopilnować ustanowienia nad ich majątkiem kuratora, gdy tego zajdzie potrzeba.
2. Przedstawiać prokuratorom, jeżeli tego potrzeba, osoby zdolne do przyjęcia obowiązków kuratora.

Art. 29. Przepisy powyższe prócz artykułu 26-go, dotyczącego się nieobecności samych mężczyzn, stosują się do osób tak płci męskiej, jako i żeńskiej.

Co do nieletnich, pod władzą rodzicielską lub opiekuńczą zostających, stosują się dopiero do czasu dojsia ich do pełnoletności, to jest od dnia, w którym lat 21 wieku swego ukończą.

Art. 30. Jeżeli nieobecny, będąc stałym mieszkańcem Królestwa, posiada również majątek i w Cesarstwie, prokurator przy trybunale cywilnym, zaraz za powzięciem o tém bądź to od władz policyjno-administracyjnych, bądź od kuratora wiadomości, przedstawia takową Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, przy dołączeniu w odpisie wierzytelnym przez prezesa trybunału poświadczonym, wszelkich dowodów, samowolnego pobytu jego za granicą dotyczących, a to dla postąpienia z tymże majątkiem wedle przepisów w Cesarstwie obowiązujących.

V.

do art. 21—25 Kod. Cyw. Król. Polsk.

A) Tymczasowe przepisy co do sekwestru i konfiskat.

Postan. Rady Adm. Król. 2 (14) Kwietnia 1835 r.

(D. P. T. XVI, str. 429).

Zważając, iż prawa dotąd obowiązujące żadnych względem ogólniej konfiskaty nie zawierają przepisów, pragnąc oraz, aby skutki tak konfiskaty

ogólnej, jako téż sekwestracyi majątków na rzecz skarbu, nie dotykały osób trzecich, niewinnych, na zasadzie szczególnego upoważnienia NAJJAŚNIEJSZEGO PANA w odezwie Ministra Sekretarza Stanu daty 21 Stycznia (2 Lutego) r. b. N. 123 sobie objawionego, nim stałe w tym przedmiocie następują przepisy, stanowi co następuje:

Art. 1. Konfiskata majątku, w skutku ogólnych postanowień NAJJAŚNIEJSZEGO PANA, decyzją Rady Administracyjnej nakazana, lub wyrokiem prawomocnym sądów zwyczajnych, lub szczególnych zasądzona, przenosi własność majątku osoby skazanej, jaki w dniu ogłoszenia decyzji lub wyroku prawomocnego do niej należał, ze wszystkimi prawami skazanemu co do majątku skonfiskowanego służącemi, i ze wszystkimi obowiązkami, majątek tenże ciążącemi, na rzecz skarbu publicznego.

Art. 2. Od dnia ogłoszenia decyzji lub wyroku prawomocnego konfiskatę stanowiących, skazany uważany jest za cywilnie umarłego, a zatem nie jest mocen brać spadku żadnego ani go przenosić na kogokolwiek; nie może rozporządzać majątkiem swym, ani przez darowiznę między żyjącemi, ani przez testament, i nie może nic nabywać pod tym tytułem, chyba na alimentata. Nie może być opiekunem, ani mieć jakiegokolwiek wpływu do opieki; nie może być świadkiem w akcie uroczystym lub urzędowym, ani być przypuszczonym do świadectwa w sądzie. Nie może stawać w sądzie ani jako powód, ani jako pozwany. Skarb publiczny, współmałżonek i osoby interes mające, mogą po skazanym używać praw im służących stosownie do prawideł niżej przepisanych, i działać prawnie jak gdyby umarł naturalnie i bez testamentu.

Post. Rady Adm. Kr. 28 Sierpnia (9 Września) 1842 r.
N. 28604. (Zbiór przep. adm. Kr. Pol. wyd. Sk. T. III, str. 161).

Konsul Francuzki w Warszawie uczynił zapytanie, czyli Józefowi Majewskiemu, mieszkańcowi Królestwa, może być doreczoną summa 790 franków, zapisana mu przez brata jego Franciszka Majewskiego, wychodźca, zmarłego w Montpellier?

Namiestnik Królestwa zważając, że przepisy obowiązujące w Królestwie w przedmiocie konfiskaty majątku osób za granicę wyszłych, nie rozciągają się do mienia tychże wychodźców, po wyrzeczonej na nich śmierci cywilnej, za granicą nabytego, rozkazał oświadczyć Konsulowi Francuzkiemu, iż kwota 790 franków, o której rzecz, Józefowi Majewskiemu wydaną być może.

Obok tego pragnąc Jego Książęca Mość, izby wątpliwość powyżej wynikła, raz na zawsze uchyloną była, wzywał Radę Administracyjną o rozpoznanie i załatwienie kwestyi następujących:

jak mają być uważane dobra nabyte za granicą przez osoby wyrzeczone z amnestyi przed wyrzeczeniem na téż osoby śmierci cywilnej, lub téż po wyrzeczeniu takowej?

jaką ważność mogą mieć testamenta przez osoby pomienione, po wyrzeczeniu śmierci cywilnej napisane, obejmujące rozporządzenia

co do ich majątku na korzyść mieszkańców Królestwa, a nakoniec czyli władze sądowe Królestwa testamenta pomienione za ważne uznać mają?

W załatwieniu wniesionych kwestyj Rada wyrzekła, że skoro przepisy obowiązujące co do konfiskat nie wspominają ani o dobrach przed wyrzeczeniem śmierci cywilnej, ani po jej wyrzeczeniu przez wychodźca za granicą posiadanych, dla téj przyczyny, że do dóbr rze-
czonych téż rozciągać się nie mają, skoro osobom w jednym kraju na śmierć cywilną skazanym, w drugim nabywanie majątku i rozrządzenie nim nie jest wzbronione, skoro testamenta osób pomienionych mają moc zupełną, a tém samém przenosić mogą własność dóbr przez nie posiadanych, nawet na osoby za granicą zamieszkałe, skoro nakoniec uznanie nieważności pomienionych testamentów w Królestwie, miałyby ten jedynie skutek, żeby pozbawiało mieszkańców Królestwa korzyści, jakieby z nich osiągnąć mogli i przeskadzałyby przeprowadzeniu do Królestwa majątków z zagranicy, oświadczyła, że wyrzeczona na wychodźca konfiskata, stosująca się jedynie do majątku tegoż w Królestwie położonego, nie może mu stać na przeszkodzie do dysponowania przez testament na korzyść mieszkańców Królestwa majątkiem, jaki za granicą, czy to przed wyrzeczeniem w Królestwie śmierci cywilnej, czy téż po jej wyrzeczeniu nabył, i że testamenta pomienione przez Władze Sądowe Królestwa, podobnie jak i testamenta przez cudzoziemców za granicą sporządzone, uważane być winny.

Art. 3. Majątek rodziców przy życiu będących, nie może być za winę ich dzieci ani w całości, ani w części jakiegokolwiek konfiskowany, wyjąwszy gdyby udział takowego na własność rodzice skazanemu na konfiskatę dziecku za życia uczynili i jemu oddali.

Art. 4. Wyrzeczona prawomocnie konfiskata na jednego z małżonków, nie dotyka w niczem praw drugiemu współmałżonkowi, tak co do własnego jego majątku, jako i co do majątku współmałżonka na konfiskatę skazanego, bądź z przepisu prawa, bądź z zapisu lub umowy onemu służących.

Art. 5. Z majątku skonfiskowanego obowiązany jest Skarb ponosić wszelkie ścieśnienia własności, ciężary wieczyste i służebności, tudzież opłacać długi i należności bądź hipotekowane, bądź osobiste, tak z umów jako i z przepisów prawa wynikające, aż do wysokości funduszów majątek skonfiskowany stanowiących, zachowując przy uiszczaniu wierzytelności pierwszeństwo prawem przepisane.

Art. 6. Winien także Skarb z majątku skonfiskowanego, dostarczać alimentu tym wszystkim, którym takowe z przepisów prawa, z zapisu lub umów od skazanego na konfiskatę należą, albo które postanowieniem NAJJAŚNIEJSZEGO PANA lub Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego przyznane zostały.

Art 7. Skarb nie jest mocen z tytułu konfiskaty wykonywać prawa użytkowania ani na majątku dzieci występnyim rodzicom, ani na majątku

małżonka, występniemu drugiemu małżonkowi służącego. W tym jednak razie alimenty będą potrącone w całości lub części o tyle o ile prawem użytkowania są pokryte.

Art. 8. Konfiskata nie tamuje osobom trzecim prawa windykowania własności majątku na konfiskatę zajętego lub skonfiskowanego, lub upominania się o inne należności, długi, ciężary w drodze sądowej, tudzież przeprowadzenia wyroków do egzekucyi Sądowej; nie tamuje także egzekucyi w drodze prawem o Towarzystwie Kredytowem z dnia 1 (13) Czerwca 1825 r. wskazanęj. Osoby trzecie poszukujące własność lub nieruchomości skonfiskowaną, lub dochodzące wierzytelności, ciężarów, lub praw jakichkolwiek na wyż wymienionych przedmiotach zapewnionych, są obowiązane wystąpić z pretensjami swemi przed Sądy właściwe w przeciągu sześciu miesięcy, co do osób już na karę konfiskaty skazanych, od dnia ogłoszenia niniejszego postanowienia, na przyszłość zaś, od dnia ogłoszenia decyzji lub wyroku konfiskatę stanowiących, jeżeli są zamieszkałe w Królestwie; w przeciągu roku jeżeli są nieobecni, lecz się znajdują w Europie, a w przeciągu lat dwóch jeżeli są za jęj obrębem.

Post. Rady Adm. Król. 30 Września (12 Października)
1838 r. (Dz. Pr. T. XXII, str. 284).

Pragnąc usunąć wszelkie wątpliwości, wynikłe przy zastosowaniu artykułu 8-go postanowienia Rady Administracyjnej z dnia 2 (14) Kwietnia 1835 r. oznaczającego terminu do zgłaszania się z pretensjami do majątków, konfiskacie ulegających, a zarazem podać sposobność osobom prywatnym zabezpieczenia ich praw, względem których, kroków prawnych jeszcze nie przedsięwzięli, Rada Administracyjna Królestwa postanowiła i stanowi, co następuje:

art. 1. Lubo terminu przez artykuł 8 postanowienia z dnia 2 (14) Kwietnia 1835 r. oznaczone są prekluzyjnymi, przecież takowe, co do majątków, których konfiskata ogłoszoną już została, przedłużone jeszcze zostają do trzech miesięcy dla osób zamieszkałych w Królestwie; do sześciu miesięcy, dla obecnych, lecz znajdujących się w Europie, a od dwunastu miesięcy, dla będących za jęj obrębem, licząc od daty ogłoszenia niniejszego postanowienia. Po upływie tego terminu, nie zgłaszający się, utracą na zawsze prawo poszukiwania swych pretensyj z powyższych konfiskowanych majątków. Takież skutek dotknie tych, którzyby, co do konfiskat, w przyszłości wyrzec i ogłosić się mających, nie zgłosili się w terminie, w artykule 8-m postanowienia z dnia 2 (14) Kwietnia 1835 r. oznaczonym.

art. 2. Skutki prekluzyi ustają w razie zrzeczenia się przez Skarb majątku skonfiskowanego, i w razie uwolnienia go od konfiskaty.

art. 3. Nie ulegają żadnej prekluzyi należności, mające przywilój na nieruchomości, według artykułu 41-go prawa hipotecznego z roku 1818, tudzież wszelkie prawa hipoteczne, objawione przed

ogłoszeniem konfiskaty, i spory graniczne z dobrami, konfiskacie uległemi.

art. 4. Wyroki, które od chwili ogłoszenia niniejszego postanowienia stały się prawomocnymi, nie mogą być wzruszane, na zasadzie tego postanowienia.

Art. 9. Jeżeli majątek niedzielny konfiskacie uległ, Skarb powinien w drodze sądowej o podział bądź w naturze, bądź przez sprzedaż postarać się, a w ogólności powinien mieć wzgląd na to, aby prawa współwłaścicieli nie były w czémkolwiek nadwężone.

Art. 10. Gdyby Skarb widział, iż ciężary i długi majątek skonfiskowany ciężące, przenoszą wartość onego, mocen będzie zrzec się takowego majątku na rzecz wierzycieli, lecz nie inaczej jak za poprzedniem od Rady Administracyjnej na to zezwoleniem.

Trzymiesięczny przeciąg czasu służy do zrzeczenia się wyż wymienionego majątku, rachując od dnia upłynienia terminu dozwolonego dla osób będących w jednej z trzech kategorii artykułem 8 wymienionych. Mocen jednakże będzie skarb publiczny żądać przedłużenia tego terminu, skoro tego terminu usprawiedliwi potrzebę, lecz nie na dłużej, jak na drugie trzy miesiące, wyjąwszy, jeżeli sprawy dóbr skonfiskowanych tyżące się, ukończonymi nie będą, w którym to przypadku termin rzeczony aż do ostatecznego tyżże rozsądzenia będzie mógł być przedłużonym.

Art. 11. Rozporządzenia w ogłoszeniu Księcia Namiestnika w skutek rozkazu NAJJAŚNIEJSZEGO PANA w dniu 13 (25) Kwietnia 1832 r. wydaném i postanowieniem Rady Administracyjnej z dnia 27 Czerwca (9 Lipca) 1833 r. objęte, stosują się do osób wszystkich, które mając udział w powstaniu 1830 r., wyłączone zostały z pod amnestyi, lub zaniedbały z niéj korzystać.

Art. 12. Wszelkie akta osób, które na przyszłość ulegną karze konfiskaty, w jakimkolwiek czasie będą sporządzone, a których skutkiem mogło być obciążenie lub przeniesienie w inne ręce, w części lub całkowicie ich majątku, będą uważane za żadne i nie byłe, i żadnego nie będą mogły stanowić prawnego tytułu względem własności konfiskacie uległej, jeżeli nie były zeznane przed notaryuszem, a jeżeli się ściągają do nieruchomości, wpisane do ksiąg hipotecznych wprzód, nim zawierające je osoby przez jakiegokolwiekbądź czyny lub zachody okazały zamiar popełnienia zbrodni, karę konfiskaty pociągającej lub stania się jéj uczestnikami.

Art. 13. Ważność i nieważność aktów, pod innemi względami nie pod względem na epokę, o której powyższe artykuły stanowią, i skutki z aktów wypływające, podług przepisu obowiązującego prawa cenione być powinny.

Art. 14. Przepisy niniejszego postanowienia mające na celu zachowanie praw osób trzecich, o tyle tylko tymże osobom trzecim służą, o ile ich samych majątki nie uległy konfiskacie.

Art. 15. Od konfiskaty różni się sekwestracja majątku w tém, iż przez zajęcie dóbr w sekwestrację, Skarb staje się tylko administratorem

i zachowawcą majątku sekwestracji uległego dopóty, dopóki kara konfiskaty lub uwolnienie od sekwestracji nie nastąpi.

Art. 16. Przepisy artykułów 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13 i 14, postanowienia niniejszego stosują się i do sekwestracji.

Art. 17. Wszelkie spory bądź o własność majątku zasekwestrowanego, bądź o długi, ciężary lub jakiegokolwiek inne prawa z tegoż majątku poszukiwane, nie mogą być do Sądów wprowadzone, bez przyzwolenia Skarbu; przepozwanie takowe jest koniecznym, choćby już spór był zaczęty, lecz tylko do tej instancyi, w której wisi. We wszelkich sporach przed ogłoszeniem tego postanowienia ostatecznie lub prawomocnie bez wpływu Skarbu publicznego rozsądzonych, Skarb publiczny mocen jest przeciw zapadłym wyrokom działać jako trzeci, gdyby spostrzegł znowę lub podstęp, lub gdyby wyrok opartym był na aktach, które, stosownie do artykułów 11 i 12, nieważności podlegają.

Art. 18. Jeżeli majątek sekwestracji uległy, jest niedzielny, Skarb powinien zostawić współwłaścicielom administracją jego, jeżeli ci współwłaściciele sumę anszlagiem na dzierżawę wykazaną opłacić zobowiążą się, i wskażą dostateczną rękojmię, tak co do opłaty dochodu, jako też całości majątku sekwestrowi ulegającego. Jeżeliby współwłaściciele majątku niedzielnego administracji jego zrzekli się lub żądanej rękojmi nie stawili, Rząd wydzierżawi dobra przez publiczną licytacją, podług prawideł względem dóbr Rządowych przyjętych.

Art. 19. Rzeczy ruchome sekwestrowi uległe, które zepsuciu ulegać mogą, lub których utrzymanie przewyższyć może ich wartość, na żądanie Skarbu publicznego, na publicznej licytacji przez aukcją w drodze administracyjnej sprzedane będą.

Art. 20. Wszelkie spory prawne bądź przez Skarb przeciw osobom trzecim, bądź przez osoby trzecie przeciw Skarbowi co do dóbr skonfiskowanych, lub zasekwestrowanych wytoczone, należą do sądów im właściwych.

Art. 21. Co do osób zaocznie wyrokiem Sądu Najwyższego Kryminalnego osądzonych, skutki konfiskaty z przepisów niniejszego postanowienia wpływające, zaczynają się od dnia 12 (24) Października 1834 roku, jako daty ogłoszenia dekretu NAJJAŚNIEJSZEGO PANA z dnia 4 (16) Września r. z., pozbawiającego też osoby praw wszelkich.

B) Zasady co do przywrócenia do używania praw cywilnych osób, które skutkiem wyrzeczonej konfiskaty majątku, uległy śmierci cywilnej, a następnie otrzymały przebaczenie.

Post. Rady Adm. Król. 17 (29) Czerwea 1841 r.

(Dz. Pr. T. XXVIII, str. 339).

Uznawszy potrzebę oznaczyć prawa cywilne osób, które uległy śmierci cywilnej i karze konfiskaty majątku, następnie otrzymały przeba-

czenie z pozwoleniem powrotu do Królestwa i z pozwolenia takowego korzystają, na przedstawienie Komisji Rządowej Sprawiedliwości, oraz Przychodów i Skarbu, postanowiła i stanowi:

Art. 1. Ułaskawienia NAJWYŻSZE, pozwalające powrotu do Królestwa osobom, przeciw którym konfiskata majątku decyzjami Rady Administracyjnej nakazaną została, ogłoszone będą przez Dziennik Praw i przez Gazetę Rządową, według dotychczasowego porządku. Jeżeli NAJWYŻSZA łaska dotyczyć osób, wyrokami sądownymi na karę konfiskaty majątku skazanych, dostatecznym będzie ogłoszenie ułaskawienia w Gazecie Rządowej i w Dziennikach Gubernialnych.

Art. 2. Wszystkie osoby ułaskawione, o jakich w artykule poprzedzającym jest mowa, używać będą praw cywilnych na przyszłość, od daty NAJWYŻSZEJ decyzji, ułaskawienie stanowiącej.

Art. 3. Osoby pomienione, w skutek otrzymanego ułaskawienia, nie nabywają pod żadnym względem jakichbądź praw, tak do majątku już na rzecz Skarbu skonfiskowanego, jako i tego, który nie został jeszcze wysłedzony i przez Skarb zajęty.

Art. 4. Natomiast majątek wszelkiego rodzaju, nabyty przez ułaskawionego tytułem kupna, darowizny, sukcesyi i t. p., po dniu, w którym otrzymał przebaczenie i wstąpił na nowo w używanie praw cywilnych, ma być uważany za jego własność wyłączną i nietykalną.

Art. 5. Gdyby i majątek konfiskacie uległy, z woli NAJWYŻSZEJ był także powrócony ułaskawionemu, ten ostatni obejmuje go w takim stanie, w jakim znajdować się będzie w chwili dojścia do Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu NAJWYŻSZEJ decyzji, bez możności roszczenia do Skarbu, z tytułu jego zarządu pretensyi, i dopełnić winien wszelkich zobowiązań względem tegoż majątku ze strony Skarbu poprzednio zaciągniętych. Ułaskawiony obowiązany będzie także w dobrach skonfiskowanych, a sobie powróconych, jak również w dobrach przez Skarb nie wysłedzonych, a przez siebie z łaski najmiłościwiej NAJJAŚNIEJSZEGO PANA objętych, urządzić włościan i zabezpieczyć ich prawo podług przepisów, postanowieniem NAJJAŚNIEJSZEGO PANA, z dnia 4 (16) Października 1835 r. objętych.

Art. 6. Wszelkie zobowiązania, które podług zasad postanowienia Rady Administracyjnej z d. 2 (14) Kwietnia 1835 r. z majątku konfiskacie uległego mogą być poszukiwane, o ileby z takowego majątku nie mogły być zaspokojone, mogą być dochodzone z innego majątku osoby ułaskawionej, czy to w czasie śmierci cywilnej, za granicą nabytego, czy też po otrzymaniu ułaskawienia nabytym być mogącego. Wolno jej jednak w takim razie użyć wszelkich środków obrony, prawem dozwolonych.

Art. 7. Gdyby Skarb Królestwa, na mocy art. 10-go postanowienia Rady Administracyjnej, z d. 2 (14) Kwietnia 1835 r., zrzekł się majątku skonfiskowanego, z powodu zobowiązań i długów, tenże majątek ciężących, w takim razie ułaskawiony wróci do praw, jakie mu do tegoż majątku, jako właścicielowi służyły, z możliwością działania przeciwko wierzycielom według przepisów obowiązującego prawa.

Art. 8. Zobowiązania, jakie ułaskawiony zaciągnąć mógł za granicą, w czasie śmierci cywilnej, o ile takowe majątku konfiskacie uległego nie dotyczą i nie sprzeciwiają się prawom, przez osoby trzecie w kraju ważnie nabytym, uważane będą, od daty ułaskawienia, za zobowiązania prawne.

Art. 9. Co się tyczy szlachectwa, tytułów honorowych, rang i orderów, przez ułaskawionego, przed ulegnięciem śmierci cywilnej posiadanych, tenże, o tyle je po otrzymaniu przebaczenia zachowuje o ile nastąpi na to Najwyższe JEJEGO CESARSKIEJ MOŚCI zezwolenie; dla czego, przy każdym przedstawieniu do łaski osób, o których mowa, okoliczność ta powinna być przedstawiona do NAJWYŻSZEJ decyzji.

VI.

Do urzędzeń ogólnych tytułu IV ks. I. k. c. p. o aktach stanu cywilnego.

Przepisy o opłatach za sporządzanie aktów stanu cywilnego i spełnianie posług religijnych.

A) Dekret Króla Saskiego, Księcia Warszaw. 23 Lutego 1809 r.

(Dz. Pr. K. W. T. I, str. 195).

Mając sobie przełożony przez Radę NASZĘ Stanu, pod dniem 21 miesiąca teraźniejszego, projekt do taksy opłat dla urzędników stanu cywilnego, tak świeckich, jako i duchownych, wysłuchawszy zdania téjże Rady Stanu, postanowiliśmy i stanowimy, jak następuje:

Taksa opłat dla urzędników Stanu Cywilnego, tak świeckich, jako i duchownych w Księstwie Warszawskiem.

T Y T U Ł I.

Włożenie na duchownych obowiązku urzędnika cywilnego.

Art. 1. Urzędnikami Stanu Cywilnego mają być duchowni, obowiązki parafialne pełniący.

Art. 2. Duchowni będą odbywać naprzód akt cywilny, potem obrządek religijny do tego aktu przywiązany.

Art. 3. Za pełnienie takich obowiązków, podwyższona dla duchownych połową wyżej taksa opłaty, jakąby pobierali urzędnicy cywilni świeccy, lecz już nad tę ciż duchowni żadnej osobnej płacy żądać nie będą mogli.

Art. 4. Końcem zaspokojenia troskliwości religijnej duchownych katolickich, wyda NASZ Minister Sprawiedliwości do tychże duchownych, urzędnikami Stanu Cywilnego będących, Instrukcyę, że nie są obowiązani ogłaszać cywilnych rozwodów, ani zapowiadać rozwiedzionych jedynie cywilnie, ani też takim dawać ślubów cywilnych, lecz że do tego zostaną umocowanemi Prezydenci i Burmistrze, podług przepisów, które im przez Ministra Sprawiedliwości wydane zostaną, zastosowane do wszystkich pomienionych przypadków.

T Y T U Ł II.

Ustanowienie należytości dla urzędników Stanu Cywilnego.

Art. 5. We względzie opłacania należytości od zapisywania aktów Stanu Cywilnego, stanowią się trzy klasy opłacających:

K L A S A I.

Do klasy pierwszej należą: właściciele, zastawnicy, dzierżawcy i inni jakimkolwiek tytułem posiadający całkowite dobra i wsie wszelkiej natury, właściciele i lokatorowie całych kamienic w miastach, osoby duchowne wszelkiego wyznania, urzędnicy cywilni i wojskowi, oficerowie, doktorzy, aptekarze, chirurgo-medycy, kupcy, handlarze, kapitaliści, bankiery, ajenci, negocjanci, wekslarze, artyści, fabrykanci, rękodzielnicy i oberżyści.

K L A S A II.

Posiadający wójtostwa, sołectwa, dworki i grunta miejskie, młynarze i okupniki młynów, hamerni, papierni, tartaków etc., wojskowi w randze niżej oficera, oficyaliści krajowi i prywatni, majstrowie rzemiosł, przekupniarze, kramarze, garkuchniarze, piwowarowie, szynkarze i karczmarze miejscy i kupiecka czeladź.

K L A S A III.

Wszyscy powyższemi dwiema klasami nieobjęci, a zaświadczeniem ubóstwa niezastępujący się od opłaty, należą do trzeciej klasy.

Art. 6. Opłacano będzie urzędnikowi Stanu Cywilnego, gdy jest świeckim, podług niniejszej tabeli pod artykułem 6-m, a połowę więcej, gdy jest duchownym, to jest trzy, gdzie jest dwa i t. d.

W K L A S I E:

	I.		II.		III.	
	złp.	gr.	złp.	gr.	złp.	gr.
a) Od aktu urodzenia dziecięcia	2	—	1	—	—	20
b) Od aktu uznania dziecięcia nieprawa- wego	6	—	3	—	1	—
c) Od aktu każdej zapowiedzi małżeń- stwa	1	—	—	20	—	10
d) Od aktu małżeństwa	3	—	2	—	1	—
e) Od aktu rozwodu	80	—	20	—	3	—
f) Od aktu śmierci	2	—	1	—	—	12
g) Od aktu przysposobienia	18	—	12	—	3	—
Podsekowi Sądu Pokoju od wysłucha- niania świadków i wydania aktu zna- nia, stosownie do artykułu 70 i 155 Ko- deksu Napoleona *)	3	—	3	—	3	—

*) art. 114, 115, k. c. p. i art. 54 pr. o małż. z r. 1836.

Przy rozporządzeniu D. G. Pr. w K. R. S. W. i D. z dnia 8 (20) Lutego 1865 r. za N. 7794/30519, rozesłaną była po wszystkich parafiach do zawieszenia na ścianie w każdej kancelaryi parafialnej dla powszechnej wiadomości, niżej tu zamieszczona taksa opłat za spisywanie aktów stanu cywilnego:

B) Za spisywanie aktów Stanu Cywilnego *).

Od aktu urodzenia dziecięcia	—	30	—	15	—	10
Od aktu uznania dziecięcia nieprawa- wego	—	90	—	45	—	15
Od aktu każdej zapowiedzi małżeń- stwa	—	15	—	10	—	5
Od aktu małżeństwa	—	45	—	30	—	15
Od aktu śmierci	—	30	—	15	—	6
Od aktu przysposobienia	2	70	1	80	—	45

K L A S S Y.					
I.	II.		III.		
R u b l e i k o p i e j k i.					
—	30	—	15	—	10
—	90	—	45	—	15
—	15	—	10	—	5
—	45	—	30	—	15
—	30	—	15	—	6
2	70	1	80	—	45

Uwaga. Duchowni sprawujący obowiązki urzędników stanu cywilnego, mają prawo pobierać opłatę o połowę większą od każdego z tych aktów.

*) Taksa pod lit. *A.* opłat za spełnianie pólóg religijnych, zamieszczona jest w niniejszym annexie, niżej pod lit. *B.*

Art. 7. Otrzymujący na swe żądanie ekstrakt aktu Stanu Cywilnego, zapłaci urzędnikowi, bądź świeckiemu, bądź duchownemu, od ekstraktu tyle, ile od samego aktu jest ustanowiono.

a) Post. Nam. Król. 14 Stycznia 1817 r. (Dz. Pr. T. III, str. 28).

Względem wypisów akt stanu cywilnego, wydawanych spisowym, postanawia się co następuje:

art. 1. Plebani i urzędnicy cywilni na żądanie każdego interesenta zamiast urzędowych ekstraktów, metryk lub aktów cywilnych, wydawać będą, bądź z akt kościelnych, bądź cywilnych, zaświadczenia zawierające tylko w sobie imię i nazwisko urodzonego, miejsce gdzie się urodził, dzień jego urodzenia i nazwisko rodziców, nie żądając za takowe zaświadczenia żadnej opłaty.

art. 2. Powyższe zaświadczenia przez plebana lub urzędnika stanu cywilnego podpisane, z wyciśnieniem właściwej pieczęci, wydawane będą na prostym papierze bez opłaty stempla. Zastrzegamy wszakże, iż zaświadczenia, o których mowa, służyć tylko mogą przy spisie wojskowym, w czynnościach zaś sądowych żadnego waloru mieć nie będą.

b) Post. Nam. Król. 28 Września 1824 r. (Dz. Pr. T. IX str. 62).

art. 1. Plebani i urzędnicy stanu cywilnego na żądanie każdego spisowego udzielać będą każdemu w wieku spisowym będącemu na papierze bez stempla, bez żądania jakichkolwiek opłat, w miejsce wypisów urzędowych aktów ślubu, zaświadczenia zawierające w sobie tylko imię i nazwisko ożenionego, datę ślubu, imię i nazwisko małżonki, tudzież miejsce ówczesnego ich zamieszkania.

art. 3. Zaświadczenia, o których mowa w artykule pierwszym . . . służyć tylko mają przy spisie wojskowym.

c) Rozp. K. R. S. 5 (17) Lipca 1862 r. N. 14471.
(Akta K. R. S. dotyczące się aktów st. c. wyzn. moż. vol. II).

Rada Administracyjna Królestwa na przedstawienie K. R. S., wsparte opinią K. R. S. W. uwzględniając powiększoną obecnie z powodu przewidywanego spisu i poboru wojskowego potrzebę składaną przez spisowych starozakonnych, dowodów co do wieku, oraz położe-

nie niezamożnych spisowych, na posiedzeniu swém z dnia 23 Czerwca (4 Lipca) r. b. 1862 zgodziła się na uchylenie § 7 wydanej przez siebie 1 (13) Listopada 1859 r. Instrukcyi rozwijającej NAJWYŻEJ zatwierdzone z dnia 3 (15) Marca 1859 r. ustawę o powinności zaciągowej w Królestwie Polskiem, w ten sposób: iżby spisowym starozakonnym w miejsce całkowitych wyciągów aktów urodzeń, jak to przepisuje powołany paragraf wydawane były bezpłatnie, na papierze bez stempla, skrócone zaświadczenia, obejmujące w sobie: wymienienie imienia i nazwiska spisowego, oraz jego rodziców, niemniej miejsca daty jego urodzenia, a to na wzór podobnych zaświadczeń, jakie w myśl postanowienia Namiestnika Królestwa z d. 14 Stycznia 1817 r. (Dz. Pr. T. III) wydawane są spisowym chrześcianom.

Wszelako Rada Administracyjna położyła za warunek: iżby w udzielać się mających żydom w miejsce metryk skróconych świadectwach, w przypadkach, gdy akta urodzenia niezostały spisane w terminie przez prawo oznaczonym, czynione były wyraźne adnotacye, w jakim czasie po urodzeniu do akt stanu cywilnego zostały podane z oznaczeniem dat w tej mierze nietylko cyframi ale i literami.

d) Rozp. Jenerał-Policmajstra w Królestwie Polskiem 4 (16) Listopada 1865 r. N. 344, 8725/20791. (Przep. odn. do czyn. rz. gub. i naczel. pow. wyd. spr. wew. cz. II. z wydz. polic. T. I, str. 32).

Dla przecięcia nieporozumień, zdarzających się między duchownymi parafialnemi i parafianami, z powodu opłaty należnej duchowieństwu za sporządzenie aktów metrycznych, b. K. R. S. W. i O. P. rozporządzeniem z dnia 30 Grudnia 1818 r. N. 1738, między innymi poleciła: iżby za wydanie świadectw metrycznych, celem ich złożenia do ksiąg ludności, oraz przy spisie i poborze wojskowym, żadna opłata pod żadnym pozorem pobieraną nie była.

Tymczasem, mimo wielokrotnego ponowienia tego rozporządzenia, niektórzy duchowni parafialni, przy wydawaniu świadectw metrycznych dla dołączania takowych do ksiąg stałych ludności, domagają się za te świadectwa oddzielnej opłaty.

W skutek tego, K. R. S. W. poleciła wszystkim biskupom, administratorom dyecezyi i zarządzającemu interesami warszawskiej archidyecezyi, bezzwłocznie wydać rozporządzenie: iżby za wydawanie metrycznych świadectw, dla dołączenia takowych do ksiąg stałej ludności, osoby duchowne nie żądały pod żadnym pozorem oddzielnej opłaty, z uprzedzeniem ich, iż winni przekroczenia tego zakazu pociągnięci zostaną do surowej odpowiedzialności.

e) Post. Rady Adm. Kr. z d. 15 (27) Września 1836 r. N. 40636, oraz rozporz. K. R. S. z dnia 8 (20) Paźdz. t. r. N. 11053. (Zb. prz. Adm. K. P. wydz. spr. T. V, str. 320 i T. I, str. 384).

Żądane przez Rząd Austriacki w drodze dyplomatycznej wyciągi z aktów cywilnych, powinny być wydawanemi bezpłatnie i na pa-

pierze bez stempla, nie inaczej wszakże jak za pośrednictwem Komisji Rządowej Sprawiedliwości, do której władze Austriackie odnosić się będą obowiązane.

Art. 8. Żądający, aby akt Stanu Cywilnego w jego pomieszkaniu był zdziałany, jeżeli urzędnik ten mieszka w tém samym mieście, opłacić ma urzędnikowi Stanu Cywilnego podwójną należność.

Art. 9. Jeżeli urzędnik Stanu Cywilnego, bądź świecki, bądź duchowny, dla zapisania aktu Stanu Cywilnego, będzie musiał wyjechać z miejsca mieszkania swego, natenczas żądający zapisania aktu w swym domu, posłać ma po urzędnika podwodę parokonną, i da mu za fatygę od każdej mili dwa złote; gdyby zaś urzędnik, nie mając na żądanie dostawionej podwoły, swym kosztem zjechał, natenczas za podróż od mili lub mniej tam i na powrót, cztery złote polskie zapłaconém mu będzie, i dwa za każdą milę odbierze.

Art. 10. Podwyższonej artykułem 5-m opłaty dla miast, urzędnik Stanu Cywilnego mieszkający w téj samej wsi, w której akt Stanu Cywilnego zapisuje, żądać nie ma prawa.

Art. 11. Do ekstraktu aktu urodzenia, śmierci i zapowiedzi, ma być używany papier stemplowy ceny najniższej.

Do ekstraktu aktu uznania dziecięcia nieprawego, aktu małżeństwa i przysposobienia, papier stemplowy ceny groszy miedzianych piętnastu (—obecnie kop. 40).

Do ekstraktu aktu rozwodu, papier stemplowy ceny złotych sześciu (kop. 90).

Por. postanowienia zamieszczone wyżej pod art. 7.

Art. 12. Urzędnik Stanu Cywilnego nie powinien wymagać większej opłaty nad tę, która niniejszem urządzeniem jest przepisana; nie tamuje się jednak dobrej woli osób majątniejszych, chcących nagradzać fatygę urzędnika, pomimo opłaty tém urządzeniem ustanowionej. Ktoby należności prawnie ustanowionej urzędnikowi nie opłacił, doniesiony być ma podsędkowi powiatu, dla wyegzekwowania onęj najkrótszym sposobem.

Urzędnik winien bez żadnej opłaty spisać akt, gdy mu samemu wiadomo lub zaświadczeniem dowiedziono będzie, iż ten, który opłacić powinien, nie jest w stanie zapłacenia.

B) Rozp. K. R. W. R. i O. P. 30 Grudnia 1818 roku
N. 1738. (Pismo dla urzęd. st. cywil. Warszawa 1868 r. str. 99—102).

Chcąc zapobiedz wszelkim nieporozumieniom między proboszczami, lub pod jakimkolwiek tytułem rząd kościołów parafialnych katolickich utrzymującymi, a ich parafianami, z powodu opłat jura stolae zwanych, i zważając potrzebę, aby takowe opłaty w całym kraju Królestwa Polskiego je-

dnakowe były zaprowadzone, po zasiągnięciu zdania JWW. JXX. Biskupów, następujące stanowi przepisy.

§ 1. Opłaty akcydensów kościelnych zastosowane będą do stanu majątku opłacających, i w tym względzie dzielą się parafianie na trzy klasy:

Do pierwszej klasy należą właściciele, dożywotni posiadacze i dzierżawcy dóbr, wiosek i odrębnych folwarków, profesorowie, urzędnicy, oficyaliści cywilni i wojskowi, od najwyższych biorąc, aż do stopnia, do którego pensya złp. 2,000 (rs. 300) jest przywiązana; właściciele domów i dzierżawcy całych domów, po miastach rachujących ludności więcej nad 2,400 dusz; wszyscy kupcy, kapitaliści, fabrykanci, lekarze, aptekarze, artyści, lub z professyi pięknych kunsztów utrzymujący się w miastach większych; komisarze i rządcy włości więcej niż z jednej wsi złożonych.

Do drugiej klasy należą właściciele i dzierżawcy cząstkowych ziemskich majątków, właściciele domów lub gruntów po miastach mniejszych, wszyscy nauczyciele i oficyaliści rządowi, niższą niż 2,000 złp. (rs. 300) pensyę pobierający, oficyaliści po dobrach prywatnych pierwszą klasą nie objęci, wszyscy fabrykanci i rzemieślnicy w miastach i miasteczkach mieszkający, młynarze, karczmarze i piwowarowie po wsiach i miasteczkach małych, osadnicy i pod jakimkolwiek nazwiskiem wiecznym, prawem na czynsz, zbożowy lub pieniężny, grunta nadane mający.

Do trzeciej klasy należą włościanie pańszczyznę odrabiający, chałupnicy, wyrobnicy po wszystkich miastach, czeladź gospodarska, wszyscy służący niższego rzędu i rzemieślnicy miejscy i żołnierze.

§ 2. Nad postanowione niniejszém urządzeniem taksy, nie może duchowny żądać więcej, co jednak odbierającemu od niego usługę religijną nie ma tamować dobrej chęci w ofiarowaniu wyższej opłaty. Również podług klasy, każdy stosownie do oznaczonej taksy winien opłaty złożyć; zostawia się jednak do woli duchownego, dla szczególnych wypadków, kontentować się mniejszą opłatą.

§ 3. Ktoby sobie życzył nie w własnym parafialnym kościele, lecz w innym brać ślub albo umarłych chować; za uzyskanie na to pozwolenia powinien wyznaczyć takse od ślubu lub pochowania opłacić własnemu plebanowi.

§ 4. Wszyscy w szpitalach utrzymywani i inni ubodzy, mający od zwierzchności właściwej zaświadczenie ubóstwa, wolni są od wszelkiej opłaty.

§ 5. Od spisu ludności, wydawania kartek do spowiedzi Wielkanocnej, tudzież zaświadczeń wieku do popisu wojskowego, żadna opłata ani żądana, ani dobrowolnie ofiarowana, braną być niepowinna.

§ 6. W czasie zwyczajnego wizytowania parafian, żadnej składki ani ofiary, pod nazwiskiem kołedy, wymagać ani duchownym, ani kościelnym nie wolno.

Taksa opłat za spełnianie obrzędów religijnych i spisywanie aktów
Stanu Cywilnego.

rozesłana przy rozporz. D. G. Pr. w K. R. S. W. i D. z dnia 8 (20) Lutego 1865 r. po wszystkich parafiach, dla zawieszenia na ścianie w każdej kancelaryi parafialnej, dla powszechnej wiadomości.

	K L A S S Y.					
	I.		II.		III.	
	R u b l e i k o p i e j k i.					
<i>A) Za spełnianie obrzędów religijnych *).</i>						
Chrzest bezpłatnie	—	—	—	—	—	—
Od każdej zapowiedzi	—	30	—	20	—	10
Od ślubu	2	70	1	20	—	30
Od wyvodu	—	15	—	10	—	5
Chowanie ciche bezpłatnie	—	—	—	—	—	—
Za pochowanie ze śpiewaniem od osób nad lat 15	1	80	—	90	—	45
Za pochowanie ze śpiewaniem od osób wieku niższego	1	20	—	60	—	30
Kościelnym czwarta część taksy tych dwóch ostatnich opłat.						
Od wystawienia katafalku większego . .	—	90	—	45	—	30
Od wystawienia katafalku mniejszego .	—	45	—	30	—	15
Za eksportację	—	60	—	30	—	15
Od wigilij śpiewanych	—	45	—	45	—	45
Kościelnym trzecia część taksy czterech ostatnich opłat.						
Za mszę czytaną	—	30	—	30	—	30
Za mowę pogrzebową, według umowy stron	—	—	—	—	—	—
Za każdą świecę przy pochowaniu zwłok.	—	10	—	10	—	7½

	K L A S S Y.					
	I.		II.		III.	
	R u b l e i k o p i e j k i.					
Za każdą lampę	—	5	—	5	—	5
Za dzwonne jeden raz, gdy więcej jak dwa dzwony	—	30	—	20	—	5
Za dzwonne, gdy dwa tylko lub jeden dzwon	—	15	—	10	—	5
Pokładne na fundusz ementarza do skrzynki opłacać się winne:						
Od osób starszych nad lat 15	—	60	—	30	—	15
Od osób wieku niższego	—	30	—	15	—	7½

Do klasy I-jej należą: właściciele, dożywotni posiadacze i dzierżawcy dóbr, wiosek i odrębnych folwarków, profesorowie, urzędnicy, oficyaliści cywilni i wojskowi, od najwyższych biorąc, aż do stopnia, do którego pensya rs. 300 jest przywiązana; właściciele domów i dzierżawcy całych domów po miastach rachujących ludności więcej nad 2,400 dusz, wszyscy kupcy, kapitaliści, fabrykanci, lekarze, aptekarze, artyści lub z profesyi piękných kunsztów utrzymujący się w miastach większych; komisarze i rządzący dóbr, więcej niż z jednej wsi złożonych.

Do klasy II-jej należą: właściciele i dzierżawcy częściowych ziemskich majątków, właściciele domów lub gruntów po miastach mniejszych, wszyscy nauczyciele i oficyaliści rządowi, niższą niż 300 rs. pensyę pobierający; oficyaliści po dobrach prywatnych pierwszą klasą nieobjęci, wszyscy rzemieślnicy i fabrykanci w miastach i miasteczkach mieszkający, młynarze, karczmarze i piwowarzy po wsiach i miasteczkach małych.

Do klasy III-jej należą: włościanie, koloniści, wyrobnicy po wszystkich miastach, czeladź gospodarska i wszyscy służący niższego rzędu, rzemieślnicy wiejscy i żołnierze.

*) Taksa pod lit. B., opłat za spisywanie aktów stanu cywilnego, zamieszczona jest wyżej w przypisie pod art. 6 postanowienia Króla Saskiego z 23 Lutego 1809 roku.

C) *Rozp. K. R. W. R. i O. P. 19 Lipca 1824 r. N. 7078/1664.*
(Przepisy odn. się do czyn. Rz. G. i N. P. wydz. wyzn. przepisy dotycz. wyzn. rzymskokatol. i innych, str. 53).

W przełożeniu z dnia 21-go z. m. N. 32927, wyraziła Komisya Województwa Mazowieckiego, iż duchowni po parafiach będący urzędnikami cy-

wilnemi, skoro mają Dekretem Królewskim z dnia 23 Lutego 1809 r. wskazane sobie opłaty za dopełnianie tych obowiązków, dopominać się oddzielnych wynagrodzeń prawa mieć nie powinni. Lubo Komisya Rządowa zgadza się, iż Dekret powyższy za zasadę służyć winien i rozporządzeniem z dnia 30 Grudnia 1818 r. osłabionym być nie mógł, z tém wszystkiém, gdy opłata „jura stolae“ obejmuje takse rozmaitych ceremonij religijnych, Dekretem Królewskim nie wymienionych, przeto jeźeliby ogłoszenie tój taksy przez Dziennik Wojewódzki nastąpić miało, ostrzedz należy, iż za czynności Dekretem Królewskim wymienione, opłata wedle ustanowionój tam taksy dla duchownych pełniących obowiązki urzędnika stanu cywilnego przynależy, za obrzędy atoli inne, tym Dekretem nie objęte, opłata jurium stolae przez Komisję Rządową wydana, za podstawę służyć powinna.

D) Rozp. K. R. S. W. i D. 2 (14) Września 1865 r. N. 5961.

(Post. odn. się do Rz. G. i N. P. wydz. wyzn. Greko-Unickie, str. 40).

Na skutek przedstawienia Rządu Gubernialnego z dnia 3 (15) Lipca 1865 r. N. 9151/41284, w przedmiocie zakomunikowanój mu 9 (21) Marca t. r. taksy opłat za wypełnianie obrzędów religijnych i sporządzanie aktów stanu cywilnego, Komisya Rządowa zawiadamia, iż zamieszczona w rzeszonój taksie pod lit. A., opłata za obrzędy religijne, ustanowiona jest wyłącznie dla duchowieństwa rzymsko-katolickiego, opłata zaś pod lit. B., za sporządzanie aktów stanu cywilnego, obowiązuje zarówno tak wyznawców religii rzymsko-katolickiej, jako i wszelkich innych wyznań.

E) Najwyższej zatwierdzone przepisy dotyczące utrzymania i zarządu klasztorów rzymsko-katolickich w Królestwie Polskiem dnia 22 Listopada (4 Grudnia) 1864 r.

(D. P. T. LXIII, str. 15).

Art. 15. Na korzyść każdego klasztoru tak etatowego, jako téż i nie etatowego, ma być obracany w zupełności dochód pochodzący z tak nazwanego „Jura stolae“, takowy dochód ma być używanym na pokrycie wydatków, niezbędnych przy odprawianiu nabożeństw, tudzież na podtrzymanie kościoła i gmachu klasztornego.

F) Ukaz Najwyższy o urządzeniu duchowieństwa świeckiego rzymsko-katolickiego w Królestwie Polsk. 14 (26) Grudnia 1865 r.

(Dz. Pr. T. LXIII, str. 369).

Art. 29. Opłata ustanowiona za sporządzenie aktów stanu cywilnego osób rzymsko-katolickiego wyznania i wydanie ich wypisów, pozostawia

się na korzyść zawiadujących parafiami osób duchownych, jako wynagrodzenie za trudy ich w tej czynności.

Art. 30. Opłata pobierana za spełnienie posług religijnych (jura stolae), zapisuje się w całości do oddzielnej księgi sznurowej, która winna być na ten cel zaprowadzoną przy każdym kościele. Część osiągniętego ztąd dochodu, w następnym artykule 31-m oznaczona, strąca się na rzecz służby kościelnej. Reszta zaś oddaje się do rozporządzenia dozoru kościelnego na niezbędne wydatki, dotyczące nabożeństwa, a mogąca wynikać po pokryciu tych wydatków oszczędność, obraca się na upiększenie kościoła i na reparację gmachów kościelnych i budowli plebańskich.

Art. 31. Z pomienionej w poprzedzającym artykule 30 opłaty za spełnienie posług religijnych, część pewna, odpowiednia ustanowionej za te posługi taryfie, idzie na rzecz służby kościelnej lub też w zamian tego, część, jaka za porozumieniem się Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych z zwierzchnościami dyecezyalnemi będzie ustanowiona.

Art. 32. Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych poleca się wydanie, z zatwierdzenia Namiestnika w Królestwie przepisów, bliżej określających porządek postępowania dozorów kościelnych i kontrolowania przez nie właściwego użycia funduszów, wpływających na rzecz kościoła, ze źródła w artykule 30-m wskazanego.

VII.

do art. 93 kod. cyw. pols.

Szczególne urządzenia dotyczące ścisłego wykonania względem żydów, przepisów prawa o aktach stanu cywilnego.

Post. Rady Adm. Król. 7 Września 1830 r.

(Dz. Pr. T. XIII, str. 147).

W wykonaniu artykułu 93 księgi I Kodeksu Cywilnego, chcąc zapewnić ścisłe dopełnianie przez Starozakonnych przepisów prawa, w aktach stanu cywilnego tytułem IV księgi I tegoż kodeksu, tudzież postanowieniem Namiestnika Królewskiego z dnia 3 Listopada 1825 r. objętych, na przełożenie Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, po wysłuchaniu zdania Ogólnego Zgromadzenia Rady Stanu, postanowiliśmy i stanowimy, co następuje:

Art. 1. Istniejące dziś parafie (które odtąd nazywać się mają okręgami dozorów bóżniczych), zakreślone zostaną przez Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, za zniesieniem się z Komisją Rządową Spraw Wewnętrznych i Policji *) w ten sposób, aby do każdego z ustanowionych okręgów urzędów stanu cywilnego, jeden zupełny okręg dozoru bóżniczego, lub według miejscowej potrzeby kilka takowych należało.

*) obecnie ministerstwo spraw wewnętrznych, por. art. 3 NAJWYŻSZEGO Ukazu 29 Lutego 1868 r. o zniesieniu Komisji Spraw Wewnętrznych, przytoczony w przypisie I do rozdz. I tytułu 4 księgi I kod. cyw. Król. Pols. pod lit. a).

Art. 2. W każdym takowym okręgu dozoru bóżniczego ustanowiony będzie przez Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Rabin lub tymczasowy jego zastępca, do składu tegoż dozoru należeć mający, który, oprócz innych posług religijnych wyznaniu starozakonnemu właściwych, obowiązany jest odbywać w tymże okręgu obrządki religijne przy obrzezaniu lub nadaniu imienia nowonarodzonemu dziecięciu, przy zaślubieniu wchodzących w związki małżeńskie i przy zejściu z tego świata każdego żyda jakiejbądź płci i wieku.

Gdyby się zaś okazała konieczność, tedy i więcej takowych Rabinów, lub tymczasowych ich zastępców, może być mianowanych.

Ustawa o zarządzie gubernialnym i powiatowym w guberniach Król. Polsk. 19 (31) Grudnia 1866 r. (D.P. T. I.XVI str. 119).

art. 16. Osobistemu rozporządzeniu gubernatora w rządzie gubernialnym należą: . . . . . c) zatwierdzenie osób wybranych do dozorów bóżniczych . . . . .

Dodatkowe przepisy 29 Lutego 1868 r. do ustawy o zarządzie gub. i pow. w gub. Król. Polsk. (Dz. P. T. LXVIII, str. 29).

II. Do rzędu przedmiotów, które ustawą o zarządzie gubernialnym i powiatowym w Królestwie, jako téż następniemi postanowieniami pozostawione zostały do osobistego rozporządzenia gubernatora w rządzie gubernialnym, zaliczają się (w uzupełnieniu art. 16-go téjże ustawy):

. . . . . 2. Rozstrzygnięcie spraw o wyborach, mianowaniu i uwalnianiu osób wyznania starozakonnego, jako to: rabinów, członków dozoru bóżniczego, kantorów przy domach modlitwy.

Post. Kom. Urząd. 14 (26) Czerwca 1868 r. (Dz. Pr. T. LXVIII, str. 337).

Z powodu wynikłej kwestyi, o porządku mianowania podrabinów i duchownych przy żydowskich domach modlitwy, jak również szkólników, rzezaków, pukaczy i innéj służby przy bóżnicach żydowskich.

Komitet urządzający na przedstawienie dyrektora głównego komisji rządowej spraw wewnętrznych, w objaśnieniu art. 2-go, oddziału II Najwyższej zatwierdzonych d. 29 Lutego 1868 r. dodatkowych przepisów do ustawy o zarządzie gubernialnym i powiatowym w guberniach Królestwa Polskiego, postanowił i stanowi:

art. 1. Mianowanie i uwalnianie podrabinów i duchownych przy żydowskich domach modlitwy, pozostawia się gubernatorom w rządach gubernialnych;

art. 2. . . . .

Art. 3. Żaden inny starozakonny oprócz Rabina lub tymczasowego jego zastępcy, nie będzie odtąd mocen odbywać obrzędów religijnych, bez obecności i przychylenia pełniącego obowiązki Rabina.

Art. 4. Będzie także obowiązkiem Rabina lub jego zastępcy, utrzymywać księgę zapisową, z funduszów dozoru bóżniczego sprawioną, porządnie oprawną i przez miejscową władzę municypalną lub właściwego burmistrza, albo osobnego urzędnika utrzymującego księgi akt stanu cywilnego, zaparafowaną czyli zaznaczoną, której wielkość zastosowana być ma do ludności gminy żydowskiej.

W takową księgę wpisywać będzie w polskim języku, dzień, imię i nazwisko urodzonego dziecięcia i powołanie jego rodziców; imię, nazwisko, powołanie i wiek zmarłego żyda lub żydówki; podobnież imię, nazwisko i stan wchodzących w związki małżeńskie; dzień i miejsce każdej ogłoszonej zapowiedzi mającej nastąpić małżeństwa.

por. p. 2 post. K. U. 10 (22) Listopada 1867 r. zamieszczony w przypisie I do art. 83 kod. cyw. Kr. Pol.

Art. 5. Gdzieby nawet przy urodzeniu lub zejściu, obrządek religijny wedle przepisów wyznania starozakonnego mógł być opuszczonym, tam wszelako zapis poprzedzającym artykułem zastrzeżony powinien być uskuteczniiony.

Art. 6. Rabin utrzymujący księgę, odpowiedzialnym jest osobiście za jęj całość, tudzież za porządek i ścisłą wierność zapisów, tak co do liczby onych odpowiedniej doniesionym urodzinom, małżeństwom i zejściom, jako téż co do tożsamości osób będących przedmiotem tychże zapisów.

Urzędnicy utrzymujący akta stanu cywilnego dla żydów, tudzież dozory bóżnicze czuwać mają pod surową odpowiedzialnością, aby księgi, o których mowa, porządnie były utrzymywane; aby zapisywanie w nich aktów religijnych po każdym obrzędzie lub czynienie zapisów, odbywało się regularnie i z ścisłą co do tożsamości osób wiernością, za dostrzeżeniem zaś nieporządku lub nadużycia, obowiązani są spisać natychmiast stosowny wywód słowny, i ten przesłać właściwemu Komisarzowi obwodowemu *). Mocni zatem będą żądać w każdym czasie okazania sobie księgi dla przekonania się o jęj stanie i sprawdzenia zapisów w nięj objętych, z wiadomościami jakieby ubocznie powziąć mogli.

*) obecnie naczelnik powiatu.

Art. 7. Komisarz obwodowy *) zatrzymawszy do akt kopią wyvodu, oryginał jego prześle Komisji Wojewódzkiej **), która na winnych rozciągnie kary poniżej przepisane.

*) obecnie naczelnik powiatu.

***) obecnie rząd gubernialny.

Art. 8. Rabin lub tymczasowy jego zastępca, po dopełnieniu zapisu do księgi, winien sam wraz z osobami do aktu cywilnego wpływać mającymi, tudzież ze świadkami, stawić się przed urzędnikiem stanu cywilnego, tak dla złożenia, okazaniem księgi zapisowej, świadectwa, iż zapis wykonanym został, jako téż dla dania potrzebnych objaśnień pod względem dopełnić się mianych warunków cywilnych.

Art. 9. W miejscach gdzie burmistrze są razem urzędnikami stanu cywilnego, każdy z nich przed przystąpieniem do spisania aktu bądź urodzenia, bądź małżeństwa, bądź zejścia starozakonnych, obowiązany będzie najtroskliwiej się przekonać o tożsamości osób, których akt dotyczy, a w razie dostrzeżonego fałszu, spisać akt według rzeczywistego stanu rzeczy, winni zaś drogą prawem przepisaną pociągnięci będą do odpowiedzialności.

Art. 10. W miejscach gdzie burmistrze nie są urzędnikami stanu cywilnego, osoby wchodzące do aktu, jako to: ojciec dziecięcia lub miejsce jego przy akcie urodzenia zastępujący, tudzież nowożeńcy akt małżeństwa zawierający, toż osoba zeznająca akt zejścia, obowiązani są uzyskać poprzednio, w miastach od prezydenta lub burmistrza, w stolicy od komisarza policyi cyrkulu właściwego *), świadectwo względem tożsamości osób do aktu stawających albo z nazwiska i imienia podanych, i z takowem dopiero stawić się osobiście przed urzędnikiem stanu cywilnego, niemniej doręczyć mu oneż dla zachowania.

*) obecnie cyrkulowy komisarz.

Art. 11. Każdy żyd będący głową familii, a w braku onegoż, osoby kodeksem powołane obowiązane są:

w przypadku urodzin dziecięcia w ich rodzinie, najdalej w dni ośm udać się z niem i dwoma świadkami do Rabina, dla odbycia zapisu; ztamtąd zaś do urzędnika stanu cywilnego, dla zeznania stosownego aktu.

a) *Rozp. K. R. S. 18 Lutego (1 Marca) 1860 r. N. 3675.*

(Akta K. R. S. tyżące się aktów st. c. wyzn. rol. moź. vol. II).

Po urodzeniu się każdego dziecka w rodzinie żydowskiej, wymagać należy nie tylko spisania metryki jego urodzenia, ale nadto złożenia zarazem małżeństwa rodziców, przez urzędnika stanu cywilnego wydanego, i na mocy takiego jedynie aktu, w księgach stanu cywilnego zapisane być może dziecko urodzone, za prawe.

Toż samo rozporządzenie zamieszczone zostało w reskrypcie Kom. R. S. W. i D. 10 (22) Października 1859 r. N. 8654/35205. (Przepisy odnoszące się do czyn. rząd. gub. i nacz. pow. wyd. spr. wew. cz. II wyd. polic. T. I str. 3).

b) Rozp. K. R. S. 26 Grudnia (7 Stycznia) 1860/1 r.
N. 25538. (Akta K. R. S. dotyczące się aktów st. c. wyzn. rel. moż. vol. II).

W rozwiązaniu przedstawienia Prokuratora Kr. przy Tr. Cyw. K. R. S. oświadcza, że celem przepisów wydanych przez K. R. S. W. i D. pod dniem 10 (22) Października 1859 r. N. 8664/35205, a przy reskrypcie K. R. S. z daty 18 Lutego (1 Marca) r. z. N. 3675 Prokuratorowi zakomunikowanych, było głównie obostrzenie kontroli policyjnej ludności żydowskiej, która wbrew porządkowi i własnym interesom zwykła unikać spisowania aktów małżeństw religijnie tylko zawieranych; i dla tego przedewszystkiem na władze policyjne włożony został obowiązek dopilnowania, aby starozakonni, mieniący się być małżonkami, posiadali dowód legalny, że małżeństwo to zawartem zostało z zachowaniem obowiązującego prawa przepisów. Urzędnicy stanu cywilnego, do których należy spisywanie metryk nowonarodzonych, są w obowiązku przestrzegać zachowania tych tylko form, jakie prawo nakazuje. Dla ułatwienia zaś władzom policyjnym kontroli, każdy urzędnik stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich, przy meldowaniu nowonarodzonego dziecięcia, jest w obowiązku żądać okazania dowodu, że rodzice jego prawnym ślubem są połączeni. Nie okazanie takiego dowodu pociągać za sobą może ten tylko skutek, że urzędnik stanu cywilnego wzmiankę o tém w akcie metrycznym uczyni, a właściwej władzy policyjnej zamieszkania rodziców o braku aktu małżeństwa donieść będzie w obowiązku.

W przypadku zejścia którego członka swęj rodziny, udać się winni wraz z świadkami do Rabina dla dopełnienia wpisu do księgi zapisowej; następnie zaś łącznie z Rabinem i świadkami udać się do urzędnika stanu cywilnego, dla zeznania stosownego aktu; nakoniec

W przypadku małżeństwa w ich rodzinie zamierzonego, powinni naprzód w towarzystwie osób do aktu wpływać mających obrzęd religijny ślubu i zapis do księgi u Rabina wykonać, a następnie zaraz zeznać przed właściwym urzędnikiem akt stanu cywilnego.

Post. K. U. 12 (24) Czerwca 1865 r. (Zb. post. K. U. T. II, str. 312).

Przy wejściu w związki małżeńskie młodych żydów, poprzedzające sprawdzenie ich wieku w urzędzie zaciągu wojskowego znosi się, w skutku czego dozwala się tymże młodym żydom, mającym zamiar wejść w związki małżeńskie, składać, dowody swego wieku, podług ogólnych zasad prawa.

Ten sam obowiązek wkłada się na gospodarzy względem ich służących.

Art. 12. Każdy starozakonny, któryby się powazył przestąpić zakaz art. 3-m niniejszego postanowienia objęty, lub zaniedbywać obowiązki wskazane sobie art. 10 i 11, ulegnie karze, za pierwszym razem złp. 25 (rs. 3 kop. 75), za drugim złp. 50 (rs. 7 k. 50), za trzecim złp. 100 (rs. 15),

która nadto w każdym zdarzeniu podwojoną lub potrojoną będzie, w miarę jak wykraczający do 2-jej lub 1-jej klasy opłat bóżniczych należą.

Rozp. K. R. S. 6 (18) Lipca 1860 r. N. 13744,—19 (31) Grudnia 1861 r. N. 25423,—30 Października (11 Listopada) 1865 r. N. 9029,—1 (13) Sierpnia 1866 r. N. 5552,—27 Marca (8 Kwietnia) 1870 r. N. 3211. (Akta K. R. S. tyczące się aktów st. c. wyznawców rel. mojż. vol. II).

W rozwiązaniu pytania: podług jakich przepisów wymierzać należy karę na starozakonnych, którzy okazali się być winnymi niezameldowania w właściwym czasie urodzeń swych dzieci do akt stanu cywilnego, czy podług przepisów kodeksu kar gł. i popr. z r. 1847 (art. 917), czy też podług postanowienia Rady Administracyjnej z d. 7 Września 1830 r. (art. 12 i 15),—K. R. S. oświadczyła, iż stosownie do znanej w prawodawstwie ogólnej zasady: *lex posterior derogat priori*, i w myśl art. 2 ustawy przechodniej do pomienionego kodeksu, do tego rodzaju uchybienia, jako kodeksem kar przewidzianego w art. 917, tylko przepisy tegoż kodeksu, w związku z art. 36 powołanej ustawy przechodniej mogą być stosowane.

Art. 13. Rabin i uchybiający przepisom zawartym w art. 2, 4, 6 i 8 tegoż postanowienia, znagneni będą opłacić pierwszy raz złp. 200 (30 rs.), drugi raz 400 (rs. 60), trzeci raz złp. 600 (rs. 90), i wtenczas już za niezdolnych na zawsze do pełnienia obowiązku Rabinów uznani zostaną.

Co do kary na Rabina za niestawienie się z nowożeńcami, dla spisania aktu małżeństwa, przed urzędnikiem stanu cywilnego,—zob. art. 918 kod. kar gł. i popr. z r. 1847, zamieszczony pod art. 187 pr. o małż. z r. 1836.

Art. 14. Urzędnicy zaniedbujący obowiązków, art. 6, 7 i 9 na nich włożonych, ulegną karom, jakie art. 86 księgi I, kodeksu cywilnego są zamierzone.

Art. 15. Kary, art. 12, 13, 14 oznaczone, ściągane będą nie inaczej, jak za uznaniem i decyzją właściwej Komisji Wojewódzkiej *), w Stolicy zaś Urzędu Muncypalnego **), a dochód z nich dostanie się w połowie donosicielowi, w drugiej zaś połowie do kasy opłat bóżniczych.

*) obecnie Rząd Gubernialny.

***) obecnie Magistrat m. Warszawy.

por. rozp. K. R. S. zamieszczone wyżej pod art. 12 niniejszego postanowienia.

Post. Rady Adm. Król. 25 Lutego (8 Marca) 1836 r.
(Dz. Pr. T. XVIII, str. 5).

Kary pieniężne, oznaczone postanowieniem z dnia 7 Września 1830 roku, wymierzane będą przez Komisje Wojewódzkie *), po Woje-
*) obecnie Rządy Gubernialne.

wódtwach **) a przez Urząd Muncypalny w Stolicy ***) , podług stopniowania w témże postanowieniu przyjętego. Gdyby zaś przekraczający nie był w stanie ponieść kary pieniężnej z przyczyny ubóstwa, Komisyja Wojewódzka *) lub Urząd Muncypalny w Stolicy ***) , mocne będą zmienić tęż karę na karę aresztu, przy zastosowaniu się do przepisów art. 472 lit. 6 księgi III kodeksu karzącego polskiego ****).

**) obecnie gubernie.

***) obecnie Magistrat m. Warszawy.

****) art. 91 kod. kar gł. i p. z r. 1847.

VIII.

do art. 92 Kod. Cyw. Polsk.

Instrukcja dla urzędników stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich w M. Warszawie, ułożona na zasadzie postanowienia b. Rady Administracyjnej Królestwa z dnia 7 Września 1830 r. (T. XIII Dz. Pr.) i obowiązujących w tym przedmiocie szczególnych przepisów.

(Dodatek do Rozkazu Ober-Policem. w wydziale policji wykonawczej miasta Warszawy z d. 15 (27) Sierpnia 1870 r. za N. 227).

1. Księgi do zapisywania aktów stanu cywilnego, to jest aktów urodzenia, małżeństwa i zejścia, winny być sprawione kosztem urzędników stanu cywilnego z papieru tęgiego i nieprzebijającego, w oprawie trwałej, zaliczbowane przez pomienionych urzędników i zaznaczone cyfrą sędziego pokoju lub podsędka, z poświadczeniem przy końcu księgi, z wielu kart taż księga się składa.

2. Każdy akt stanu cywilnego pisany będzie jednocześnie na dwie ręce, to jest w księdze miejscowej, która pozostanie na miejscu i w księdze, która corocznie składaną będzie do archiwum hypotecznego przy właściwym sądzie pokoju. Trzy będą księgi miejscowe, t. j. jedna do zapisywania aktów urodzenia, druga aktów małżeństwa, trzecia aktów zejścia, które służyć będą na tak długi czas, póki miejsca do zapisywania aktów wystarczy. Wszystkie trzy księgi winny być stale zachowywane u urzędnika stanu cywilnego, t. j. u komisarza cyrkulowego pod osobistą jego odpowiedzialnością za ich całość i porządek. Księga zaś, która co rok powinna być składana do archiwum hypotecznego, czyli tak zwany duplikat, ma być jedna, ogólna, ale podzielona na trzy części, stosownie do trzech rodzajów

aktów stanu cywilnego. Zamyka się ona corocznie z upływem dnia 31-go Grudnia, a po należytem jęj sprawdzeniu przez wyznaczonych do tego urzędników sądowych, składana będzie dla zachowania w pomienioném archiwum. Na każdęj stronnicy karty należy zapisywać tylko dwa akta, nadto winny być sporządzone skorowidze alfabetyczne wszystkich urodzonych, zmarłych i zaślubionych, obejmujące nazwiska i imiona osób, których akta są sporządzone, oraz numera, pod któremi akta te są spisane.

3. Oprócz ksiąg wyżej wskazanych, urzędnicy stanu cywilnego utrzymywać będą osobną księgę do zapisywania zapowiedzi przedślubnych, która stale pozostaje w cyrkule. Księga ta ma być zaliczbowana i zaznaczona przez samego urzędnika stanu cywilnego.

4. Księgi aktów stanu cywilnego rewidowane będą w ciągu roku przez właściwego podsędkę lub inną osobę, wyznaczoną do tego przez Komisję Rządową Sprawiedliwości.

Oprócz tych rewizyj, dopełnianych w myśl przepisów kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego, księgi rzeczono ulegają, w miarę uznania Ober-Policmajstra, rewizyi urzędników do szczególnych poruczeń.

5. W każdym okręgu dozoru bóżniczego, rabin wyznaczony przez Magistrat miasta Warszawy, prócz wykonywania posług religijnych według Zakonu Mojżeszowego, jako to przy obrzezaniu lub nadaniu imienia dziecięciu, przy zaślubianiu wchodzących w związku małżeńskie i t. p., winien utrzymywać księgę (zapisową) zaznaczoną, opieczętowaną i poświadczoną przez miejscowego urzędnika stanu cywilnego, w którą wpisywać będzie w języku ruskim: dzień, imię i nazwisko urodzonego dziecięcia, oraz powołanie imię, nazwisko, miejsce zamieszkania i wiek jego rodziców, równie jak dwóch świadków, powołanie, imię, nazwisko i wiek zmarłego, i podobnież powołanie, imię, nazwisko i miejsce zamieszkania wchodzących w związku małżeńskie, ich wiek, tudzież powołanie, imię, nazwisko ich rodziców, wreszcie dzień i miejsce każdęj ogłoszonęj zapowiedzi mającego nastąpić małżeństwa.

6. Urzędnicy stanu cywilnego, tudzież dozory bóżnicze, czuwać mają pod surową odpowiedzialnością, aby rabini okręgowi księgi, o których mowa, utrzymywali porządek, ściśle i dokładnie; dla tego tak pierwsi jak drudzy winni dokonywać niespodzianych rewizyj, a winnych najdrobniejszego uchybienia obowiązani są przedstawiać Ober-Policmajstrowi, celem prawne-go skarcenia.

7. Rabin, po zapisaniu obrzędu religijnego do utrzymywanej przezeń księgi, winien sam wraz z osobami do aktu cywilnego wpływać mającemi, tudzież ze świadkami, stawić się przed urzędnikiem stanu cywilnego, tak dla złożenia, okazaniem pomienionęj księgi, świadectwa, iż zapis wykonany w nięj został, jako téż dla dania potrzebnych objaśnień i sprawdzenia, czyli strony dopełniły wszystkich warunków istotnych, wymaganych przez prawo dla ważności małżeństwa.

8. Urzędnik stanu cywilnego, przed przystąpieniem do spisania wszelkiego aktu, obowiązany będzie najtroskliwiej się przekonać o tożsamo-

ści osób, uczestniczących w sporządzonym akcie stanu cywilnego, a w razie dostrzeżonego fałszu najmniejszego, przedstawić winnych do odpowiedzialności prawnej.

9. Każdy żyd, będący głową rodziny, obowiązany jest w przypadku urodzin dziecięcia w jego rodzinie, najdalej w dni ośm, udać się z nim i dwoma świadkami do rabina, dla odbycia zapisu; ztamtąd zaś do urzędnika stanu cywilnego, dla zeznania stosownego aktu. Tak samo obowiązany jest postąpić, w przypadku śmierci jednego z członków rodziny. W przypadku małżeństwa, powinien najprzód w towarzystwie osób do aktu wpływać mających obrzęd religijny ślubu i zapis do otrzymanej przez rabina księgi wykonać, a następnie zaraz zeznać przed urzędnikiem akt stanu cywilnego.

10. Przy sporządzaniu aktów znienia z zeznań świadków zamiast aktu urodzenia, urzędnik stanu cywilnego, w celu zapobieżenia mogącym się zdarzyć nadużyciom, powinien, pod osobistą odpowiedzialnością, wy badać na podstawie jakich faktów i z jakiego źródła zeznający wie o dniu, miesiącu i roku swego urodzenia, a szczególniej téż winien się domagać, aby świadkowie do aktu znienia stawający, byli mu znani osobiście, na wiarę zasługujący, aby zawsze źródło swój wiadomości wymieniali, mianowicie zaś baczna zwracać uwagę, czy nie ma najmniejszego podejrzenia, iż akt zeznaje się w celu dopięcia nieprawych zamiarów; w takim bowiem przypadku akt sporządzony być nie może.

11. Za uchybienie powyższym przepisom, winni żydzi ulegają na mocy postanowienia b. Rady Administracyjnej Królestwa z d. 7 Września 1830 r. (D. P. T. XIII) karze pieniężnej rs. 3 kop. 75 za pierwszym razem, za drugim razem rs. 7 kop. 50, a za trzecim rs. 15, lub dwa razy większej, w miarę tego, do jakiej klasy opłat bóżniczych wykraczający należy. Wykraczający rabini ulegają karze pieniężnej za pierwszym razem rs. 30, za drugim rs. 60, a za trzecim rs. 90 i wtedy rabin winny usunięty będzie od obowiązków. Wysokość tych kar ustanawiać będzie Ober-Policmajster, na przedstawienie wydziału policyjno-sądowego.

12. Urzędnicy stanu cywilnego za uchybienia w sporządzaniu aktów stanu cywilnego ulegają odpowiedzialności prawnej, określonej w art. 86 księgi pierwszej kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego z r. 1825, za niedbalstwo zaś w utrzymywaniu ksiąg i inne drobniejsze uchybienia, w prawie lub w niniejszej instrukcyi przewidziane, ulegać będą skarceniu w drodze administracyjnej, według uznania Ober-Policmajstra.

13. Za sporządzanie aktów ustanowione są następujące opłaty:

	klasa I-sza	klasa II-ga	klasa III-cia
a) od aktu urodzenia	kop. 30	kop. 15	kop. 10
b) od aktu przyznania dziecka naturalnego	„ 90	„ 45	„ 15
c) od aktu zapowiedzi ślubnych	„ 15	„ 10	„ 5
d) od aktu małżeństwa	„ 45	„ 30	„ 15
e) od aktu rozwodowego	rs. 12	rs. 3	„ 45
f) od aktu zejścia	kop. 30	kop. 15	„ 6
g) od aktu przysposobienia	rs. 2 kop. 70	rs. 1 kop. 80	„ 45.

14. Za wyciągi, wydawane przez urzędników stanu cywilnego, t. j. przez komisarzy cyrkulowych, pobieraną będzie także sama opłata, jak za sporządzenie aktu naznaczono, ale strona interesowana powinna złożyć właściwy papier stemplowy. Takowe wypisy wydawać będą komisarze tylko w ciągu tego roku, w którym akt został sporządzony, to jest dopóki duplikaty nie zostały przesłane do archiwum hipotecznego w sądzie pokoju. Po przesłaniu onych do archiwum, wyciągi rzeczzone wydawać będą pisarze sądu pokoju, podług ustanowionej dla nich taksy.

Uwaga. Przesyłanie duplikatów ksiąg stanu cywilnego do archiwów hipotecznych przy sądach pokoju przepisane jest art. 74 kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego z r. 1825; wydawanie zaś wyciągów aktów stanu cywilnego z duplikatów zlecone zostało sądom pokoju z tego powodu, iż pomienione wyciągi wydawane są stronom interesowanym po większej części do spraw procesowych, gdzie dokumenta powinny być poświadczone przez władze sądowe. Ze względu zaś ważności praw osobistych, ochronionych i dowodzonych aktami stanu cywilnego, powaga takowych polega na ich pochodzeniu od władzy sądowej; dla tego też wydawanie wyciągów z ksiąg przez urzędników stanu cywilnego dozwolone jest sposobem wyjątku od ogólnego prawa, tylko z konieczności, to jest w ciągu roku bieżącego, kiedy duplikaty nie są jeszcze przesłane do archiwum sądu pokoju.

15. Świadczenia metryczne o urodzeniu i małżeństwie żydów, składane przez nich komisjom konskrypcyjnym, wydają się w krótkich wyciągach, jak to ma miejsce i dla chrześcian, na papierze zwyczajnym, bezpłatnie. W takich świadectwach o urodzeniu spisowego, w przypadku jeżeli rzeczona akta nie były sporządzone w ciągu ośmiodniowego terminu, prawem przepisanego, powinny być czynione wzmianki, po upływie jakiego mianowicie czasu po urodzeniu akta te zeznane zostały w księgach stanu cywilnego, oznaczając rok, miesiąc i dzień, wyraźnie literami, a nie cyframi. Przepis zawarty w tym ostatnim artykule opiera się na postanowieniu Namiestnika Królestwa z 14 Stycznia 1817 r. (D. P. T. III, str. 28) i postanowiony został na wzór art. 1 i 3 postanowienia Namiestnika z 28 Września 1824 r. (D. P. T. IX, str. 62).

IX.

do art. 173 i 174 pr. o małż. z r. 1836.

A) Organizacja sądu konsystorskiego Ewangelicko-Augsburgskiego, przez Radę Administracyjną Królestwa, na posiedzeniu dnia 17 (29) Stycznia 1861 r. zatwierdzona.

(Dz. Pr. T. LIX, str. 163).

W rozwinięciu art. 173 i 174 Prawa o Małżeństwie z d. 16 (28) Marca 1836 r., tudzież § 144 Ustawy dla kościoła ewangelicko-augsburgskiego

w Królestwie Polskiem, Ukazem z dnia 8 (20) Lutego 1849 r. zatwierdzonej, Rada Administracyjna na przedstawienie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych postanowiła następującą organizację sądu konsystorskiego ewangelicko-augsburskiego, i postępowanie w sprawach przed tenże sąd wytoczonych.

T Y T U Ł I.

O składzie Sądu Konsystorskiego.

§ 1. Komplet sądu konsystorskiego ewangelicko-augsburskiego, składać się będzie najmniej z pięciu członków konsystorza, głos stanowczy mających.

§ 2. Z głosem stanowczym zasiadają: prezes świecki, duchowny wice-prezes w osobie superintendenta generalnego, tudzież członkowie świeccy i duchowni, podług starszeństwa z nominacyi.

§ 3. W każdej sprawie o rozwód, unieważnienie lub tamowanie małżeństwa, wysłuchane będą wnioski Prokuratorowa.

§ 4. Pisarz sądu konsystorskiego należy do kompletu sądu, bez głosu wszakże stanowczego.

W razie nieobecności pisarza, zastąpi go pomocnik naczelnika kancelaryi.

§ 5. Woźny audyencyonalny przez konsystorz mianowany, odbywać będzie służbę, przy posiedzeniach sądu konsystorskiego.

§ 6. W przypadku wyłączenia się członka konsystorza od sądenia sprawy, lub żadanego przez stronę wyłączenia, zachowane będą, tak co do przyczyn, jako téż co do formy, przepisy kodeksu postępowania cywilnego.

T Y T U Ł II.

O postępowaniu w sprawach do Sądu Konsystorskiego należących.

D Z I A Ł I.

O POSTĘPOWANIU PRZEDWSTĘPNEM.

§ 7. W sprawach o tamowanie lub unieważnienie małżeństwa, tudzież w sprawach o rozwód z przyczyny nieobecności sądownie ogłoszonej, i przestępstw w art. 167 Prawa o Małżeństwie oznaczonych, wolno jest bezpośrednio wynieść pozew przed sąd konsystorski.

§ 8. W przypadku żądania rozwodu z przyczyny złośliwego opuszczenia, gdy miejsce pobytu nieobecnego małżonka od roku będzie niewiadome, skarżący poda żądanie swe do konsystorza, który podług przepisów art. 155 Prawa o Małżeństwie postąpi.

§ 9. Wyjąwszy przyczynę nieobecności sądownie ogłoszonej, jako też przyczynę złośliwego opuszczenia, gdy miejsce pobytu nieobecnego małżonka wysledzonym być nie mogło, niemniej przyczynę przestępstwa, w każdym innym przypadku żądania rozwodu z przyczyn artykułem 146 Prawa o Małżeństwie objętych, wyniesienie pozwu przez sąd konsystorski poprzedzać powinien środek pojednania, pod nieważnością pozwu.

§ 10. Szczególnym będzie obowiązkiem księży pastorów i księży superintendentów starać się o pojednanie małżonków.

§ 11. Małżonek zamierzający rozpocząć sprawę rozwodową obowiązany będzie udać się osobiście do księdza pastora właściwej swjej parafii, dla wynurzenia mu ustnie przyczyn zniewalających go do poszukiwania rozwodu.

Za parafię właściwą uważa się parafia Ewangelicka, w której obrebie małżonek skarżący zamieszkuje. Pastor wysłuchawszy skarżącego, zrobi mu stosowne przełożenia, celem odwiedzenia go od powziętego zamiaru; jeżeli te bez skutku pozostaną, pastor, przez wezwanie wprost od siebie pozasądowo uczynione, oznaczy dzień i godzinę do osobistego stawienia się przed nim obojgu małżonkom.

§ 12. Jeżeli obżałowany nie stawi się, pastor, na żądanie skarżącego, naznaczy powtórny termin do stawienia się przed nim obojgu małżonkom, za doręczeniem kopii wezwania obżałowanemu przez woźnego.

por. przypis do § 30 niniejszej organizacji.

§ 13. Gdyby, pomimo doręzonego wezwania, obżałowany w terminie nie stawił się, a skarżący obstawał przy swoim żądaniu, pastor spisze akt niestawiennictwa.

Akt niestawiennictwa wyrazi miejsce, dzień i godzinę, w których akt ten sporządzonym będzie; imiona i nazwiska, stan i zamieszkanie obojga małżonków; przyczyny rozwodu; dzień i godzinę tak pierwszego jak i drugiego terminu pojednawczego; dzień wręczenia wezwania i nazwisko woźnego, który wręczenie uskutecznił; nakoniec nadmieni, że obżałowany nie stawił się, a skarżący, pomimo ponowionych przełożeń, nie dał się odwieść od poszukiwania rozwodu.

Akt niestawiennictwa podpisanym będzie przez skarżącego, a jeżeli tenże pisać nie umie, o tém wzmiankę pastor uczyni i sam podpisze.

por. przepis do § 30 niniejszej organizacji.

§ 14. Za stawieniem się obojga małżonków, pastor wszelkiego dołoży starania o pojednanie poróżnionych małżonków i, w razie przywrócenia zgody pomiędzy nimi, spisze akt pojednania.

Gdyby pomimo wszelkich przełożeń, skarżący przy żądaniu rozwodu miał obstawać, pastor spisze akt niepojednania.

Akt niepojednania obejmować będzie te same okoliczności, jakie poprzedzającym paragrafem dla aktu niestawiennictwa są przepisane, a nadto wzmiankę o bezskuteczném usiłowaniu pogodzenia małżonków.

Akt niepojednania podpisze: skarżący, obżałowany i Pastor; a jeżeli obżałowany podpisu odmówi lub obaj małżonkowie pisać nie umieją, pastor o tém wzmiankę zrobi i sam podpisze.

§ 15. Oryginalny akt niestawiennictwa lub niepojednania, pastor zachowa w swém archiwum, dla wydania z niego kopij poświadczonych na żądanie stron.

§ 16. Skarżący obowiązany będzie zgłosić się osobiście lub przez podanie do właściwego księdza superintendenta i złożyć mu kopią poświadczoną aktu niestawiennictwa lub niepojednania.

Superintendent oznaczy termin obojgu małżonkom dla ich pojednania i w tym celu kopią wezwania obżałowanemu przez ^{woźnego} doręczyć poleci. por. przypis do § 30 niniejszej organizacji.

§ 17. W terminie oznaczonym po należytem doręczeniu wezwania, za osobistém stawieniem się skarżącego, w przypadku stawienia się lub niestawienia obżałowanego, superintendent użyje całej powagi swego powołania, aby pogodzić małżonków poróżnionych, lub odwieść skarżącego od poszukiwania rozwodu.

Z zachowaniem formalności paragrafami 13 i 14 przepisanych i z powołaniem się na akt przez pastora sporządzony, superintendent spisze akt niestawiennictwa lub niepojednania, a w razie pojednania się małżonków, akt pojednania.

§ 18. Oryginalny akt niestawiennictwa lub niepojednania, superintendent zachowa w swém archiwum, dla wydania z niego kopii poświadczonych na żądanie stron.

Po sporządzeniu tego aktu superintendent objaśni skarżącego, że mu wolno rozpocząć sprawę o rozwód.

§ 19. W przypadku większej odległości mieszkania małżonków, od miejsca urzędowania Superintendenta od wiorst 42, wolno tak skarżącemu jak obżałowanemu domagać się od superintendenta, ażeby w zastępstwie swoim przeznaczył innego pastora z sąsiednich parafij mieszkania małżonków, do wypełnienia obowiązków paragrafami 17 i 18 przepisanych.

Oryginalny akt pojednania, bądź przez pastora, bądź przez superintendenta, bądź z delegacyi podług paragrafów 14, lub 17, lub 19 sporządzony, podpisami stron lub wzmianką, że pisać nie umieją, niemniej podpisem pastora lub superintendenta opatrzony, w właściwém archiwum zachowany będzie.

Kopią poświadczoną tegoż aktu, superintendent lub pastor za pośrednictwem superintendenta, konsystorzowi prześle.

§ 20. Jeżeli superintendent, jako właściwy pastor parafii małżonków, odbywał działania pojednawcze paragrafami 11, 12, 13 i 14 przepisane, a nie zdołał poróżnionych małżonków pojednać, wyznaczy im powtórny termin pojednawczy, za doręczeniem wezwania obżałowanemu przez ^{woźnego}.

Termin ten powtórny nie będzie mógł być wcześniej dozwolony, jak w dni 30 po sporządzeniu pierwszego aktu niestawiennictwa lub niepojednania.

§ 21. W wezwaniach do pojednania, oprócz imion i nazwisk, oraz zamieszkań osób, termin stawienia się co do dnia i godziny wyrażony być powinien.

Termin ten będzie najmniej ósmiodniowy, rachując od dnia wręczenia wezwania obżałowanemu, z dodaniem dnia jednego na każde czternaście wiorst odległości mieszkania obżałowanego od miejsca stawienia się.

§ 22. Nim stosowne do przepisów powyższych wyniesienie pozwu przed sąd konsystorski będzie mogło nastąpić, i nim, w skutek tegoż pozwu, spory względem stosunków majątkowych między małżonkami, przed sądy cywilne, będą mogły być wywołane, żona czy jest skarżącą, czy obżałowaną, po wydaniu przez pastora wezwania do terminu pojednawczego, mocną będzie żądać: ażeby jej dozwolone było wyprowadzenie się z domu wspólnego małżeńskiego i wyznaczony dom na tymczasowe mieszkanie, ażeby jej wydane były tymczasowo rzeczy, które jej do codziennego użytku służą, ażeby jej pieczętowości powierzone były dzieci lat 7 wieku nie mające.

Rzeczy, które żonie do codziennego użytku służą, szczegółowym spisem wykazane, wiek zaś małych dzieci wyciągami aktów urodzenia udowodniony być powinien.

Żądanie to za pośrednictwem podania na piśmie do konsystorza, zanesione będzie do właściwego pastora, który je superintendentowi, ten zaś konsystorzowi prześle.

Pastor jako też superintendent, przesyłając żądanie podającej, wyrażą swe opinie dowodami wsparte, a w razie opinii przychylniej, objaśnią, który dom byłby przyzwoity na tymczasowe mieszkanie żony, dom męża opuszczającej.

Konsystorz, w komplecie w § 1 ustanowionym, po przedstawieniu stanu rzeczy przez członka referenta i wysłuchaniu wniosków Prokuratora, wniesione żądanie rozpoznawszy, większością głosów postanowi.

§ 23. Konsystorz upoważniając żonę do opuszczenia mieszkania męża, wyznaczy żonie na mieszkanie dom, jaki za przyzwoity uzna; wyszczególni rzeczy, które żonie wydane być mają i wymieni dzieci, które jej tymczasowo powierzone będą.

Postanowienie w tym względzie przez konsystorz wydane, klauzulą egzekucyjną opatrzone, będzie wykonalne tymczasowo, aż do stanowczego wyroku sądów cywilnych.

Postanowienie to jednakże moc swoją utraci, jeżeli żona, będąc skarżącą, najdalej w przeciągu dni trzydziestu od dnia uzyskanj możliwości do wydania pozwu przed sąd konsystorski o rozwód, pozwu nie wyda.

D Z I A X II.

O DORĘCZENIU POZWÓW I INNYCH AKTÓW PROCESSOWYCH, ORAZ O TERMINACH SĄDOWYCH.

§ 24. Pozew przed sąd konsystorski wyniesiony, prócz zwyczajnych formalności kodeksem postępowania cywilnego przepisanych, obejmować

będzie ustanowienie adwokata przy sądzie konsystorskim urzędującego. Załączone będą kopie aktów niepojednania lub niestawiennictwa, w przypadku, w którym użycie środka pojednania jest wymagane

§ 25. Wszelkie wręczenia dopełniane będą przez woźnych urzędujących przy sądach cywilnych właściwych zamieszkania osoby, dla której doręczenie ma nastąpić z zachowaniem formalności, kodeksem postępowania cywilnego przepisanych.

Woźny audyencyonalny przy sądzie konstorskim, po udowodnieniu kwalifikacji, może być mianowany do urzędowych wręczeń w sprawach małżeńskich.

W nagłym przypadku prezes konsystorza może woźnego upoważnić na piśmie, do wręczenia pozwu lub innego aktu w sprawie.

por. przypis do § 30 niniejszej organizacji.

§ 26. W sprawie o tamowanie małżeństwa; termin zapozwu przed sąd konsystorski będzie trzechdniowy, rachując od dnia wręczenia pozwu stronie osobiście lub w jej zamieszkaniu, z dodaniem dnia jednego na każde 14 wiorst odległości zamieszkania strony pozwanej, od miejsca urzędowania konsystorza.

§ 27. W sprawach o rozwód lub unieważnienie małżeństwa, termin zapozwu będzie ósmiodniowy, z dodaniem dnia jednego na każde 14 wiorst odległości zamieszkania pozwanego od miejsca urzędowania konsystorza, względem osób w Królestwie Polskiem zamieszkałych.

Jeżeli pozwany nie mieszka w Królestwie Polskiem, termina w zapozwach przed sąd konsystorski zachowane będą te, które dla pozwów przed sądy cywilne kodeksem postępowania cywilnego są przepisane.

W pozwach o rozwód z powodu złośliwego opuszczenia, stosownie do art. 156 Prawa o Małżeństwie, pozwanemu termin roczny do stawienia się pozostawionym być powinien.

§ 28. We wszelkich innych wypadkach, zwyczajny termin zapozwu będzie ósmiodniowy, podług zasad kodeksu postępowania cywilnego.

§ 29. W wypadkach paragrafami 26 i 28 przewidzianych, prezes konsystorza na podaną prośbę skrócić może termin zwyczajny do pozwu bez ujmy wszakże czasu na odległość zamieszkania w § 21 zastrzeżonego.

§ 30. Woźni sądowi za wykroczenia przeciwko obowiązkowi swoim w sprawach sądownictwu konsystorza podpadających, ulegają dozorowi prokuratorów przy właściwych trybunałach cywilnych pierwszej instancji *) i karność władz, w porządku kodeksem kar głównych i poprawczych, oraz ustawą przechodnią do tegoż kodeksu z dnia 11 Listopada 1847 r. oznaczonym.

Woźni, którzy jedynie przy sądzie konsystorskim są ustanowieni, ulegają karność służbowej konsystorza.

*) obecnie sądy okręgowe.

Najwyżej pod d. 6 Sierpnia 1876 r. zatwierdzone przepisy o włożeniu na instytucje sądowe i osoby urzędujące w Warszawskim okręgu sądowym, niektórych czynności poprzednich sądów i urzędników sądowych gubernij Królestwa Polskiego.

p: 5. Wręczenie pozwów i innych dokumentów pochodzących od sądu konsystorskiego ewangelicko-augsburskiego i reformowanego, może być powierzane woźnym sądowym okręgowych według przeznaczenia prezesa właściwego sądu.

§ 31. W przypadkach, w których, według prawa o małżeństwie z d. 16 (28) Marca 1836 r. zapozwanie strony przez pismo publiczne nastąpić powinno, dopełnionem to będzie przez trzykrotne umieszczenie pozwu z przerwami jednomiesięcznymi w Dzienniku Rządowym na cały kraj i w Dzienniku Gubernialnym tej gubernii, w której pozwany miał ostatnie wiadome zamieszkanie. Termin roczny art. 156 Prawa o Małżeństwie ustanowiony, liczonym będzie od daty pierwszego zamieszczenia pozwu w pismach publicznych, a jeżeliby w tym względzie daty w Dzienniku Rządowym i w Dzienniku Gubernialnym się różniły, natenczas od daty późniejszej.

D Z I A Ł III.

O ADWOKATACH PRZY SĄDZIE KONSYSTORSKIM.

§ 32. Obowiązki obrońców w sprawach małżeńskich, wykonywane będą przez adwokatów przy sądzie konsystorskim ustanowionych.

W przypadkach, w których prokurator z urzędu działa, nie potrzebuje pośrednictwa adwokata.

§ 33. Adwokatów konsystorskich konsystorz mianować będzie z liczby Obrońców przy IX Departamencie Rządzącego Senatu lub przy Sądzie Appellacyjnym urzędujących.

Adwokatów konsystorskich będzie najwięcej dwunastu.

§ 34. W razie wynikłego sporu, adwokaci obowiązani są poprzestać na takiem wynagrodzeniu, jakie konsystorz oznaczy.

Sprawy stron ubogich za wyznaczeniem przez prezesa z urzędu, adwokaci obowiązani są bronić i popierać bez żadnego wynagrodzenia.

§ 35. Obrońcy stron za niestawienie się w terminie przywołania sprawy do sądenia, niemniej za wszelkie inne zaniedbania, ulegają, w miarę okoliczności, napomnieniu, lub innym karom porządkowym, stosownie do ustawy przechodniej z d. 11 Listopada 1847 r. do kodeksu kar głównych i poprawczych. Nadto, stronie narażonej na szkody, z powodu upadku terminu przez winę jej obrońcy, służy prawo poszukiwania na nim wynagrodzenia szkód przed właściwemi sądami cywilnemi.

ZBIÓR PRAWA CYWILNEGO

obowiązującego

w guberniach Królestwa Polskiego,
z uzupełnieniami po koniec r. 1876,

ułożony przez

KAROLA HUBEGO,

Członka Izby Sądowej Warszawskiej,

ukaze się w trzech zeszytach po 24 do 25 arkuszy druku, mających stanowić jeden tom.

Zbiór ten obejmuje:

- I. Ustawy przechodnie do Kodexu Napoleona.
- II. Kodex cywilny Królestwa Polskiego z r. 1825.
- III. Prawo o Małżeństwie z r. 1836.
- IV. Księgi II i III Kodexu Napoleona.
- V. Ustawę notaryalną z r. 1866.
- VI. Ustawy hypoteczne Królestwa Polskiego z r. 1818 i 1825.
- VII. Kodex handlowy.

Cena prenumeracyjna całego Zbioru wynosi rs. 7 kop. 50.

Prenumerata przyjmuje się we wszystkich księgarniach w Warszawie i na prowincyi.

Przystępujący do prenumeraty w Warszawie opłacają przy odbiorze pierwszego zeszytu rs. 5, przy odbiorze drugiego zeszytu pozostałe rs. 2 kop. 50.

Z przesyłką pocztą w gubernie Królestwa prenumerata wynosi—na pierwszy zeszyt rs. 6, na drugi zeszyt rs. 3.

Zeszyt II obejmujący księgi II i III kodexu Napoleona wyjdzie w końcu Lutego r. b.

Po wyjściu trzeciego zeszytu cena Zbioru będzie podwyższona do rs. 9, a z przesyłką pocztą w gubernie Królestwa do rs. 10.

Wydanie w języku ruskim tegoż Zbioru nabyć można w księgarni **W. Istomina** na Krakowskiem-Przedmieściu N. 7.